

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**Psike İstanbul
Psikanaliz Kitaplığı**

BİR DÜŞÜNCE BİR USTA

DERLEYEN: NİLÜFER ERDEM

DERLEYEN: NİLÜFER ERDEM • BİR DÜŞÜNCE BİR USTA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://fantezy.org>

BİR DÜŞÜNCE BİR USTA

DERLEYEN
NİLÜFER ERDEM

İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

BİR DÜŞÜNCE BİR USTA
DERLEYEN NİLÜFER ERDEM

**ÇEVİRENLER M. BANU BÜYÜKKAL, CEMİL ALTUNBAŞ,
NİLÜFER ERDEM, ŞEYDA SUNAR POSTACI, YEŞİM KORKUT**

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 320

PSİKE İSTANBUL PSİKANALİZ KİTAPLIĞI
KONFERANSLAR 1

ISBN 978-605-399-172-4

**PSİKE İSTANBUL KONFERANSLARI İLE PSİKE İSTANBUL 'ŞİMDİ VE BURADA' KİTAPLARI DİZİLERİ
İSTANBUL PSİKANALİZ EĞİTİM, ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME DERNEĞİ (PSİKE İSTANBUL) İLE
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI'NIN İŞBİRLİĞİ İLE YAYINLANMAKTADIR.**

1. BASKI İSTANBUL, ARALIK 2010

© BİLGİ İLETİŞİM GRUBU YAYINCILIK MÜZİK YAPIM VE HABER AJANSI LTD. ŞTİ.
YAZIŞMA ADRESİ: İNÖNÜ CADDESİ, No: 43/A KUŞTEPE ŞİŞLİ 34387 İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 52 59 - 311 52 62 / FAKS: 0212 297 63 14

www.bilgiyay.com
E-POSTA yayin@bilgiyay.com
DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

DİZİ EDITÖRÜ M. BANU BÜYÜKKAL
YAYINA HAZIRLAYAN GÖKSUN YAZICI
TASARIM MEHMET ULUSEL

DİZİN BORA BOZATLI

DİZGİ VE UYGULAMA MARATON DİZGİEVİ

BASKI VE CİLT SENA OFSET AMBALAJ VE MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
LİTROS YOLU 2. MATBAACILAR SİTESİ B BLOK KAT 6 No: 4 NB 7-9-11 TOPKAPI İSTANBUL
TELEFON: 0212 613 03 21 - 613 38 46 / FAKS: 0212 613 38 46

Istanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data
Istanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü tarafından kataloglanmıştır.

Bir Düşünce Bir Usta / Derleyen Nilüfer Erdem.

p. cm.

Includes bibliographical references and index.

ISBN 978-605-399-172-4 (pbk.)

1. Psychoanalysis. 2. Psychoanalysis—Congresses. 3. Psychoanalysis—History—Congresses.

I. Erdem, Nilüfer

BF173.B57 2010

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

**PSİKE İSTANBUL PSİKANALİZ KİTAPLIĞI
KONFERANSLAR**

BİR DÜŞÜNCE BİR USTA

**DERLEYEN
NİLÜFER ERDEM**

İçindekiler

vii Derleyen ve Yazarlar

xı Sunuş

- 1** GİRİŞ Psike İstanbul Psikanaliz Konferansları ve Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin Yüzüncü Yılı
Bella Habip
- 9** BİRİNCİ BÖLÜM Bir Düşünce Bir Usta
- 11** **1** “Cinsellik Üzerine Üç Deneme”den Bir Asır Sonra
Günümüzde Nevroz ve Oidipus Karmaşası (Bugünün Batı Toplumunda Psikanalist ve Çocuk)
Florence Gulgnard
- 29** **2** Serge Viderman ve Psikanalizde Tarih Konusu
Roger Perron
- 47** **3** “Düşünce Net Olduğunda Kelimeler de Net Olur:
Anna Freud ve Temsili Dünya Üzerine Düşünceler
Maurice Apprey
- 67** **4** Hanna Segal'e Göre Yaratıcılık ve Simgesel
Jean-Michel Quinodoz
- 83** İKİNCİ BÖLÜM Konferanslar
- 85** **1** Yetişkin Psikanalizi Dinamiklerinde Otistik Kuşatmalar
Blanca Lechevallier
- 109** **2** Travma ve Bilge Bebek
Benjamin Kilborne
- 123** **3** Rüya: Bedenle Ruhun Bütünleşmesinin Faili ve Şahidi
Olivier Bonard
- 139** **4** Gündelik Klinik Uygulamalar Tarafından
Sınanan Tarafsızlık
Marie-France Dispaux

- 157** **5** Aşk Kaygısı ve “Oidipus-Karşıtı Durum”: Felaket Getiren
Değişim İhtimalinin Yarattığı Ruhsal Dehşet Üzerine
Heinrich von Kleist’in *Penthesilea*’sının Psikanalitik
İncelemesi ve Bir Klinik Vaka
Angela Mauss-Hanke
- 171** **6** “İki Köşeli Üçgen” ve Oidipus-Karşıtı Durum
Yavuz Erten

175 **Dizin**

DERLEYEN

NİLÜFER (GÜNGÖRMÜŞ) ERDEM

Klinik psikolog, yazar. IPA denetiminde psikanaliz eğitimini sürdürmektedir. Psike İstanbul üyesi ve eski başkan yardımcısıdır. İstanbul Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans programında süpervizördür. *Freud Konuşmaları* (2008) ve *Cinsiyetli Olmak* (2007) isimli derleme kitaplarda makaleleri yer almaktadır. *La pièce vide* (Boş Oda) başlıklı makalesi *Revue Française de Psychanalyse*'de yayımlanmıştır (2006). *Büyük A* adlı hikâye kitabı (1999) vardır.

YAZARLAR

ANGELA MAUSS-HANKE

Alman Psikanaliz Cemiyeti'ne bağlı psikanalist, grup eğitim analisti ve çocuk psikanalisti. *International Journal of Psychoanalysis* Yıllığı Almanya editörü, aynı derginin Avrupa Yayın Kurulu üyesidir. Karşılaştırmalı klinik yöntemler üzerine olan *Avrupa CCM Projesi* moderatörler topluluğu üyesi, Münih'teki Psikanaliz Akademisi grup analizi bölüm başkanıdır. Psikanalizle ilgili makale ve seminerleri ağırlıklı olarak toplumsal konularda odaklanmaktadır: "Almanya'da Özürlü Denen Kişilerin Öldürülmesi ve Nürnberg Hekimler Mahkemesi 1946-47" (2000); 11 Eylül üzerine olan "Akıl Sağlığının Kısık Sesi" (2004), ve intikam konusunu ele adığı "İntikam Sınır Tanımaz" (2009) bunlara örnekler.

BELLA HABİP

Eğitim psikanalisti ve klinik psikolog, Paris Psikanaliz Cemiyeti ve IPA üyesidir. Psike İstanbul kurucu üyesi, eski başkanı ve halen eğitim komisyonu başkanıdır. IPA Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu (Psike İstanbul)'un IPA ile koordinasyonunu sağlamaktadır. Aynı grubun eğitimcisi ve süpervizörüdür. *International Journal of Psychoanalysis* Avrupa Yayın Kurulu üyesi ve derginin *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı* Türkiye editörüdür. *Psikanalizin İçinden* (2007) isimli bir kitabı ve *Cogito, Defter, Tarih ve Toplum* gibi dergilerde ve yurtdışında yayımlanmış makale ve söyleşileri vardır. Editörü olduğu kitap ve derlemelerden bazıları: *Bensizbiz* (2002); *Neden Psikanaliz?* (R. Perron, 2003) *Kadınlık, Yeniden* (2003); *Çocukluk Çağının Sıcığında* (F. Guignard, 2010) ve M. Klein'dan *Sevgi, Suçluluk ve Onarım* (2008).

BENJAMIN KILBORNE

IPA üyesi eğitim analistidir. Antropoloji ve klinik alanlarında iki doktorası olan yazar, R. Barthes ve G. Devereux'nün öğrencisidir. Psikanaliz çalışmalarının yanı sıra antropoloji, tarih ve sosyal bilimler felsefesi dersleri vermiştir. IPA Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu (Psike İstanbul) eğitimcisi ve süpervizörüdür. Birçok dile çevrilmiş yüz civarında makalesi vardır. *Interprétations du rêve au Maroc* (1978) Freud'un yapıtlarındaki rüyalarla yola çıkarak yapılmış karşılaştırmalı rüya yorumu çalışmasının ilk örneğidir. Diğer iki eseri: L.L. Lagness ile birlikte yazdığı *La culture et la Nature Humaine: Les écrits de Melford Spiro* (1987) ve *Disappearing Persons: Shame and Appearance* (2002).

BIANCA LECHEVALIER

Erişkin ve çocuk psikanalisti, psikiyatr, Paris Psikanaliz Cemiyeti asil üyesi ve eğitim analistidir. Paris Tıp Fakültesi Nöropsikiyatri Kliniği eski şefidir. Caen Üniversitesi'nde öğretim üyesi görevinde bulunmuş ve aynı üniversitenin Mediko-Psiko-Pedagoji Merkezinin Medikal Müdürü olarak görev yapmıştır. IPA Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu (Psike İstanbul) eğitimcisi ve süpervizörüdür. İstanbul doğumlu olan yazar 2003'te Tustin Ödülü'nü almıştır. Kitapları : *Traitement Psychanalytique mère-enfant. Une approche au long cours des psychoses de l'enfant* (2004), *Les Contes et la psychanalyse* (2001) ve Bernard Lechevalier ile birlikte, bir psikanalist ile bir nörolog arasındaki diyalog olan *Le corps et le sens* (1998).

FLORENCE GUIGNARD

Çocuk, ergen ve erişkin psikanalisti, Paris Psikanaliz Cemiyeti onursal üyesi, eğitim analisti ve eski başkan yardımcısıdır. Çocuk, ergen ve erişkin eğitim analisti Annie Anzieu ile birlikte Avrupa Çocuk ve Ergen Psikanalizi Cemiyeti'ni (Société Européenne pour la Psychanalyse de l'Enfant et de l'Adolescent) kurmuştur. *International Journal of Psychoanalysis-IJP Yıllığı* Fransa editörüdür. *La Revue Française de Psychanalyse* ve *IJP* başta olmak üzere çeşitli psikanaliz ve çocuk psikanalizi dergilerinde yayımlanmış makaleleri vardır. Bazı yapıtları Türkçede basılmışır *Çocukluk Çağının Sıcığında* (İthaki, 2010); "Ağaç ile Kabuğu Arasında: Kurum Psikoterapisti" (*Bensizbiz* içinde, Ed. B. Habip, İthaki, 2002) ve "Anneyle Ensest Yasağının Bekçiliğini Yapan 'Kökensel Kaya' 'Anne'ye mi Yoksa 'Kadın'a Özgü Olan Mıdır?" (*Kadınlık Yeniden. Çağdaş Psikanalizin Bakışı* içinde, Ed. B. Habip, İthaki 2003).

JEAN-MICHEL QUINODOZ

Psikanalist ve psikolog, İsviçre Psikanaliz Cemiyeti asil üyesi ve eğitim analisti, ve Britanya Psikanaliz Cemiyeti onursal üyesidir. IPA Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu (Psike İstanbul) eğitimcisidir. 1979 yılında *Bulletin de la Société Suisse de Psychanalyse*'i kurmuştur. On yıl boyunca *The International Journal of Psychoanalysis*'in (*IJP*) Avrupa redaktörlüğünü yürütmüştür; *IJP New Annuals*'ın (Yıllıklar) genel yayın yönetmenidir. Altmışa yakın psikanaliz makalesi yayımlanmıştır. "Aktarım ve Karşıaktarım Dinamiklerinde Yalnızlık Hissi" başlıklı makalesi Türkçede yayımlanmıştır (*Psikanalitik Çerçeve* içinde, Ed. N. Erdem, PPPD Yayını, 2007). Kitaplarından bazıları: *Listening to Hanna Segal: Her Contribution to Psychoanalysis* (2008); *Reading Freud* (2004); ve *The Taming of Solitude: Separation Anxiety in Psychoanalysis* (1991).

MARIE-FRANCE DISPAUX

Belçika Psikanaliz Derneği (SBP) üyesi eğitim analisti ve klinik psikologdur. 1985-2006 yılları arasında Zihinsel Sağlık Alanındaki Müdahaleler Eğitim Enstitüsü (IFISAM)'da eğitimlik yapmıştır. Lüksemburg'da Belçikalı analistler tarafından kurulmuş olan Bebek ve Erişkin Psikanalizi Araştırma Grubu (GERCPEA) üyesidir. 1998-2006 yılları arasında IPA Eğitim Komisyonu başkanlığını yürütmüştür. Ayrıca IPA Etik Kurulu, IPA Eğitim Komisyonu, IPA'nın Türkiye için önce Araştırma Komisyonu, daha sonra Denetim Komisyonu üyeliklerinde bulunmuştur. IPA 100. Yıl Komisyonu'nda yer almıştır. Halen IPA Eğitim ve Denetim Komisyonu üyesidir ve 2011 yılına dek IPA Yönetim Kurulu Avrupa temsilcisidir. İki dönem SBP başkanlığını yürütmüştür (1996-1988 ve 2006-2008). 1998'den bu yana özel çalışmakta, bireysel ve grup süpervizyonları ve eğitimler vermektedir. Çok sayıda Fransızca yayını vardır.

MAURICE APPREY

Çocuk, ergen ve erişkin psikanalisti ve IPA üyesi eğitim analistidir. Virginia Üniversitesi Tıp Fakültesinde Psikiyatri ve NöroDavranış Bilimleri Profesörüdür. Londra'daki Hampstead Kliniğinde Anna Freud'un yanında çalışmıştır. IPA Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu (Psike İstanbul) eğitimcisi ve süpervizörüdür. Psikanaliz eğitiminin yanı sıra, doktora kapsamında E. Husserl, G. Politzer, M. Merlau-Ponty, G. Bachelard gibi kuramcılarının felsefeleri üzerinde çalışmıştır. Çalışmalarında öznelliklerarası alanı vurgulamıştır. H.F. Stein ile birlikte *Intersubjectivity, Projective Identification and Otherness* (1993) kitabının yazarıdır. Türkçede yayımlanmış bir makalesi vardır: *Anne Arayışını Gizleme, Nesne Kaybını Sahneye Koyma ve Yaratıcı Bir Yüceltme* (Kayıp Nesne içinde, Ed. N. Erdem, PPPD Yayını, 2008).

OLIVIER BONARD

İsviçre Psikanaliz Cemiyeti ve IPA üyesi erişkin, ergen ve çocuk psikanalisti, erişkin ve çocuk psikiyatridir. Lozan'da 1985'te "Passerelle" (Köprü) isimli çocuk konsültasyon merkezini, 1986'da "Marcotte" (Köklenme) isimli terapi amaçlı çocuk yuvasını, 1996'da anababalara ve küçük çocuklara yönelik "Aux Quatre Coins" (Dört Bir Yandan) isimli danışma merkezini kurmuş ve uzun yıllar bu merkezlerin yöneticiliğini yapmıştır. Çeşitli kurumlarda kuramsal ve klinik psikanaliz seminerleri ve psikodrama formasyonu dersleri vermektedir. Çok sayıda makalesi olan yazar, *Les enfants de prisonniers en Suisse romande. Rencontre avec le père en prison, la mère et les enfants*. Lozan Üniversitesi, (1987) başlıklı doktora tezi ile 1989'da İsviçre Cezaevi Reform Derneği Ödülü'nü almıştır.

ROGER PERRON

Psikanalist ve klinik psikologdur. Paris Psikanaliz Cemiyeti asil üyesi, eğitim analisti ve Fransa Ulusal Bilim Araştırma Merkezi (CNRS) araştırma bölümü onursal başkanıdır. IPA Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu'nda (Psike İstanbul) eğitim vermiştir. Kişilik yapılarının gelişimi; otizm ve çocukluk psikoza başta olmak üzere çocukluk dönemine özgü bozukluklar; psikanalitik süreç ve kişisel tarihin inşası; psikanalizde araştırma metodolojisi ve epistemoloji ağırlıklı olarak ilgilendiği konulardır. Çok sayıda kitabın yazarı olan R. Perron'un *Neden Psikanaliz?* isimli kitabı Türkçede yayımlanmıştır (İlhaki, 2003). Diğer kitaplarından bazıları: *L'inconscient Freudien* (2010); *Histoire de la Psychanalyse* (2007); ve *La passion des Origines. Etre et ne pas être* (2003).

YAVUZ ERTEN

Psikanalist ve klinik psikologdur. IPA ve Psike İstanbul üyesidir. İçgörü Psikoterapi Merkezi'nde çalışmaktadır. İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde yarı-zamanlı öğretim üyesidir. Psike İstanbul kurucu üyesi, eski başkan yardımcısı ve halen yönetim kurulu üyesidir. IPA Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu (Psike İstanbul) eğitimcisidir. Uluslararası Kendilik Psikolojisi Konseyi üyesi de olan Erten, çeşitli dönemlerde Psikologlar Derneği Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır. Psikanaliz üzerine yazılarından oluşan *Karanlık Odadaki Suretler* (2010) başlıklı bir kitabı, çeşitli dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi vardır. Diğer kitapları: *Psikanalizden Dinamik Psikoterapilere* (Cahit Ardalı ile, 1999); *Psikanalizin Öteki Yüzü: Heinz Kohut* (editör, 2003) ve *Bilim ve Felsefe Açısından Ruhsallık Bilgileri* (editör, 2006).

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı 2010 yılında *Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu Psike İstanbul* tarafından, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları* ile işbirliği içinde hayata geçirilen bir projedir. Amaç, Türkiye’de psikanalizin tanıtılması ve yaygınlaştırılması yolunda ruh sağlığı mesleklerinden olan okurların yanı sıra alan dışından okurlara da ulaşabilmektir. Bir taraftan psikanalizin evrensel ilkelerinin tartışılmasına, diğer taraftan ülkemiz kültürünün psikanaliz kuramı ve uygulaması üzerine etkilerinin araştırılmasına zemin hazırlamak hedefler arasındadır.

Psike İstanbul (İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği) ruhsal mekanizmayı açıklayan bir kuram, ruhsal süreçleri araştıran bir yöntem, bu yöneme dayanan bir tedavi ve bu bilgiyi nesilden nesle aktaran bir gelenek olarak Türkiye’de psikanalizi tanıtmak, yaymak ve geliştirmek amacıyla 2003 yılında kurulmuştur. *Uluslararası Psikanaliz Birliği (IPA)* tarafından *Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu* olarak kabul edilen *Psike İstanbul* çatısı altında, IPA standartlarına uygun psikanaliz eğitimi verilmektedir. Dernek çalışmalarının bir bölümü yalnızca, üyesi olan psikanalistler ve psikanalist adaylarına açık şekilde sürdürülmektedir. Bir bölümü de ruh sağlığı alanında çalışan diğer meslektaşların ve/veya psikanalizle ilgilenen herkesin katılabileceği etkinlikler olarak yapılmaktadır. Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı’nda yer alan kitaplar işte bu seminerlerin, konferans, vaka çalışması ve sempozyumların canlı ortamında doğmaktadır.

Kitaplık hâlihazırda iki diziden oluşmaktadır: Bunlardan “Psikanaliz, Şimdi ve Burada” dizisi, Türkiye’de psikanalizin kurumsallaşması için yıllarca destek vermiş yabancı eğitim analistleri ile onlardan eğitim ve süpervizyon almış yerli analist ve analist adaylarını bir araya getirmektedir. Her kitapta bir eğitimcinin kuramsal ya da klinik çalışmalarının çevirisi ile bir yerli analistin bu yapıya yönelik yorum, eleştiri ve katkılarından oluşan özgün yazılar yer almaktadır. Bu dizide ayrıca *Psike İstanbul* üyesi analistlerin diğer özgün çalışmalarına yer verilmektedir. Dizinin adındaki “Şimdi” psikanalizin çağdaş gündemini takip edebilme şansına göndermede bulunmaktadır. “Burada” kısmı ise, dünyanın dört bir yanından gelen değerli analistlerin birikimleri ile burada psikanaliz üzerine düşünen ve psikanalizi uygulayan kişilerin çalışmalarının harmanlanmasına olanak sağlayan canlı tartışma ve üretim ortamını anlatır.

Kitaplığın diğer dizisi olan “Konferanslar” ise yerli analistler ve analist adayları ile yabancı analistlerin *Psike İstanbul* çatısı altında gerçekleşen *Psikanalitik Bakışlar* sempozyumlarında, *Bir Düşünce*, *Bir Usta* adlı konferans ve vaka çalışması etkinliklerinde, *Bebek*, *Çocuk*, *Ergen Psikanalizi* seminerlerinde ve diğer konferanslarda yaptıkları konuşmaların metinlerini okurlara sunmaktadır.

Giriş

Psike İstanbul Psikanaliz Konferansları ve Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin Yüzüncü Yılı

BELLA HABİP

Bu kitap Psike İstanbul (İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği) bünyesinde, 2003-2010 yılları arasında gerçekleştirilen bilimsel etkinliklerin yazılı metinlerinden ve ses kayıtlarından derlenerek hazırlanmıştır. Bu zaman dilimi aynı zamanda topluluğumuzun 2003 yılında dernekleşmesiyle başlayan, 2010 yılında Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne bağlı Çalışma Grubu (Study Group) olmasına kadar giden uzun, verimli ve aynı zamanda meşakkatli bir süreci de içermekte.

2010 yılı önemli bir diğer kutlamayı da içeriyor. Uluslararası Psikanaliz Birliği 1910 yılında Nürnberg'de kuruldu. Birliğin yüzüncü yılı bu yıl dünyanın çeşitli yerlerinde farklı etkinliklerle kutlanıyor. Çalışma Grubu sıfatını kazanarak birliğe adım atmış olmamız bu önemli tarihle de buluşuyor. Bu tarihsel buluşmayı fırsat bilip birliğin tarihsel ve bilimsel gelişimini, eğitimsel misyonunu anlatan bir bölüme de bu giriş yazısının sonunda yer vereceğiz. Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin yüzüncü yılını kutlaması vesilesiyle, Sigmund Freud'un on iki on beş kişiyle beraber kurmuş olduğu, şimdi on beş bin beş yüz üye sayısı ile büyüyen ve gelişen mesleki Birliğin tarihinden ve misyonundan söz edeceğiz.

Kitap içindeki metinler kronolojik bir sıralamaya tabi tutulmaktan çok ait oldukları bilimsel tanıma göre sunulmuştur. Bu tanıma göre iki ana bölüm mevcuttur.

"Bir Düşünce, Bir Usta" adlı birinci bölümde, psikanaliz tarihinde, kuramı ve pratiğiyle iz bırakmış *auteur*'ler ele alınmıştır. Kuramsal bir konfe-

rans, ve, akabinde, kuramsal bildirinin ışığında çalışılan klinik bir sunumu da içeren etkinliğin konuşmacılarının birçoğu derneğimizin eğitim analistlerinden, süpervizyon komitesi üyelerinden ve dolaylı olarak derneğimizin gelişimine katkıda bulunmuş değerli eğitim psikanalistlerinden oluşmaktadır. Bu kitap onlara teşekkür etmek için önemli bir vesile sayılır.

“Konferanslar” adlı ikinci bölümde, derneğimizin eğitim programına paralel olarak, yukarıda sözü edilen davetli eğitim analistlerinin, derneğimizin dışarıya açık bilimsel hayatına yaptıkları katkılarından derlenmiştir. Konferansların teması konuşmacıların özgün araştırma ve ilgi alanları etrafındadır.

İlk Usta Sigmund Freud’un ele alındığı birinci bölümün ilk metni İsviçre’li çocuk, ergen ve erişkin eğitim analisti, aynı zamanda yazınsal üretimiyle dikkat çeken, birçok kitap ve makale yazarı Florence Guignard’ın “Cinsellik Üzerine Üç Deneme’den Bir Asır Sonra Günümüzde Nevroz ve Oidipus Karmaşası” adlı konferansıdır. Ünlü konuşmacı Sigmund Freud’un *Cinsellik Üzerine Üç Deneme* adlı metninden yola çıkarak, sanallık, aile biriminin yapı değiştirmesi, yeni teknolojiler gibi çağımızın olgularının bu metni nasıl sınıdığını ele almaktadır. Konuşmacı özellikle Freud’un bir asır önce saptadığı *gizlilik dönemi*’nin ortadan kalkmasını klinik bulgular eşliğinde ele almakta ve çağımızın sağaltıcılarına ışık tutacak önemli tespitlerde bulunmaktadır.

İkinci Usta olarak ünlü Fransız psikanalisti Serge Viderman’ın ele alındığı “Tarihin İnşası/Yeniden İnşası: Viderman’a Saygı” (Serge Viderman ve Psikanalizde Tarih Konusu) adlı bildiri Paris’li eğitim analisti Roger Perron tarafından verilmiştir Perron konferansında Viderman’ın *Psikanalitik Alanın İnşası (La Construction de l’Espace Analytique)* adlı kitabına gönderme yaparak psikanalizdeki tarihin inşası/yeniden inşası sorunsalını Freud’unkinden farklı bir biçimde ele alması üzerinde duracaktır. Serge Viderman’ın bu yapıtı 1970 yılında psikanaliz çevrelerinde “tedavi sürecinin ortaya çıkardığı tarihten başka bir tarih yoktur” önermesiyle küçük çaplı bir devrim yaratmıştır. Bu ünlü analiste göre hakiki tarih, analist ile analizanın birlikte oluşturdukları tarihtir. Hakiki tarih, gerçek tarih sorusu, saf bir tarihçilikten başka bir şey değildir ve sorulmasına da gerek yoktur. Viderman’ın radikal bakış açısı ve Freud’un metinleri arasında gidip gelen Roger Perron’un bu ilginç metni, yorumlamanın yeniden inşa ile olan ilişkisini de Kurt Adam örneğiyle gözler önüne serecektir.

Üçüncü Usta olarak Anna Freud’un ele alındığı konferansta, Anna Freud’u tanımış ve ondan süpervizyon almış Amerikan Psikanaliz Derneği üyesi, eğitim analisti Gana’lı Maurice Apprey “Düşünce Net Olduğunda Ke-

limeler de Net Olur: Anna Freud ve Temsili Dünya Üzerine Düşünceler” adlı konferansında A. Freud’un bir psikanalist olarak ve kamusal alanda çocukların davasının bir savunucusu olarak uygulamaları üzerine kendi görüşlerine yer verecek ve onun uygulaması ardında yatan temsili dünya şemasını ele alacaktır. M. Apprey’in de tanıklık ettiği gibi, A. Freud her ne kadar özel hayatına düşkün bir kişi olsa da, öğretileri, öğrencilerinin ve öğretim üyelerinin çalışmaları üzerine yorumları bir hayli zengin kişisel ve pedagojik malzeme içermektedir. Apprey sunumunda, üç vaka örneği getirecek, ayrıca A. Freud ile olan kişisel anılarına yer verecektir.

Dördüncü Usta olarak Hanna Segal’in ele alındığı “Hanna Segal’e Göre Yaratıcılık ve Simgesellik” başlıklı konferans, İsviçreli eğitim analisti, *Yıllıklar* Baş Editörü, birçok kitap ve makale yazarı Jean-Michel Quinodoz tarafından verilmiştir. 1970’li yıllarda ayda bir Cenevre’de seminer veren Hanna Segal’in öğretisini izlemiş olan konuşmacı, Hanna Segal’in sanat ve yaratıcılık üzerine düşüncelerini Freud’un bıraktığı yerden nasıl daha ileri götürdüğünü anlatmıştır. Segal’e göre sanatçının yaratıcılığı kaybolmuş bir dünyayı eseriyle yeniden yaratan yas çalışmasının başarılı bir ürünüdür.

İkinci bölüm “Konferanslar”da ise, “Gündelik Klinik Uygulamalar Tarafından Sınanan Tarafsızlık” adlı konferansında Marie-France Dispaux “tarafsızlık” kavramını yeniden değerlendirmeye tabi tutmuş ve Freud’un bu konudaki tavsiyelerinden yola çıkarak çağdaş psikanalistlerin görüşleriyle beraber yeniden gözden geçirmiştir. Kendi kişisel pratiğinden dört farklı seans örneği seçen Dispaux tarafsızlığın nasıl sınıandığını ustaca göstermekle kalmayıp, ihtiyatlılık, geri durma, fark, mesafe gibi kavramlarla da beslemiştir.

“Yetişkin Psikanalizi Dinamiklerinde Otistik Kuşatmalar” adlı konferansta Bianca Lechevalier, analiz sırasında, Frances Tustin’in kullandığı anlama ile otistik bir kuşatma çalışılırken ortaya çıkabilecek çeşitli sorunları ele almakta ve bulgularını örneklendirmek için klinik malzeme sunmaktadır. İşlenmemiş coşuklara yenik düşen bedenin nasıl tepki verdiği üzerine ilginç saptamalarda bulunan konuşmacının bu çalışması “Frances Tustin Ödülü”ne layık görülmüştür.

“Travma ve Bilge Bebek” adlı konferansta Sandor Ferenczi’nin ünlü “Bilge Bebek” kavramına gönderme yapan Benjamin Kilborne, travmaya maruz kalmış bebeğin ya da çocuğun, utanç duygularıyla başedebilmek için zamansız bir bilgelik geliştirerek tümgüçlü bir şekilde kendisini savunduğunu anlatmaktadır. Oidipus’un çektiğini de bu bağlamda ele alan Kilborne, “bilge Oidipus’un travmaya uğramış yönünün altını çizerek ilginç bir bakış

açısı ileri sürmüş ve bilgenin ardında gizlenen çaresiz küçük Oidipus'u da ortaya çıkarmıştır.

“Rüya: Bedenle Ruhun Bütünleşmesinin Faili ve Şahidi” adlı konferansta İsviçreli psikanalist Olivier Bonard, psikanaliz tedavisinde dile gelen rüyaların ruh-beden bütünleşmesini nasıl betimlediğini anlatmakla kalmayıp, Winnicott’un ortaya attığı bütünleşme kavramının klinik ortamdaki izini sürmüştür.

“Aşk Kaygısı ve ‘Oidipus-Karşıtı Durum’: Felâket Getiren Değişim İhtimalinin Yarattığı Ruhsal Dehşet Üzerine” adlı konferansta Alman psikanalist Angela Mauss-Hanke, psikanalitik açıdan ele aldığı Heinrich von Kleist’in *Penthesilea* adlı yapıtından hareket ederek klinik bir vakayı irdelemiştir. Bion’un yapıtındaki ruhsallığın değişim karşısındaki felâket olgusuna da gönderme yapan konuşmacı, edebiyat ile psikanalizi buluşturmakla kalmayıp tedavideki ilginç bir kesiti de gözler önüne sermiştir. Yavuz Erten’in tartışma metni konferans metnini takip etmektedir.

ULUSLARARASI PSİKANALİZ BİRLİĞİ’NİN GELİŞİMİ VE MİSYONU

Uluslararası Psikanaliz Birliği’nin kurulmasının tarihçesine¹ kısaca bir göz atmak istersek topluluğun ilk öncülü, şaşıla adıyla “Çarşamba Günleri Psiko-loji Cemiyeti”ni görürüz. Freud 1902 yılından itibaren, analizanı Stekel aracılığıyla, Adler, Kahane ve Reitler adlı dört kişiyi her Çarşamba akşamı evine davet eder. Bu toplantılarda psikanalizin ilk büyük keşifleri hararetle tartışılır ve titizlikle de not edilir.² 1908 yılında bu ilk topluluğa Ferenczi’nin katılımıyla topluluk “Viyana Psikanaliz Cemiyeti” adını alır; üye sayısı henüz on dört kişidir. Topluluğa akabinde Jung, Jones, Abraham ve Eitingon da katılacaktır. Bu son dört kişiden her biri Birliğin başkanlığını üstlenecektir.

Bu ilk yılların coşkusu farklı şehirlerde ulusal psikanaliz topluluklarının örgütlenmesini de beraberinde getirecektir. 1907 yılında Zürih’te Jung, 1908’te Berlin’de Abraham, 1911’de New York’ta Brill ilk topluluklarını kuracaklardır. Ernest Jones yine 1911 yılında Amerika’daki farklı yerel cemiyet-

1 Bu tarihçe için şu kaynaklara başvurulmuştur: R. Perron, *Histoire de la Psychanalyse*, P.U.F, coll. Que sais-je?, Paris, 1997; E. Roudinesco ve M. Plon, *Dictionnaire de la Psychanalyse*, Fayard, 1997; Uluslararası Psikanaliz Birliği’nin (International Psychoanalytical Association) web sitesinde yayımlanan, William Gillespie’nin 1982 yılında kaleme aldığı “The Origin and Development of the IPA”. www.ipa.org.uk.

2 Bu toplantıların tutanakları mevcuttur. *Les premiers psychanalystes – Minutes de la Société Psychanalytique de Vienne*, Cilt I, 1906-1908, NRF, Ed. Gallimard, *Connaissance de l’inconscient*, 1976; Cilt II, 1908-1910, 1978.

leri koordine etmiş ve 1913 yılında Londra'da Britanya Psikanaliz Cemiyeti'ni kurmuştur. Aynı yıl Ferenczi de Budapeşte'de Macar Psikanaliz Cemiyeti'ni kurmuştur.

1908 yılında Salzburg'daki ilk uluslararası psikanaliz kongresi tarihsel önemli bir olgudur. Kongrede altı farklı ülkeden gelen kırk iki katılımcı buluşur. Bu kongrede Freud'un beş saat boyunca aralıksız ünlü "Fare Adam" vakasını anlatması da ilk yılların coşkusu da betimleyecek niteliktedir.

1910 yılında Nürenberg'deki ikinci uluslararası kongrenin önemi de farklı yerel cemiyetleri koordine edecek ve dünyada psikanalizin sağlıklı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunacak ve izleyecek bir yapının, Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin kurulmasında yatar. Freud ve Ferenczi'nin gelişen bilimsel işbirliğinin sonucu olarak ortaya çıkan Birliğin ilk başkanı da Jung olur ve Birliğin merkezinin Zürih'te olmasına karar verilir. Karşılıklı ülküleştirmeye temelli olan Freud ile Jung'un ilişkileri daha sonra bilindiği gibi bozulacak ve üç yıl sonra Jung'un Birlikten ayrılmasına neden olacaktır.

Birliğin açılış konuşmasında Sandor Ferenczi³ psikanaliz hareketini belli başlı üç döneme ayırır. 1896-1907 yılları arasındaki "destansı" adını verdiği ilk dönem, Freud'un Viyana'da birkaç öğrencisiyle birlikte çalışmalarını yalnız başına sürdürdüğü yılları içerir. Psikanalizin deneysel psikoloji alanına da dahil olmasını içeren ikinci dönemin adı "Jung yılları" olur ve 1907-1909 yıllarını içerir. 1909-1913 yılları arasındaki dönem "Amerika Dönemi" adını alır ve Freud'un Amerika'ya seyahatiyle başlar.

Ferenczi her topluluğun disipline ve ussal bir örgütlenmeye olan ihtiyacını vurgular ama her örgütlenmenin içinde barındırdığı tehlikeleri de görmezden gelmez: "Derneklerin içindeki patolojiyi iyi bilirim ve politik, sosyal ve bilimsel topluluklarda çoğu zaman genel çıkarların hizmetinde olması gereken bilinçli bir çalışmanın yerine, çocuksu büyüklenmeciliğin, böbürlenmenin, içi boş nakaratlara duyulan saygının, körü körüne itaat ve kişisel çıkarların hüküm sürdüğüne de sık sık tanık oldum" şeklinde samimi bir şekilde uyaran Ferenczi'nin bu gerçekçi tespitleri topluluksal süreçlerin iç dinamiğine de gönderme yapar. Bu süreçler daha sonraki yıllarda W. R. Bion'un "temel grup varsayımları" ya da Hanna Segal'in topluluklardaki "ahmaklık" olarak adlandırdığı olgular bilimsel bir boyutta ele alınacak ve "çalışma grubu"nun ussallığıyla arkaik temelli topluluğun arasındaki çatışmanın ruhsal kökenlerine inilecektir.

³ Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

3 S. Ferenczi, "De l'Histoire du Mouvement Psychanalytique", *Psychanalyse, Oeuvres Completes* içinde, cilt 1, 1908-1912, Paris Payot, s. 162-172.

Ferenczi'nin psikanaliz hareketini üç döneme ayırdığı bu tarihsel bakış açısının dışında, bir de, Birliğin tarihini farklı bir biçimde ele alan psikanaliz tarihçilerini görüyoruz. Psikanaliz tarihçileri genel olarak bu tarihi dört önemli döneme bölerek aktarmaktadırlar. 1910 ile 1925 yılları arasındaki ilk dönemin yerel cemiyetlerin koordinasyonu ile geçtiğini ve psikanaliz eğitimi konusunda görece bir boşluğun olduğunu görüyoruz. 1925 ile 1933 yılları arasında yürürlüğe konulan ve analist olmak için mecbur tutulan “didaktik analiz” ve “kontrol süpervizyonları” ile psikanaliz eğitimi şekillenmeye başlar. Amaç psikanalizi “vahşi” uygulamalara karşı korumak, psikotik büyücü ve şarlatanların eline koz vermemektir. 1933-1965 yılları arasındaki üçüncü dönemde nazizmle mücadele ederek ayakta kalmaya çalışan Birliğin bir diğer mücadelesi de *Laik Psikanaliz* konusunda olacaktır. Avrupalı cemiyetler ile Amerikalı cemiyetleri karşı karşıya getiren bu önemli tartışma hekim olmayanların psikanaliz yapıp yapmayacakları üzerinedir. Freud'un “*The Question of Lay Analysis*”⁴ (*Laik Psikanaliz Meselesi*) adlı makalesi tartışmaya nokta koyar. Amerikan Psikanaliz Cemiyeti psikologlara karşı açtığı davayı kaybeder.

1935 yılından itibaren Birlik tartışmalı ve bölünmeli bir döneme girer. Öncelikle Britanya topluluğunu ele alan hararetli bilimsel tartışmalar⁵ uzlaşım ile sona erer. Daha sonra Fransa ve Arjantin'de özellikle “değişken zamanlı seanslar” diye tabir edilen Lacan'cı uygulamanın psikanalitik çerçeveyi yerinden sarsmasıyla bölünmeler ve Birlikten kopmalar başlar. “Usta Kimdir? Freud'a Geri Dönüş” gibi kışkırtıcı ama aynı zamanda baştan çıkarıcı ve harekete devam ettirici Lacan'cı akım psikanaliz eğitiminin yeniden sorgulanmasını beraberinde getirmiş ama eğitim sorunsalına yapıcı ve kalıcı çözümler getirmemiştir. Keza okyanusun öbür tarafında filizlenen *Benlik Psikolojisi*, *Kendilik Psikolojisi* adlı akımlar Viyana kökenli Freud'culuğu yerinden sarsmış ve Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin dağılma tehlikesine karşı önlemler aramasını, toplulukların ruhsal işleyişine pratikte kurumsal çözümler üretmeyi, kuramdaki ilerlemeleri göz önünde bulundurmasını da beraberinde getirmiştir.

4 Freud'un ‘The Question of Lay Analysis’ adlı makalesi Türkçeye ‘Amatör Psikanalizi’ ya da ‘Meslek dışı Çözümleme Sorunu’ şeklinde, metnin anlamından kopuk bir biçimde ve yanlış olarak çevrilmiştir. Bu makalenin adını “Laik Psikanaliz Meselesi” olarak çevirmeyi uygun görüyoruz. Freud makaledeki ‘Laik’ sözcüğünü psikanalizin kendi kurallarını oluşturmuş bilimsel bir disiplin olduğunu, psikanalistlerin kurumsal açıdan, tıp gibi başka bir kurumun kurallarıyla yönetilemeyeceğini ifade etmek için kullanmış ve kilisenin kurallarıyla yönetilemeyen devlet kurallarına atıfta bulunarak analogide bulunmuştur.

5 King Pearl ve Ricardo Steiner, *The Freud-Klein Controversies, 1941-45*, Londra, Tavistock/Routledge, 1991.

1965 sonrasında Birliğin yüzüncü yılını kutladığı günümüze kadar gelen son dönemde ise nasıl bir Birlikle karşı karşıyayız? Psikanaliz dedikleri gibi can mı çekiyor? Hatta öldü mü? Elbette ki hayır. Ama psikanalizin ölmesini isteyenler her zaman olduğu gibi çağımızda da mevcut. Aksine psikanaliz hem kuramsal açıdan hem de Birliğe adımını atan yeni üyeler açısından gittikçe gelişmekte ve yaygınlaşmakta.

90'lı yıllarla birlikte Berlin Duvarı'nın çöküşünden sonra eski Doğu Bloğu ülkelerinin yeraltı psikanaliz dünyası canlandı; psikanaliz eğitimine başvuran yeni adaylar Birlik bünyesinde kurulan Doğu Avrupa Enstitüsü sayesinde Birliğe adımlarını attılar. 90'lı yılların sonunda Türkiye'de psikanalistler ortaya çıkmaya başladı ve buna paralel olarak alandaki bilimsel yayınların sayısı arttı. Bunun en güzel örneği Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin yayın organı *The International Journal of Psychoanalysis*'in Türkçedeki yıllığıdır. *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*⁶ 2009 yılından itibaren yayın hayatına başlamış ve İngilizceye vakıf olmayan kesime çağdaş psikanaliz yayınlarını ulaştırmakla kalmayıp psikanaliz kavramlarını bağlam ve ekollerin içinden geçerek yeniden ele almayı sağlamıştır.

2010 yılında Çin'de bir konferans düzenleyen Birlik başlangıçtaki hedefini, uluslararası olma misyonunu tamamlamıştır. Üye sayısı 15.000'e yaklaşan Birliğin bilimsel üretimi de hızla ilerlemektedir. Yalnız başına bilim yapmakla başlayan, rüyalarını *ziyan etmeyip*⁷ bilimsel araştırmanın hizmetine sunan Sigmund Freud adlı önce düşünür, sonra hekim ve bilim adamı bu ilk psikanalistin, başlangıçta Fliess'le birlikte aşk içeren bilimsel ilişkisiyle filizlenen, hakikat aşkıyla ivme kazanan, insan ruhunun derinliklerine inen bu ruhsallık *Conquistador*'unun bilimsel üretiminin kendisinden sonra gelenlerle birlikte yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan Uluslararası Psikanaliz Birliği yüzüncü yılına girdi.

Psike İstanbul Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu'nun da birliğe katılması hepimize kutlu olsun.

6 *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı*, ed. B. Habip, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009.

7 Kitabında Freud'u sık sık anan Aziz Nesin'in ölümünden sonra yayımlanan rüya metinlerini zikretmeden yapamadık. Aziz Nesin, *Unutulmayan Rüyalar* içinde "Rüyalarım Ziyen Olmasın", Nesin Yayınevi, Ağustos 2010.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bir Düşünce Bir Usta

1

“Cinsellik Üzerine Üç Deneme”den Bir Asır Sonra Günümüzde Nevroz ve Oidipus Karmaşası (Bugünün Batı Toplumunda Psikanalist ve Çocuk)* FLORENCE GUIGNARD

“Kuram oluşturmamak gerektiği kanaatindeyim – ayrıntıları incelemekle meşgul olduğumuz bir sırada, kuramlar davetsiz misafirler gibi, evimize çat kapı gelmelidir...” (Freud, 1915)

Freud’un, Ferenczi’ye yazdığı 31 Temmuz 1915 tarihli mektup, yani ona “Aktarım Nevrozlarına Genel Bir Bakış”ın elyazmasını gönderdikten üç gün sonrası.

Size bugün sunacağım çalışma kendi sorgulamalarımı içeriyor. Çalışmanın ortaya çıkardığı soruların sayısı cevapladıklarından çok daha fazla; bu çalışmayı tüm parametrelerini değerlendirebilecek durumda olmadığım bir konu hakkında söz sahibi olabileceğim kesin ve kategorik bir çalışma olmaktan çok bir *deneme* olarak değerlendirmenizi rica ediyorum. Böylece, sunumumu takip edecek tartışmadan çok şey bekliyorum ve burada gündeme getirdiğim konuları derinleştirmek için çokça zamana ve ortak çalışmaya ihtiyac olacağını düşünüyorum.

GİRİŞ

Batı toplumu, gittikçe artan bir hızla yapısal dönüşümlerden geçiyor. İletişim tekniklerindeki olağanüstü gelişmeler ve bunların uygulamaları bu çalkantılar üzerinde etkisiz değildir ve bugünün çocuklarının içinde geliştikleri aile yapılarındaki derin değişimlere ve bunların kırılma sürecine katkıda bulunuyorlar.

(*) Psike İstanbul tarafından 13 Mayıs 2007 tarihinde düzenlenen, “Bir Düşünce, Bir Usta: Sigmund Freud” konferansında sunulan metindir.

Toplumsal ve sayısal (dijital) olan bu çift etkinin, bugün, çocuğun ruhsal işleyişine çevrenin çocuğa sunduğu uyum sağlama biçiminde kayda değer değişikliklere neden olduğu fikrini ileri sürmek istiyorum. Burada, bir çocuğun tedavisi için talep edildiği her durumda psikanalistin karşı karşıya olduğu ve kalıcı etkileri olmaya başlayan ikinci kuşağa özgü bir görüngü söz konusudur. Ayrıca, bu görüngünün, psikanaliz kuramının genel olarak reddedilişi ve analitik olmayan terapilerin başarısıyla da ilintili olduğunu düşünüyorum.

İNSAN CANLISININ PARÇASI OLDUĞU TOPLUMDA ORTAYA ÇIKIŞI

Bireyin toplumla ilişkileri, her birinin kendi evrimiyle karşılıklı olarak bağlantılıdır. Halbuki bugünün Batı toplumunun –bu konuda benim biraz bildiğim kadarıyla konuşmakla yetinmem gerekirse– Freud’un içinde geliştiği Orta Avrupa toplumuyla artık pek bir benzerliği kalmadı.

Bugünün Batı değerleri içinde, –psikanalizin ilgilendiği alan olan– *bireyin ruhsal yaşamının gelişimi*, bu son on yıl içinde, büyük bir hızla değişen bir çevre üzerinde etkili olma ve ona uyum sağlama kıstaslarına nazaran çok ikincil bir duruma geldi. Dünyanın her yerinde olmasa da, çoğu yerde olan bitenlerle ilgili bilgilendirme –ve yanlış bilgilendirme– imkânlarındaki inanılmaz gelişme bireyi, dürtülerinin düzenlenmesinde yeni gerekliliklerle ve böylece yeni kaygı biçimleriyle karşı karşıya bırakıyor. Ancak sanal iletişimdeki globalleşme, “grup zihniyeti”nin (Bion, 1959) bireysel düşüncenin önüne geçme riskini artırmadan oluşamaz. Yeni gerçeklik olan sanallık tarafından oluşturulan uçsuz bucaksız gizilgüçler alanının ehlileştirilmesi için birçok övgüye değer girişim gözlemliyoruz; fakat bu yeni alanın bu süre boyunca, kısa vadede değerlendirebilme durumunda olmadığımız oran ve yönlerde etkilenecek olan uygarlığa karışıp onunla bütünleşmesi için daha birkaç kuşak gerekeceğini düşünüyorum. Dolayısıyla *kuşaklararası iletişim* sorunu yeni terimlerle ifade buluyor. Otuzlu yaşlarında genç bir yazar geçenlerde *Ebeveynler, bize hiçbir şey vermediniz mi...?* isimli bir kitap yazmadı mı? Bu durum hakkında acaba ne düşünmek lazım?

TOPLUMSAL DEĞİŞMELER, PSİKANALİTİK BİLGİLERİN GENİŞLEMESİ

Batı’daki büyük şehirlerde, ruhsal bir acıyı dindirmek umuduyla psikanalistlere başvuran toplulukta son yirmi yıldır açık bir değişim gözlemleniyor. Freud tarafından oluşturulmuş nevrozla ilgili klasik model, özellikle de en

genç kuşaklarda, gittikçe daha az hastayı ilgilendiriyormuş gibi bir durum var. Freud ruhsal işleyişle ilgili keşiflerini hep içinde hastalarını gözlemlediği ve tedavi ettiği sosyal dokuya bağlamıştır. O da bizim gibi, bugünün bireysel psikopatolojisinin, günümüz Batı şehirlerindeki toplumsal ve aile yapılarının çözülmesiyle beraber ne kadar değiştiğini farketmekten dolayı şaşırılmazdı.

İster yetişkinlerle, ergenlerle ya da çocuklarla çalışsın, psikanalistin tasisının Benliğin gelişimiyle ve *öznenin* gerek kendisinin, gerekse başkalarının dürtüleriyle olan ilişkilerine müdahale de eden savunmaların doğasını iyileştirmekle ilgili olduğunu biliyoruz. Bu bakış açısıyla analitik çalışma esas olarak, *analitik alanda ve aktarım* içinde, analizanın Benliğinin, analiste yansıtılan, kendi içsel nesneleriyle olan ilişkilerinin anlaşılmasına odaklanmıştır; içsel nesnelerin hepsinin Üstbenliğin oluşumunda ve niteliksel anlamdaki gelişiminde rolü olduğunu da unutmayalım. Psikanalitik birikimin, eski durumunu muhafaza etmese bile, hiç değilse insanın ruhsallığıyla ilgili keşfimizde bizim için hâlâ başvuru kaynağı olabilmesi için, psikanalizin bu amaçlarının bugün, gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda, Freud'un bundan bir asır önce inceledikleriyle yeterince benzer yapılarla karşılaşp karşılaşmadığını sormak meşrudur. Son elli yıl boyunca psikanalistler, cinsel dürtülerin Benlik dürtülerine eklenmesiyle ilgili bilgilerini genişlettiler. Öznenin dürtüleri açısından *yatırım nesnesinin* rolünün önemi de aynı şekilde arttı, özellikle de küçük insanın ilk sevgi ve nefret nesnesi olan annenin rolü arttı.

İster Winnicott'a (1958) ait *holding* ve *handling* (kucaklanma ve taşınma) kavramları, Bion'a (1961) ait *annenin düşlemeleme yeteneği* ya da Laplanche'in kuramlaştırdığı *anne nitelikli baştan çıkarma* (Guignard, 2006) kavramları olsun, süt çocuğunun annesiyle oluşturduğu çift içindeki cinsel dürtülerinin yönelimleri ve dönüşümlerinin çocuğun ilk Benliğinin örgütlenmesine temel bir biçimde katıldıkları artık ortaya konmuştur. Bireyin yetişkinliğinde toplum içindeki yeri, hem annesi hem de babası ve kardeşleriyle olan ilişkisinde, annenin ana kulak veriş biçimine bağlı olacaktır.

Buna paralel olarak, Freud sonrası çalışmaları, özellikle de İngiliz Ekolü ve Arjantin Ekolü'ne mensup olanların çalışmaları, nevroitik işleyişten çok psikotik işleyişe daha yakın ruhsallığa ait bölgelerin keşfedilmesini ve tedavi edilmesini sağlamıştır. Yıllar içinde, psikanalistlerin artan bir biçimde "sınır durum patolojileri" ile karşılaştıkları fark edildi: Bunlar kendisi ile öteki arasındaki, düşünmek ile eyleme geçmek arasındaki, ruhsal gerçeklik ile dış gerçeklik arasındaki ve birkaç yıldır da sanal ile gerçek olan arasındaki sınırlardır. Çevreleyen toplumun kendi sınırlarının gevşemesi, kırılma, kırılganlaşması, ör-

gütlenme yapısının bozulmasıyla beraber kırılan, iyi örgütlenmemiş bu sınırlar daha kolay dağılabiliyor. Bu “sınır durum” hastalarını sadece “farklı” ve analize uygunluk ile teknik sorunlar doğuranlar olarak değil de, modellerimizi yeniden değerlendirmeye bizi zorlayan fırsatlar olarak değerlendirmenin zamanı geldi. Psikanalistin bugün, 20. yüzyılın ilk yarısındakilerden daha hassas kuramsal ve teknik parametrelere sahip olduğu muhakkak. Gerek doğası gerekse iç içe geçmişlikleri bakımından daha karmaşık ruhsal eylemleri gözlemleyebilir ve analiz edebilir.

Yine de aşağıdaki soruyu sormak lazım: Toplumun evrimi, psikanaliz tedavisinin temeldeki parametrelerini değiştirecek mi, değiştirmeyecek mi?

Arzunun, suçluluğun, bastırmanın ve özdeşleşimlerin geleceğine ait bütün sorunsal bu sorunun içindedir.

KAVRAMLARIMIZI SORGULAMAK

Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme’nin (Freud, 1905) yayımlanmasından yüz yıl sonra, şiddetli yeni saldırıların psikanaliz tekniğinin ve yaslandığı kuramsal aygıtın geçerliliğini tartışmaya açtığı sırada, psikanalistlerin kendilerinin alanlarıyla ilgili temel kavramları değerlendirmelerinin ve ondaki değişimleri, ancak aynı zamanda *değişmezleri* de açığa çıkarmaları önemlidir. Bunun sonucunda şu iki soru gündeme geliyor: *Çocukluk nevrozu* ve *aktarım nevrozu* bugün de, tıpkı 1905’te Freud’un ruhsal işleyişi anlamak için çocukluk cinselliğinin varlığı ile rolünü keşfettiği ve tanımladığı özgün metnin yayınlanması sırasında olduğu gibi, yine değişmezler arasında mıdır? Eğer böyle değilse, bugünün psikanalistleri için değişmez olarak kalabilecek bu iki kavrama ait öğeler nelerdir?

Üç Deneme’ye yapılan bu gönderme zorunludur, çünkü Freud’un *çocukluk cinselliği*yle ilgili keşifleri olmadan *psikanaliz* ve *nevroz* kavramları bile bütün anlamını kaybediyor. Ancak o zaman da başka bir soru gündeme geliyor. İnsanın ruhsal gelişiminde ve psikopatolojisinde *çocukluk cinselliği*’nin işleyiş statüsü ve biçimi bugün de 1905’te olduğu gibi midir? Bazı psikoterapi uygulayıcıları “kurunun yanında yaşı da yakmayı”, yani teknik umutlarını, davranışı değiştirmeyi ve de düşünmenin *bilinçli* işleme biçimini hedefleyen teknikleri bunun yerine koyarak psikanalitik düşünceyi dışlama biçimindeki köktenci çözümü seçtiler. Diğerleri ise, ki ben de onlardanım, tıpkı buradaki bütün dinleyiciler gibi, bu *değişmezlerden* hareketle ruhsal işleyişi inceleyebilmek için *bilinçsiz süreçlerin* araştırılmasını sürdürmeyi tercih ediyorlar; bu işleyişin arasından insan cinselliğinin mirasçısı olan dürtü, bugü-

nün dünyasında bir *öznenin* karmaşıklığını düzenleyebilmek için kendi kolaylaştırıcı yollarını buluyor.

Psikanaliz *kuramı* yerinden oynatılamaz bir kaya gibi değerlendirilmeli, daha ziyade *yöntemdeki* ilerlemeler ve *teknik* değişikliklerle kıyaslanarak ancak, aynı zamanda alanımızın doğuşundan beri meydana gelmiş toplumsal değişimlerin gözleminin ışığında da, kavramsal dış biçimini sürekli yeniden sorgulamak ve nitelemek zorunluluğu olan bir *modeller* topluluğu gibi değerlendirilmeli. Böylece, psikanaliz uygulayıcısı kendini yeni sorumluluklar ve yeni teknik taleplerle karşı karşıya bulmaktadır.

KRAL ÇOCUK MU, NARSİST NESNE Mİ?⁸

"Sanal gerçekliğin" en şiddetli etkisi, coşkusal ve zihinsel olgunlaşmamışlığı dolayısıyla *simgeleştirme yeteneği* işler hale gelirken büyümeden kaynaklanan zorlukları zaten yaşayan çocuğun üzerinde olacaktır; bu yetenek de, hatırlayalım, *üç ögeli bir ilişki* gerektiriyor: *Benlik*, *simge* ve *simgeleşmiş nesne* (Segal, 1957). Çocuk doğal olarak kendisinden önceki kuşaklara, öncelikli olarak da ebeveyninin kuşağına bağımlıdır. Oysa bugün, kuramsal olarak, bir sonraki kuşağı eğitme görevi olan yetişkinlerin içindeki Çocukluk Çağı'nın (Guignard, 2010) önemli bir sapmasına tanık oluyoruz; aslında kendi çocuksu hazcılıklarını yansıtmak ve tatmin etmek için kendilerinden genç olanlardan yararlanıyorlar.

Tıpkı, büyük bir süpermarketin kasasına yanında çok uyarılmış dört yaşındaki oğlan çocuğuyla beraber gelen, üzerinde iki kişilik bir pizzanın taht kurduğu bir alışveriş arabası oyuncak taşan ve oğluna hoşnutlukla: "Peki, tamam mı? İstediyim herşeyi seçtiğinden emin misin?" diye soran şu baba gibi.

Bu biraz abartılı imge, günümüz yetişkininin, çocukları aracılığıyla kendi çocuksu arzularının anında tatminine verdiği önceliği resmediyor. Burada her uygarlık için esas olan bir boyut eksiktir: Arzunun oluşumuyla onun tatmini arasında geçen zaman-mekândaki gizil dönem. Bu tür değişikliklerin birçok nedeni vardır; burada ancak kendi klinik deneyimime daha yakından temas eden nedenleri tespit edebileceğim. Özellikle düşündüğüm, dört-altı ay arasındaki *konusamayan küçük çocuğun* zuhur etmesine yön veren koşul ve kişilerdeki önemli değişiklikler, annenin ötekiliğinin keşfi ve bir

⁸ Bu konuyla ilgili olarak Simone Korf Sautsle'un güzel kitabına dikkat çekmek istiyorum: *Plaidoyer pour l'enfant-roi (Kral Çocuk İçin Savunma)*, Paris, 2006).

üçüncü kişi olarak “baba”nın varlığıdır. Gerçekten de günümüz Batılı çocuğu toplum içindeki yaşamına çok erken başlıyor: Üç aydan itibaren kreş ve üç, hatta iki yaşından itibaren anaokuluna gidiyor. Aile dokusunun çocuğa nüfuz etmesi, bir yandan evde geçirilen zamanın azlığından ve bir yandan da aile yapısının büyüyen dönüşümünden dolayı, en aza inmiş durumda. Çocuğun yaşam alanının yakınında aileye yakın çok az akraba bulunuyor ya da hiç bulunmuyor ve büyükanne-babalar çoğu zaman meslek hayatlarını sürdürüyor oluyorlar.

Öte yandan, çiftlerin yaşamındaki gelişmelerden ötürü, çocuk artan bir biçimde ebeveynlerine olan yatırımlarını erkenden bölmek zorunda kalıyor. Onu dünyaya getirenler çoğunlukla kısa bir süre için birarada oluyorlar, daha sonra ayrılıyorlar ve artık artan biçimde görüldüğü gibi, annenin çocuğuyla yalnız kalmadığı durumlarda, muhtemelen her biri kendi tarafında, homoseksüel ya da heteroseksüel, “yeniden düzenlenmiş” denilen ailelerde aşk hayatlarını yeniden düzenleniyorlar. Çocuğa sembiyozdan çıkması (Bleger, 1981) ve Oidipus nitelikli sorunsal düzenlemesi için gerekli “babasal üçüncü” artık, içlerinde kökensel ebeveyn çiftinin desteğinin yerine geçen toplumsal grup ve onun “grup zihniyeti”ni barındıran, oldukça muğlak ve değişken biçimler alıyor.

Çocuklarına köktenci ve çoğu zaman çoklu olan bu değişiklikleri dayatarak, ebeveynler, az çok bilinçli şekilde, güçlü bir suçluluk duygusuyla baş başa kalıyorlar. Onlara yaşattıkları duygusal eksiklikleri biraz olsun gidermek umuduyla, sevgili yavrularına maddi telafiler bahşederek bu suçluluğu rahatlatmaya çalışacaklar. Çocukla olan buluşmalar –bir hafta sonu, bir yarım hafta veya onbeş günde bir hafta– ayrılmış ebeveynin eski eşiyle çatışmalarını canlandırıyor ve bu sürekli kopmalar, Üstbenlik oluşumunda olduğu gibi Benlik İdeali oluşumunda da önemini bildiğimiz eğitimdeki sürekliliği pek kolaylaştırmıyor. Çocuk, dinlenme ve kapsanma ihtiyacı sırasında ifade etmeyi hızla öğrendiği maddi arzularının anında tatminini sağlamak imkânına hiç olmadığı kadar sahip. Kendisine dayatılan bölünme durumundan istifade etmeyi çok çabuk öğreniyor ve dağılmış kökensel ailesinin her iki tarafının da iplerini elinde tutuyor.

Öte yandan, aile eğitimindeki zayıflıkların öğretmenleri paradoksal biçimde yetkisiz ve vekâletsiz eğitimci konumuna yerleştirdiği artık herkesçe bilinen bir şey oldu; öyle ki eğitimle ilgili ya da davranış sorunları olan bir çocuğun dünyaya getirenleri olarak taleplerinde bir sürekliliğe bir araya gelmiş ebeveynler çoğunlukla çocuğa itiraz ediyor.

GİZİLLİK, BASTIRMA VE SONRADANLIK

Freud modellerini –Oidipus karmaşası, iğdiş edilme karmaşası, aktarım nevrozunun ilk örneği olan çocukluk nevrozu şeklinde– yerleştirerek çocukluk cinselliğinin *iki zamanlı gelişimi*'nin keşfini temel aldı; bu iki zaman, *gizlilik* denen, dürtüsel ilgilerinin doğrudan tatmin arayışından vazgeçilerek daha ziyade bilgi evrenine doğru yönelindiği bir *dönemle* ayrılmıştır. Gelişmekte olan ruhsal örgütlenmenin işaret noktası, ebeveyn çiftine ve önceki kuşakların temsilcileriyle olan *özdeşleşimler* sayesinde oluşturulan İdeal-Üstbenlik oluşumunun sonucundaki *cinsiyet ve kuşak farkının* çifte *kabulü*, *gerçeklik ilkesinin* *haz/hazsızlık ilkesine* olan *üstünlüğünün* teminatı olan ebeveynlerle özdeşleşmenin aracısı oluyorlardı. Böylece ergenlik de, terimin bütün anlamlarıyla, önceden "işlenmiş" bir alanda ortaya çıkar ve ilk gençliğin kimlik bunalımının *sonradan-etkisine* sınırlar temin ederdi. Oysa günümüz Batı toplumuyla karşılaştırıldığında bu tanım kendi geçersizliğini taşıyor. Her gün çocukları, ergenleri ve aynı zamanda onlarla ilgilenen yetişkinleri de –yetişkin hastalar, ebeveynler ve çocuk psikoterapistleri– dinleyen biri olarak, toplumumuzdaki çocukların ruhsal gelişiminin bu son on yıl içinde, ondan önceki "*görkemli otuz yıl*" boyunca olduğundan daha çok değiştiğini söyleyebilirim.

Avrupa'nın değişik yerlerinde bu geçtiğimiz iki yıl boyunca kendileriyle görüştüğüm bütün çocuk ve ergen psikanalizi uygulayıcılarının beklenmedik bir mutabakat etrafında buluştuklarını keşfettim: Freud'un 1905'te *Üç Deneme*'de tanımladığı şekliyle *gizlilik döneminin* güncel sosyal dokudan kaybolmak üzere olduğunu kabul etmek konusunda fikir birliği içindeler.

1970'li yıllardan itibaren psikanalistler, aile bağları içinde olduğu gibi bireyler arasında oluşmuş toplumsal bağlar içinde de cinsiyet ve kuşak farkının silikleştiğini, hatta görünmez duruma geldiğini gördüler. Belirli bir eğitim biçiminin sağlıklı sorgulaması sapkın bir etkin gösterdi: Dürtülere ket vurulması ve onların dönüştürülmesi, tanınan ve iletilen değerler olmaktan çıkıp daha ziyade özgürleşilmesi gereken kusurlara dönüştüler.

Eğitimsel zorunluluğun zorlayan/kapsayan işlevinden kurtulduktan sonra, yeni nesil çocukların *birincil sadizmi* dürtüsel ayrışmaya karşı kendini savunmak için başka engeller oluşturmak zorunda kaldı. Aile hücresinin evrimi dolayısıyla bu engeller bugün ailevi olmaktan ziyade grup niteliğindeler ve bu yeni durum topluma ve bireylerin arasındaki iletişime yeni sorunlar çıkarıyor.

Hiperaktivite sendromları çoğalıyor ve bu durum ilaç üretiminin işine

gelse de, ruhsal gelişimlerine⁹ zarar vermeden genç hastalar sakinleştirilemiyorlar. Altı ile on iki yaşları arasındaki çocuklarda dürtüsel ifadenin “soğumasını” artık gözlemleyemiyoruz; cinsel dürtülerinin yönünü yüceltme etkinliklerine doğru çevirmek yerine, buluş çağındaki çocukların, ergenler ve genç yetişkinlerin tutumlarını ve davranışlarını canla başla taklit ederek “Oidipus döneminde” diye nitelenen üç ila altı yaşındaki çocuklar kadar yoğun bir uyarılmış sergiliyorlar. Bu demektir ki bugünkü durum, ruhsal gelişimin ekonomik modeli olan *nevroz* kavramının merkeziliğini sorgulamaktadır.

SANALLIK VE RUHSAL İŞLEYİŞİN İLKELERİ

Teknolojiler ve iletişim biçimlerindeki hızlanma –özellikle *internet*– alışılmış yaşam alanı dışında, coğrafi mesafeye rağmen bağlantıya geçme imkânlarını kolaylaştırıyor. Bilim teknolojilerinde kıyaslanamaz ilerlemeler sağlayan bu muhteşem bilgi ve iletişim aracı, kendi sapmalarını da gösteriyor –çocuk pornosu, ırkçı vb. içerikli siteler– ve bunlara karşı eylem imkânları da henüz çok zayıf. İnternet insani ilişki alanında da her insana özgü *yalnızlık duygusunu* ve bununla birlikte kendisiyle olan ilişkisini ve *ruhsal iç yaşamına* yaptığı yatırımı da derinden ve çok yeni bir biçimde değiştirmektedir.

Sanallık, bireyin, coğrafi nedenlerle olduğu kadar toplumsal nedenlerle de o ana kadar kendisi için ulaşılması tamamen imkânsız olan insanlarla doğrudan alışverişini sağlıyor ve kolaylaştırıyor. Bu sanal karşılaşmalarda, psikanalist açısından Oidipus karmaşasının kabul edilmesine iştirak eden cinsiyet ve kuşak farkı, bildiğimiz geleneksel rolünü artık oynamıyor. Bu çok genişlemiş ilişkiler alanının, çocuğun ailesi, okulu ve toplumsal çevresinden oluşan coğrafi olarak daha yakın ilişkiler ağına bir etkisinin olup olmadığına bakmak lazım. Sanallık tarafından sunulan iletişimin *coşkular* ve bundan ileri gelen *düşüncenin* yatırımından çok bilgilerin ve performansların yatırımını daha çok işe katıp katmadığını kendimize özellikle sorabiliriz. Ne olursa olsun psikanalist, *sanallığı* kendi metapsikolojik ölçütlerine göre değerlendirmeli. Birçoğumuz buna önem vermektedir ve bu konuyla ilgili olarak bir yandan Sylvain Missonnier’nin, bir yandan da Serge Tisseron, Sylvain Missonnier ve Michael Stora’nın (2006) yeni yayımlanmış oldukları çok ilginç ve yenilikçi eserleri belirteceğim.

9 Bu tür çocukların psikanalitik tedavisiyle ilgili olarak Björn Salomonsson tarafından yazılan ve *International Journal of Psychoanalysis*’te yayınlanan çok güzel yazıya dikkat çekmek istiyorum ; bu yazının Fransızca çevirisi *L’Année Psychanalytique Internationale* in Mayıs 2007 sayısında yayınlanmıştır.

Sanallık, *haz/hazsızlık ilkesi ve gerçeklik ilkesiyle, düşlemin* bu ilkelerle sürdürdüğü ilişkilerden çok daha farklı ilişkiler sürdürmektedir. Öznenin, düşlemlerle gerçekliği birbirine karıştırması için çok yoğun, hatta patolojik yansıtmacı bir örgütlenme gerekirken, sanallık, *ruhsal iç dünya ile dışsal gerçeklik* arasındaki iyi ilişkiler için gerekli olan *bağların ruhsal çalışması ve dönüşümünden vazgeçmelerini* sağlayan bir *gerçeklik yanılması* sunmaktadır. *Sanalın* evreni bir *simülasyon* evrenidir ve bu şekilde bütün alanlardaki araştırmalara muazzam hizmetler vermektedir. Ancak bu arada, ruhsal gelişimin bizzat ölçütü olan "belirsizliği öğrenmek" (Guignard, 1990), tesadüfi olanı kabullenmek onda eksiktir. Bütün bilgisayar oyunu yandaşları bunların uygulamasının sağladığı *hakimiyet* niteliklerini ve *narsisist* değerlenmeleri övmektedir. Burada *ilişkisel* boyut üstü kapalı olarak, *kişiliğin ruhsal gelişiminin ve nesne ilişkisinin niteliğinin* bir unsuru olmaktan çok, yönetilmesi gereken bir bileşen değeri olarak ele alınmaktadır. Yaşamakta olduğumuz toplumsal değişmeyi iyi yansıtan, ihmal edilemeyecek bir yönerge değişimidir bu.

Temsil alanında ise sanallık, psikanalistin *bakış açısını değiştirmesini* mecbur kılıyor. Gerçekten de algı (↔) temsil ekseninde sanallık uygarlığı, gerçek dünyayla ilişkileri ustaca uzaklaştırılmış izleyicinin algısına sınırsız sayıda önceden hazmedilmiş temsiller dayatarak imleci *temsilden* çok *algıya* daha yakın bir yere yerleştiriyor. Ancak aynı zamanda, algılama *düzmece bir gerçeklik* dünyasında iş görmek için kullanılıyor, ki bu da algıya sunulan gerçeklik fazla acı verici olduğunda hatırı sayılır bir kaçış hattı sağlıyor. Çocuğun edilgenliği çok doğal bir biçimde talep ediliyor. Yani burada "oto narsisist bölünme"den (Ferenczi) ya da "edilgen bölünme"den (Meltzer) bahsedebilir ve bölünmüş iki kısmın her birinin içeriği ve değişimiyle ilgilenebiliriz.

Görünür bölünmüş kısım bilgisayar oyunları tarafından *eylem* için, ancak aynı zamanda, oldukça özgül bir düşünme biçimi olan *strateji* için de istenmektedir. Halbuki iyi bir strateji uzmanı duygularını susturmayı bilir. Coşkulardan hareket eden düşüncenin gelişimi, aynı zamanda ikincil savunma süreçleri de (yer değiştirme, olumsuzlama ve özellikle bastırma) bundan kötü bir darbe almaktadır. Görünmeyen bölünmüş kısmı temsilleştirebilmek çok daha zordur, fakat yukarıda adı geçen yazarlar burasını hem öznenin gerçek kendiliğinin yeri, hem de herşeyden önce birincil savunma düzeneklerinin (bölünme, inkâr, ülküleleştirme ve yansıtmacı özdeşleşim) yeri olarak görmektedirler. Edilgen bölünmenin bastırma türündeki ikincil savunma düzeneklerine baskın gelmesi *nevroitik yapıların örgütlenmesinin bozulmasında* ve hatta ortadan kalkmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Öte yandan, “görsel algıya dayatılan imge dünyası”nın gelişimi, *dünya-
nın temsilleştirilmesinde dilin yerini ve rolünü* sarsmaktadır. Algıya dayatılan
dünyanın önceden hazmedilmiş görsel algılar dünyası olması sebebiyle, ruhsal
iç dünya açısından bakıldığında, dayatılan bu imgeler düzmece temsillerdir,
bunların içinde sunulan nesnelerin de içsel nesnelerle olan bağları bilineme-
mektedir ya da en azından önemsiz olan düzmece nesnelerdir. “Görsel algıya
dayatılan imgeler dünyası”nın, “kendi iç nesneleriyle coşkusal bağı içindeki
temsilin ruhsal iç dünyası”na ikame edilmesinin cazibesi özne için büyüktür.
O zaman, içsel dilin gelişmesinin gerekliliği ortadan kalkıyor ve öznenin içsel
nesneleriyle ilişkilerinin keşfindeki rolü de aynı oranda azalıyor. Şahsen, sanal
alanın bir geçiş alanı olarak değerlendirilebileceğini düşünüyorum. Winni-
cott da kavramının bu genişlemesiyle hemfikir olmazdı diye düşünüyorum.
Asıl fark nesne ilişkisi meselesinde yatıyor: Bir geçiş nesnesi, kendisinden hare-
ketle herkesin kendi kattığını aşamalı olarak geri aldığı, anneyle bebek özne-
nin karışmış niteliklerine sahiptir. Sanal bir nesne, programcının ona vermek
istediği –tabii ki kendi bilinç dışından bir katkıyla beraber– niteliklere sahiptir
ve eğer çocuk bu niteliklerle ilişkiye geçerse bu durum gerçek annesiyle ilişki-
sini derinlemesine işlemesi zorunluluğundan onu muaf tutmaz.

PSİKANALİZ TEDAVİSİ AÇISINDAN SONUÇLAR

Bütün bunlar, psikanaliz terapötik açıdan ve insan ruhsallığının araştırılma-
sında geçersiz bir yöntem haline geldi mi? Böyle olduğunu hiç düşünmüyo-
rum. Çocuk psikanalizi yaklaşımı açısından böyle bir durumun sonuçlarını,
üç temel açıdan kısaca incelemeye çalışacağım:

- a) Fenomenolojik açı.
- b) Dinamik ve ekonomik açı.
- c) Mekânsal ve Yapısal açı.

Fenomenolojik Açı

Bilme dürtüleri (epistemofilik dürtüler) artık esas olarak, anlama merak ve
arzusunu, ebeveyn çifti tarafından, ve, onun da ötesinde, insan düşüncesi ta-
rihi tarafından –düşlemde veya gerçeklikte– elinde bulundurduğu varsayılan
bilgiler toplamına yönlendiren, kökensel ilk sahne düşlemi etrafında örgüt-
lenmiyorlar. Görkemli bir biçimde gelişen sanal dünyaya doğru çekilen bu
dürtüler, *simgeleştirme yeteneğinin* yerleşmesi için gelişmekten ziyade, her
şeyden önce, ikili bir mantık sistemini gerektirdiğini bildiğimiz *eyleme* doğru
yönleniyor.

Oysa, seçilen çözümün *eyleme konulmasını* doğrudan teşvik ederek, ikili mantık sistemi, özneyi, *haz/hazsızlık ilkesinin* birincil düzeyine doğru geri götürüyor; tıpkı Freud'un 1925'te tanımladığı biçimiyle: "İyi yutmak için; kötü tükürmek için." *Bilinmeyenin kaygısını ve ölüm kaygısını* bir süreliğine kısa devre yapan ve tahliye eden eylem şeklindeki çözümün birkaç sonucu vardır, özellikle de:

– *Zamansız* gibi yaşanan *beklemesiz* eylemin aşırı yatırımılanması yararına Sfenks bilmeceğine –doğrusal zaman ve insan hayatının sonluluğu– yapılan yatırımın çekilmesi.

– *Gerçeklik ilkesinin inkârının* artması, ve, öncelikle *bireyin ölümü* gerçekliğinin inkârı.

– Bağlantılı olarak, *dönüşüm* ve yeniden doğuş mitleri, *ruhsal* yeteneklerin gelişimi boyutunun zararına, mutasyonun *teknolojik* niteliğine ayrıcalık veriyor. Bu arada, sanalı içine dâhil eden bu yeni savunma dengesi pek de işe yaramıyor. Oyun konsolundaki başarı ya da dövüş oyunlarına sığan çocuk, bir de üstelik sindirilmemiş bir gerçeklik içine girdiği için daha da ilkel olan kendi kaygısıyla yeniden karşılaşmak korkusuyla buradan artık hiç çıkamıyor. Bu kurgulardan hareketle, psikanalist, insanın düşlem/gerçeklik diyalektiği tarafından klâsik olarak sunulan varoluş kaygılarına kadar sabırla yol almalı.

Dinamik ve Ekonomik Aç

Ruhsal iç yaşamdan bu yatırım çekilmesine *bastırma patolojisi* ve bunun sonucunda Freud tarafından *çocukluk nevrozu* modelinde tanımladığı *iki zamanlı gelişimin* örgütlenmesinin bozulması eşlik ediyor: Freud'un anladığı biçimiyle *sonradan-etki* artık aynı biçimde oluşmuyor, çünkü çocukluk cinselliğinin biçimleri Oidipus yaşıyla ergenlik arasında sürekli bir biçimde *görünür* kalmaya devam ediyor.

Özellikle, *kuşak farkının* doğrudan *inkârının* ifadesi olan yetişkin cinselliğine benzemeye çalışma ile kendini gösteren *çocukluk genitallığının* sınırsız bir uyarılabilirliğini gözlüyoruz. Çocuklar artık çocukluklarını yaşamıyorlar ve görünürdeki aşırı olgunlukları çoğu zaman sahte bir olgunluk mudur diye kendimize sorabiliriz. Gerçekten de depresif duygulanımlar, Roland Lazarovici'nin de çok güzel ifade ettiği gibi intihara götüren *burn out* ya da *break down*'a (tükenme ya da çökme) kadar, hiperaktivitenin içine boşaltılıyorlar.

Mekânsal ve Yapısal Açı

Yaşamın birinci yılının ikinci yarısından itibaren mevcut ve etkin olan Oidipus nitelikli öğeler Oidipus *karmaşası* biçiminde örgütlenmiyorlar, tıpkı *iğdiş edilme* sorunsalının iğdiş edilme *karmaşası* biçiminde örgütlenmemesi gibi. Bunun için, gerçek anlamda genital bir ruhsal yapının mihenk taşı olan *mahremiyet ilişkisi* de, ergenliğin ikinci kısmında ve yetişkin cinsel yaşamının başlarında yerini alamayacaktır. Bu ilişkinin yerine, röntgenci/teşhirci bir zihniyet içinde, başarı arayışı olan fallik ve topluluk değerlerinin ilelebet devamı tarafından yeri doldurulacaktır. Bu genç hastaların işleyiş biçimleri Fransız Psikosomatik Okulu'nun "işlemsel düşünce" (Marty, 1991) diye belirttiği işleyişlerle hem benzerlikler hem farklılıklar gösteriyor. Farklılıklardan biri, çevrelerinde ya da analistte yeterince yakın ve müsait bir "ruhsal ayna" bulduklarında, söz konusu gençlerin bazen gerçekleştirebildikleri "yansımali telafi"nin mevcut olmasıdır. Bu düşünce biçimleri bana *otistiklerinkini*, ancak aynı zamanda, belirli bir ölçüde, Bion tarafından tanımlanan "grup zihniyeti"ninkini de anımsatmaktadır. Özellikle, yukarıda *yapay zekâ* ve *sanallıktan* bahsederken betimlediğim *ikili mantık* biçimindeki işleyişi düşündürüyor. Ve bu parametrelerden hareketle günümüz çocuklarının psikanalistleri karşı karşıya bıraktıkları zorlukları inceleme girişiminde bulunmak istiyorum.

PSİKANALİZ KLİNİĞİ İÇİN SONUÇLAR

Ruhsal işleyişi oluşturan öğelerin bu yeni dağılımı karşısında, savunmaların ikincil düzeyi (ikincil bastırmaya bağlı savunmalar [Freud, 1916-1917]) güneş altında kar gibi erirken ve güncel kültürde *sanalın* oluşturduğu Benlik savunmalarının birincil düzeyi (bölme, inkâr, ülküleştirme, yansıtmacı özdeşleşim) kalıcı olarak aracı olurken, psikanalist iki tür zorlukla karşılaşacaktır:

- Karşıaktarimsal nitelikte zorluklar.
- Teknik nitelikte zorluklar.

KARŞIAKTARIMSAL NİTELİKTE ZORLUKLAR

Kişisel analizimiz sayesinde, yaşları ne olursa olsun analizanlarımızın ve özellikle de çocuk hastalarımızın *Çocukluk Çağı*¹⁰ kısmıyla yankılandığında, kendi Çocukluk Çağı tarafımıza özgü öğeleri fark etme yeteneğine sahibiz.

¹⁰ Çocukluk Çağı (L'infantile) kavramını daha yakından incelemek isteyenler yazarın Türkçeye tercüme edilmiş yapıtına başvurabilir: *Çocukluk Çağının Sıcaklığında*, çev. Alp Tümetekin, Yayıncı Hazırlayan Bella Habip, İthaki, 2010 – ç.n.

Demek ki kişisel bastırmamızın, hatta kişisel bölmelerimizin analiz edilmiş sınırının ötesine geçip oradan dönme imkânımız var. Bununla birlikte, içsel hareketimiz esas olarak *nevrotik* bir model üzerinden çalışır: yani, kendi *karşıaktarım nevrozumuzun* modelidir bu. *Kendi örtük analitik kuramımızla* dönüşen kendi *çocukluk cinsel kuramlarımızın dönüşümünden* sorumlu olan özellikle bu modeldir.

Tabii ki, kendi –prensipte normal olan– *yansıtmacı özdeşleşimimizin*¹¹ kullanımıyla yapmış olduğumuz idman nevrotik işleyişin yerine geçecektir. Ancak, bu kullanım bu sefer de bizi karşıaktarımımızda kaçınılmaz ama gerekli *kör noktalara* doğru sürükleyecektir (Guignard, 2001). Bunlar, o anki analitik sahnede en etkin –fakat bu en görünür demek değil– durumda bulunan hastanın içsel nesnelerini yansıtmacı özdeşleşim biçiminde düşünmeye, hatta onlara *sözel olarak eylemde bulunmaya* bizi sevkedeceklerdir.¹²

Analizden geçmiş kendi kişisel Çocukluk Çağı tarafımız ile hastamızın arasındaki bu *gerilim* analitik bağın muhafazası ve analiz edilmesi için zorunludur. İkincil bastırmadan ziyade ilkel savunma düzenekleriyle karşı karşıya kalacağımız için bu gerilimin yaşanması daha da zor olacaktır. Bu durum çocuklarla yapılan psikanaliz tedavisinin başlıca zorluklarından birini oluşturmaktadır ve psikanaliz topluluğumuzun bu psikanaliz tedavisine karşı olan direncinden de sorumludur. En yaygın savunma amaçlı çıkış yollarımızdan biri de *tıpa-yorumlar* yapmaktır ve bunun için de özellikle şunlara başvuruyoruz:

- Analizanın kişisel öyküsünün anımsanmasına ve bu öyküdeki gerçek kişilere dair oluşturmuş olduğumuz rastlantısal temsillere,
- Kuramsal bilgilerimize ve dolayısıyla da kişisel örtük analitik kuramımıza.

Analistin kör bir noktadan çıkması, hastanın içsel nesnelere yapmış olduğu yansıtmacı özdeşleşiminden kurtulduğu bir *kimliksel itiraz* hareketiyle olmaktadır. Bu kimliksel itiraz özellikle de hastanın Benliğinin örgütlenmesindeki *birincil düzeneklerin* patolojik bir kullanımını, seans içinde geçici kafa karışıklığı durumuna *gerileme* biçiminde gösterdiğinde gerekmektedir. Başka bir deyişle, hastadaki *dürtüsel ayrışma* analistte, ruhsal gelişimin *birincil nedenini* oluşturan ölüm kaygısının *inkârı* eylemine yol açar. Özellikle ço-

¹¹ İngilizce "projective identification" teriminin Fransızcaya çevirisi olarak "projection identificatoire" karşılığını kullanıyorum çünkü bu çeviri bana kalırsa genelde kullanılmakta olan "identification projective" karşılığından daha doğru – ç.n.

¹² "Karşıaktarımdaki kör nokta" kavramı E. Glinberg'in "yansıtmacı karşı-özdeşleşim" kavramına yakın olmakla beraber onunla tamamen örtüşmüyor – ç.n.

cukta ve ergende bu mevcut ve etkin biçimlerle karşı karşıya kalan psikanalistin *bilinçöncesi* bir etkinlik olan kendi *düşlemeleme yeteneğini* yeniden kurmak için önemli bir oto-analiz çalışması yapması gerekir; bu yeteneğin *en önde gelen* resmedilişi benim için Freud'un (1900) naklettiği "Baba, görmüyor musun..." rüyasındadır. Düşlemeleme yeteneğinin örgütlenmiş Oidipus Karmaşası bulunan, *yetişkin* bir ruhsallığın ifadesi olduğunu hatırlatayım.

Bu andan itibaren analizin birinci amacı, nevrotik-normal gelişim için zorunlu olan bir *üçüncüyü* dahil ederek, hastanın simgeleştirme etkinliğini desteklemek oluyor. Oysa, bugünün ve geleceğin çocuklarıyla özdeşleşim yeteneklerimizin, sanal dünyanın onlar için ifade ettiği önem karşısında, simgeleştirme yeteneğinin eskiye göre belki daha az önemli bir rol oynayacağı dünya görüşlerindeki derin değişimler tarafından topa tutulma ihtimali var. Başka bir deyişle, psikanalist olarak bizim amacımız –bir bireyde olabilecek en mahrem ve en kişisel şey olan *ruhsal* bir *iç yaşamın* kurulmasına ve örgütlenmesine yardım etmek– acaba tamamıyla önceden oluşturulmuş sanal şemaların globalleşmesine kapılmış gelecek kuşakların gözünde *ilginç* olmaya devam edecek midir?

TEKNİK NİTELİKLİ ZORLUKLAR

Günümüz çocuklarının ve ergenlerinin yaşadığı dünyada:

- *Sanal* olanın ifadesi düşlemsel olanın ifadesine,
- Simgesel denklemin *ikili* bir sisteminin kullanılması –ya da Peirce'e göndermede bulunmak istersek, gösterge ve ikonların kullanımı– *üç terimli simgeleştirmenin* kullanımına baskın çıkmaktadır.

Birbirlerinden bu kadar farklı bu iki işleyiş biçimi arasında bağlar kurabilmek için psikanalist hangi teknik araçları kullanabilecektir? Kanımca sanal görüntülemelerde kullanılan ikili mantık sisteminin globalleşmesi psikanalistlerin, *otizmin* dünyasında yapılmış olan araştırmaları yeni bir açıdan değerlendirebilmeleri için bir fırsattır. Özellikle D. Meltzer (1975), F. Tustin (1972, 1981, 1986) ve de G. Haag'ın (1985) çalışmalarını düşünüyorum. Bunun için psikanalitik parametreleri ve özellikle de W.R. Bion (1962) tarafından işlenmiş düşünce kuramını da terketmeden, psikanaliz için zekânın ve *Weltanschauung*'un bu öteki biçimine bütün dikkatini vermesinin zamanı artık gelmiştir.

Çocuk ve ergen hastaları klasik nevrotik gelişimlerine göre değerlendirmeye devam ederek, onlardaki "psikotik kısımlar" ve "otistik setler"i tespit etmek bugün artık *yetermiyor*. *Sanallığın ikili mantık dünyasında* genç hastalar üzerinde bu kadar güçlü bir çekimi olanın, yani *nesnenin içselleştirilmesine* ve

buradan hareketle bu nesnenin *kaybının derinlemesine işlenmesine* bağlı *simgeleştirmenin ruhsal çalışmasından* kaçınabilmelerini sağlayanın ne olduğunu anlamak için gerektiği kadar derinlemesine çabalamamız lazım. Bu bakış açısıyla ve *talking cure*'un oluşturduğu *dürtüsel iç içe geçmişliğin gücüne* hâlâ inanıyorsa, Melanie Klein'ın (1927) bize, aynı zamanda gittikçe artan miktarda toplumsal sorunlar yaşatan suç işleme eğilimleriyle ilişkisi içinde çok güzel betimlediği gibi, *yaşam ve ölüm dürtülerinin iç içe geçmişliğinin* temel ifadesi olan *birincil sadizmin* patolojilerine eğilmemiz özellikle önemli hale geliyor.

Bu birincil iç içe geçmişliğin sonucu olarak, oral ve anal örgütlenmenin yeri, bana göre, yetişkin dünyasının dürtüsel örgütlenmesinin çocuğun ruhsal örgütlenmesine kendi etkisini uygulayacağı öncelikli yerdir. Bu aynı zamanda, sanallık dünyasının genç hastalarımıza tümgüçlü ve iyi-kötü biçimindeki ikili kaçış yolunu sunacağı yerdir. Öte yandan, gerçek bir *gizil dönemin* yokluğunda, günümüzün çocuk psikanalisti analitik alanda meydana gelen *sonradan-etki şeklindeki mikro-hareketleri* dinlemeyi öğrenmeli. Gerçekten de sanki her şey, çocukların, bastırmanın dışında, cinsel uyarılmalarını dönüştürecek yeni tarzlar bulmaları gerektiği yönünde olup bitiyor. Kuşkusuz, buradaki tehlike birincil savunma düzeneklerinin tercihli kullanımında oluyor.

SONUÇ

Çocuk psikanalizi terapötik açıdan yepyeni bir uygulamadır ve bundan dolayı, psikanalizdeki araştırmanın en ilerlemiş alanını oluşturuyor. Demek ki, bugünün çocuklarının ve yarının yetişkinlerinin şu ana kadar bildiğimiz *çocukluk nevrozunun* yerine örgütleyecekleri ruhsal yapılanmaları keşfedecek ilk kişiler olacağız. Bu, hiçbir gerekçeyle kaçırılmayacak bir fırsattır. Bunun için, gözlem imkânlarımızı geliştirmeliyiz ve özellikle Klein ve Bion olmak üzere, Freudcu yapının takipçilerinin yerleştirdikleri *psikanalizin öğelerini* tümüyle kullanabilmeliyiz. Gerçekten de, Klein'ın *merkezi depresif konum* ve Bion'un *kapsayan-kapsanan* ilişkisi gibi kavramlarının günlük uygulamamızda bize hâlâ temel işaret noktası olabileceklerine inanıyorum: Çöküş gelecek kuşakları her zamankinden çok tehdit ediyor, özellikle de bugünün ve yarının toplumu kapsayıcı bir ruhsal etkinlik fazlalığıyla parlamadığı için. Eğer dinlememizi en iyi düzeyinde, yani "anısız ve arzusuz" (Bion) olarak muhafaza etmek istiyorsak, klasik kuramsal bakış açılarımızı, en azından normallüğün referansı olan nevroz modelini askıya almamız ve kaygımızı yatıştırmak için bilindik başka bir *modeli buna ikame ederek araştırma alanımızı* sonlandırma arzusuna direnmemiz gerekecek.

Yine de kendimizi değiştirmeyeceğiz ve özgül malzememizi oluşturan ruhsal iç dünyaya yatırım yapmaktan vazgeçemeyeceğiz. Buradan bakınca, çocuğun bize sunduğu sanalın sahnesiyle yeterince uzun süreli ilgilenmeliyiz ki onu oluşturan “cansız nesneler” “bir ruh”¹³ edinebilsin. Ancak bu kazanım sayesinde, söz konusu nesneler, *eylem* biçimindeki *tahliyeler* olarak kalmaktansa coşkuların temsilcileri olmak üzere önceden yapılmış nesne konumlarını terk edebilirler. Yine de hiç olmadığımız kadar dikkatli olmalıyız: Bu yeni bağlamda, çocuğun çıkarlarıyla analitik durum arasında alelacele bağ kurarsak, analitik alan elimizden kayıp gidebilir ve *olumsuz terapötik tepki* riski de kaçınılmaz olarak ortaya çıkar. Bu yeni ruhsal işleyiş biçiminde aktarımın erken yorumlanması *cinsel baştan çıkarma* gibi etki eder ve *yer değiştirme*nin oluşturduğu ruhsal gelişimin temel düzeneğine çok çabuk ket vurur.

Çeviren CEMİL ALTUNBAŞ

KAYNAKÇA

- Bion, W. R., *Recherches sur les petits groupes*, P.U.F. Paris [1959], 1965.
 —, “Une théorie de la pensée”, *Réflexion faite*, P.U.F., Paris [1961], 1983.
 —, “A theory of Thinking”, *Second thoughts. Selected Papers on Psycho-analysis*, London, Heinemann Ltd., (reprinted London: Karnac Books [1962, 1967], 1984).
 Bleger, J., *Symbiose et ambiguïté*, P.U.F. Coll. Le fil rouge, Paris, 1981.
 Freud, S., *L'interprétation des rêves*, P.U.F., Paris [1900], 1967.
 —, *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, Gallimard, Paris [1905], 1962.
 —, *Vue d'ensemble des névroses de transfert. Un essai métapsychologique*, Gallimard, Paris [1915], 1985.
 —, *Métapsychologie*, O.C.F. XIII, P.U.F. Paris [1915-1917], 1988.
 —, “La négation”, O.C.F. XVII, P.U.F. Paris [1925], 1992.
 Guignard, F., *Devenir adulte? Apprendre l'incertitude*, Ouvr. coll. *Devenir adulte?* s. 123-141, édit. ALLÉON A.M., Lebovici S. *et alii*, P.U.F., Paris, 1990.
 —, *Au Vif de l'Infantile. Réflexions sur la situation analytique*, Lausanne, Delachaux ve Niestlé, Coll. Champs psychanalytiques, 1996 [Türkçede: *Çocukluk Çağının Sıcaklığı*, çev. Alp Tümerterkin, yayına haz. Bella Habip, İthaki, 2010].
 —, “Réflexions actuelles sur le contre-transfert: les concepts métapsychologiques de troisième type”, Journée des membres de la SEPEA, 12 mai 2001, et Conférence à l'Association Psychanalytique de Madrid, 5 octobre 2001.
 —, “La pensée de Jean Laplanche. Convergences et apories”, *Psychiatrie française*, no. 3, 2006, s. 90-109.

- Haag, G., "Psychothérapie d'un enfant autiste", *Approche psychanalytique de l'autisme infantile*, Lieux de l'Enfance, no. 3, Privat, Toulouse, 1985, s. 65-78.
- Klein, M., "Les tendances criminelles chez les enfants normaux", *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1967, s. 211-228.
- Marty P., *Mentalisation et psychosomatique*, Les empêcheurs de penser en rond, Paris, 1991.
- Meltzer, D. ve ark., *Explorations in autism*, Clunie Press, Perthshire, 1975.
- Segal, H., "Notes sur la formation du symbole", *Rev. franç. Psychanal.*, XXXIV 4, s. 685-696, P. U. F. Paris [1957], 1970.
- Tisseron S., Missonier S. ve Stora M., *L'enfant au risque du virtuel*, Dunod, Paris, 2006.
- Tustin, F., *Autism and Childhood Psychosis*, Hogarth Press, Londra, 1972.
- , *Autistic states in children*, Routledge, 1981.
- , *Autistic Barriers in Neurotic Patients*, Hogarth Press, Londra, 1986.
- Winnicott, D. W., *De la pédiatrie à la psychanalyse*, Payot, Paris [1958], 1969.

Serge Viderman ve Psikanalizde Tarih Konusu*

ROGER PERRON

FREUD'UN TARİH ÜZERİNE GİRDİĞİ BAHİS

Serge Viderman'ın psikanaliz düşüncesi ve uygulamasına olan katkısının önemini anlayabilmek için psikanalizin kendi kökenlerine, yani Freud ile Breuer'in ortak imzasını taşıyan *Histeri Üzerine Çalışmalar*'ın yayınlanma yılı olan 1895'e dönmek faydalı olacaktır.

Psikanalizin kurucu önermesi burada açıkça ifade edilmiştir: Histerik bir belirtiyi ortadan kaldırabilmek için doğru yöntem, hastanın –ya da kadın hastanın, çünkü genelde kadınlardır– geçmiş yaşamına dair bir olayın anısını yeniden bulmasını sağlamaktır. Unutulmuş veya daha doğrusu, acı ya da suçluluk yüklü olduğu için bastırılmış bir olay söz konusudur. Bu durum, unutulmuş olayın ruhsal olarak varolmasına ve bastırmayla gönderildiği yer olan bilinçdışından etkilerini sürdürmesine engel olmaz: Belirti bastırılmış olanın geri dönmesidir. Histerik kişi bu belirtiyi üretir, çünkü çocukken anısını bastırdığı travma yaratıcı bir baştan çıkarmanın kurbanı olmuştur; bu anı, bilinçdışı olsa bile, olduğu gibi kalır ve bu belirtinin üretilmesiyle etkilerini sürdürmeye devam eder. Tedavinin hedefi, bastırmayı kaldırarak anıyı bilince geri getirmek ve bilinçdışı olanı bilinçli kılmaktır. Bu hatırlamanın kendisinin terapötik bir etkisi vardır: Anısı karanlıkta kalmış olay bilince açıkça geri geldiğinde, belirti biçiminde kılık değiştirmiş olarak geri gelmesi artık ne gerekli ne de mümkündür. O zaman belirti kaybolur ve iyileşme de kalıcı olur. Te-

(*) PsiKe İstanbul tarafından 10 Mayıs 2008 tarihinde "Bir Düşünce, Bir Usta: Serge Viderman" başlıklı konferans metnidir.

melde her şey aslında, organizmanın işleyişini ciddi biçimde bozan yabancı bir maddenin cerrahi olarak çıkartılmasına benzer.

Hastanın hatırlaması nasıl sağlanacaktır? Öncelikle, hatırlanacak bir şeyler olduğu ona ifade edilerek: Geçmişteki yaşamından, cinsel nitelikte olması kuvvetle muhtemel önemli bir olaydır bu. O zaman Freud, telkin günahını işleme tehlikesi pahasına, bir hekim olarak bütün otoritesini kullanır. Bunu da, başta rüyaların analizi olmak üzere, bir takım işlemlerle hatırlamaya yardım ederek yapar. Buradaki varsayıma göre, rüya konusunda olduğu gibi belirtide de bilincin verilerinin arkasında birşeyler saklıdır: Rüya analizi nin amacı, görünür içerikten gizil içeriği çıkartabilmektir. Bu durum “günlük hayatın psikopatolojisi”ni ilgilendiren olaylar için de geçerlidir, yani Fransızca da “başarısız eylemler”* dediğimiz, ancak bilinçdışı kendini kılık değiştirmiş bir biçimde gösterebildiği için aslında başarılabilmiş eylemler olan sakareylemler için de geçerlidir. Çeşitli yöntemlerle, bastırılmış olanın keşfine doğru yol alınır.

1895’te Freudcu şema böyleydi. Kısa sürede, Freud belirtinin bu açıklamasını geneller ve bunun üzerine histerinin nedenbilimiyle ve daha da ötesinde, “savunma psikonevrozları”nın (yani histeri, fobiler, takıntılı nevrozlar) nedenbilimiyle ilgili genel bir kuram inşa eder. Demek ki getirilen açıklama tarihsel mahiyettedir: Bir nevrozun işleyişini anlayabilmek için esas yöntem, hastanın geçmişinde bunun yerleşme aşamalarını *birincil nedene* kadar, yani ruhsal gelişimin üzücü bir seyir izlemesine yol açan ilk baştaki *olaya* kadar araştırmaktır. Demek ki tarihin akışını geriye doğru takip ederek, geriye dönük işlem yapılacaktır. Freud, bunun sadece nevrozların kökenini ilgilendirmediğini belirterek genellemeye devam edecektir: Normal dahi olsa, her tür ruhsal gelişim için bu geçerlidir der. Güncel işleyişin anlaşılması için, inşasının yavaş yavaş ilerleyen tarihine bakmak gerekir. Bir şeyin hangi anda, neden, nasıl “kötü gittiğini” anlarsak o zaman buna çare bulabiliriz. Bunu öğrenebilmek için hastanın geriye dönmeye, “gerilemeye” davet edildiği bir durum yaratırız. Zamanın akışı bir “saplanma noktası”na, yani olayların üzücü bir hal aldığı yere kadar geriye götürülür; sonra da duygulanımları “işler hale getirerek”, “bilinçlenmeyle” anıları eski haline getirerek vs, hastalık üreten “bir karmaşanın düğümünü çözme” yoluna girilir. Ve bu gerçekleştiğinde gelişim de daha iyi bir güzergah takip edebilir. Kısaca, *saplanma, gerileme, yeniden inşa*, bu ilk Freudcu görüş içinde analiz sürecinin anahtar kavramlarıdır.

Arazi katmanlarını tarihlendirerek okuyan arkeolog misali, psikanalist de ruhsal tarihin katmanlarını açığa çıkartıp yeniden düzenler. Öznenin tarihinin zembereği, daha iyi bir güncel işleyiş için yeniden yapılanmadan önce geriye doğru boşalır. Basit ve cezbedici bir şemaydı bu; özellikle de yapı bozumunun inşanın tersi yönde gerçekleştiğini söyleyen Jackson’cu kavramlarla desteklenir gibi görünen bu ilk Freud için daha da cezbediciydi. Bu şema üç temel önerme üzerinde oturtulmuştur: Bugün geçmişle açıklanır ve daha kesin biçimde söylenirse, geçmiş bugünün *nedenidir* (bu Freud’un determinist önermesidir), bu etkiyi yapan, geçmişe ait, tarihsel olarak doğrulanabilir *olaylardır* –ve bütün geçmiş, unutulmuş bile olsa, varlığını potansiyel olarak etkin biçimde sürdürür. Serge Viderman 1970’de yayımladığı *Analitik Alanın İnşası* adlı eseriyle işte Freud’un bu ilk baştaki konumunu tartışmaya açar.

FREUD’UN “NAİF TARİHÇİLİĞİ”NİN VIDERMAN TARAFINDAN İTHAM EDİLMESİ

Önce Serge Viderman’ın kendisi hakkında birkaç söz söyleyelim (bu konuda Andrée Beauduin’in *Serge Viderman* [1999] adlı çok güzel sunumu ilgiyle okunabilir). 1916’da Romanya’da doğdu, 20 yaşında Fransa’ya geldi, tıp eğitimi gördü ve buna ek olarak felsefe lisansı aldı. 2. Dünya Savaşı’nda Yahudi aleyhtarlarının zulmünden kaçmayı başardı, kendisi gibi Romanyalı olan Sacha Nacht ile analizden geçtikten sonra, 1960’da Paris Psikanaliz Cemiyeti (SPP) asil üyeliğine kabul edildi ve burada kurulu düzenin gönüllü sorgulayıcısı oldu. Dört kitap yayımladı: *La construction de l’espace analytique* (*Analitik Alanın İnşası*, Denoel, 1970), *Le céleste et le sublunaire* (*Tanrısal Olan ve Dünya ile Ay Arasında Olan*, PUF, 1997), *Le disséminaire* (*Serpiştirilmiş Seminer*, PUF, 1987), *De l’argent en psychanalyse et au-delà* (*Psikanalizde Para ve Ötesi*, PUF, 1992). 1991’de öldü.

Bu kitapların ilki olan *Analitik Alanın İnşası* büyük yankı uyandırmıştır. Çünkü Viderman burada konuyu dönemin Fransız psikanalizinde ağır basanlardan çok farklı bir konumda, gürültülü bir biçimde ele alır. Çünkü, der, eğer nedensellik tarihsel ise bu hangi tarihtir? Bu soruyu *tedavinin inşa ettiğinden başka tarih olmadığını* vargücüyle vurgulayarak yanıtlar; *Freud’un “naif tarihçiliğini” kabul edemeyiz*. Hasta ve analist tarafından inşa edilen tarihin ötesinde “gerçek” tarih nedir sorusuna, Viderman işin özüne inerek şöyle cevap verir: Bu sorunun *analitik ortamda, yani belirli bir hastanın belirli bir analist ile tedavisinin geliştiği ortamda, herhangi bir olası cevabı olmadığı*

ğına göre bu yanlış bir sorudur; sorulmaması gerekir. Tek “hakiki tarih”, tedavinin sonunda hasta ile analistin ulaştıkları tarihtir. Hakkında hiçbir şey bilemeyeceğimiz eski olayların “tarihsel gerçekliği” içindeki karşı kanıtlar arama girişimleri boşunadır. Başka bir deyişle, tarihsel hakikatin dayanakları, haklarında hastanın anlattıklarından başka bir şey bilmediğimiz olaylarda değil, ancak burada, şimdi, analitik alanda *bu olaylara dair anlatılanlardadır*. Analizde geçmişe ait olaylar üzerinde değil, analizde inşa edildikleri biçimiyle –hatta Viderman “yaratıldıkları” biçimiyle der– *geçmişe yüklenen* olaylar üzerinde çalışılır.

Viderman bunu bazen epey aşırı bir sertlikle söyler ve bu sertliği de çok tepki uyandırır. Bir yandan gerçekleşmiş olduklarını önkabul olarak benimsediğimiz diğer yandan da haklarında hiçbir şey bilemeyeceğimizi eklediğimiz olaylara bu şekilde her türlü göndermeyi ortadan kaldırmak zor görünmektedir. Eleştiriler özellikle 1973’te René Diatkine tarafından Deauville’de düzenlenen bir sempozyumda ifade edilmiştir (bu sempozyum *Revue Française de Psychanalyse*’de yayınlanmıştır, 1974, cilt. 38, sayı 2-3). Francis Pasche burada sert bir biçimde, hastanın kişisel tarihine dair belli başlı bazı olayların gerçekliğini bilmezden gelmenin o kadar da kolay olamayacağını savunmuştur: Pasch’a göre, geçmiş muhakkak “yeniden düzenlenir”, ancak analiz çalışmasıyla ne kadar yeniden biçim verilse de, bu yine de öznenin geçmişi. Bu karşıt tezlerde Viderman da haklıdır, Pasche da haklıdır. Burada göstermek istediğim şey, bu iki yazarın aynı Freud’dan bahsetmedikleridir.

Önce Viderman’ın “naif tarihçilik”le itham ettiği Freud’a dönelim. Buradaki Freud, kesinlikle “ruhun arkeoloğu” olma iddiasındaydı ve bütün geçmişin bozulmadan durduğunu, psikanalistin görevinin onu kabuğundan çıkarmak olduğunu söylüyordu. Halbuki Viderman’ın yeterince takdir edemediği şey, Freud’un daha baştan bu dediğinden şüphe etmiş olduğudur.

FREUD’UN KENDİSİ TARAFINDAN NAİF TARİHÇİLİĞİNİN SORGULANMASI

Şüphe daha baştan meselenin göbeğine yerleşmiştir. 2 Mayıs 1897’de Freud Fliess’e şöyle yazar: “Amaç, ilk sahnelere geri dönmek gibi görünüyor. Bazen doğrudan oraya ulaşılabilir, ancak bazı durumlarda düşlemlerden geçerek dolaylı yollar kullanmak gerekiyor” (1897, s. 305). Düşleme yapılan bu gönderme temel öneme sahiptir. Anının, geçmişteki bir olayın eksiksiz izi olmaktan uzak, sürekli yeniden biçimlendiği ve arzularla savunmalar arasındaki ça-

tışmaya göre bölük pörçük olayları birleştirdiği Freud için gittikçe daha açık hale gelecektir, çünkü düşlemler *“iştirilen ve sonradan kullanılan şeyler vasıtasıyla üretilirler, böylece yaşanmış olanla iştirilmiş olanı, olmuş olanla (ana-baba ve büyükanne ve babaların anlattığı öykülerden çıkartılanla) kişinin kendi gördüğünü birleştirirler”* (agy, s. 305).

Demek ki tartışma konusu olan şey anının oluşumudur. Bu elyazmasından iki yıl sonra, 1899’da, perde anılarla ilgili makalesinde Freud, çocukluk deneyiminin *“içeriği, düşlemin içeriğiyle temas noktaları sağlayan ve bir bakıma bu düşlemi karşılamaya giden bir bellek izi”* bıraktığını yazar (1899, s. 127). Demek görünüşe göre, düşlem bellek izinden *önce varolabilir...* hatta belki de *her tür bellek izinden önce varolabilir.* Bu da kökensel düşlemlerle ilgili sonraki gelişmeleri haber vermektedir. Ve işte psikanaliz kuramında kalıcı biçimde iz bırakacak olan sözler: *“Çocukluk anılarımız bize hayatımızın ilk yıllarını oldukları şekliyle değil, daha sonraki hatırlanma dönemlerinde gördükleri gibi gösterir; çocukluk anıları, alışılmış ifadenin aksine bu hatırlanma dönemlerinde su yüzüne çıkmamışlardır, o dönemlerde oluşturulmuşlardır”* (kelimelerin altı Freud tarafından çizilmiştir; agy, s. 123).

Demek ki Freud’un kendisinde dahi, daha baştan, iki psikanaliz anlayışı arasında çelişki vardır: Analiz tedavisinin geçmişi tam tamına bir zamanlar olduğu haline koyduğuna dayanan psikanaliz anlayışı ile başka bir Freud’a ait olan ve yeniden insanın geçmişi yeniden biçimlendirdiğine ileri süren anlayış. Ancak bu durumda, nasıl yeniden biçimlendirilmiştir? Hangi dönüşümler olmuştur? Bu dönüşümleri, yeniden insanın arkasındaki “hakiki geçmişi” yeniden bulabilecek kadar ayrıntılı tanıyabilir miyiz? Ya da bundan vazgeçmek mi gerekir? Ve o halde “hakiki geçmişi” tanınamaz mı ilan etmek gerekir? Hatta bir “hakiki geçmiş” olduğu fikri ne anlama gelir? Viderman’ın takdir edilecek tarafı, bazen Freud’u itham etmede aşırıya kaçsa da, bu soruları gürültülü bir biçimde sormuş olmasıdır.

Bu sorular en başta ve kesinlikle analiz uygulaması düzleminde aklı gelmektedir. Tedavi uygun bir biçimde gerçekleştiğinde, hasta ve analist, hastanın başlangıçta taşıdığından hissedilir biçimde farklılaşmış bir kişisel tarihe ulaşırlar. Başka bir tarih. Ancak bunun şimdi “hakiki tarih” olduğunu neye dayanarak söyleyebiliriz? Hiçbir şey bu soruyu Kurt Adam Sergei Pankeiev’in “Bir Çocukluk Nevrozu Öyküsü”nde Freud’un (1918) yürüttüğü tartışma kadar iyi ortaya koymaz. Freud’un şüpheleri burada gürültülü biçimde ifade bulur.

FREUD'UN "BİR ÇOCUKLUK NEVROZU ÖYKÜSÜ" KONUSUNDAKİ ŞÜPHELERİ (1918)

Bu öykünün özünü hatırlatayım. 1910 yılının güzel bir sonbahar gününde, genç bir Rus, Sergei Pankeiev gelip Sigmund Freud'dan yardım ister. Hayatının gidişatına dair çok ciddi bir çözümsüzlükten mustariptir. Özü itibariyle Freud'a şunları söyler: "Beni bir şüpheden kurtarın: Thérèse ile evlenmeli miyim, evlenmemeli miyim?" (Perron, 1982). Thérèse, klinikte yatışlarının biri sırasında tanıştığı ve kendisiyle dönem dönem aşk ilişkisi sürdürdüğü genç bir hemşiredir. Tedavi dört yıl sürecektir. Freud vakayı 1914-1915 kışında yazar, ancak 1918'de (birkaç eklemeye) yayımlar. Burada, Sergei Pankeiev'in ruhsal öyküsünün titiz bir çalışmayla yeniden oluşturur, öykünün merkezine Sergei Pankeiev'in beş yaşındayken Noel gecesi gördüğü bir rüya olan kilit bir olayı koyar: Beş, altı kurt bir ağacın üzerine tünemiş, kıpırtısız ve sessiz durur, rüyayı göreni yoğun bir dehşet kaplar. Aslında, der Freud, onsekiz aylıkken "sıcak bir yaz ikindisi", annesiyle babası arasında *gerçekten* şahit olduğu bir cinsel birleşmenin görsel temsilidir bu. Freud'un bu metindeki çabası, çok görünür biçimde, bir ruhsal yapılanmanın güncel işleyişini oluşumunun tarihçesine başvurarak açıklamaktır.

Ancak, çocuğun vaktiyle on sekiz aylıkken Freud'un "inanılması zor" dediği yaşta gerçekten algıladığı ve yıllar sonra gördüğü rüya aracılığıyla analizde el değmemiş şekilde bulduğu bir sahne midir bu, yoksa bu yetişkin hastanın bütün bu anlattıklarında görülen, düşlemin yeniden biçimlendirdiği sonraki sahneler midir bunlar? Freud'un metni dikkat çekici bir biçimde onun, durmadan yeniden doğan bir şüphe ile bu şüpheye karşı kuşkusuz tepkisel olan açıklamalar arasındaki dalgalanmalarına tanıklık eder. Bu metin özü itibariyle 1914 sonunda yazılmıştır. Freud der ki, eğer ilk sahne "içeriğine uygun olarak teknik yönden iyi bir biçimde yeniden inşa edildiyse (...) çocuk tarafından yaşanmış gerçek bir olayın yeniden üretilmesinden başka bir şey olması mümkün değildir (...) böyle bir sahnenin etkileri hayatın beşinci yılında belirlediğinde, çocuğun bu sahneye daha erken bir yaşta şahit olmuş olması gerekir (...) ya onun çocukluk nevrozunu temel alan analiz bir saçmalıklar silsilesinden başka bir şey değildir, ya da her şey tamı tamına yukarıda anlattığım şekilde gerçekleşmiştir" (1918, s. 365). Ancak dört yıl sonra, 1918'de, yayımlamak üzereyken bir çeki düzen verir: Belki de küçük Sergei sadece köpeklerin cinsel birleşmesini görmüş ve bunu anne-babasına taşımıştır; o zaman "gerçekten de bir yaz günü öğleden sonrasındır, çocukta sıtma olmuştur, onun uyandığı sırada anne-babası, ikisi birden ordadır, beyaz-

lar giymişlerdir, ancak sahne masumdur. Gerisi merak dolu çocuğun, köpeklerle olan deneyimine dayanarak, anne-babasının aşk ilişkilerine de şahit olma şeklindeki daha sonraki arzusuyla, sonradan eklenmiştir. Ve şimdi de bu şekilde hayal edilen sahne saymış olduğumuz bütün etkileri ortaya çıkarmıştır, bütünüyle gerçek olsaydı ortaya çıkaracağı etkilerin tamamen aynısını” (agy, s. 367). “*Tamamen aynısını*”... yeniden uyanan kuşkunun ortasında tekrar kesinlik baş gösterir.

Freud’un kendi şüpheleriyle olduğu kadar hastaninkilerle de mücadele edebilmek için bu kesinliğe ihtiyacı vardır. Çünkü öyle görünüyor ki bu tedavi, on sekiz aylıkken gerçekleşen ilk sahnenin tarihsel gerçekliğini, sadece Freud’un gözünde değil, aynı zamanda hastasının gözünde de bir doğrulama mücadelesi olmuştur. Freud’la tedavisinden altmış yıl sonra Segei Pankeiev, anılarını anlatmasını isteyen gazeteci Karin Obholzer’e şunları söyleyecektir: “Freud her şeyi rüyadan çıkardığı ilk sahneye bağlıyor (...) aslında biraz zorlama (...) yine de bütün bu inşaları sorgulamak gerekiyor. Psikanalistlerin bütün bu inşalarına siz inanıyor musunuz?” (Obholzer, 1981, s. 70-74). Eğer Freud bilinçdışı düşlemin bütünüyle ruhsal etkinliğin ürünü olduğunu kabul etmeye razı gelemiyorsa, bunun sebebi psikanalizin kendi varlığıdır. “İtiraf ediyorum, bu konu bütün psikanaliz öğretisinin en dikenli meselesidir. Bu ihtimali eleştirel bir açıdan işleyebilmek için Adler ve Jung’un kışkırtmalarına ihtiyacım olmadı: Psikanalizin öne çıkardığı, çocukluk döneminin unutulmuş olayları –ki bunlar çocukluğun olağanüstü erken bir zamanında meydana gelmişlerdir– daha ziyade sonraki durumlarda inşa edilmiş düşlemler üzerine oturtulmuştur (...) belirtilerin oluşumunda düşlemin rolünü, aynı şekilde sonraki izlenimlerin doğurduğu düşlemleri arkaya itme olgusunu ve bunların sonradan etkiyle cinselleşmesini ilk tanıyan ben oldum, rakiplerimin hiçbiri bundan bahsetmedi” (Freud, 1918, s. 404).

Analizin üzerinde çalıştığı anıların temelinde gerçek olayların bulunmasına Freud’un *ihtiyacı vardır*. Çünkü gerçekten de mesele psikanalizin varlığıdır: Çocukluk sahnelerinin, “gerçekler değil de düşlemler olduğunu söylemekle başlamıştık. Şimdi ise mesele hastanın düşlemleri değil, analistin kendi kişisel karmaşalarının sonucu olarak analiz olan kişiye dayattığı, kendi düşlemleridir” (agy, s. 362)... İşte bastırılmış olanın, yani başlangıçta yer alan telkin günahının geri dönüşü.

ANALİZDE İNŞALAR (1937)

Freud'un sağlığında yayımlanan son yazılarından biridir bu; neredeyse bir vasiyettir. Burada tarihselcilik sorusunu tekrar keskin bir biçimde sorar. Temel bir teknik sorudan hareket eder: Analiz çerçevesinde hastaya bir yorum sunduğumuzda bize bunun doğru olduğunu düşündüren nedir? Hastanın bizimle hemfikir olduğunu söylemesi kuşkusuz yetmez: Analisti memnun etmek için ya da telkine boyun eğdiği için böyle söylemiş olabilir; zaten analist ve hasta beraber yanılabilirler. Sırf hasta reddediyor diye de yorumu yanlış olarak değerlendiremeyiz: Analistin hoşuna gitmemeyi, ona çocuksu bir tarzda karşı çıkmayı, vs istiyor olabilir. Analist şunu da söyleyemez: "Karşı çıktığına göre haklıyım, bu onun direncini gösterir..."; böyle yapması "Yazı gelirse ben kazanırım, tura gelirse sen kaybedersin..." demeye gelir (1937, s. 269). Bu sitem haksızdır, der Freud.

Peki o zaman, analistin yorumunun doğru olduğunu bilmesini sağlayan nedir? Freud'un cevabı: Kısa vadede hiçbir şey; bunu ancak tedavinin devamında bilebiliriz. Çünkü analiz bastırmaların kaldırılmasını hedefler, bu da zaman alabilir. Ve Freud, Viderman'ın "naif" diyeceği tarihselciliği yeniden doğrular: Amaç "hastanın unuttuğu yılların güvenilir bir resmini, bütün esas kısımları itibarıyla eksiksiz olan bir resmi (...)" eski haline getirmektir. "Unutuşun elinden kaçabilmiş ipuçlarından hareketle (analistin) unutulmuş olanı tahmin etmesi, ya da daha doğrusu inşa etmesi gerekir" (s. 270-271). Analistin çalışması arkeoloğun çalışmasına benzer, ancak analistin işi daha kolaydır, çünkü "özü bütünüyle muhafaza edilmiştir, hatta tamamen unutulmuş gibi görünen bile bir biçimde ve bir yerlerde varlığını sürdürür..." (s. 272).

O halde Freud bu 1937 metninde şunu yeniden doğrular: Analizin amacı, gerçekten de hastanın kişisel tarihini yeniden inşa etmektir. Hastanın kendine anlattığı ve tedavinin başında da aktardığı, boşluklarla dolu, değişmiş, tahrif olmuş, çarpıtılmış öyküden yola çıkıp, bastırmanın kaldırılmasını ve unutulmuş anıların hatırlanmasını kolaylaştıran, daha eksiksiz, *daha hakiki* bir öyküye doğru yol alırız; bunun temelinde ise her şeyin yerli yerinde durduğu ve analitik çalışmanın gizleneni gömülü olduğu yerden çıkarmaktan ibaret olduğu varsayımı yatar. Ancak, tedavinin şu ya da bu zamanında, inşa ettiği, yeniden inşa ettiği şeyin bu kişisel tarih olduğunu analist nasıl bilebilir? Sahtekar bir arkeolog misali, bütün parçalardan yapay şeyler, sahte kalıntılar üretmiş olmasın? Ya da eğer bu kalıntılar gerekse, bunları yanlış yorumlamış, yanlış birleştirmiş olmasın? Freud sorgular: "Doğru olmayan bir inşayı destek-

leyerek yanlış yere gitmediğimizin ve tedavinin başarısını tehlikeye atmadığımızın (...) garantisi nedir?” (s. 273). Hastanın onayı ya da reddi kanıt olamaz. Hatırlama olmadığı için kısa vadede teyid etme de yoktur, “inşalarımızın doğru mu yoksa kullanılamaz mı olduklarına ancak analizi sürdürerek karar verebiliriz ve o zaman varsayımlarımız hastada inanca dönüşür” (s. 277).

Böylece, kanıt artık bastırmanın kaldırılması ya da anının gömülü olduğu yerden çıkarılmasında değildir. Kanıt hastanın inancındadır, aslında hasta ile analistin paylaştığı bir inançtır. İnanç! Bunu bir hakikat ölçütü olarak görmek pek bir ihtiyatsızlıktır! Çünkü bu, güç bela kurtulduğu 1895’lerin telkinini kırk yıl sonra, can sıkıcı bir biçimde hatırlatır. Burada bütün psikanaliz yıkılıyormuş gibi görünüyor. O Freud’la hemfikir olamayız. Doğru inşanın, iyi analizin, hastaya önerdiğimiz tarihçenin –bununla ilgili hiçbir anısı olmasa da– doğru olduğuna onu ikna etmekten ibaret olduğunu kabul edemeyiz. İyi ki başka bir Freud daha var, belki de Viderman’ın yeterince görmediği bir Freud, halbuki Viderman’ın bize getirdiği en iyi şeylerin temelini atan odur.

1937 tarihli bu metinde iki Freud vardır, taban tabana zıt iki konum arasında gidip gelen iki Freud: Birinci konum psikanalizin başlangıcı olan 1895-96’daki konumdur; burada tedavi “unutulmuş yılların sadık bir resmini eski haline getirmeyi” hedefler: Bu durumda analistin niyeti de “hakiki tarih”i, titiz bir gözlemci tarafından zaman içinde yazılacağı biçimde, yeniden bulmaktır. Ancak başka bir Freud, başka bir psikanaliz tedavisi anlayışı daha vardır, bütün eserinin yöneldiği bir anlayıştır bu: “Hakiki tarih”, tedavinin inşa ettiğidir. Açıklama tarihseldir kuşkusuz, ama zaman iki yönlüdür... Viderman’ın eleştirisinin en verimli hale geldiği yer burasıdır, psikanaliz üzerine epistemolojik bir düşünmenin eleştirisi. Psikanalitik olgunun inşası ve sonradan etki konusunda kendimizi sorgulamamızı gerektirir.

PSİKANALİTİK OLGUNUN İNŞASI

“Psikanalitik olgu”dan kastım, seansta gözleme açık olan, analitik “malzeme”yi oluşturan şeydir (bkz. Perron, 2010). Psikanalizde de ham olgular yoktur –herhangi bir kuramsal göndermeden bağımsız olduğu varsayılan “ham” bir olgunun herhangi bir anlamı olamaz. Bachelard’ın (1983) kısa ve özlü biçimde dediği gibi, bilimde “hiçbir şey gökten inmez, her şey inşa edilir.” Psikanalitik olgular (rüya analizi, yorum, vs) bu olguların oluşum tekniklerinin kesişme noktasında ve kavramlar ile bunları anlaşılabilir yapılar şeklinde örgütleyen kuramlar (yok sayma, yalıtma ve dürtü kavramları, yapı

olarak Oidipus kuramı, vs) olarak inşa edilirler. Viderman bütün eserinde şu konudaki ısrarını sürdürmüştür: Psikanalitik olgular tedavi sırasında böyle inşa edilirler –hatta orada “yaratıldıklarını” söyler, ki bu da epey bir eleştiriye neden olmuştur, çünkü öyleyse daha önce neredeydiler? Hiçbir yerde, diye cevaplar Viderman oldukça kışkırtıcı bir şekilde, ancak seansta belirdikleri andan itibaren varolurlar.

Soruyu daha iyi konumlandırabilmek için, Viderman’ın da bol bol kullandığı *Kurt Adam* (Freud, 1918) metnine dönelim: Bir yorumun doğru, bir insanın geçerli olduğunu bize ne gösterebilir? Tabii ki hastanın hemfikir olması değil. “Analizde İnşalar”da Freud bize çok daha uygun bir cevap verir: Doğru yorumun, doğru insanın işareti “malzemenin tepki vermesi”dir; biz şöyle diyebiliriz: Bir yorumun uygun düştüğünü kanıtlayan şey, analitik süreci olumlu yönde etkilemesidir. Fakat malzemenin tepki verdiğini *nasıl* bilebiliriz, *ne zaman* bilebiliriz?

Üç buçuk yaşına doğru küçük Sergei anne-babasının yokluğunda, bütün bir yaz, “biraz egzantrik” bir İngiliz dadıya emanet edilmiştir. Bir gün, bu dadıyla çıktığı bir yürüyüşte, sarı çizgili büyük güzel bir kelebeği, [Fransızca’daki adıyla] bir *machaon*’u takip eder. “Kelebek bir çiçeğin üzerine konmuşken, aniden bu hayvancıkla ilgili dehşetli bir korkuya kapılır ve çığlıklar atarak kaçar” (s. 393). İşte hastanın çocukluğuna ait bir olayın anısı; hasta tarafından açıkça bir çocukluk anısı olduğu belirtilmiş ve ne kendisi ne de Freud tarafından *olaylar düzeyindeki* doğruluğu sorgulanıyor. Ancak bu henüz psikanalitik bir olgu değil; çağrışımların ve yorumların oyunuyla öyle olacak.

Sergei çağrışım yapıyor: Rusçada “kelebek”, “Babuška” diye telafuz edilir, ki bu aynı zamanda “büyükannecik” anlamına da gelir. Freud yorumluyor: “O zaman şöyle bir varsayımda bulunduğumu saklamayacağım: Kelebeğin sarı çizgileri bir kadının giydiği giysinin benzer çizgilerini hatırlatmıştır.” Ve ekliyor: “Bunu hatırlatmamın tek sebebi, bu örnek aracılığıyla, çoğu zaman nasıl da hekimin yapıcı çabalarının açığa çıkan soruları cevaplamaya yetmediğini ve hekimin hayalgücü ile telkinini analizin sonuçlarının sorumlusu olarak işaret etmenin nasıl da haksız olduğunu göstermektir” (s. 393). Çünkü gerçekten de malzeme hemen tepkide bulunmaz: Bunlar Sergei’ye bir şey ifade etmez. Halbuki, çok daha sonra tepkide bulunacaktır, hem de Freud’un beklediğinden epey farklı biçimde. Çünkü o zaman Sergei *machaon* ile kadın giysisi arasında değil de, kadının V biçiminde açık bacakları arasında çağrışım bağı kuracaktır: “Aylar sonra, hasta çiçeğe konmuş kelebeğin

yaptığı gibi, kanatları açıp kapamanın, onda bu kaygı verici izlenimi bırakan şey olduğuna dikkat çekti. Sanki bacaklarını açan bir kadın gibiydi..." (s. 393). İşte, der Freud: "tek başıma aklıma gelmeyecek bir fikir...". Her şeyi iğdiş edilme kaygısı eksenine yerleştiren bir Freud için çok şaşırtıcı bir açıklama... Yine de bu yorum daha uzun süre gizil kalır; sonra bir gün, "dizlerinin üstüne çökmüş, kalçaları havada ve sırtı yatay olarak" tahta döşemeleri fırçalamakla meşgul olan küçük köylü kızı Grouscha'nın anısı geri gelir: Bu, ilk sahnede arkası dönük olarak cinsel birleşme sırasında annenin aldığı duruştur. Freud, uyarılan küçük Sergei'nin tahta döşemeye işediğini düşünür (genç kızın fırçaladığı döşemeye) ve "kız kuşkusuz şaka yollu bir iğdiş etme tehdidiyle cevap vermişti" (s. 395). Burada dikkatimizi çeken "kuşkusuz" ifadesi yoruma elverişli ve varsayıma dayalı bir "tarihsel gerçeklik" unsurunun yoğun katkısına işaret etmektedir, ancak bu metinde sık sık görüldüğü gibi, bu unsurun oluşumu açısından neyin Freud'dan, neyin Sergei'den kaynaklandığını ayırtedemeyiz. Fakat, başlangıçta yorumu teyid eder görünen şey, bu genç kızın da Sergei'nin annesiyle aynı ismi taşımasıdır... derken, değil işte, Sergei düzeltir, onun adı Grouscha'ydı! İşte her şeyi hizaya sokan ve uzun süreden sonra Freud'un ilk müdahalesini teyid eder görünen şey: Çünkü Rusçada "Grouscha" aynı zaman *sarı çizgili* bir armudun da ismidir...

O halde Freud'un ilk yorumu (kelebeğin kanatlarındaki sarı çizgiler bir kadının giysisindeki sarı çizgileri hatırlatıyordu) yanlış mıydı? Hem evet hem hayır. Anının ve onun derinlemesine işlenmesinin yolunu açması beklenen "bellek izi"nin sarı çizgili bir kadın giysisiyle ilgili olduğunu düşünürsek, sonrasında böyle bir şey açığa çıkmadığı için bu yorum yanlıştı. Ancak, belli bir sürenin sonunda ve başka yollardan, karmaşık ve beklenmedik yollardan gerçekleşmiş de olsa, sonuçta malzemeyi tepkide bulunmaya davet ettiğini düşünürsek, bu iyi bir yorumdur. Yorum etkili olmuştur, çünkü bu yanlış bellek izinin ötesinde, Freud, tedavinin o anında merkezde olan bir şeyle etkileşimde olan bir şeyden bahsetmiştir: İğdiş edilme kaygısı ve kadında penisin olmadığını farketmenin dehşeti.

Böylece, üç buçuk yaşındayken bir kelebek konusunda "gerçekte" neler olduğunu bilmek ikincil duruma düşmüştür. Bundan böyle meselenin özü, hakkında başka bir şey bilmediğimiz bu varsayıma dayalı olayda değil, onu psikanalitik olgu haline getiren çağrışım ve yorum çalışmasıdır. Bu noktada Viderman tabii ki haklıdır. Dahası var. Bu olay sırasında Sergei üç yaşındadır: Kelimelerin kolayca şeylerin yerine konulduğu yaşta... O zaman *mac-haon* kelimesine bakalım. Fransızca çevirmen sözkonusu kelebeği belirtmek

için bilimsel adını seçmiştir. Halbuki bu kelebeğin Fransızcada, halk arasındaki ismi “büyük kuyruk-taşıyıcı”dır.* Freud tarafından (metinde olduğu gibi, Sergei ile yaptığı tedavi çalışmasında da) kullanılmış olan Almanca terim *Schwalbenschwanz*’tır; kelimesi kelimesine söylenecek olursa: “kırlangıç-kuyruk” ya da “kuyruk-kırlangıç”. İngiliz dadı kelebeği adlandırdıysa mutlaka İngilizce söylemiştir (dönemin Rusya’sında zengin ailelerde alışıldığı üzere, çocuğa kendi dilinde konuşması için işe alınmıştır). Bu durumda kelebeği *swallowtail* olarak adlandırmıştır, yani “kırlangıç kuyruğu” ve aynı zamanda “kuyruk-yutan” anlamındadır, *swallow* İngilizcede hem “yutmak” hem de “kırlangıç” anlamına gelir. Dillerle ilgili bu benzerlik tesadüf değildir: Bu kelebeği gördüğümüzde göze çarpan şeyi, yani kanatlarının biçimini ifade eder. Demek ki penise ve iğdiş edilme kaygısına epeyce gönderme var... Son olarak, Rusçada bu kelebek, tavuskuşunun baştan çıkarmak için kuyruğunu açtığında onu görkemle süsleyen renkli beneklerine göndermede bulunarak, “tavuskuşu gözü” ya da “tavuskuşu gözleri” diye çevirebileceğimiz bir terimle de ifade edilir... Artık küçük Sergei’nin dehşetini daha iyi anlıyoruz: Kanatlarını açıp kapayarak “kuyruğu” bir gösterip bir saklayan ve üstelik ikiye ayrılan bu kelebek böylece kadının bacaklarının açılmasını hatırlatır, kadın da bu şekilde orada HİÇBİR ŞEY olmadığını göstermektedir. Ters olduğu için aynı şeydir: Bilinçdışının korkutucu mantığı...

Öyle görünüyor ki Freud, iğdiş edilme kaygısını merkez alan kendi doğru yorumu çizgisinde bu dilsel ağın sağlayabileceği müdahale imkânını – vakanın yazımının sonradan etkisine kadar– yeterince takdir edememiştir. Kişisel bir hat izler. Çünkü, eğer bir kadın giysisinin sarı çizgilerini düşünüyorsa, bunun uzaktan gelen, fakat kendi perde anısının harikulade sarı çiçeklerine denk düşen bir karşıaktarım yankılanması şeklinde olması kuvvetle muhtemeldir; küçük Sergei’yle aynı yaştaki (üç yaş) bir algısıyla ilgili olan ve on beş yıl önceki (1899’daki) bir yayınıyla sabitlenen bir perde anısı.

Freud, bu kelebek meselesinde iğdiş edilmeyi yorumlamamıştır, halbuki bu ona güzel bir fırsat sunuyordu. Bu arada, uzun vadede, “malzeme tepkide bulunur”, çünkü Sergei kendi mantığını takip eder. Ancak aynı zamanda, görsel temsillerin ötesinde, hem Sigmund hem de Sergei tedavinin bu anında işin özü konusunda aynı dalga boyunda oldukları için de “malzeme tepkide bulunur”: Gerçekten de mesele, dişil cinsel organın algılanmasıyla tetiklenen iğdiş edilme dehşetidir. Shakespeare’in Polonius’undan alıntı yapan

(*) Fransızcası “grand porte-queue”. Fransızca argoda, “queue” (kuyruk) penis anlamındadır – ç.n.

Freud'un ifadesiyle, "hakikatin sazanının, yalanın yemi sayesinde yakalanmasını" sağlayan bu olmuştur.

İNŞA VE ŞİİR SANATI

Tekrar bu sunumun eksenini oluşturan soruya dönelim. "Olaylar düzeyindeki" tarihi gerçeklik ile ruhsal tarihin gerçekliğini karşı karşıya getiren, Freud'dan miras kalma karşıtlığa gelelim tekrar ve şu sorulara: O halde "hakiki" tarih nedir? Bu sorunun kendisinin bir anlamı var mıdır?

Leibniz'in ünlü formülünü –taklit etme pahasına– burada yeniden ele alabileceğimizi düşünüyorum: "Zihinde (intellekt) duyulardan gelmeyen hiçbir şey yoktur... zihnin kendisi hariç." Niye bu referans? Çünkü bu inşalar konusu psikanalizin temel epistemolojik sorunudur. Her bilme girişiminin içerdiği sorunun psikanalize özgü biçimidir, yani bilen zihnin bilmeyi istediği şeyle olan ilişkileri sorunu. Demokritos'tan Hume'a uzun bir felsefe geleneği, Epikuros, Gassendi, Descartes ve daha pek çoklarından da geçerek, zihinde duyulardan gelmeyen hiçbir şey olmadığını göstermeye çalıştılar: Ruhsal hayatın malzemesinin kendisi algılardan gelir. Belki de buna hep şu cevap verilmiştir: Ama bu malzeme anlaşılabilir olan, ya da olmaya çalışan, yapılar şeklinde örgütlenir... O halde gerçekliğin kendisinin, onu görebiliyor olmamız şartıyla, algılatmayı dayatan bir yapısı mı var? Peki o zaman neden bu kadar güçlü zihinlere ve bunca çabaya ihtiyaç var? Neden gerçekliğin bunca yönü, sürekli yeni şekillerde, bu çabaların elinden kurtulabiliyor? Belki de şu şekilde cevap verilmeye çalışıldı (cevap verildi): Evet, kainat mükemmel bir mantıkla inşa edildi, çünkü mükemmel bir zihnin, Tanrının eseridir. Onu keşfetmek de, çalar saati söken çocuk misali, insana düşer; Tanrı, iyiliğiyle, ona bunun için hem gerekli imkânları (bilmesi gerekenle türdeş bir zihin yapısı) hem de yanılma, hatta cehalet özgürlüğünü vermiştir. Hayır, diye itiraz eder ötekiler, bu *makineden çıkan Tanrı*'ya çağrı çıkartılması da bir kaçıştır. O halde? Dünyanın anlaşılır olmasını nasıl anlayacağız? Dünya görülebilir midir, yoksa onu gören tarafından mı yaratılmaktadır? Gerçekçiliğin ve idealizmin antitez oluşturan tezlerinden nasıl kaçılır? Bu tezlerin, farkında olmadan içine çekildiğimiz radikal versiyonları savunulacak cinsten değildir. Leibniz'in müdahale ettiği yer burasıdır. Zihinde duyular tarafından verilmemiş hiçbir şey yoktur, diyen Hume'a Leibniz: "Zihinde duyulardan gelmeyen hiçbir şey yoktur... zihnin kendisi hariç" diye cevap vermiştir.

Bana öyle geliyor ki psikanalistin durumu da bu türdendir. Tedavi boyunca hastanın ruhsal tarihini, inşa edildiği –yeniden inşa edildiği?– şekliyle

değerlendirirken, kaçınılmaz biçimde kendini sorgular: Maskelemelerin, ka-
 çışların, sahte görünüşlerin altında olduğu şekliyle, o tarihin üzerindeki ör-
 tüyü kaldırmaya yardım etmekle mi yetindim? Aslında bu ifşanın mütevazı
 ve olağan bir aracı mı oldum sadece? Yoksa tersine ona bir yeni-tarih mi da-
 yattım, “hakiki” tarihiyle ilişkisiz, kendisi bilinemez olan, aslında psikanaliz
 kuramı ve uygulamasından ve –niye saklayalım– kendi sorunsalımızdan kay-
 naklanan bir yeni-tarih? Arızayı tespit ve tamir eden elektronikçi miyim,
 yoksa senfoni besteleyen müzisyen mi? Hastanın ruhsal dengesi ve işleyişinin
 daha iyi olması, yaşamının daha mutlu olması, bunların birinden birinde ka-
 rar kılmama yardımcı olmuyor, çünkü böyle olması her iki kuramla da bağ-
 daşabilir.

Fazla radikal olduklarında, bu kuramların her ikisi de aleni tehlike-
 ler arz eder. Uygulama alanında, “gerçekçi” versiyon tedaviyi düz ve yanıl-
 tıcı bir anamneze indirgeme riski taşır; daha kötüsü, hakiki bir analizle ha-
 yatı gerçekten değişebilecek olan birisi, belki de kesin olarak bu şansı kaçı-
 rmış olur. “İdealist” versiyon ise, eğer vahşi yorumun hizmetindeyse, kasıtlı
 ya da bilinçdışı manipülasyonun ve hepsini saymak gerekirse, analistin sa-
 dizmi ve tümgüçlü konumlarının emrindeyse, daha da büyük tehlikelere ka-
 pı açar.

O halde, analiz elbette şiiirdir, yaratımdır; ancak şair kimdir? O, yani
 hasta mı? Ben, yani analist mi? İkisi de: kuşkusuz en iyi cevap budur. Hasta-
 nın yeni tarihinde analistin getirdiği yeni hiçbir şey yoktur... *Kendi* gerçeğinin
 göğüne yükselişi gibi tanımlayabileceğimiz bir şekilde meydana gelen hasta-
 nın kendisi hariç.

TARİHİ YENİDEN YAPMAK, KLİNİK ÖRNEK: ELIE

Kendisine Elie diyeceğim bu adam kırk beş yaşında; ince ayar mekaniğiyle il-
 gili küçük bir şirketi başarıyla yönetiyor. İşleri iyi gidiyor, gönüllü, cesur, ça-
 lışkan bir adam. Ancak son zamanlarda karısıyla ilişkileri bozulmuş; dediği-
 ne göre, karısı onun otoriter kişiliğine, özellikle de on beş yaşında bir erkek
 ve on sekiz yaşında bir kız olan iki çocuğuna karşı olan eğitici tutumuna kat-
 lanamıyor. Onlara karşı fazla, çok talepkar olduğunu kabul ediyor. Kendine
 engel olmaya çalışsa da, yaptıkları her şeyi çok sıkı kontrol etme eğiliminde,
 ki bu yüzden de sık sık çatışma çıkıyor. Kendisinin çok can sıkıcı olduğunu
 biliyor, ancak, sürekli “onlara bir şey olmasından” korktuğu için böyle oldu-
 ğunu söylüyor. Bir psikanalistten yardım istemeye karar vermesine neden
 olan şiddetli kaygı nöbetleri geçiriyor.

Fransa'da yerleşmiş bir orta Avrupa Yahudi ailesinin kızı olan annesi, on sekiz yaşındayken Ravensbuck toplama kampına götürülmüş. Üç yıl sonra, çok kötü bir durumda oradan geri dönmüş ve yavaş yavaş toparlanmış. Kendisinden belirgin biçimde yaşlı ve Fransız Direniş* kahramanı olduğundan dolayı prestij sahibi bir adamla tanışmış. Elie çiftin tek çocuğudur. Annesi toplama kampında yaşadığı mahrumiyetler ve maruz kaldığı kötü muameleler neticesinde otuz iki yaşında öldüğünde, kendisi sekiz yaşındaymış. Hiçbir zaman tekrar evlenmeyen baba, onu büyük bir şefkatle ama sıkı kontrol altında tutarak ve annesine karşı tam bir saygı ve hayranlık içinde yetiştirmiş; ergenlik döneminde, aralıksız baba-oğul çatışmaları ve yoğun sevgiyle dolu yakınlaşmalar birbirini izlemiş. Baba on yıl önce kalp krizinden ölmüş.

Ancak aylar süren analizden sonra, son derece acılı bir itiraf şeklinde, kaygı nöbetlerinin merkezinde neler olduğunu söyleyebildi. Tekrar eden bir rüyaydı bu; rüyada caniler aşağı yukarı hep aynı şema içerisinde bir kadına işkence ve tecavüz ediyorlardı; bu konu, engelleyemediği hayallerde de geri geliyordu. Hiç kimseye bahsedemediği bu durum ona yıllardır zulmekteydi. Onu utanç ve kaygıyla dolduran şey ise, o sırada dehşete karışan cinsel uyarılmaydı.

Çoğu zaman olduğu gibi, bu itiraf katarsis niteliği taşır. Bu şekilde sahneye konan kadınların, Nazi cellatların eline düşmüş annesini temsil ettikleri apaçık görülebilirdi; ama sağlam bir yalıtma bunu algılamasını önlemişti, ta ki bir gün seansta, yoğun bir coşkusallık içinde alt üst olup nihayet bunun farkına varana kadar. Devamında, ergenliğinden beri ona işkence eden mesele etrafında dönen uzun bir analiz dönemi geldi: Ravensbruck'ta annesi nasıl hayatta kalabilmişti? Nazi cellatlarının her türlü cinsel fantezilerine kendini bırakmayı kabul ettiği için olmasın? Annesinin gerçek öyküsü neydi? Cevabı hiçbir zaman bulamayacağını biliyor, ancak bu soruyu evire çevire sormaktan da geri duramıyor. Eğer öyle olduysa bile, iyi yapmış, diyor: Hayatta kalmak gerekiyordu; zaten böyle yapmasaydı ben olmayacaktım... İşte kökenlerini bilme tutkusunun akkor hali...

Bir gün babasına "çocuklar nereden gelir?" diye sorduğunda (söylediğine göre o zamanlar dört beş yaşlarındaymış) babasının şu cevabı verdiğini anlatıyor: "Lahanaların içinde buluruz. Ben seni kırdı dolaşırken buldum. Bir tarla gördüm, tarlada lahanalar vardı, seni de tam yol kenarında duran bir lahananın içinde gördüm ve o kadar sevimli buldum ki alıp eve götür-

(*) 2. Dünya Savaşı sırasında Nazilere karşı yürütülen örgütlü yeraltı direniş hareketi - ç.n.

düm.” Annenin görünmediği ve dolayısıyla anne-baba arasında cinsel ilişkinin olmadığı bu hikâyeye aslında pek inanmamış. Ancak, babasının şakayla karışık anlattığı bu öykü hoşuna gitmiş; sonrasında, bu sahneyi dantel gibi işleyerek, tarlayı, lahanaları, gezinti yapanlar tarafından seçilmeyen diğer çocukları, vs düşünerek uzun uzun hayaller kurmuş.

Bu anısını aktardıktan sonra, analizinin bütün bir evresi boyunca, olağanüstü bir kendi kendini dünyaya getirme düşlemi geliştirdi; bu düşlem kendi mastürbasyon nitelikli düşlemi tarafından imgeleştirilen şiddet yüklü, sadist ilk sahne konusundan bir kaçma girişimiydi. Küçülüyor küçülüyor ve annesinin karnına giriyor; aslında *annesini oluyorum*, ama içeriden algılanan haliyle. Kendisi var ve yok: yaratılacak ama kendini yaratan kendisi, kendi kendine döllen annesi olan kendisi. Özgür çıkabilir. Seansların akışı içinde, yarı ciddi yarı eğlenceli tarzda gelişen ve çocukluğunun lahana hikâyesini de hatırlatan gayet şiirsel tondaki bu hayali yaratımın inceliklerini burada kısaca vermek zor. Fahişe bir anne ile cellat bir baba eşliğinde kapatıldığı bu çemberden çıkmasına yardım edecek olan hayali oluşumun düşlemsel niteliğinin son derece bilincindeydi.

Bu kendi kendini dünyaya getirme düşleminin kazancı aslında çok açıktı: Tek zanaatkârı olduğu annenin bir nevi ikizini oluşturarak kendi kendini yaratabiliyorsa, o zaman cedit olan adam, o muhtemel sadist cellat da kökten oyun dışı bırakılmış oluyordu; bu şekilde, o çok sevdiği babanın cellat olmasından kuşku duyulamayacak. Bu çözümün savunma amaçlı değerinin analiz edilmesi, bu analizin dokunaklı bir anını oluşturdu. İşkence eden o “gerçek öykü/tarih” arayışı git gide silikleşecek; yerine kendisinin, Elie’nin, tanınmış ve sevmiş olduğu anne ve babasıyla beraber olan öyküsü/tarihi gelecekti.

Çeviren CEMİL ALTUNBAŞ

KAYNAKÇA

- Bachelard, G., *La formation de l'esprit scientifique. Contribution à une psychanalyse de la connaissance objective*, Vrin, Paris [1938], 1969.
- Beauduin, A., *Serge Viderman*, P.U.F., Paris, 1999.
- Constructions et reconstructions en analyse: discussion autour de «La construction de l'espace analytique» de Serge Viderman*, Colloque de la Société Psychanalytique de Paris, *Revue Française de Psychanalyse*, cilt 38, no. 2-3, 1974.
- Freud, S., Breuer J., *Etudes sur l'hystérie*, P.U.F. Paris [1895], 1956.

- Freud, S., "Manuscrit L (Lettre à Wilhelm Fliess, 2 mai 1897)", *Lettres à Wilhelm Fliess*, P.U.F., Paris [1897], 2006.
- , "Sur les souvenirs écran", *Névrose, psychose et perversion*, P.U.F., Paris [1899], 1973.
- , *Extrait de l'histoire d'une névrose infantile (l'Homme aux loups)*, *Cinq psychanalyses*, P.U.F., 11ème éd., Paris [1918], 1982.
- , *Constructions en analyse, Résultats, idées, problèmes II*, P.U.F., Paris, [1937], 1985.
- Obholzer, K., *Entretiens avec l'Homme aux Loups*, Gallimard, Paris, 1981.
- Perron R., "Otez moi d'un doute", *Revue Française de psychanalyse*, 46, no. 5, 1982, s. 937-952.
- , *Epître aux enfants qui se cachent dans les grandes personnes*, P.U.F., Paris, 2000.
- , *La passion des origines*, Neuchatel et Paris, Delachaux et Niestlé, 2003.
- , *La Raison psychanalytique. Pour une science du devenir psychique*, Dunod, Paris, 2010.
- Viderman, S., *Le céleste et le sublunaire*, PUF, Paris, 1997.
- , *De l'argent en psychanalyse et au-delà*, PUF, Paris, 1992.
- , *Le disséminaire*, PUF, Paris, 1987.
- , *La construction de l'espace analytique*, Denoel, Paris, 1970.

“Düşünce Net Olduğunda Kelimeler de Net Olur”: Anna Freud ve Temsili Dünya Üzerine Düşünceler*

MAURICE APPREY

ÖNSÖZ: ANNA FREUD’UN GÖRÜNÜR VE ÖRTÜK KAVRAMSAL FAYDACILIĞINA ÖVGÜ

Anna Freud’un ağzından işittiğimiz en faydacı ifade, çalışma arkadaşlarıyla birlikte onlarca yıl boyunca psikanaliz kavramlarını sorgulayıp geliştirmeye çalıştıkları Hampstead İndeksi Araştırma Grubu tutanaklarında yer alan şu cümle olsa gerek: “Psikanalize girdiklerinde yapısal kuramı var bulan ve topoğrafik şemayı geçmişe ait gören insanlardan farklı olarak, ben topoğrafik şema ile büyüdüm ve kendi psikanalitik gelişimim sırasında yapısal olana kademeli olarak geçiş yaptım. Yazılarımda ikisi arasında sonraki yazarların yaptığı gibi keskin bir ayrım yapmadığımı belirtmeliyim, ama amacıma uygun düşen yerlerde, iki referans çerçevesinden birini kullanmışımdır. Ben kesinlikle, uygun olduğunda topoğrafik yönlerle yaslanmakta ve saf yapısal konuşmak gerektiğinde de bunları bir kenara bırakmakta kendini özgür hissedenler grubuna aidim...” (Hampstead İndeksinden Notlar).* *

Benim en sevdiğim ifadesi ise: “Ruhsal uyum varsa bir çatışma kuramına kimin ihtiyacı olur ki?” Başka bir deyişle, kuram ona ihtiyaç duyduğunuzda kendisinden destek alabileceğiniz, ihtiyaç kalmadığında ise bir kenara bırakabileceğiniz bir şeydir, Saf faydacılık değil de ne!!

(*) Psike İstanbul tarafından 31 Mayıs 2009 tarihinde düzenlenen “Bir Düşünce, Bir Usta: Anna Freud” konferansının metnidir.

(**) 1950’li yılların ikinci yarısında Londra’da Hampstead Kliniğinde başlatılan araştırma projesinin adıdır. Psikanaliz alanındaki bilimsel araştırmalarda başvurulacak yöntembilimin oluşturulmasına katkısı olmuştur – ç.n.

Bu noktada Anna Freud üzerine konuşmama devam etmeden önce onunla ilgili kişisel bir anımı aktarmak istiyorum. Anna Freud merkezinde, psikanalist adayları, eğiticiler ve dünyanın dört bir yanındaki enstitülerden gelen konuklar her çarşamba Anna Freud'un da katılımıyla bir vakanın psikanalitik, tanısal ve metapsikolojik formülasyonunu dinlemek üzere bir araya gelirlerdi. Bir seferinde, eğiticilerden biri vakanın metapsikolojik profilini sunmayı bitirdiğinde, çocuk hastanın iç dünyasına dair aktardıklarından Anna Freud'un pek de etkilenmemiş olduğunu fark etti. Miss Freud (ona bu şekilde hitap ederdik), herkesi şaşırtan bir soru sordu: "Sekiz yaşındaki bu çocuk okuyabiliyor mu?" Okuyamıyordu. Miss Freud, ardından bir soru daha sordu: "Bu odada özel eğitim konusunda deneyimli biri var mı?" Adaylardan biri, bir de eğitici el kaldırdı. Miss Freud, adaydan altı ay içinde çocuğa okuma öğretmesini ve bunu özel eğitimde benzer deneyimi olan analistin süpervizyonu altında yapmasını istedi. Buna şaşıp kalmıştık. Altı ay sonra çocuk yeniden değerlendirilecek ve gerekiyorsa analiz önerilecekti. Hakikaten altı ay sonra analize başlandı ve bu, üç yıl süren, planlı biçimde sonlandırılan bir analiz oldu. Anna Freud'un faydacılığı beni çok etkilemişti, kişinin dünyasını betimlemek için dilin önemine yaptığı vurgu da öyle...

Birkaç ay sonra, ben ilk vakamı aldım, ama yedi yaşındaki bu çocuğun anne babası haftada beş kez analizin ücretini karşılayabilecek durumda değillerdi. Anna Freud'un yanıtı şu oldu: "Çocuğun analize ihtiyacı var ve bizim de bu vakadan öğrenebileceğimiz çok şey var; ücretini klinik ödeyecek. Dahası, klinik çocuğu tedaviye getirip her seanstan sonra da evine götürecek taksinin parasını da ödeyecek." Anna Freud'un faydacılığına ve düşünsel cömertliğine ek olarak, çocuk psikanalizi alanında ve özellikle de bunun toplumsal politikalara doğal uzantıları konusundaki muazzam öncülüklerini çok geçmeden keşfedecektim. John Bowlby, kişisel sohbetlerimizin birinde şunu söylemişti: "Anna Freud ile kuram konusunda anlaşamadığımız noktalar vardı, ama toplumsal politikalar konusunda daima aynı fikirdeydik."

Anna Freud ile ilgili üçüncü öyküm, içlerinde en sevdiğim anımdır. Bütün öğrenciler hevesle Anna Freud'un metapsikoloji tartışmalarını dinlemeye giderken, ben daima iki arada kalıyordum. Bir yanımda, psikanalitik antropoloji üzerine verilen seminerleri dinlemek üzere Londra Ekonomi ve Politik Bilimler Fakültesine (EPB) gitmek isterken bir yanımda metapsikolojik profillere katılmak istiyordu. Bulduğum nihai çözüm farklı zamanlarda ikisini birden yapmak oldu. İki yıl sonra, Londra EPB Fakültesi'ndeki seminerleri veren Profesör Badcock ile sohbet ederken, bana Anna Freud ile yürüttüğü kendi

analizinde, Hampstead Kliniği'nden onun seminerlerini dinlemeye gelen çok ilginç bir öğrenci olarak benden bahsetmiş olduğunu itiraf etti. Foyam meydana çıkmıştı. Artık Anna Freud benim çatışmamdan haberdardı. Peki ne yaptı dersiniz? Bir gün kafeteryada omuzuma vurdu ve şunu söyledi: "*Totem ve Tabu* babamın en sevdiği çalışmasıydı." Örtük biçimde bana izin vermiş oluyordu. Yıllar sonra Profesör Badcock Virginia Üniversitesine evrim ve psikanaliz üzerine ünlü seminerini vermek üzere geldiğinde, Anna Freud'la ilgili deneyimlerimizi paylaşmaktan çok mutlu olduk. Bundan kısa süre sonra, artık aramızda olmayan Rose Edgecumbe, kültürel sonuçları da olan bir evlat edinme vakası üzerine yorumumu işittiğinde şunları söyledi: "Anna Freud bu söylediklerinizi işitse çok memnun olurdu. Sizin psikanalize kültürel bir boyut getireceğinizi umuyordu. Ben Eğitim Direktörü iken Kabul Komitesinin bir toplantısında dile getirmişti bu umudunu."

Bugün, Miss Freud'un düşünüyü gerçekleştiriyorum; bugün bu düşü, iç ve dış referans alanlarının öznelliklerarası klinik alanda bir araya gelmesi ve buradaki karmaşık klinik ilişkiler şeklinde yorumluyorum.

Yazuma geçmeden önce şunu sormam gerekiyor: Londra'da eğitim almış, bir Macar'ın analizinden geçmiş, ABD'de çalışan ve İstanbul'a eğitim vermeye gelen bir Afrikalının elinde analiz neye benzer? Aynı bağlamda, sizin de kendinize sormanızı istiyorum: "Kıbrıslı bir Türk'ün elinde Müslüman bir Türk'ün analizi neye benzer, ya da bir Türk Yahudisi analizdeki bir Alevi ile ne yapar?" İçinde yaşadığımız karmaşık kültürlerarası dünyada kimliğin analizi ve farklılıklar merkezi bir mesele haline gelmiş durumda. Şimdi, hayal gücünüzü yeterince uyardığımı umarak, Miss Freud'un kültürlerarası sahada psikanalize katkısından biri olacağını umduğum konuya geçiyorum: Kimlik* ve farklılıklar.

KİMLİK VE FARKLILIK: KLİNİK UYGULAMADA ÖZNELLİKLERARASI ALANDA IRK, IRKSALLAŞTIRMA VE ÖTEKİLİK

Kimlik ve farklılık meselesi, ciddi gerilimlerle yüklü olmanın yanı sıra, potansiyel olarak çözümsüz bir dizi yorum politikasını da içerir. Yılların klinik çalışması ve çatışma çözümü deneyimlerim sonucunda, ırk, kimlik ve farklılık meselelerinde, Ötekinin sabit ve mutlak olarak algılanmasının, Ötekini iblisleştirmek şeklinde tehlikeli eğilimlere yol açtığı sonucuna vardım. Diğer yan-

(*) Burada 'identity' sözcüğü kullanılmış. İngilizcede bu sözcük hem 'kimlik' hem de 'özdeşlik' karşılığı olarak kullanılmaktadır. Burada 'kimlik' seçilmiş olmakla beraber birçok yerde özdeşliği de anlatmaktadır – ç.n.

dan, “hepimiz aynı kandanız” şeklindeki kolayca kaçan kavramsallaştırma, grubun kendilik-sürekliliği, kimlik ve istikrar duygularını tehdit eder (Apprey 2003). Gruplar için daha da büyük bir tehdit, kendiliğin değişken veya görece algılanmasıdır, çünkü değişime aşırı yatkınlık aynı zamanda grubun kimliğine karşı tehdit oluşturur.

Bu makalede, bu geniş meselenin yalnızca bir boyutunu araştıracağım: Grup analisti Farhad Dalal’ın *siyah ve beyazın hâkim karşıtlıkları* şeklinde adlandırdığı boyut. Bunu öncelikle verimlilik adına yapacağım, çünkü karmaşık, küresel, çokyüzlü dünyamızda siyah ile beyaz arasında grinin çok farklı tonları olduğunu biliyorum. İkinci neden ise, Batı Afrika’da Gana’da doğmuş, İngiltere’de psikanaliz eğitimi almış ve psikanalist olarak çalışmış ve halen ABD’de yaşayıp çalışıyor olmam. Kuramsal, klinik ve kişisel düşüncülerim siyah ve beyazın karşıtlıklarına daha acil odaklanmış durumda. Kısacası, hastalarım için bilinçli ve bilinçdışı pek çok aşikâr nedenle ben bir Afrikalıyım. Benim Afrikalılığımı birçok şekilde kullanıyorlar. Bu iletişime değişen derecelerde özgürlük tanıyorum ve bunun farklı klinik sonuçları oluyor.

Bu makaleye, ırk, ırksallaştırma ve ötekilik üzerine birçok yazarın çalışmalarına kuramsal göndermelerle ve bunları kendi sentezime nasıl mal ettiğimle başlıyorum. Daha sonra, aktarım, karşıaktarım ve diğer öznelliklerarası meseleler üzerine görüşlerle Husserl ve Merleau-Ponty’nin görüngübiliminin sentezinden bir klinik praksis yaratacağım. Son olarak, hastalarımın temsili bir grubun gözünde benim onlarla birlikte dönüşüm sürecine girmiş bir Ganalı olmamın ne anlama geldiğini ve beni kendi dünyalarını, bazen de benimkini değiştirmek üzere nasıl kullandıklarını göstereceğim.

FARKLILIK VE KİMLİK

Farklılık ve kimlik söyleminin merkezinde, daha derin, dokuya işlemiş ve yapılanmış bir ırk, ırkçılık ve ırksallaştırma öyküsü yatar. Irk, ırkçılık ve ırksallaştırma söyleminin içinde, “siyah” ve “beyaz”ın *hâkim karşıtlıkları* yer alır. Bu hâkim “siyah” ve “beyaz” yapıları çözmeye ve anlamaya çabalayan kuramlara aşina olmamız gerektiğini düşünüyorum. Londra’da çalışan bir grup analisti olan Farhad Dalal, ne tip örüntülerin ortaya çıkacağını ve siyah ile beyazın sırasıyla olumsuz ve olumluyla ilişkilendirilmesinin doğal olup olmadığını görebilmek için bu hâkim yapıları açmamız gerektiğini öne sürer. Doğal değilse, bu ilişkilerin nasıl ve ne zaman kurulduklarını araştırmamız gerekir. Son olarak da, siyah ve beyazın olumsuz ve olumluyla bu ilişkilerinin ne işlev gördüklerine bakmalıyız. (Dalal, 2002)

Farhad Dalal, toplumsal bağlamlardaki anlamlarını keşfetmek amacıyla, dilin yapılarındaki siyah ve beyaz kavramlarını araştırmıştır. Ona göre ırkçılık ırk denen gruplara bağımlıdır ve ırkçılık yanlış anlamalar üzerine inşa edilir, bu anlaşıldığı şekliyle "ırk" denen şey var olmasa bile. Kısacası, ırk büyük oranda boş bir kategoridir, ama ırk "bize" karşı "onlar" zihniyetini yaratmak üzere kullanılan sınırların oluşturulması için kullanıldığında, güçlü hale gelir. Peki "bize" karşı "onlar" kategorilerini pekiştirmek üzere bu sınırlar nasıl oluşturulur?

Norbert Elias (1990) yanlış anlamaları körükleyen bir indirgemeler süreci geliştirmiştir. Ben onun sürecini (kendi vurgularıyla) aşağıdaki şekilde özetledim:

1) *Soyutlama* sonrası; yani soyutlanan kendi başına var olmaya başlayabilir. Bundan ikinci bir hata doğar.

2) *Genel özele öncül kılınır*. Yani, bir şeyin soyutlaması veya fikri o şeyin kendisine öncül yapılır.

3) Bunu, *geçmiş-olarak-zaman, şimdiki-zaman ve gelecek-olarak-zamanı* aşan bir genelleme izler.

4) O halde, *saflık* ancak fikirde bulunabilir, fikrin gerçekleştirilmesinde değil. *Gerçekleştirilmesi fikri maddileştirildiğinde*, yozlaşmış olduğu sanılır.

Bu şemadaki siyahlaştırıcı ve beyazlaştırıcı güçler, itici gücünü şu Aydınlanma çıkarımlarının oluşturduğu daha geniş bir tarihsel akışta yer alır: *Tutkular*, hayvanlar alemiyle ilişkilendirilmek yoluyla *reddedilir*, boyun eğdirilir ve bastırılırlar; beyaz olmayan insanlar da aynı şekilde *hayvanlar alemine* yollanır ve *Avrupalı kimliği*, farklılaşma süreçlerine hizmet etmesi için, *beyazlaştırma işlemini ödünç alır*. Psikanalitik açıdan, bağdaşmayan, reddedilen ve bastırılanlar Bilinçdışına iner. Bir bölme, bastırma ve yansıtma süreciyle, Avrupalı kimliğini güya "saflaştırmak" adına tutkular renklilere zerk edilir.

Arjantinli psikanalist Ignacio Matte-Blanco'nun (1988) çalışmaları bizi soyutlamadan antagonizme doğru götürür. Matte-Blanco'unun şemasına göre, zihinlerimiz insan *süreçlerini durumlarda* dondurur. Sanki zihinlerimiz yalnızca sonluluklarla baş edebilecek gibidir. *Süreçleri durumlarda dondurmak* ve *sonluluklarla uğraşmak* şeklindeki bu eğilim bizi sonsuz süreçleri bölük pörçük kırıntılardan oluşan durumlara ayırtırmaya zorlar. Ben bu sava aşağıdaki *Kartezyen bölünmeleri* eklemek istiyorum. *Sanki aralarında hiç "dünyalar", "ufuklar" veya yaşantısal üçüncü dünyalar yokmuş gibi görünen bölünmeler:*

Dış	İç
Kendisiyle-aynı grup	Öteki
Birey	Toplum
Beden	Zihin
Özgür irade	Belirlenimcilik
Ölüm içgüdü	Yaşam içgüdüleri
Sonlu	Sonsuz
Öz	Kazalar
Anlam	Anlamlılık
Hakiki	Görünüşte (zahiri)
Simetrik mantık	Asimetrik

Kaynak: Apprey (1995), "On Essences as backdrop in clinical stories" (Klinik Öykülere Zemin Olarak Tözlür) (*Free Associations*, cilt. 5, s. 81-102).

Matte-Blanco'nun izinden gidersek, simetrik mantık, diğer türlü farklı olacak şeylerin özdeş sanıldığı bir sonsuzluk mantığıdır. Sonsuzluk muazzam büyük olduğu için hiçbir şeyin değişmediği bu mantıkta *simetrik mantık homojenleştirir. Bu, aynılığın mantığıdır.*

Simetrik mantığın tersine, asimetrik mantık sonlu uzay ve zaman mantığıdır. Farklılık önemlidir ve "ya-ya da" şeklinde işlemselleştirilir. Yani, *simetrik mantık farklılaştırır.* Matte-Blanco için simetrik ve asimetrik mantıkların bileşimi ayrıcalıklıdır. Bütün düşünceler bu iki mantık biçiminin bir bileşimidir. Bunun sonucunda, bazen "bir farklılıklar denizinde benzerlik damlacıkları" bulunur, bazen de bir bilinçlilik denizinde bilinçdışının damlacıkları vardır. Buradan *istikrarsızlık doğar.*

IRK VE IRKSALLAŞTIRMA SÜRÇLERİ

Bir grubu beyazlaştırma veya siyahlaştırma baskısı ile, kimliği istikrarsız ve süreç indirgemesinin bir sonucu olarak alan bakışı bir araya getirdiğimizde ortaya çıkan sonuç bütün kimliklerin sürekli bir tehdit altına girmesidir. Bu tehdidi yaratan, diğer gizli ilişkilerin varlığıdır. Bu ilişkiler ise *tutarlılık ve kendiliğin-sürdürülmesini andıran her şeyi mahvetme* riskini taşır. Peki o halde bir grup kendisiyle-aynılığının tutarlılığındaki istikrarsızlıkla nasıl başa çıkabilir? Bir simetrik mantık süreciyle, bastırmanın içerikleri toptanlaştırılıp bileştirilir ve siyahlık, kötülük, şiddet, ötekinin tutkulara kösnül teslimiyeti, ölüm ve "onlar ve biz"deki "onlar" da yoğunlaştırılır. Yani, bize benzemeyen "onlar" tutkulara teslim oluyorsa, biz safızdır ve onlar gibi değilizdir. "O" bizim gibi değil. "O" benim gibi değil.

Donald Winnicott'a (1987) göre geçiş nesnesi içerisi ile dışarıyı arasın-

daki ilk köprüdür. Aynı yayılım alanını paylaşan geçiş görüngüleri kültürel yaşamın temelini oluştururlar. Geçiş nesneleriyle geçiş görüngüleri arasında, bir bağlantı yanılması yaşanır. *Gruplar bu yanılmalı bağlantı deneyimi temelinde bir araya gelirler.* Onları bağlayacak ortak bir isim edinilir; bu, ortak bir ismin cisimleştirilmesine yol açan bir süreçtir. Bu cisimleştirmeye eşlik eden te-laş, yanılmalı bağlantılılık duygusunun uzun sürmeyeceği kaygısını ele verir. Bu yüzden, grupta adını ve işlevini canla başla savunma gereksinimi vardır.

İngiliz grup psikanalisti S.H. Foulkes bireylerin içsel süreçlerinin, ait oldukları grupta işleyen güçlerin içselleştirilmesinin sonucu olduğunu öne sürer. İrksallaştırılmış yapılar toplumsal grupta işleyen bu güçlerin bir parçasıdır. O halde, bu güçler grubun bireysel üyelerinin yaşantılarının yapı taşları olarak içselleştirilirler. Siyahlaştırma ve beyazlaştırma zihninin bilinçli ve bilinçdışı alanlarının ikilikler şeklinde zihne yerleşmesine yol açan bu yapılandırıcı güçlerin farklı yönleridir. İnsanlar, grup içindeki farklılıkları azaltıp gruplar arasındaki farklılıkları en yüksek düzeye çıkararak veya abartarak aynı isimli gruba ait olanlardan yana çıkarlar. Ben kimim, ben nereye aidime dönüşür. Aynılık içsel farklılıkların zapt edilmesi ve dışsal aynılıkların bastırılmasıyla korunur.

Kendisiyle-aynı grup bütünlüğünü ve eksiksizlik yanılmalılarını devam ettirebilmek için *ülküleştirme ve hor görme* düzenekleri kullanılır. İnsanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek ve aralarındaki güç ilişkilerini yansıtmak üzere coşkular harekete geçirilir. Elias, Foulkes, Winnicott ve diğerlerinin kavramsal gereçleriyle donanan Dalal artık şu sentezi yaratabilir: Toplumsal düzeyde, "gruplaşmalara olan yatırım (kateksis), bütün bireylerin yansıtma-larının egemen güç ilişkilerinin türüne göre kalıplanacağı şekilde yapılmıştır. *Hemen her zaman, ülküleştirilenler en güçlüler olma eğilimindedir.*" (Dalal, 2002, s. 184, vurgular bana ait.)

Dalal'a göre:

1. *Kimlik insanlar arasındaki bir ilişkiyle oluşturulur.*
2. Bir gruplaşmanın *işlevleri* o gruplaşmanın ve sınırları içindeki alanın *isimlendirilmesine hizmet eder.*
3. "Kişinin *kim* olduğu" veya "kişinin *ne* olduğu", "kişinin *nereye* ait olduğuyla" özdeşir.
4. Ne ki, aidiyet çokludur ve kişinin iç dünyasında çatışma yaratmaya çok meyillidir.

5. *Güç, gerçekliğin ayrıcalıklı bir versiyonunu* koruma kapasitesidir. Bu bağlamda, *ideoloji güç ilişkilerini koruma* çabalarının bir parçasıdır ve bü-

tüm katılımcıları belli bir *işleyiş tarzının* dünyanın *doğal* düzeni olduğuna zorla ikna çalışmasıdır.

6. Diğer gruplar statükoyu bozmaya yeltendiğinde kimliğe karşı *tehdit dışarıdan gelir*.

Kişinin kimliğine yönelik eşzamanlı, çoklu sahip çıkmalar söz konusu olduğunda *tehdit içeriden gelir*.

7. Bir gruplaşmanın *adının vazgeçilmez kılınması, kaygırı ve kimliğe karşı tehditleri azaltmayı hedefler*.

8. Bir grubun *adı* ırkla ilgili olduğunda, orada *ırkçılık* var demektir.

Dalal, içerisi için dış referans alanları olarak grup süreçlerine ayrıcalık tanınması yolundaki görüşüne hep sadık kalmıştır. Benim duruşum Dalal'inkinden biraz farklı. Husserl'in (1948) ufuk kavramına yaklaşılarak, ben *hem dışsal hem de içsel referans alanlarının ufuksal olduğu* görüşünü benimsiyorum. Başka bir deyişle, *birbirlerinin yerine geçebilir olmasalar da, tek bir öznelliklerarası alana* aittirler. Benim klinik uygulamalarım işte tam bu öznelliklerarası alanda gerçekleşir. Bunu betimledikten sonra üç klinik örnek vereceğim.

Ötekiliğin anlamını sabit, tek, tek odaklı ve mantıksal olarak tutarlı bir anlama yerleştirmeye çalışan her girişim hantal, hatta belki yanlış olmaya mahkumdur. Bu yazının çıkış noktası Ötekilik teriminin en ilginç okumalarının bize heterojen anlamlar kazandıracağıdır. Bu metin bize, ille birbirinin yerine geçebilir olmasa da *ufuksal* olan, sınırları belli bir dizi okuma ve anlayış verecektir. Ötekiliğe dair tüm bu anlatılar, birbirine yakın, ama aynı olmayan senaryolar ortaya koyar. Hepsisi de birbirine komşudur ve aynı ufku paylaşırlar, çünkü bize insanların içlerindeki, dışlarındaki ve aralarındaki temsili dünyanın kaderine ait bir şeyler söylerler. Kuşkusuz Ötekiliğe dair anlatılarda heterojenlik var, ama aralarında özdeşlik veya aynılıktan söz edilemez. Bu anlatılar bize biz insanların iyilik, kötülük ve çirkinliklerini araştırmak üzere alan oluştururlar. *İnsanlar en derin sırlarını ille birbirlerinin yerine geçmesi gerekmeyen ama ufuksal görüngüler aracılığıyla dışa vururlar*.

KLİNİK BAĞLAMIN ARDINDAKİ TEMEL ÇIKARIMLAR

Ötekiliğin terapötik bir ilişkide nasıl işlediğini araştırmaya geçmeden önce klinik çalışmalarımın ardında yatan temel çıkarımları sunmak istiyorum. Ben yetmişli yılların başlarında Londra'da Anna Freud'un öğrencisiydim. Biz kendimizi psikanalizin metapsikolojisine kaptırmıştık, ama Miss Freud bizden kuramın yalnızca gerektiği zaman üzerinde durulacak bir zemin olduğunu hiç unutmamamızı rica etti. Ayrıca bir çocuğu dinlerken ve onu tedavinin içine

çekerken kuramın parantez içine alınması, askıya alınması veya ötelenmesi gerektiğini de vurguladı. Şöyle şeyler söyledirdi: "Ruhsal uyum varsa bir çatışma kuramına kimin ihtiyacı olur ki?" Başka bir bağlamda, "Bir çocuk öyküsünü kendi tarzında anlattığında, onun işine karışmadan zihninin kendi yeniden yapılandırmasını oluşturmaya izin vermeliyiz" diye ısrarla belirtirdi. Sonra da bizi paylardı, "Yorumlama ve/veya yeniden inşa bekleyebilir. Gereksiz yere araya girmeyin." (Freud, A. ve ark., 1977)

Kişinin metapsikolojik çerçevesini ya da bir takım alternatif kuramları bilmeden tedaviye başlaması, önceden döşenmiş mayınların veya kanalizasyon borularının bulunup bulunmadığına bakmadan bir araziye ev inşa etmesine benzer. Ama tedavi bir kez başladıktan sonra, analizanın, müşterinin, hastanın ya da danışanın ruhsallık içi öyküsüne öncelik vermek zorundayız. Aşağıdaki ifadeler, hastayla hekim arasındaki ufuksal öznelliklerarası alanda gerçekleşen öykü oluşturma çalışmasını tanımlamaktadır. Bu terapötik çalışma içerisiyle dışarısı arasındaki *kamusal alanda*, *iç referans alanlarıyla dış referans alanları* arasındaki alanda, hastanın odaya getirdiği dünya/ufukla hekimin odaya getirdiği dünya/ufuk arasındaki alanda gerçekleşir. Aşağıdaki ifadeler, benim analitik çalışmalarımın metapsikolojik çerçevesini oluşturur:

1. *Oluş*, onu yaşantılayabilmemiz için *biz'in yaratılmasını gerektiren şeydir* (Merleau-Ponty, 1973).

2. Ama bu yaratının bu kadar aciliyet gerektirmesinin tek nedeni, *en sevgi dolu annenin bile çocuğun güçlü coşkusal gereksinimlerini doyuramayacak* olmasıdır (Melanie Klein).

3. O halde, simge bu yarığın üstünü örten bir parça ettir (Green, 1979).

Aslında, içine bir simgenin kaydedildiği epistemik bir yarık vardır. Sözelimi bir insan tecavüze uğrayıp o zamana dek zedelenmemiş olan kendiliği –bir daha asla eskisi gibi olmayacak bir ideal kendilik– elinden alındığında bir kesik, yarık, hatta belki *kalıcı bir yırtık* oluşur. O halde, bizim için önemli ötekilerle 'ek-statik' bir ilişki içinde *yaşıyoruz* demektir. Eski Yunanca 'ek-statein' sözcüğü, 'kendimizin dışında durmak' anlamına gelir.

4. Bu boşluk, *hekimle tedavi edilen arasındaki kamusal alanda nasıl hatırlanacaktır?*

5. Yeni ve klinik kamusal alandaki boşluğu doldurmak için ne gibi öyküler *icat edilecektir?*

6. Hekim denen yeni ve yabancı bir ötekinin varlığında bize kendiliğinin sürekliliği olduğu yanılması sağlayan ne gibi kurgular yaratılacaktır?

7. Kendiliklerimizi yeni ve kamusal alana uzatabilmemizi olanaklı kılmak üzere hangi yeni kurgular yaratılacak veya hekim/hasta elbirliğiyle inşa edilecektir?

8. Biz, bu yeni *kurguları* tarihin *olaylarını* bir tarih *duygusuna* tercüme ederek yaratırız.

9. Paul Ricoeur'e göre, bu durumda tarih asla ulaşılamayan bir sınırdır.

10. *Tamamlanmamış bir nesnelliktir.*

11. Bu bağlamda, tarihten seçkiler *asılsız, tutarsız ve kuşkulu bir düzenlemeyle* yapılır.

12. O halde, bu tür bir tarih ancak düşünsel bir yaklaşık tahmindir.

13. Bu, kendilikle öteki arasında yeni varolan ve kamusal alana büyük oranda hayali bir yansıtmadır.

14. Aslında, *diğer bir insan yaşamına, bir Öteki'ye* gerçek bir yansıtmadır.

15. Yansıtmayla, ya da başka bir deyişle bundan böyle kendiliğin bu bölünmüş parçasını barındıracak olan diğer insan yaşamına dışsallaştırmayla, bir *diyalektik* belirir.

16. Bu diyalektik, tarihsel gerçeği o tarihsel gerçeğin *duygusuna* ve *yeniden inşasına* indirgeme stratejisidir. (Husserl, 1948)

17. Ne var ki, bu diyalektiğin kendine ait bir topoğrafyası vardır. Bir kez daha Husserl'in (*agy*) kavramlarından ödünç alalım: *Tortulaşma, yeniden etkinleşme ve niyetlilik* sahası.

18. "Tortulaşma", "yeniden etkinleşme" ve "niyetliliğin" bu topoğrafyasını alıp, sahnelemenin artık üzerinde düşünülen bir kategori olmaktan çok *yaşanan* bir antropolojik kategori olduğu durumdaki bir *sahneleme* şeklinde yeniden tanımlayabiliriz. (Wolfgang Iser, 1993)

19. Bu şekilde algılanan bir sahnelemenin öncesinde hep kendi doğurduğu bir şey vardır.

20. Ortaya çıkan bu şey, ne olmadığından beslenir.

21. Maddeleşen bu yeni oluşum, orada *olmayan* ve asla tam olarak *var* olamayacak bir şeyin hizmetine girer.

22. O halde, sahneleme bir tür ikizleşmedir.

23. Bu ikizleşme geçmiş ve bugünü kapsar.

24. Bir yokluğa ve somut bir sunuma veya simgesel bir temsile işaret eder.

25. Elimizde bir ikizleşme ve bir taklit vardır.

26. Tarihin içine doğru silinip soluklaşma ve bir anımsama vardır.

27. *Sahnelenmiş olan yeni ve güncel bir amaca hizmet etmek üzere gerçekleştirilir veya takviye edilir.*

28. Psikanalizde sahneleme aktarım-karşıaktarım sürekliliğinde *bir Öteki ile birlikte anımsama* kipine dönüşür.

29. Sahneleme sırasında analist, onları dile getirecek sözcüklerin varlığından çok önce yaşanmış ıstırapları analizanla birlikte anımsamaya itilebilir. Demek ki, *olumsuz aktarım* analiz açısından hayati önem taşır. Başka bir deyişle, hekimseniz ve hastanızın sizden hoşlanması veya sizi sevmesine güçlü bir gereksinim duyuyorsanız, size kasten zerk edilen nefretleri alabilmek, soğurabilmek ve nispeten doğru yorumlar aracılığıyla dönüştürebilmek için kendiniz üzerinde çok çalışmak zorundasınız demektir.

ÖTEKİLİK, AKTARIM VE KARŞIAKTARIM

Yazımın bu bölümünde, Ötekiliğe dair, psikanalizdeki dönüştürücü ruhsallık içi öykünün oluşturulmasını kolaylaştıran bir kuramsal anlatı yaratmaya çalışacağım.¹ Psikanalitik ortamda, birçok psikoterapötik ortamda olduğu gibi, odada fiziksel olarak iki kişi ve bu iki kişi arasındaki çok sayıda bağ vardır; *geriden geriye varlıklarını belli eden ataları* da unutmamak gerekir.

Psikanalitik alışverişte üç düzeyde etkileşim gerçekleşir. En derindeki düzeyde, iki zihin arasındaki simgeleştirilmemiş etkileşim potansiyeli yer alır. Buna iyi bir örnek, hekim hata yaptığını düşünüp süpervizörden bu "hatasından" ötürü özür dilemeye çalışırken, olgu ya da klinik öykünün yüreğinde yatanı sezdiği için süpervizörü tarafından tebrik edilmesidir. Bilinçdışı veya farkında olunmayan etkileşimler farkındalık ve sözcüklerle ayrıntılı tanımlanmaya başlamadan önce eylemlerle dışa vurulur.

Bir sonraki düzeyde şeyler kendiliklerinden çıkıvermezler. Bilinçöncesindeki ve farkındalığa daha yakın işlemlerle, odadaki zihinler arasında metabolize edilmemiş bir etkileşim vardır. Bunların farkındayızdır ve hatta tekinsiz bir şeyler döndüğünü anlarız, ama sabır, derinlemesine işleme ve bu meselelere bilinçli olarak girişmemizle önünde sonunda bunlar saydamlaşır. Birbirimizin dünyasına bir miktar erişim şansı kazanırız. Üçüncü düzeyde, Alman yorumbilim felsefecisi Hans-Georg Gadamer'in (1960) sözcükleriyle,

1 Bu metasentez için psikanalist Joseph Sandler ve Paula Heimann'a ve klasik Alman görüngübilim felsefecisi Edmund Husserl'e şükran borçluyum (yine bu konuyla ilgilenen düşünürlere ve uygulamacılara az sayıda ikincil katkı da aldım.) Bkz. Heimann, P. (1950), "On countertransference" in *IJPA*, 31: 81-84.

ufukların kaynaşması söz konusudur. Burada, hastayla analist arasındaki güç ilişkilerinin ve her iki taraftan gelen, anlaşılması ve dönüştürülmesi gereken aktarım ve karşıaktarım baskılarının farkındayızdır. Hatta, en iyi olduğu durumda, bu kamusal alandaki çalışma *birbirinin yerine geçebilir üstünlük* şeklinde oluşturulabilir. Hem analist hem de hasta, diğerini görme biçimini, dünyada kendilerini nasıl konumlandıklarını, bunları nasıl yorumladıklarını ötekine dayatma yapmadan veya zarar vermeden değiştirmek zorunda kalabilirler. İzleyen çıkarımlar terapötik ortamda aktarım ve karşıaktarıma dair bu anlayışı alttan destekler:

– Analistin karşıaktarımı hastanın bilinçdışına, yani bir Ötekinin zihnine yönelik bir araştırma gerecidir. Onun *yaratısıdır*.

– Aktarım başka bir insanın veya görüngünün yanılısamalı *idrakinden* daha fazla bir şeydir. Ötekilerle daha erken ve gizlenmiş yeniden canlandırmaları manipüle etmeye veya kışkırtmaya yönelik örtük ve bilinçdışı çabaları da içerir. İdrak, kişinin bir algıya getirdiği yapıdır. Niyetlilik içeren yeni ve güncel bir amaca hizmet eden bir ilavedir.

– Aktarım hastanın geçmişi analistin şahsına *yansıtması veya dışsallaştırmasını* içerir. Bunun amacı, analistle arasındaki *potansiyel olarak çözülebilir durumları manipüle etmek veya kışkırtmaktır*. Dolayısıyla manipülasyonlar deneme yanılma amacına hizmet edebilirler.

– Karşıaktarım, Öteki birinin yeni bir alanda *yanılısamalı olarak idrak edilmesidir*. İçgüdüsel kaygı veya süperegö kaygısı, *Öteki birinin* veya bir fiğürün zihinsel *temsiline yansıtılır*.

– Karşıaktarım, narsisist yaralanmanın *Öteki birinin zihinsel temsiline dışsallaştırılmasıdır*. Ve, hasta tarafından, analisti kendini dünyada belli şekilde konumlandırma tarzına uyum sağlamaya dürtten bir *dışlaştırma* söz konusudur. Bunun amacı, niyetli bir eylem, düşünce veya duygunun derinlemesine çalışılmasıdır.

Aktarım ve karşıaktarıma dair bu anahtar metaforlar J. Sandler'in (1987) izleyen ifadeleri çevresinde yoğunlaşır: Analistin 'serbest dalgalanan dikkati'ne paralel olarak, benim yeğlediğim ifadeyle, '*serbest dalgalanan tepkililiği*'nden söz edebiliriz. Bu ifade, Husserl'in (1948) iki metaforunun izindedir. Ona göre, algı öyle bir biçimde *genele mal edilmiştir ki*, geçerliliği *karşılıklı düzeltme* yoluyla değişime uğramıştır. Buna uygun olarak, gerçek veya potansiyel temas kurabileceğimiz insanların ufukları dahilinde yaşarız. Potansiyel olarak birlikte yaşadığımız zaman olduğu gibi. Bütün bunları söylememin amacı, *analist ve analizanın ötekinin yaptığına dahil olmuş olduğu-*

na dikkat çekmektir. *En önemli anlarda, birbirimizin yaptıklarından eş-sorumlu olduğumuzu dahi ekleyebiliriz. Ve, bir dizi karşılıklı tercüme aracılığıyla ruhsallık içi öyküde ileriye doğru hareket ederiz.*

Praksis analistin *oluşturulmuş bir Öteki* olduğunu düşündürür. Şimdi, aktarımla ilgili ek birkaç yorumda bulunmak istiyorum. Bu bütünleştirici praksiste:

(i) Aktarım müzakereleri *oluşturulmuş bir vekil* olarak analistin dünyasına girmek gibi bir güven edimiyle başlar. Deyim yerindeyse "evde" potansiyel olarak güvene layık birinin olduğu çıkarımı bir inanç sıçramasıdır.

(ii) Oluşturulmuş bir vekil olarak analistin bu *temsili* evine *saldırganca girilebilir*.

(iii) Girilen temsili ev özümsemelidir ki *giren yabancı ehlileştirilebilsin*.

(iv) Son olarak, *dengeyi yeniden kurmak üzere karşılıklı bir anlayış geliştirilmelidir; en baştaki oluşunu yok eden bir onarma ve tazminat*.

Bu çerçeveyi akılda tutarak, analitik ortam dediğimiz klinik ve kamusal arenada ırksallaştırmaya dair bir soru sormak üzere klinik çalışmalarım-dan örneklerle dönmek istiyorum. Başka bir deyişle, hastalarım dönüşüm çalışmalarımı ilerletmek üzere bir Ganalı olarak benim Ötekiliğimi çeşitli şekillerde nasıl kullanıyorlar?

Hasta A

Bu kadın hasta bana gelmeden önce üç farklı analistin canına okumuştı ve büyük olasılıkla dördüncüsünün de ben olacağım konusunda beni uyarmıştı. Analizinin bir yılı tamamlandıktan sonra, çabalarım için teşekkür amacıyla bahçeme dikilmek üzere keneotu çiçeği tohumları getirdi. Hemen ertesi gün, bunları eve götürürsem çocuklarımı veya torunlarımı zehirleyebileceği konusunda beni uyardı. Analizinin başarısını garantiye almak için süpervizyon almamda ısrar ediyordu. Süpervizyon almam konusundaki ısrarının aktarımda, psikolojik doğumunun fiziksel doğumundan daha güvenli olmasını garantileme arzusuna denk düştüğünü birlikte keşfettik; annesi doğum yaparken kendi annesinin gözetiminde olmadığından bebeğin ölmesine ramak kalmıştı. Psikolojik doğumundan sonraki örnek teşkil edebilecek nitelikte bir seansı aktarıyorum:

O: *İçin için hâlâ kaynıyorum, "kaynamak" sözü, geçen sefer üzerinde konuştuğumuz şey. Hâlâ aklım epey karışık. Sizi ne kadar tereddüte düşürdüğümü işitmek benim için anlamlıydı, anlamlı ve hiçbir zaman pek öyle geniş bir güven çemberi yaratamamış olduğumu fark ettim. Bu yüzden süreçte gerçekten çok önemli bir noktada olduğumu hissediyorum.*

9-10 yaşında olduğuma dair bazı *anılarım* vardı ama şimdi bunları hatırlamıyorum. Düdü, dün akşam. Biliyor musunuz... yani fark ettim ki... *her şeyin o kadar kıyasındayım ki bunu ifade edecek sözcükleri bulamıyorum. Sözcüklerden çok görsel. Nasıl büyümüş olduğumu ve neleri kaçırdığımı görüyorum. Ama pek fazla bir duygum yok. Tıpkı... nasılsa öyle işte; öyleydi ve kendimi ne kadar az anladığım anlamında da nasılsa öyleydi. İnanılmaz. Ama sizi bir figür olarak görmekle analist olan kişi olarak görmek arasındaki farkı hâlâ anlamıyorum.*

Kendinizle bir kişi olarak çalışıyorsunuz.

Ben: Seansta, benzer durumlarda hissettiğimden farklı bir şeyler hissettiğimde buna dikkat etmem gerektiğini bilirim: Bu, hastayla birlikte ya da onun adına bir şeyleri anımsamaya çağırıyorum demektir. *Geçtiğimiz haftalarda kendimi tereddütte hissettiğimde, bir şeyleri canlandırmak üzere beni bilinçdışı olarak davet ettiğinizi biliyordum.* Başka bir deyişle, bu bir *bilgiydi*.

O: Kendinizi tereddütte hissetmeniz bir süpervizöre ihtiyacınız olduğunu söylemiyor mu size? Yıllarca sizinle birlikte çalışmış ve hastalara nasıl tepki verdiğinizi bilen bir analistle? Bunu soruyorum, çünkü *sanki bir ağ varmış gibi oluyor ve epey yüksekte atlamak istiyorum.*

Ben: Ve benim orada olup sizi tutmamı ve ağa düştüğünüzde bir yerinize bir şey olmamasını sağlamamı istiyorsunuz. Bana izin verirseniz emniyette olmanızı sağlamak üzere orada olacağım.

O: Evet! Emniyette olmak istiyorum.

Ben: Demek ki, sizi emniyetle doğurabilmesi için *anneye annelik edilmesi gerekiyor*; benzer şekilde psikolojik anlamda annenizin rahminden güvenle doğabilmeniz için *analiste de süpervizör gerekiyor*. Annenizden kuşkunuz vardı; benzer şekilde benim sizi başarıyla tedavi edeceğimden de kuşku duyuyorsunuz.

O: Biliyorsunuz, *annem için o kadar üzülyordum ki onu kurtarmak, korumak istiyordum. Bu çok derin. Evet, annemden kuşkum vardı. Sizden kuşkum yok. Sadece, her analistin bir süpervizörü olması gerektiğine çok inanıyorum. Evet, annemden kuşkum vardı ve onu korumak, kurtarmak istiyordum. Kızım Sandra'nın da aynı şeyi yaptığını görüyorum.*

Ben: Devam edin lütfen.

O: Başka bir şey daha var: *Annemle ilgili hissettiğim şey iğrenme ve bu doğumun kendisiyle alâkalı bir şey. Onun içinden çıktığımı düşünmekten nefret ediyorum. Bu fiziksel bir şey. Onun bedenini beğenmiyorum.*

Ben: Bana tarif edin.

O: Karnını asla sevmedim, kendisinin de hiç hoşlanmadığını biliyorum. Ayrıca ve bu bir abartı: Ben büyürken çoğu zaman annemi hamile gördüm. Onu birçok kez hamile hatırlıyorum. En çirkin düşüncem de şu: En küçük erkek kardeşime hamileyken çok güzel insan boyu heykellerin bulunduğu bir kiliseyi ziyarete gitmiştik. Ve annem iğrenç şekilde hamileydi. Rahip annemin hamile olduğuna dair bir yorumda bulundu ve bundan nefret ettim. Bu bir rahibin, başka bir rahip, beni okşamaya filan çalışmasından az sonraydı... Belki de bedene duyduğum bu iğrenmenin bununla bir bağlantısı vardır.

Ben: (Bir süre bekledikten sonra) Hazır süpervizyon konusu aklımızdayken, sizin vakanızı burada ve yurtdışında meslektaşlarıma sunmam konusunda ne düşünürdünüz?

O: Bunu kesinlikle yapmalısınız! Benim sözünü ettiğim tam bu değil ama yakın. İsim vermediğiniz sürece. Nasıl yapacağınızı biliyorsunuz.

Ben: Evet biliyorum.

Seansın sonunda, "Teşekkür ederim" dedi. Divandan kalktıktan sonra ekledi, "Uff!"

Ben: Ağır bir yük kaldırdınız.

O: Gerçekten de! Tamam, yarın saat 10'da görüşürüz.

Ben: Tam zamanında, bugün geldiğiniz gibi.

O: (Kıkırdadı)

Ben: Umarım yeni bir gün olur.

O: Sandra beni *kelimenin tam anlamıyla kapıdan dışarı itti*. (Giderken hâlâ kıkırdıyordu.)

Onun iyi seçilmiş sözleri dikkatimi çekti: Bu kez forsepsle değil, roller tersine dönerek kızı tarafından "kelimenin tam anlamıyla kapıdan dışarı itilerek" çıkmıştı.

Analizinin başarıyla bitmesinden iki yıl kadar sonra bir akşam sinemaya gitmiştim. Yanıma bir kadınla kocası oturdu. Kadın beni tanıdı ve yanağıma kocaman bir öpücük kondurdu. Şaşkınlıktan kalakalmıştım. Gelecek hafta beni görmeye geleceğini söyledi. Gerçekten de geldi. Bu kez, içinde bir kadının oturduğu bir kayıkta ayakta duran bir adam resmini bana hediye etmek üzere gelmişti. Onun sözleriyle bu adam "kadının nehirde geçmesine yardım ediyordu." Ona teşekkür ettim ve bu sefer armağanını kabul ettim. Kocasıyla birlikte eyalet dışındaki bir emekliler sitesine taşınma hazırlıkları yapıyorlardı.

Beni daima nehri geçmesini sağlayan kayığın küreklerini çeken kişi olarak anımsayacaktır. Artık değişti. Yaşama arzusu duyuyor. Ben de değiştim. Hekim olarak armağanlara karşı dikkatli olmam gerektiğini hep bilirim.

Bununla birlikte, benim ya da oğlumun yaşamlarımızın sunulan bir armağanı kabul etmememe bağlı olacağı hiç aklıma gelmemiştir: Tohumları öldürücü olabilecek bir keneotu çiçeği.

Ama yaşamayı başardık ve ikimizin de değiştiğini ve büyüdüğünü gördük.

Hasta B

Otuzlu yaşlarının ortalarındaki kadın hasta B, hiçbir bir ilişkiyi sürdüremediği için bana gelmişti. Evlilik teklif edilene dek kendini ilişkiye adıyor, sonra da bu teklifi reddediyordu. Peki, *Gana doğumlu bir analist olarak benim Ötekiliğimi nasıl kullandı?* Bu analizin ortalarına doğru, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde dişi bir kız haline mi gelecek, yoksa kendiliğinin kusurlu ve/veya biseksüel olduğu duygusunu mu koruyacak sorusuyla uğraştığı sıralarda, belli bir tekrarlar örüntüsünün veya akışı ile bunlar arasındaki bağın farkında vardı. Bu yaptığını, yani zihninin çetrefilliklerine kendini nasıl böyle kaptırmış olduğunu merak içinde düşünüyordu: *“Beni bu noktaya getirmek için yaptıklarımızı, tekniğinizi düşünüyorum.”* Düşündüklerini ve bunlara da-ir gözlemlerini paylaşmasını istediğimde şunu söyledi: *“Her şey işbirliğinde bitiyor, ama fark ettiğim belli bir düzen var. Siz bir dizi odağı organize ediyorsunuz.”* Söyleyebildiğim tek şey şu oldu: *“Kendi öykünüzü anlatabilmek için benden ve analiz çalışmasından cesaret aldığınızı söylemekle yetinelim. Yine de nasıl çalıştığım üzerine sorunuzun zamanlamasını merak ettim.”* Ardından, sonuca götüren bir diyalog:

O: Tünelden (tekrarlayan düş imgelerinden bir metafor) çıkma kararı, anal haznenin tehlikeli bir yer olduğunun farkına varmamın ardından geldi. Anal hazne öldürücü! En azından yaralıyor.

Ben: Lütfen devam edin.

O: Vahşi hayvanlar sizi ezip geçebilir. Brezilyalı veya Sibiryalı bir terbiyeci varsa yaralanabilirsiniz. [Atıfta bulunduğu düşün ne kadar saydam olduğunu fark ederek güldü ve devam etti:] Ama terbiyeciniz *Afrikanlı* ise, o da kaplanlarla birlikte sıçrayabilir ve zarar görmez. *Bir Afrikanlı ile birlikte olduğunuzda, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde erkek veya dişisinizdir*, beyaz ya da biseksüel değil. *Bozkırla alternatif bir güzergah arasında seçim yapabilirsiniz* [yine başka bir düş gönderme]...

Ben: Bir şeylerin *büyüdüğü*, *serpildiği* yere doğru.

O: Genital bölgeye.

Hasta A benim Ötekiliğimden duyduğu rahatsızlığı onun gözünde de-

ğersiz olan ve onu doğurmaya hazır olmayan annesine karşı duyduğu iğrenmeyi anlatan elzem bir olumsuz aktarımı beslemek üzere kullanmıştı. Oysa Hasta B benim Ötekiliğimi bilinçdışında erkek olduğu ruhsallık içi öyküde bir kadın haline gelmesini kolaylaştırmak üzere kullandı. Erkek doğmuş olmasını arzulayan kusurlu bir anne ve ergenlikte tam da cinselliği keşfettiği sıralarda onu vajinasından vurmakla tehdit eden bir baba zihinselleştirmişti. *Yumuşak ve amaçlı* şeklinde tanımladığı analizi sayesinde, kalıcı ilişkiler kurma kapasitesini sekteye uğratan patolojik örgütlenmeyi bir kenara bırakabilmişti.

Hasta C

Hasta C, Baltık-Fin kökenli iki beyaz ebeveynin evlat edinmiş olduğu dokuz yaşında Afrikalı-Amerikalı bir kız çocuğuydu. Ganalı bir analist olarak Ötekiliğimle nasıl bir müzakereye girecekti?

Çocuk analizanın en baştan itibaren kendisiyle annesinin ten renkleri arasındaki farkın farkında olduğunu biliyorduk. Aynı zamanda babasından da ne kadar farklı olduğunu görmek onun aklını karıştırıyordu. Babasından daha koyu tenliydi. Biyolojik annesinin beyaz olduğunu öğrenmişti. Ona bir resmini de göstermişlerdi. Biyolojik babası siyahtı. Yine evlatlık verilen iki kardeşinin tenleri ise daha açıktı. *Ailesinde belirgin derecede koyu tenli olan tek kişi kendisiydi, onu evlat edinmiş olan anne ise belirgin derecede açık tenli tek aile bireyiydi.* Tedavisinin başlarında, *evlat edinilme ile ten renklerindeki tezatlık arasındaki* etkileşimin anlamlı olacağını ve bu dış referans alanlarını zihinsel dünyasının içine ne şekilde mal ettiğinin ruhsallık içi öyküsünün önemli bir parçasını oluşturacağını öngörmüştüm.

Yaklaşık bir yaşındayken merdivenlerden düşmesi ve ağır yaralanması, analizanın bağımlı olmaya karşı duyduğu güvensizliğin ve yürümeyi reddetmesinin en önemli nedenlerinden biriydi. Yürümek temelde insanın ebeveyninden uzağa adım atmasıyla başlar. Bir çocuğun bakış açısından, gidip gelme güveni nereden gelir? Bir tür protesto olarak, herkesin zamanından *koca bir ısırtık* alıyordu; annesinin ellerini ısırtıyor, hatta ailenin köpeğini bile dişliyordu. Anneyi esir alarak her istediğini yaptırıyor, onun dikkatinin gece gündüz kesintisiz üzerinde olmasını talep ediyordu; geceleri anne babasının yatak odasına izinsiz dalıyor ve benzeri daha birçok uyumsuzluk gösteriyordu. *Toptan bir oral saplanma, tereddütlü* olsa da, *bilişsel* açıdan gizil döneme ilerlemesine ve okuldan keyif almasına izin verebilmişti. Öğrenmeye izin veren öngörülebilir bütün yapılarla bu, yaşamındaki tek belirgin hazdı. Aksine, *libido düzeyindeki duraksama* evde keşmekeş yaratıyordu ve muazzam duy-

gulanım açlığını bir türlü doyuramıyordu. Başlarken aklımdaki sorular şunlardı: Analizanın tarihindeki olayları, evlat edinilmesinin ve ten renklerindeki farkların öyküsünü, kişisel ve içsel bir tarih duygusuna nasıl aktarmış olduğunu bana ne yolla gösterecekti? Gana doğumlu, koyu tenli bir analistin yürüttüğü seansta kendi tarihini zihinselleştirmesini ne şekilde ortaya koyacaktı? Kendilik ve nesne dünyasının temsilleri aktarıma nasıl girecekti? Aktarımda çalışabilecek miydi?

İlk yılın son aylarında, seanslarına daha hiç önce hiç olmadığı kadar hâkim biçimde sarılmaya başladı. Artık hayali öyküler yazıyor, bazen beni Scrabble oynamaya çağırıyor, bunları yapmadığında bana okulda öğrendiği bilimsel yöntemleri gösteriyordu. Libidinal ve saldırgan eğilimlerden epey uzaklaşmış olması yüceltme potansiyelini açığa çıkarıyordu. Simgeleştirme artık tam yol ilerliyordu. Seanslarında sık sık okul projelerini sil baştan tekrarlıyordu.

Analizinin ikinci yılının ilk yarısında renk farklılıklarını yeniden ele aldık ve bunları aşma yoluna girdik. Zamana duyduğu ilgi, Martin Luther King, Jr. ve Rosa Parks gibi tarihsel figürlerde ve onların tarihe katkılarındayla yoğunlaşıyordu. Bu figürler üzerine yazılar yazıyor ve bitirdiğinde onu dinlememi istiyordu. Tarih yazıları yazmadığında, köpekbalıkları, balinalar ve kaplanlar üzerine projeler yapıyordu. Bir zamanlar gözünün önündeki her şeyi ısıran bir çocuğun köpekbalıkları, balinalar ve kaplanlara ilgi göstermesinin nasıl ilgimi çektiğini ona yorumladığımda, yüzü parladı ve şunu söyledi: “Eskiden her şeyi ısıırıyordum, divanı bile. Ama bu çok uzun zaman önceydi. Gel, köpekbalıklarıyla ilgili aldığım bilgisayar çıktısına bak. Çok ilginç. Bak ne çok yiyorlar; ne kadar uzağı görebiliyorlar; ne kadar hızlı yüzebiliyorlar!”

Gizil dönemdeki konumu sağlamlaştıkça başka bir kulvarda ilerlemeye başladı: Anne babasını kendi ebeveyni olarak benimsemi. Anne babayla yaptığım bir seansta, babası C’nin öğretmenini çok dokunaklı biçimde düzeltişini aktardı. Öğretmenlerinden biri sistemli not tutmasıyla ilgili C’yi tebrik etmiş ve eklemişti, “İşte benim kızım!” C, öğretmeni şaşırtacak biçimde şu yanıtı vermişti: “Yalnızca babam bana böyle seslenebilir.” Öğretmen özür dilemiş ve zevkle anne babaya bu olayı aktarmıştı. Bay K, bana bu öyküyü anlatırken gözlerinde yaşlar vardı. Bir zamanlar onun C’yi kendi çocuğu olarak benimsemiş olduğu yorumunu yaptım. Şimdi C onu babası olarak sahipleniyordu. Bu gözlemim için bana teşekkür etti ve şu itirafta bulundu: “C’yi size getirdiğimizde, şuna benzer bir şey söylemişsiniz: ‘C’yi kadınlar arasında bir

genç kadın olmaya, hatta bir *ana kraliçe* olmaya hazırlamak için elimizden geleni yapalım.' Sizin deli olduğunuzu düşünmüştük. O günün gelebileceğini hayal edemiyorduk. Şimdi edebiliyoruz. Yaman bir kız oldu."

SONSÖZ YERİNE

Meslek hayatımda iki kez, "ana kraliçe" sözcüğünü kullanarak belki gönlümde yatan doğrultusunda denebilecek bir hata yaptım ve ikisinde de azar işittim. İkisinde de sonradan haklı olduğum ortaya çıktı: Kendi sınırlarını çok iyi bilen, kendini kendi vücudunda rahat hisseden ve kendi potansiyelini alabildiğine gerçekleştiren bir lider yaratıldı. Bu ifadeyi kullandığım her seferinde, önce olumsuz karşılandım ama sonra bu bana anımsatıldı ve teşekkür edildi. Aynı anda bana hem oyun oynayan, hem de yeni bir yaratının yolda olduğunu önceden haber veren bu saygın içsel Öteki kim? Esrarlı bir dille hastaları bu şekilde tedaviye dahil etmekte bana kılavuzluk eden bu içsel figürler kimler? Kuşkusuz, Kadına saygı gösterilmesi gerektiğini söyleyen bir büyükanne; bana ağzı sıkılığı ve basireti öğreten bir büyükbaba; "işin büyük de olsa hepsini tamamlamalısın" diyen bir anne; terslikler karşısında bile gülebirlisin diyen bir baba. İçsel nesnelerimiz bize, psikolojik olarak yüklü dışsal referans alanlarıyla etkileşim halinde olan içsel deneyim yapıları kazandırır. Belki de, düşünsel anlamda Husserl sezginin ilk ilke olduğuna işaret ederken haklıydı. Son olarak, bence hiç kimse Ötekilik üstüne Fransız görüngübilimci Maurice Merleau-Ponty (1973) kadar şiirsel konuşamaz. Onun sözleriyle bitirelim:

"Yaşamda bilinçliliğin özü iletişimdir, neyin bizim olduğunu, neyin başkalarına ait olduğunu belirleyemediğimiz o yerde. Ötekilere dair algımız kendiliklerimizin bir tadilatıdır. İnsan insanın büyücüsüdür. Ötekinin yaptığından eşit derecede sorumluyuz.

Hakiki cogito...henüz ötekiler tarafından bilinmese de, ilke olarak ötekilere açık olan bir görüşün yaşantılanmasıdır."

Umarım kimlik ve farklılık üzerine, bunların klinik çalışmalarda ırk, ırksallaştırma ve Ötekiliğin akıbetlerini ele alırken nasıl ortaya çıktıklarını düşünmeye yetecek kuramsal, klinik ve bütünlleştirici düşüncüler sunmuşumdur. Aynı zamanda sunmuş olduğum malzemeyi başkalarının farklı yorumlayabileceği fikrine açık olduğumun anlaşıldığını umuyorum.

KAYNAKÇA

- Apprey, M., "Repairing history: reworking transgenerational trauma", Donald Moss, ed. *Hating in the First Person Plural*, The Other Press, New York, 2003.
- Dalal, F., *Race, Colour and the Processes of Racialization*, Hove, East Sussex, Brunner Routledge, 2002.
- Elias, N., *The Symbol Theory*, Londra: Sage, 1991; bkz. S. H. Foulkes, S. H. (1990) *Selected Papers*, Karnac Books, Londra, 1990.
- Freud, A., Nagera, H. ve Freud, W. E., *Psychoanalytic Assessment: The Diagnostic Profile*, Yale University Press, New Haven, 1977.
- Gadamer, H. G., *Truth and Method*, Continuum Press, New York, 1960.
- Green, A., *The Tragic Effect*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- Husserl, E., *Experience and Judgment*, Northwestern University Press, Evanston, IL, 1948.
- Iser, W., *The Fictive and the Imaginary: Charting Literary Anthropology*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1993.
- Matte-Blanco, I., *Thinking, Feeling, and Being*, Routledge, Londra, 1988.
- Merleau-Ponty, M., *Consciousness and the Acquisition of Language*, Northwestern University Press, Evanston, 1973, s. 47.
- Sandler, J., *From Safety to Superego: Selected papers*, Karnac Books, Londra, 1987.
- Winnicott, D. W., "Transitional objects and transitional phenomena", D. W. Winnicott *Through Pediatrics to Psychoanalysis*, Hogarth Press, Londra, 1987.

Hanna Segal'e Göre Yaratıcılık ve Simgesellik*

JEAN-MICHEL QUINODOZ

GİRİŞ

Hanna Segal'den ve onunla ilgili yazdığım eserden¹ size söz etmek, benim için birkaç nedenden dolayı memnuniyet vericidir: (1) Segal'in Cenevre'yle özel bağları vardır, çünkü bir ergen olduğu 1930'lu yıllarda üç yılını burada geçirmiş ve 1980'li yıllarda seminerler ve süpervizyonlar vermek üzere düzenli olarak geri gelmiştir; (2) Bu sunum benim için Segal'in sadece Melanie Klein'in fikirlerinin bir elçisi olmadığını ve onun kendi psikanalitik katkılarının özgünlüğü ve tazeliğinden hiçbir şey kaybetmediğini hatırlatmak için de bir fırsattır; (3) Son olarak, onun özellikle yaratıcı atılımın kaynağı konusundaki katkılarına hayranlık duymama sebep olan daha kişisel nedenlerden de bahsetmek isterim.

Segal ile bir dizi görüşme yapma fikri 2004'te aklıma geldi, o sırada *Freud'u Okumak* adlı kitabımın yazımını bitirmek üzereydim. Hem Freud'un düşüncesini hem de Melanie Klein'in düşüncesini kısmen onun sayesinde daha iyi kavrar hale geldiğimi o sırada fark ettim, çünkü Segal'de, onun o bildiğimiz berraklık ve yeteneğiyle, bu iki kuramcıyı sürekli kıyaslama alışkanlığı vardır. Ona olan şükran duyguma, onun psikanaliz tarihinin son derece zengin ve verimli bir dönemine ve psikanalist olarak kendi yaratıcılığının evrimine şahit olabilmiş son büyük psikanalistlerden biri olduğu fikri de eklendi.

(*) Psike İstanbul tarafından 20 Mart 2010 tarihinde düzenlenen "Bir Düşünce, Bir Usta: Hanna Segal" konferansının metnidir.

1 Quinodoz, J.-M., *Listening to Hanna Segal: Her Contribution to Psychoanalysis*. Londra & New York, Routledge. *A l'écoute d'Hanna Segal. Sa contribution à la psychanalyse*. PUF, Paris, 2008.

– Çocukluğu ve gençliğinin psikanalistlik mesleğine olan etkilerinden hareketle Segal’in kişiliğinden kısaca söz ederek başlayacağım.

– İkinci kısımda, Segal’in simgesellik konusundaki özgün çalışmalarını sunacağım. Bunlar, görünüşte çok farklı olan üç alanı birleştiren bir üçleme oluşturmaktadır: Estetik deneyim içindeki simgesellik, şizofren hastalardaki somut simge ve simgesel denklem kavramı.

PSİKANALİST OLMAK: PROJEDEN GERÇEKLEŞTİRMEYE

Yalnızlık İçinde Bir Çocukluk

Segal ile bir dizi görüşme yapma önerisiyle 2004’te kendisinden randevu aldığım, uzun zamandır kendisi için büyük önem taşıyan bir dileğine denk düştüğü için bu projemi daha da büyük bir coşkuyla karşıladı: İlk çocukluğunda meydana gelmiş bazı olayların psikanaliz mesleğini seçmesindeki belirleyici etkisine kişisel bir tanıklık getirmek istiyordu. Bana gösterdiği gibi, gerçekten de psikanalistlerin yaşam öyküleri incelendiğinde çocuklukları hakkında pek az şey biliniyor.

Psikanalitik Özyaşam Öyküsü başlıklı bölümde, Hanna Segal 1918 yılında Polonya’da eğitimli bir Yahudi ailesinde doğduğunu ve yaşamının başlangıcına acı dolu ayrılıklar ve derin bir yalnızlık duygusunun damgasını vurduğunu bizimle paylaşır. Öyle ki, küçük Hanna üç aylıkken, İspanyol gribine yakalanan ve sağ çıkan annesinin bu hastalığı nedeniyle aniden sütten kesilir ve ondan ayrılır. Sonrasında, Hanna daha iki yaşına gelmeden dört yaşındaki ablası kızıl hastalığından ölür; Hanna o zaman gördüğü etkileyici rüyayı bugün bile hatırlar. Artık ailesinin tek kızı olan ve çoğu zaman çocuk bakıcılarına emanet edilen Hanna uzun süre annesine içerlemiştir, o kadar ki bana şöyle demişti: “Eğer şizofren olsaydım insanlar ‘yaşamış olduğu çocukluğa bakılırsa hiç de şaşırtıcı değil’ derlerdi!” Buna karşılık, babasıyla çok sıkı ve ülküleştirilmiş bir ilişki kurmuştur, ta ki 1931’de babasının mali bir skandalı karışması sonucu İsviçre’ye gitmek üzere Polonya’yı terk etmesi gerektiğinde yaşadığı ağır hayalkırıklığına kadar.

Aile, babasının Milletler Cemiyeti’nde gazeteci olarak iş bulduğu Cenevre’ye yerleşir. Hanna burada 13 yaşından 16 yaşına kadar Uluslararası Okul’a devam eder. Psikanalizi Cenevre’de keşfeder, özellikle de ailesinin öncü bir Polonyalı Yahudi kadın psikanalist olan ve psikanalizin Fransa’ya girmesine katkıda bulunan Eugenia Sokolnika ile sürdürdüğü ilişkiler aracılığıyla. Segal: “Her zaman olduğu gibi ziyaretleri sırasında kendisine delice aşık

olanlardan biri eşlik ederdi" diye hatırlıyor. Bir gün Eugenia Sokolnika onları, aynı zamanda hastalarından biri olan Parisli ünlü yayıncı Gaston Gallimard ile tanıştırır. Onlar gittikten sonra Hanna babasına sorar: "Söylesene, erkeklere bu kadar deli oluyorsa neden peşindeki adamla evlenmiyor?" Bunun üzerine, çok kültürlü bir adam olan babası ona aktarımdan söz eder: Bir psikanaliste gidildiğinde ona çok bağlanıldığını ama hekimlerin hastalarıyla evlenmelerine izin verilmediğini ona açıklar... Böylece, ergenliğinden itibaren Segal, babasının kütüphanesinde bulunan Freud'un eserlerini tutkuyla okumaya başlar, özellikle de de *Haz İlkesinin Ötesive Uygarlığın Huzursuzluğu*'nu.

Psikanalizle İlk Temas

Segal'i psikanalize götüren belirleyici unsurlar arasında özellikle bir olay onun Melanie Klein'a yönelmesine katkıda bulunmuştur. Sözkonusu olay, 1940'ta Paris'in boşaltılması sırasında, İngiltere'ye gitmeden önce, Segal ailesinin bindiği trende Hanna'nın akut şizofreni krizi geçiren bir genç kızla olan karşılaşmasıdır: "Trendeki tek hekim bendim" diye hatırlıyor Hanna. "Bu yüzden, anne-babası onunla ilgilenmemi istediler. Bu işi üstlendim ve onu Lourdes yakınlarındaki bir hastaneye götürdüm. Genç kız sürekli konuşuyor ve *'Sevgilimi tuvalette kaybettim! Sevgilimi tuvalette kaybettim!'* diye tekrarlıyordu. Kendi kendime sordum, Allah Allah, bu ne demek olabilir? Daha sonra, Bayan Klein'ın *Çocuk Psikanalizi*'ni okumaya başladığımda, (...) kendi kendime: *'Hay Allah, Klein'ı okumuş olsaydım trende o genç kızla konuşabilirdim! Onu anlayabilirdim!'* dedim.

Melanie Klein ile Karşılaşma

1940 Haziranında Segal ve anne-babası İngiltere'ye varırlar. Hanna tıp eğitimini önce uğradığı Manchester ve Edinburgh'da tamamlayıp nihayet Londra'ya gelir. Winnicott'un önerisiyle Melanie Klein'ı bulur. Hanna'nın ısrarları üzerine pes eden Klein onu analize almayı kabul eder. Sene 1943, Londra bombalanmaktadır ve Melanie Klein ile Anna Freud arasındaki Büyük İhtilafların en şiddetli zamanlarıdır. O andan itibaren Segal'in yaşamı, savaş sonrası yıllardan 1950'lerin sonlarına kadar sürecek olan psikanalizin çok verimli bir döneminin tarihiyle iç içe geçecektir.

Segal, psikanalitik özyaşam öyküsünde, Klein ve en yakın takipçilerinin etrafında hüküm süren yaratıcı coşkuyu anlatır, burada özellikle de Segal, Rosenfeld ve daha sonra Bion ile oluşan üçlüyü düşünüyorum. Segal bana Klein'ın çalışmalarının bu küçük grup üzerinde, bazen yenilikçi bir düşünce-

nin ilk adımını kimin attığı artık bilinemeyecek şekilde nasıl uyarıcı bir etkisi olduğunu anlatmıştı (Aguayo, 2009).

PSİKANALİZ VE ESTETİK DENEYİM

Şimdi de çalışmamızın ana konusu olan, Segal'in simgesellik alanındaki temel katkılarının sunumuna gelelim. 1947'de, henüz 29 yaşındayken, Segal Britanya Psikanaliz Cemiyeti üyesi olabilmek için "Estetiğe Psikanalitik Bir Yaklaşım"² başlığını taşıyan bir çalışma sunar. O sırada Klein ile analizde olan Segal bu özgün eserde sanata ve edebiyata karşı coşkunu, Klein'in yeni psikanalitik keşiflerine olan tutkusunu ve divanında analizde olan sanatçıların ketlenmeleriyle boğuştuğu taze deneyimini yoğunlaştırır. Bu aynı zamanda, Segal'in çalışmaları arasında beni en çok etkilemiş olanıdır.

Elbette ki psikanaliz ile sanat arasındaki ilişkilere ilgi duyan ilk psikanalist Segal değildi, ancak bu çalışmada Segal estetik sorununa farklı bir açıdan yaklaşmayı önerir. Nitekim, Freud da sanatsal üretime sıkça göndermede bulunmasına rağmen kendisi özellikle sanatçının, eserleri aracılığıyla ifade ettiği düşlem ve çatışmalarının gün ışığına çıkarılmasıyla ilgilenmiştir. Mesela, Leonardo da Vinci'nin çocuksu ruhsal-cinsel gelişimini yeniden inşa etmeye çalışmış, bu da yeni bir narsisizm ve narsisist nesne seçimi biçimini keşfetmesine yol açmıştır. Bu şekilde, Freud yaratıcılıkla ilgili merkezi meseleyi ancak dolaylı biçimde ele almış oldu.

Segal'e göre, asıl mesele estetik coşkunun kaynağını belirlemekle ilgilidir: Mesela, bir sanat ürününün bizi heyecanlandırmasının, hatta sarsmasının ya da onu iyi ya da kötü olarak değerlendirmemizin sebebi nedir? Ayrıca, sanatçının ruhsal yapısında tatmin edici bir sanat eseri üretmesine imkân tanıyan özgül etkenler var mıdır? Freud'un bu soruya verdiği cevaba göre, sanatçının ya da şairin hayal dünyasını beğenmemize sebep olan bilinçli arzular değil, kendilerine bağlı dürtüsel tatmin bilinç için kabul edilemez olduğundan bastırmaya uğrayan bilinçdışı arzulardır. Böylece, bunları kabul edilebilir kılmak için sözkonusu arzular kılık değiştirir ve neticede estetik haz, sanatçının gizlenmiş düşüncesi olarak kabul ettiğimiz şeyden ileri gelir.

Depresif Konumdan Onarıcı Dürtüsel Harekete

Her ne kadar Segal Freud'la aynı fikirde olup sanatta arzunun gerçekleşmesinin bulunduğunu doğrulasa da, bununla sadece libidinal ya da saldırgan arzuların gerçekleşmesini kastetmez. Segal'e göre, bir sanat eserinin kişide ya-

² Bu çalışma aynı başlıkla dört yıl sonra, 1952'de yayınlanmıştır.

rattığı etkinin gücü, her şeyden önce onu alımlayan kişide simgesel anlamı sözöncesi düzeyde yankı bulan, daha derin bilinçdışı arkaik coşkuları harekete geçirebilme konusunda sanatçının sahip olduğu yetidir.

Bu ne demek? Segal'e göre, sanatçının yaratma ihtiyacı, kendi iç dünyasının paramparça olduğuna dair derin algısından ve bu kayıp dünyayı yeniden yaratma isteğinden doğar. Segal her türlü yaratımın her zaman için kayıp bir dünyanın yeniden yaratılması olduğu ve sanatçının çoğu zaman bunun bilincinde olmadığı fikrinde ısrar eder. Sanatçı aynı dünyayı yeniden yaratmaz, onu dönüştürür ve ona kendine özgü farklı bir biçim verir. Başka bir ifadeyle, yaratıcılığın dinamiği depresif konumun onarıcı dürtüsel hareketleri içinde yer alır, bu da erken döneme ait zihinsel durumların derinlemesine işlenmesini, özellikle de kaos ve zulmedilme duygularına dair algının bütünleştirilmesini gerektirir.

Segal'e göre, bütün sanatçılar arasında yaratma sürecinin en kapsamlı betimlemesini veren Marcel Proust olmuştur, çünkü *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eserinde sanatçının kendi kayıp dünyasını yeniden bulabilmek ihtiyacıyla yaratmaya zorlandığını gösterir. Yapılan şey geçmiş zihinsel çabayla yeniden hatırlamak değil, anıya bağlı coşkusal gücü yeniden bulabilmektir, tıpkı Proust'un çok güzel ifade ettiği gibi:

“Hissettiğimi alacakaranlığın içinden... çıkarmak, onu tinsel eşdeğerine dönüştürmek gerekiyordu; ne var ki bana eldeki tek yöntem gibi gelen bu şey, bir sanat eseri yaratmak değildi de neydi?”

Başka bir ifadeyle, kaybı kabullenmek ve yas yaratıcı dürtüsel hareketin kaçınılmaz bir ön şartıdır:

“Yeniden yaratma ancak kaybın ve yas deneyiminin kabullenilmesinden sonra gerçekleşebilir” (Segal, 1952, s. 32).

Yaşanmış Kişisel Bir Deneyim

Uzun süre Segal'in varsayımlarına olan ilgim daha çok entelektüel düzeyde kaldı, kendimi gerçek anlamda etkilenmiş hissetmiyordum. Sonra bir gün biri bana İsviçre'nin Valais kantonunun dağlarında yaşayan bir köylü olan teyzemi anlattığım *Marie des Collines** (2005) adlı kitabı yazmaya beni iten şe-

(*) 'Dağlar Kızı Marie' şeklinde Türkçeleştirilebilir. Kitabın adında geçen dağlar (tepeler) aynı zamanda Marie'nin işlettiği kahveyi ve kahveye adını veren La Sage tepelerini belirtmektedir – ç.n.

yin ne olduğunu sordu; ailemin kökenlerinin bulunduğu köyde teyzem *Café des Collines à La Sage (La Sage Tepeleri Kahvesi)* adında felsefi ve edebi konuların konuşulduğu, türünün öncüsü olan bir kahve işletiyordu. Soruyu soran kişiye nasıl cevap verebileceğimi düşünürken, –kısmen çocukluğumun da dünyası olan– Marie’nin dünyasının ebediyen kaybolmakta olduğu ve bunu muhafaza etmenin bir yolunun da anısını yaşatacak bir sanat eseri bırakmaktan geçtiği duygusuyla doldum. Önce Marie’yi tanımış sanatçılara, bir ressam veya heykeltıraşa ya da eski dostu besteci Henri Dutilleux gibi birine başvurmayı düşündüm. Ancak, Henri Dutilleux o sırada üzerinde çalıştığı eserlerine fazlasıyla kendini kaptırmış olduğundan buna uygun zaman ayıramadı ve ben de projemi sürüncemede bıraktım.

Süreç beklenmedik bir şekilde yeniden işlemeye başladı: Bir gün, Valais’deki bir gazetede, bir kadın gazetecinin teyzemle ilgili yazdığı ve iyi niyetli olduğu halde gerçeği yansıtmayan bir portresine rastladım; tanımış olduğum dünyanın kaybolmakta olduğu duygusunu tekrar yaşadım. Eğer Marie’nin anısının ebediyen unutulmasını istemiyorsam şahsiyetine ve dünyasına kendi bakışımla yeniden hayat vermeliydim: “Ama ne? Yazma yeteneğim varken neden başkalarına başvurayım?” diye düşündüm.

Bir süre sonra, *Marie des Collines*’i yazmaya beni teşvik eden içsel atılımın Segal tarafından öne sürülen yaratıcı atılımın altındaki hareketle noktası noktasına örtüştüğünün bilincine varınca, Segal’in varsayımının doğruluğu bana çok açık göründü. Segal’in bir tarafta Melanie Klein’in kastettiği anlamda depresif konumun derinlemesine işlenmesi ile öte tarafta umutsuzca kaybolduğunu zannettiği eski bir dünyayı bir sanat eseri aracılığıyla, kendi tarzında yeniden inşa etme arzusunda olan sanatçının yaratıcı atılımı arasında kurduğu koşutluğun derin anlamını kavradım.

Segal *Estetiğe Psikanalitik Bir Yaklaşım* (1952) adlı makalesinde, varsayımını aşağıdaki birkaç kelimeyle yoğunlaştırılmış olarak verir:

“İçimizdeki dünya yıkıldığında, ölüm ve sevgisizlik durumundayken, sevdiğimiz insanlar paramparça ve kendimiz de umutsuzluğa mahkum iken, işte o zaman dünyamızı parçalarından yeniden yaratmalı, parçaları birleştirmeli, ölü parçalara hayat üflemeli, hayatı yeniden yaratmalıyız” (Segal, 1952, s. 317).

Elli yıldan uzun bir süre sonra bile, yeniden okunduğunda bu şok edici cümle gücünden bir şey kaybetmemiştir. Gerçekten de, 2005 yılında eşim Danielle ve ben New York’tan geçiyorduk ve *Sıfır Noktası*’nın önünde yük-

selen bir ilan panosunda büyük harfler ve kocaman karakterlerle yazılmış bu cümleyle karşılaşp bir sürpriz yaşamıştık. Bu alıntı, 11 Eylül 2001 saldırılarının dramı karşısında kaygılarını ve umutlarını kendi portreleri aracılığıyla ifade etmeleri istenmiş New York'lu öğrenciler tarafından çizilmiş yüzlerce portreye eşlik etmek üzere özellikle seçilmişti.

Depresif Konumun Derinlemesine İşlenmesinde Onarımın Rolü

Yas çalışması ve onun derinlemesine işlenmesi elbette ki sanatçıya has değildir. Kısaca hatırlatacak olursak, doğumundan itibaren ve yaşamının bütün aşamalarında her insan, başetmesi gereken ve art arda gelen ayrılıklar ve nesne kayıplarıyla karşı karşıya kalır. Süt çocuğu sevilen kişinin varlığının önemini keşfettiğinde ve onu kaybetme düşüncesinden kaygıya kapıldığında çocuğun ulaştığı gelişimindeki bu erken evreye Melanie Klein “depresif konum” adını vermiştir. Bu evrede süt çocuğu sevilen nesneyi dış gerçeklikte kaybetmekten korkmakla kalmaz, aynı zamanda suçluluğundan ötürü kendi iç dünyasının yıkılmasından da korkar, çünkü kendi libido dürtüleri ve saldırgan dürtülerinin nesneyi yoketmiş olabileceği düşlemini kurar.

Süt çocuğu, bir önceki iyi durumu hatırlayarak ve kendi içinde olduğu gibi dışarıda da kaybedilen sevgi nesnesini yeniden yaratmayı isteyerek bu evreyi aşar. Böylece, depresif düşlemler sevilen nesneleri onarma ve yeniden oluşturma arzusunu doğururlar. Başka bir ifadeyle, Segal'e göre hem depresif konumu hem de yaratım sürecini nitelendiren şey, yas ve onarım çalışmasının yüreğindeki bir edim olan, ebeveyn çiftinin kendi içimizde yeniden yerleştirilmesidir.

OKUR/SEYİRCİ/DİNLEYİCİ TARAFINDAN HİSSEDİLEN ESTETİK HAZZI NASIL ANLAMAK GEREKİR?

Sanat eserinin sanatçı açısından, depresif konumun onda uyandırdığı suçluluğu ve ümitsizliği hafifletmek ve yıkılmış nesnelerini tadil etmek için en kapsamlı ve tatmin edici yöntemlerden biri olduğu muhakkak. Ama okur/seyirci/dinleyici tarafından yaşanan nedir, sanat eserinin bu kadar büyük tatmin veren bir deneyim olmasını sağlayan nedir? Segal'e göre, kelimenin tam anlamıyla estetik haz, yani sanat eserinden alınan eşsiz haz, bir özdeşleşim sürecinden kaynaklanır: “Estetik haz (...) kendimizin bir bütün olarak sanat eseriyle ve eseri tarafından temsil edildiği şekliyle sanatçının iç dünyasının tamamıyla özdeşleşmemizden kaynaklanır” (s. 330). Bu demek ki her estetik haz, sanatçının yaratım deneyiminin kendisi aracılığıyla yeniden yaşandığı bir deneyimi içerir. Başka bir ifadeyle, okur/seyirci/dinleyicinin hissettiği estetik

çoşku onun sanatçıyla –sanatçıyı yaratmaya iten içsel ıstıraptan bunun aşılmasını ifade eden bir eserin somut olarak gerçekleştirilmesine kadar olan– özdeşleşiminden ileri gelir.

Böylece Segal, “*Mikelanjelo’nun Musa’sı*”nda (1914): “Sanatçının amacı, yaratma hareketinin onda oluşturduğu zihinsel kümelenmenin aynısını bizde de uyandırmaktır” diyen Freud’a kısmen katılır. Ancak, Segal’e göre sanatçı bunun da ötesine gidebilmelidir: Freud’un düşündüğü gibi sadece kendi içsel çatışmasını iletmenin yollarını bulmakla kalmamalı, aynı zamanda kendi sanatına has simgesel ifade aracılığıyla, onarımı çözüme ulaştırma da da kendine has yolu bulmalı.

Her Yaratıcı Kendine Has Bir Dünya Meydana Getirir

Eserinin özgün olabilmesi için, sanatçının görevi kendine has bir dünya yaratmakta yatar. Bu açıdan bakınca, sanatsal bir üretimi sanatsal olmayan bir üretimden ayıran şey, sanatçının bütünüyle yeni bir gerçeklik yaratma yetisidir. Nitekim, en gerçekçi sanatçılar bile dünyayı olduğu gibi sadık bir şekilde yeniden üretmekle kalmaz, kendilerine özgü bir fırça darbesiyle eserlerine kendi damgalarını vururlar. Mesela, Zola ve Flaubert gibi yazarlar yaşamı kendi dönemlerinde görüldüğü gibi betimlemişlerdir, ama her iki sanatçının bu döneme ait bize verdikleri imge birbirinden çok farklıdır. Aynı durum, iki ressam aynı manzarayı model olarak aldığı da geçerlidir, her birinin gördüğü kendi şahsına özgü olacaktır.

Sanatçının Kendi Eserinden Ayrılabilme Yetisi

Sanatsal yaratım, sanatçının dış dünyada eserinden ayrılabilmesini de gerektirir. Ancak, ayrılığa tahammül edebilme yetisi bir sanatçıdan diğerine farklılık gösterir ve onun depresif konuma bağlı kaygılarla yüzleşebilme konusundaki bireysel yetisine bağlıdır. Bu kaygılar yaratım sürecinin çeşitli aşamalarında açığa çıkabilirler. Böylece, bazı sanatçılar bir esere başlamada büyük direnç hissederken bazıları için de ayrılma süreci o kadar ıstıraplı hissedilir ki eseri bitiremezler.

Burada bir parantez açıp şunu belirtmeliyim: Segal’e göre sanatçının onarıcı çalışmasının hiçbir zaman bütünüyle tamamlanmaması ve oluşturulan eserin bu tamamlanmamışlığın izlerini taşıması esastır. Nitekim Segal, onarımın hiçbir zaman tam anlamıyla bir sonuca ulaşmamasının işin can alıcı noktasını oluşturduğunu düşünür, öyle ki seyircinin kendi ruhsal çalışması sayesinde, hayal gücü içsel bir biçimde onu tamamlayabilmelidir.

“Sanırım, tüketilemez duygusu buradan gelir: Tekrar tekrar bir tabloya bakabilir, bir müzik parçasını dinleyebilir, şiir okuyabiliriz, onun tamamlanma imkânlarını tüketemeyiz” (Segal, 1952, s. 173).

Kuramın İmdadına Yetişen Klinik Uygulama

Eğer Segal'ın ileri sürdüğü gibi, depresif konumun başarılı bir şekilde derinlemesine işlenmesi yaratma kapasitesinin şartıysa, derinlemesine işlemenin başarısızlığı da yaratıcılığın ifadesinde ketlenmelere yol açıyor olmalıdır. Segal birçok sanatçının süregiden psikanalizinde bunu klinik olarak teyit etme imkânı bulmuştur. Bu hastalarda, depresif konumun kabul edilmesi ve aşılmasındaki yetersizliğin sanatsal etkinlikte ketlenmelere ya da başarıya ulaştırılmayan eserler üretilmesine yol açtığını göstermiştir.

Sanatsal Yaratım ve Ruhsal-Cinsellik

Aynı zamanda sanatsal yaratıcılığın, Segal'e göre, ruhsal bakımdan üremeye eşdeğer olduğunu ve genital nitelikli ruhsal-cinsel boyutun sanatsal yaratıcılığın temel bir özelliğini oluşturduğunu düşünebiliriz. Savını desteklemek için Segal, örnek verdiği bütün hastaların sadece yaratıcılıklarında ketlenmeden mustarip olmadıklarını, aynı zamanda cinsel zorluklar da yaşadıklarını tespit eder. Bu tespit, depresif konumun derinlemesine işlenmesinin yaratıcı atılım kadar ruhsal-cinsel olgunluğun da şartı olduğunu göstermesinin imkân verir.

Onarıcı Edim: Simgeler Yaratma

Hezeyan ve Sanatsal Yaratıcılık (1974) ve *Rüya, Sanat ve Düşlem* (1991) başlıklı metinlerinde Segal depresif konum, simgesellik ve yaratıcı atılım arasındaki ilişkilere dair ilk görüşlerini tamamlar.

Segal, sanatsal yaratıcılıkta onarıcı edimin bütünüyle imgelerin yaratılmasında yattığını belirtir. Daha sonra diyecektir ki, elbette, ister mühendis olalım ister sanatçı, hepimiz içimizde bizi canlandıran onarıcı bir itki taşıyoruz. Ancak sanatçı sanata gelir çünkü imgeler yaratmaktır bu: “Her sanat birşeyi imgeler. Bu sanatçının bir özelliğidir. Tuğla üretmezsiniz, simge üretirsiniz. Simgesellik olmadan sanat olmaz” (Segal, 2004). Demek ki sanatçı simge aracılığıyla, yeni bir yaratım haline gelen kendi iç dünyasını, onarıcı bir şekilde yeniden inşa eder. Ancak, bu şekilde yaratılan simge nesnenin ne kopyası ne de onun bir eşdeğerlisidir. Sanatçıdan bağımsız bir varlığı varmış gibi hissedilen bir yeniden yaratmadır bu, öyle ki sanatçı sadece kendi iç dünyasında yeniden bir şey yaratmakla kalmaz, eserine dış dünyada da hayat vermesi gerekir.

Eğer sanatçı simge yaratıcısı ise, eserlerini oluştururken gerçeklikle son derece gelişmiş bir ilişki içinde olması gerekir, tıpkı bir heykeltıraş ya da yazarda gözlemlediğimiz gibi. Bu da onun keskin bir içsel gerçeklik ve dışsal gerçeklik anlayışına ve bunları birbirinden ayırt edebilme yetisine sahip olmasını gerektiriyor. Segal sanatçının özelliklerini şu şekilde özetler:

“Sanatçı, kendi ifade araçlarının potansiyeli ve sınırları hakkında olağanüstü bir algıya sahip olmalıdır; o bu sınırı hem kullanmaya hem de aşmaya çalışır. O sadece hayal kuran biri değildir, aynı zamanda üst düzeyde bir zanaatkârdır. Zanaatkâr sanatçı olmayabilir ama sanatçı zanaatkâr olmak zorundadır. Genelde bununla ilgili keskin bir bilince sahiptir” (s. 176).

Paranoid-Şizoid Konumun ve Yaşam Dürtüsü/Ölüm Dürtüsü

Çatışmasının Rolü

Segal son çalışmalarında sanatçıdaki ölümlü arayışı, saldırganlık ve ölüm dürtüsü gibi ilkel bileşenlerin oynadığı role daha çok ışık tutmuştur. 1952'deki çalışmasında depresif konuma bağlı unsurlara kıyasla şizoid unsurların payını azımsamış olduğunu kabul eder. Segal'e göre, yaratıcı bir gerilime yol açan, bu ikisi arasındaki karşıtlık ve bunun sonucunda oluşan çatışmadır. Bunu şu ifadelerle anlatır:

“Eser son derece şizoid unsurlar içerip bunları sanat eserine dönüştürebilmesi ve bu böyle sürüp gitmelidir. (...) Bana kalırsa şizoid unsurları depresif sürece bağlamadan kendi haline bırakırsak genellikle bu sadece siyah bir tuvale ya da mavi bir tuvale, ya da gelişigüzel birşeye yol açar... Şizoid durumun katkısının bu olduğunu düşünüyorum. Yine de bütün bunların depresif bir biçimde derinlemesine işlenip bir araya getirilmesi gerektiğine inanıyorum.”

ŞİZOFREN HASTALARDA SOMUT SİMGESELLİK

Segal'de yaratıcılığın kaynağından sözettikten sonra, sunumun başında sözünü ettiğim üçlemenin diğer iki bileşeninden bahsetmenin zamanı geldi.

Şizofrenlerin psikanalitik tedavisiyle başlayalım. Yenilikçi bir fikir bir başkasını getirdiğinden, Segal'in sanatsal yaratıcılık ile simgeleştirme arasındaki ilişkileri incelerken, simgeselliğin ilkel bir biçimi –henüz simgesel denklemden bahsetmiyordu– ile hakiki simgesellik ya da simgesel temsil arasında temel bir klinik ayırım koymaya ulaşmış olması şaşırtıcı değildir. Onu bu keşfe ulaştıran nedir?

Her şeyden önce onu bu yola yönlendiren Melanie Klein'in simgesellik

konusundaki yenilikçi fikirleri olmuştur. Nitekim Melanie Klein, simgeselliğin çocuğun gelişimi sırasında sabit bir şekilde ortaya çıkan bir görüngü olduğunu gözlemlemiş ve simgenin oluşumu ve dönüşümlerini benliğin gelişimiyle bağlantılandırmıştı. Bundan dolayı, kaygı aşırı olduğunda, simgelerin oluşum süreci bütününde ketlenmeye uğrar, bu da benliğin gelişimi açısından felaket niteliğindeki sonuçlara yol açar (Klein, 1930). Mesela, ne konuşabilen ne de oynayabilen 4 yaşındaki otistik bir çocuk olan Dick vakasında, Klein çocuğun düşlemsel yaşamının felce uğramasının bu çocuğun simge oluşturmamasından kaynaklandığını düşünmüştür. Birkaç yıl sonra, Segal Klein'a Dick'in yine de simgeler oluşturduğunu ancak bunların "somut simgeler" olduğunu, yani ilkel bir simge biçimi olduğunu gösterir:

"Bu noktada, Bayan Klein'a Dick'in hiçbir şekilde simge oluşturmadığını söylemenin doğru olmadığını, bana göre burada somut bir simgesellik olduğunu gösterdim. Mesela, kalemi her yonttuğunda Dick'in "Zavallı Bayan Klein!" deme alışkanlığı vardı, çünkü Bayan Klein'ın kendi kendini yonttuğuna inanıyordu! Bu, somut düşüncedir."

Klein'ın kendisi de Segal'in görüşünün doğru olduğunu kabul etmişti. Aynı dönemde, 1940'ların sonlarında, Segal divana almış olduğu bir şizofren hastada aynı türden bir ilkel simgesellik ya da somut simgesellik biçimi gözlemledi. Edward isimli bu hastada hezeyan ve varsanılar mevcuttu ve tedavisinde asgari değişiklikle, sıkı bir psikanalitik yaklaşım uygulanmıştı. 1950'de Segal bu tedavinin bazı bölümlerini *Bir Şizofrenin Analizinin Bazı Yönleri* (1950) adlı çığır açan bir makale içinde yayımladı:

"Kendisinde şu devasa klinik sorunu keşfettim. Ona kendi içdiş edilme kaygısından söz ettiğimde farkettim ki onu gerçekten içdiş ettiğimi ve bunun yapıldığını hissediyordu. Ya da hastaneden taburcu edildiğinde hastanede yatan hastalardan konuşmamıza izin vermiyordu, çünkü bu, onları çiğneyerek onlara zarar vereceğimiz anlamına geliyordu!" (Segal, 1950, s. 50).

Segal başka örnekler de getirdi, özellikle de yazma konusunda ketlenmesi çok somut olan, analizde gördüğü bir kadın yazarın örneği: Hasta, yazmanın kendisi için ısırmak olduğunu hissediyor ve karşılık olarak, kelimelerin de sayfadan çıkıp onu ısıracağını söyleyebiliyordu. Bu klinik gözlemlere dayanarak, Segal bir yanda ilkel ya da somut simgesellik –ki buna daha sonra "simgesel denklem" adını verecekti– ile diğer yanda simgesel temsil ya da sadece simgesellik dediği artık meşhur olan ayrımı getirdi:

“Böylece, iki farklı simgeleştirme biçimi arasında bir ayrım yapmayı başardım: Bunların birinde simge birşeyi temsil eder; ötekinde ise simgenin kendisi birşeydir, somut biçimde. Örnek olarak psikiyatri hastanesine yatırılmış kemancı bir erkek psikotik hastayı verebilirim, kendisi benim hastam değildi. Son derece yetenekliydi, Yehudi Menuhin’in öğrencisiydi. Bu genç adam enstrümanını çalmayı bırakmıştı ve ben de ona sebebini sordum. Bana şu cevabı verdi: “İnsanların içinde mastürbasyon mu yapayım?” Aynı dönemde, benim divanımda olan ve yine keman çalan bir erkek hastam vardı, değişik zamanlarda keman onun gözünde –enstrümanın biçiminden ötürü– bazen bir penisi, bazen de annesinin bedenini temsil ediyordu. Ancak bu düşünce hiçbir zaman enstrümanı çalmasına engel olmadı, çünkü keman bunları temsil ediyordu; bunların kendisi değildi. Hakiki simgesel temsil olarak değerlendirdiğim bu ikincisi gibi olanlardır” (Söyleşi, in Quinodoz, 2008, s. 71).

Tabii ki Segal şizofrendeki somut düşünceyi gözlemleyen ilk psikanalist olmamıştır, hatta simgesel denklem kavramını ilk kullanan da olmamıştır, ancak onun yaklaşımı farklıdır. Nitekim, Freud şizofrenlerde *kelimelerin*, karşılık geldikleri *şeylerden* daha fazla önem kazandıklarını belirtir. Mesela, Freud’un sözünü ettiği Tausk’un bir hastası için, çorabınınilmeklerinde “delikler” olduğu düşüncesi onu ketlemektedir: Sadece “delik” kelimesinin söylenmesi bile iki anlamı yoğunlaştırılmış olarak içerir, hem ilmeklerin deliğini hem de kadın cinsel organının açılma yerini (Freud, 1915e). Freud 1925 yılında penis ile bebek arasındaki denklığı tanımladığında, Almanca metinde “symbolische Gleichung”tan söz eder, Fransızcası “simgesel denklem”dir. Ancak, Segal’dan farklı olarak, Freud penis-bebek denklığında vurguyu bu düşünce biçiminin somut niteliğine değil de iki kavram arasındaki *yoğunlaştırmaya* yapar.

Özetle, Segal’in özgün katkısı somut simgesellik ile simgesel temsil arasındaki geçişe vurgu yapmış olması ve bu geçişi nesne ilişkileri ve aktarımın evrimine bağlamış olmasıdır. Bu ilerleme, somut simgesellikten hakiki simgeselliğe geçişin, psikotik bir işleyiş ile sağlıklı ve yaratıcı bir işleyiş arasındaki eksen, eklemlenme olduğunu tasavvur edebilmemizi sağlar. Bu andan itibaren sadece bir şizofreni değil, aynı zamanda her kişilikte mevcut olan psikotik unsurları da analiz etmek mümkün hale gelmiştir.

“Bu tür hastalarla olan çalışmamızın önemli bir kısmı bir dönüşüm gerçekleştirmek, somutun simge haline gelmesini sağlamaktır ve bu sürecin nasıl tasavvur edildiği de o ölçüde temel bir fark sağlar” (agy, s.72).

SİMGESEL DENKLEM KAVRAMI

1957'de, "Simgenin Oluşumu Üzerine Bir Not" adlı makalesinde, Segal "simgesel denklem" kavramını getirir ve simgesellik konusundaki fikirlerine yeni gelişmeler ekler. Burada üç temel katkısından söz etmek istiyorum.

Simgesellik: Üç Terimli Bir İlişki

Segal'in tespitine göre, simgeselliğin varolabilmesi için simgenin, simgelediği nesneyi temsil ettiğini bilen bir kişinin olması şarttır. Bu bakımdan, simgeselliğin kendiliğinden, herhangi bir kişiden bağımsız olarak varolduğuna inanan Jung'la ters düşer ve Pierce tarafından ileri sürülen fikirleri yeniden ele alır. Segal'e göre simgesellik üç terimli bir ilişki oluşturur, bunlar simge, simgeleştirilen nesne ve simgenin kendisi için simge olduğu kişidir. Eğer bunu psikanaliz terimlerine aktaracak olursak simgesellik simge, nesne ve *kendilik* arasındaki bir ilişkidir. Bu bakış açısıyla Segal, simgelerin oluşumuyla ilgili sorunların her zaman için *kendiliğin* nesneleriyle olan ilişkisi bağlamında incelenmesi gerektiği sonucuna varır. Mesela, çocuğun gelişimi sırasında benlik ile nesne arasındaki ayrılaşmada aksamalar meydana gelirse, bu durum simgelerin oluşumunda yankılanabilir.

"Fakat eğer kendiliğinizin bir parçasını nesnenin içinde kaybederseniz, o zaman size ait olan düşünceyle temasınızı kaybetmiş olursunuz ve bu düşünce dış dünyada algılanan bir gerçeklik haline gelir" (agy, s. 72).

Bu durum, şizofrenlerde simgesel denklemlerin oluşumunun, çocukluk gelişiminin erken evrelerinde benlik ile nesne arasındaki ayrılaşma eksikliğine sık sıkıya bağlı olmasını açıklar. Ancak, bu ayrılaşma eksikliğinin başka sonuçları da vardır.

Yansıtmacı Özdeşleşimin Rolü

Segal, yansıtmacı özdeşleşim ile simgeselliğe özgü üç taraflı ilişkinin dönüşümleri arasındaki ilişkileri incelediğinde yeni birşey getirir. Gerçekten de, çocukluk gelişiminin erken evresinde simge oluşumu sürecinin yansıtmacı ve özdeşleşimler oyunuyla başladığını ve yansıtmacı özdeşleşimin baskın savunma düzenliğini oluşturduğunu gözlemleriz. Oysa, yansıtmacı özdeşleşimde özne kendisinden bazı kısımları düşleminde nesnenin içine yansıtır, öyle ki nesne kapsamı gereken *kendiliğin* parçalarıyla özdeşleşir hale gelir. Aynı şekilde, içsel nesneler dışarıya yansıtılır ve dış dünyanın parçalarıyla özdeşleştirilerek onları temsil eder hale getirilir.

Benlik-nesne karışıklığından ötürü, bu şekilde oluşmuş erken dönem simgeleri benlik tarafından simgeler ya da ikâmeler şeklinde değil de, kökensel nesnenin kendisi olarak hissedilirler. Segal bundan dolayı, bu ilkel simgelere özgül bir isim verme gereğini hissetmiştir:

“Daha sonra oluşan simgelerden o kadar farklıdır ki kanımca kendilerine özgü bir ismi hak ederler. (...) Denklem terimini öneriyorum. Ne var ki, bu kelime onları simge kelimesinden fazlaca ayırıyor ve ben burada bunu simgesel denklem olarak değiştirmek istiyorum. (...) Dış dünyada kökensel nesne ile simge arasındaki simgesel denklem, kanımca, şizofrenlerin somut düşüncesinin temelinde yatmaktadır” (Segal, 1957, s. 100).

Yansıtmacı özdeşleşim üç taraflı bir ilişki olduğundan, yansıtmacı özdeşleşim arttığında bu simgesel ilişkinin çıktığı çıkarımını yapabiliriz. Bunun neticesinde Segal’ın vardığı sonuç:

“Kişi yoksa simge yoktur. Yansıtmacı özdeşleşim arttığında bu üç taraflı ilişki tutmaz. Benliğin uygun gelen kısmı nesneyle özdeşleşir: Benlik ile nesnenin kendisi arasında yeterli bir ayrılaşma yoktur, sınırlar kaybolmuştur, benliğin bir kısmı simgeleştirilenle karıştırılmıştır. Depresif konumun, ayrılmış olma yaşantısının, ayrılığın ve kaybın ortaya çıkmasıyla ancak simgesel temsil sahneye çıkar” (Segal, 1991, s. 81).

Paranoid-şizoid Konumdan Depresif Konuma Geçiş

Segal’e göre, simgelerin işlevindeki değişim çocukluktaki gelişimde, paranoid-şizoid konumdan depresif konuma geçiş sırasında meydana gelir. Bu sırada erken dönem simgeleri ya da *simgesel denklemlerin* tam anlamıyla simgeler ya da *simgesel temsiller* lehine ilerleyici bir değişime uğradığını gözlemleyebiliriz.

Depresif konumda, nesne bütünsel olarak hissedildiğinden, özne ile nesne arasındaki ayrılık gittikçe daha iyi algılanır, gerçek anlamdaki simge de o zaman nesneyi hakikaten temsil ediyormuş gibi hissedilir. Çiftedeğerliliğin akabinde, nesneyle olan ilişki sadece suçluluk, kayıp endişesi ya da gerçek kayıp ve yas deneyimi ile nitelenmez, aynı zamanda, dışarıda olduğu gibi kendi içinde de nesneyi yeniden yaratma, onarma ve yeniden kurma çabasıyla nitelenir.

“Simge, saldırganlığın kökensel nesneden yer değiştirmesi ve bu şekilde suçluluğun ve kayıp endişesinin azaltılması için gereklidir. Yer değiştirmenin amacı nesneyi azad etmektir ve simgeye karşı hissedilen suçluluk kökensel nesneye yapılan saldırının hissettirdiğinden çok daha azdır” (Segal, 1957, s. 104).

Depresif konumda simgeler, kökensel nesneye yeniden sahip olabilmek amacıyla iç dünyada da yaratılırlar. Ancak, gerçekliğin artan anlamı he-saba katılırsa, bunlar benliğin bir yaratımı gibi hissedilir ve bundan dolayı da hiçbir zaman kökensel nesneye tamamen denkmiş gibi hissedilmezler. Böylece, simge öznenin bir yaratımı olarak kabul edildiği oranda özne tarafından özgürce kullanılabilir, onu simgesel denklemden ayıran da budur.

“Dış dünyadaki bir ikâme, simge olarak kullanıldığında kökensel nesneden daha özgürce kullanılabilir, çünkü onunla bütünüyle özdeşleşmemiştir. Ancak, simge kökensel nesneden ayırdedilebildiği oranda kendisi ayrıca bir nesne olarak kabul edilebilir. Yeni nesnenin simge olarak taşıdığı özellikler, kökensel nesneyle herhangi bir karıştırma nedeniyle bozulmadığından, simgesel nesnenin kendine has özellikleri kabul edilir, saygı görür ve kullanılır” (agy, s. 105).

SONUÇ OLARAK

Nasıl bir sonuca bağlayabiliriz? Sunumumun sonunda sadece Segal'in eserinin ne kadar zengin ve geniş olduğunu belirtmek isterim. Burada sizlere yalnızca simgesellik alanından genel bir bakış sunmaya çalıştım. Ancak umarım sizlerde Segal'in başka yönlerini de keşfetme arzusunu uyandırabilmişimdir, çünkü psikanaliz alanındaki özgünlüğü, sözü ve yazısının berraklığı onun bütün çalışmalarına damgasını vurmuştur.

Çeviren CEMİL ALTUNBAŞ

KAYNAKÇA

- Aguayo, J., “On the understanding of projective identification in the treatment of psychotic states of the mind: The publishing cohort of H. Rosenfeld, H. Segal and W. Bion”, *Int J. of Psychoanal.*, 2009, 90, s. 69-92
- Freud, S., “L'inconscient”, *Métopsychole*, Gallimard, Paris [1915e], 1968, s. 65-121; GW. 1; SE 14.
- , (1925j) “Quelques conséquences psychologiques de la différence anatomique entre les sexes”, Trad. D. Berger, J. Laplanche et coll, *La vie sexuelle*, PUF, Paris [1925j], 1970, s. 123-132. OCF.P XVII, s. 189-202. G.W. 14, s. 19-30. S.E. 19: 241-258.
- Klein, M., “L'importance de la formation du symbole dans le développement du moi”, Trad. M. Derrida, *Essais de psychanalyse*, Payot, Paris [1930], 1968, s. 263-278.
- Quinodoz, J. M., *Marie des Collines*, Slatkine, Genève, 2005.
- , *Listening to Hanna Segal: Her Contribution to Psychoanalysis*, Routledge, Londra ve New York, *A l'écoute d'Hanna Segal. Sa contribution à la psychanalyse*, PUF, Paris, 2008.

- Segal, H., “Quelques aspects de l’analyse d’un schizophrène”, trad. J. Chambrier et C. Vincent, in *Délire et créativité*, Editions des Femmes, Paris [1950], 1987, s. 173-205.
- , “Une approche psychanalytique de l’esthétique (1952)”, *Délire et créativité*, trad. J. Chambrier et C. Vincent, Edition des femmes, Paris [1952] 1987, s. 307-343.
- , “La dépression chez le schizophrène”, trad. J. Chambrier et C. Vincent, *Délire et créativité*, Editions des Femmes, Paris [1956], 1987, s. 207-221.
- , “Notes sur la formation du symbole”, *Délire et créativité*, ed. Des femmes, Paris [1957], 1987, s. 93-120.

İKİNCİ BÖLÜM

Konferanslar

Yetişkin Psikanalizi Dinamiklerinde Otistik Kuşatmalar*

BIANCA LECHEVALIER

Bu makaleye analizanlarımın bana aktardığı birkaç eğretilme nitelikli imgeyle başlamak isterim. “Thomas” [Lechevalier, 2001, 2002] şu rüyayı anlatmıştı: Bir toplama kampında hapsedilmiş bir bebeği fark ettiği bir apartman dairesindeydi. Daha sonra, bir tamircinin yardımına ihtiyaç duyduğu başka bir daireye taşındı. Onarılması gereken iki şey vardı: Hasarlı bir çanta ve bir su ısıtıcısı. Su ısıtıcısıyla ilgili sorun paradoksaldı: Kullanım amacı ısıtma olmasına rağmen donmuştu ve buzdolabı gibi buzla kaplanmıştı. Buz bir bıçakla, ama içeri ve dışarı doğru olan sarmal şekilli boruları kesmemek için çok nazikçe temizlenmeliydi. Sorun tamircinin iflas etmiş olmasıydı ve şimdi Montreuil’de, Thomas’nın onu bulduğu yerde yaşıyordu.

Thomas toplama kampındaki bebeğin, analizin başlangıç dönemlerinde, haftada dört kere divanda olma gibi esnemeyen kısıtlamalara hapsedilmiş olan kendini temsil ettiğini hissetti. Ancak apartman değiştirdiği gibi zihinsel alanını da değiştirebilmişti ve gelişmeye devam eden yeni bir alan, yeni bir çerçeve bulabilmişti. Ona, belki de *benim* –görünüşe göre iflas etmiş olsam da– işi layıkıyla nasıl yapacağıyla ilgili onun tavsiye vermesi gereken tamirci olabileceğim yorumunu yaptım. O zaman Thomas babasının eskiden Paris’in bir banliyösü olan Montreuil’de oturduğunu ve gaz tesisatıyla ilgilenen bir

(*) Bu metin David Alcorn tarafından yapılmış İngilizce çevirisinden Türkçeye çevrilmiştir. Özgün metinde bulunmayıp İngilizce çevirisine eklenmiş ve köşeli parantez içinde verilmiş olan kelime ve referanslar Türkçe çevirisinde de yine bu şekilde gösterilmiştir – ç.n. Bianca Lechevalier’nin 2002 yılında, Bella Habip ve Yavuz Erten’in davetiyle ruh sağlığı profesyonelleri için verdiği konferansın metnidir.

firmada çalıştığını anımsadı. O halde tamirciyi Montreuil’de bulmak, onarılmış bir baba bulmak anlamına gelebilirdi. Montreuil ile ilgili bazı çağrışımlarına karşılık olarak ona, analizdeki bir “çerçeve değişikliği”nden sonra –o sırada bedenselleştirme yaptığı bir dönem sonrasında artık divanda değildi, benimle yüz yüze oturuyordu– aramızda bundan böyle göz göze, coşkusal bir karşılaşma¹ olduğunu söyledim. Thomas su ısıtıcısındaki sorunla ilgili şu yorumu yaptı: “Her zaman her şeyle ilgili olarak soğuk ve bilimsel olmakla ve duyguları olmamakla suçlandım, ama bu doğru değil. Ben de o su ısıtıcısı gibiyim –içeride kaynayan, ama dışarısı buz tutmuş. Ama sarmal borular nazikçe çözülmeli.” Ona, sarmal haldeki düşüncelerinin yanı sıra kendi hasarlı midesini ve bağırsaklarını kapsayan dişil bir zarf olabilecek hasarlı çantayı anımsattım. Babasının sindirim sistemine de fena halde hasar verilmişti; Naziler bir toplama kampında esirken Thomas’ın babasının üstünde sözde “tıbbi” deneyler yapmışlar, onu zorla hidroklorik asid ve buzlu cam yutmaya zorlamışlardı. Thomas’ın annesine göre babası, karısının oğlunu emzirmesini görmeye katlanamayacak kadar aşırı kıskançtı.

Bu rüya bana, kelimenin Tustin’in kullandığı anlamıyla otistik bir kuşatma olduğu varsayımımı destekleyen bir temsil gibi görünmektedir; belki de birdenbire çözülerek bu hastada büyük bir bedensel çöküşe sebep olan bir kuşatma. Çözülmesi gereken su ısıtıcısı imgesi, hastanın duygulanımlarını içeren pek çok temsili yoğunlaştırmasıyla birlikte aynı zamanda hastayı düşünülemez coşkuların aşırı yüküyle karşı karşıya bırakmamak için bunların analizde müdahaleci olmayan bir şekilde ele alınması gerektiğinin göstergesiydi. Resnik [1999], coşkuların sonunda çözülmeye başlamasıyla ortaya çıkabilecek meseleleri çok iyi kavrayan bir inceleme yapar.

Thomas’ın rüyasındaki yoğunlaşma aynı zamanda analistin paradoksal baba işlevi için de –saldıran bir şekilde delmek pahasına ısıtıcıyı onarma– geçerlidir. Hapsedilmiş ve donmuş olma hali, Thomas’yı psikotik bir çöküşten korumuştur. Analiz başlamadan önce, düşüncelerinin biri tarafından çalınmasını önlemek için yaşadığı kasabanın sokaklarında kafasına bir sargı bezi takarak yürümekteydi. Analizde, çözülme büyük bir bedensel çöküş tehlikesi anlamına geliyordu.

Analizini bitirmeyi düşünürken çene kanseri olduğunu keşfeden “Ali-ne” için de durum böyleydi. Bu hastanın geçmiş öyküsünü başka bir yerde

1 Bir taşra kasabası olan *Montreuil* Fransızcada *Montre-œil* [kelimesi kelimesine: “Gözü-göster”] olarak telaffuz edilir; dolayısıyla yorum gözler ve zihinlerin coşkusal bir buluşmasına ilişkindir. [İng. ç.n.].

daha [Lechevalier, 1997, 2001] anlatmıştım. Aşağıdaki malzemeyi otistik bir kuşatmanın nasıl çözülebileceğinin bir örneği olarak görüyorum; bunlar hastanın bedenselleştirmesinden sonraki bir seanstan alınmıştır. Aline, “analiz tüpüne sokulan bir tüp bebekten” söz ediyordu, sonra *bir erkek çocuğun bir tuğlanın içinde değerli şeyler bulduğunu; onu ele geçirmek için tuğlayı dinamit kullanarak patlatması gerektiğini gördüğü* bir rüyayı anlatarak devam etti. Aline, *patlamaya yakalanmamak için iyice uzaklaştı*. Seansta, soğuk hava yüzünden donmuş olan bahçe avlusundaki tuğlalarla ilgili bir çağrışım kurdu. Dondurucu soğuktan ölmekte olan kuşlar için biraz su koymak istemişti ve suyun donmasını engellemek için biraz *eau-de-vie*² eklemiştir. Bahçe etrafında uçan sarhoş kuşlar görürlerse endişelenmemeleri için, kuşlara “sıcak tuğlada alkol” verdiğini açıklayarak arkadaşlarını uyardı. Test tüpündeki heyecan verici alkol ile yaratılan patlamanın tehlikesi, fakat aynı zamanda sağ kalma aracı olması üzerine bir yorum yaptım. Zihinsel yaşamın doğumunun hastanın bedensel (fiziksel) varlığını tehlikeye soktuğu görülmektedir, tıpkı onun adını ilk taşıyan Aline’e, babasının doğum yaparken ölen ilk karısına olduğu gibi. Aline, adını bu kadından almıştı.

“Sylviane”ın analizinin dinamiklerinde ise değinilmesi gereken başka bir mesele, otistik kabuğun Oidipus nitelikli meselelere bağlı kaygılara karşı bir savunma olarak kullanılmasıdır. Buna sadece enste karşı değil, fakat fiziksel ve coşkusal bir kan kaybıyla eşanlamlı olarak deneyimlediği kendi dişillğine karşı da geliştirdiği fallik savunmaları da dâhil ediyorum. Aşağıdaki eğretilme nitelikli imge, analizde işlemeye çalıştığı artan farkındalığını gösteren rüyalarının birinden alındı [Lechevalier, B. & Lechevalier, B. 1998].

Bir süre öncesinde Sylviane, boşluk olarak deneyimlediği sessizliğini, o sessizliğin ona boş yere acı çektirdiğini ve buna tezat olarak benim usanmadan gelişmekte olanı kelimelere dökmenin değeri üzerinde ısrar edişimi eleştiriyordu. “Bana kalırsa” dedi “ben kelimelerin sihri ne hiç inanmam.” Önce haftada üç, sonra dört kere hastayla yüz yüze sürdürülen bir analizde, hastanın duyularını –özellikle dokunma duyusunu– doğal halinde gözlemlemeyi başardıklarını kelimelere dökme girişimim, gerçekten de Sylviane’ın özellikle peşpeşe anlattığı iki rüyadan sonra gelen malzemeyi temsil edebilmesine ve çalışmasına yardımcı oldu. Yorumlarımı bu makalenin sonlarına bırakarak bunları şimdilik sadece aktarayım. İlk rüyada *Sylviane, Normandiya çıkartmasının yapıldığı sahillere doğrultulmuş silahların olduğu bir sığmaktan çık-*

maktadır. Kumlarda yatmaktadır ve biri ona kumdan bir duvar yapmasını önerir. Bu ona çok saçma gelir –kum tanecikleri ufalanıp düşerek her yere dağılırlar, sığınağın çatlaklarını bile kaplarlar.

İkinci rüyada hasta, *inşa edildikten sonra duvarın, üzerinde kelimele-
rin yazılı olduğu özel bir tür parşömene benzediğini* fark eder. Bazı kelimeler *silinmiş ve üzerilerine yenileri yazılmıştır*. Uyandığında “palimpsest” kelimesini duyduğunu anımsadı ve sözlüğe baktı. Ancak “palimpsest”* kelimesinin içinde aynı zamanda “ensest” kelimesini duymuştu ve ben bunu “belki de ‘ensest değil’” diyerek yorumladım.³ Kabuk, analizin dinamiklerine göre iki türlü koruma sağlamaktaydı: Kapsanmamış coşkusallığın parçalanmasının eşlik ettiği birincil yok olma kaygısına ve herhangi bir gerçek ensest edime karşı. Sylviane geriye, parşömene farklı zamanlarda birbirinin üzerine yazılmış olan kelimelerin enseste karşı kendi koruyucu kabuğundan daha iyi bir koruma sağlayıp sağlamadığı sorusunun kaldığını ekledi. Analizde oluşturulan parşömen, sembolik olarak asla kaydedilememiş deneyiminin coşkusallık sonuçlarına ait kum taneciklerinin hepsini bir araya getirmek için bir deneyime, bir kapsayana dönüştürülebilir miydi? Temsillerin sürekliliğinden oluşan bir dokumanın, yokluk ve yıkımın neden olduğu dağılmanın yerini alması için bir umut var mıydı? Bu rüyada kendilik temsiliinin üç katlı yapılanması mevcuttu: Grafik/görsel, akustik/sözel ve dokunsal –Meltzer’in [1975] otizmdeki anlam çözülmesi şeklinde tanımladığı bir mücadele. Sylviane’in bildirdiği imgeler bana, bir kâbusta can çekişirken kendisini kumdan bir mağaranın eşliğinde bulan Haag’ın bir kadın hastasınıninkilere benzer gelmişti. “Orada bir adam duruyordu. [Hasta,] adamın önünde diz çökmüştü ve cinsel organını okşuyordu. Adam güvenlik ve gücü temsil ediyordu. Birden mağara canlandı ve nefes almaya başladı. [Hasta,] yutulma tehlikesiyle kendisini tuzağa düşmüş gibi hissetti. Korkutucuydu.” [Haag, 1989, s. 972]

Çoğul anlama girişi sağlayan çok-duyulu devinime karşı olan otistik set, tek-duyuya tutunmaktan kaynaklanan birincil depresyonun boşluğuna düşmeye karşı bir savunmadır. Kendiliğin zihinsel gelişimini destekleyebilecek üç boyutlu bir alanın inşasını engeller. Belki de Aulagnier’nin “psikotik yatkınlık” tanımına ve yokluğa bağlı sanrılı deneyimlere karşı bir set olabilir. “Otistik savunmalar” kavramı iki yönlü dinamikleri öne sürmektedir –birincil depresyona karşı ve Oidipus nitelikli düşlemlere karşı mücadele. Analizde bu set kaldı-

(*) Yeniden yazılmış parşömen – ç.n.

3 Fransızca, “pas l’inceste” [ensest değil] ve “palimpseste” [palempsest okunur] kelimeleri neredeyse eşseslidir –İng. ç.n.

rıldığına ne olur? Hasta o zamana kadar asla simgeleştirilmemiş duyu izlerinin yeniden erotize olması ile çözülen coşkulardan bunalarak birincil depresyona mı düşer [Lechevalier 1986], yoksa paranoid-şizoid bölme mekanizmalarını kullanarak yansıtmacı özdeşleşim yoluyla doğrudan analistin kişisel alanına mı dalar? Bölme sayesinde aşırı heyecanlardan korunmuş olan kendiliğin, Oidipus nitelikli durumla ilişkili diğer kısımlarıyla fazla ani bir yüzleşmeden kaçınma amacıyla otistik kabuğa savunmacı bir gerileme de mümkündür.

Tedavi sırasında otistik kuşatmalar ele alınmamışsa, analiz bittikten sonra neler olabileceği üzerine pek çok tartışma olmuştur. *Nevrozlu Hastalarda Otistik Setler* adlı eserinde Tustin [1986], bunu takiben oluşabilecek bedenselleştirme riskini ele alır. Paris Psikanaliz Cemiyeti'nde sunduğu henüz yayımlanmamış makalesinde H. Rosenfeld, (Tustin'den ziyade Bion'a gönderme yapmakla birlikte) analizde bedenselleşme açıkça tedavi edilmiş de olsa, sonrasında altta yatan bölünmüş psikotik adaların gizlice diğer organlara doğru yer değiştirmesi tehlikesi olduğunu öne sürdü. Bense, analiz sırasında otistik bir kuşatmanın kaldırılmasının aktarımda ertelenmiş bir travmayı temsil ettiğini, böylece oluşmuş olan yeni ilişkinin kendiliğin, kuvvetlerini Freud'un [1920] tanımladığı "cansız durumu yeniden sağlama arayışına" karşı harekete geçirilmesini sağlayabileceğini öne sürüyorum. Otistik kuşatmalarla nasıl baş edileceğini ele alırken Tustin, Freud'un travmaya verdiği öneme de değinir.

Bu konulardan bazılarını klinik malzemeye örneklendirmeden önce, Tustin'in otistik kuşatmalarla ilgili varsayımları üzerine birkaç söz söylemek isterim. Daha sonra travmanın, özellikle yas tutma süreçlerinin kuşaktan kuşağa nasıl iletiildiği ve analiz sırasında hastanın duygulanımlarına olabildiğince yakın bir şekilde çalışmanın ne denli önemli olduğu üzerine bazı görüşleri incelemeye devam edeceğim.

Tustin [1986], otizmi parçalayan bir farkındalık aydınlanması ile bu otistik kabuk kırıldıkça, önemli bir kısmının eksik olduğunu hisseden çaresiz, yaralı bir yaratığın ortaya çıktığına işaret etmiştir. O ana kadar bu kırılgan yaratık, kendi bedensel duyularıyla sarmalanmış hissederek korunmuştur. Deliliğin düzensizliğine ve karmaşasına karşı bir koruması vardır. Tustin'in "koruyucu otistik kabuk" kavramı, bir analiz sırasındaki bazı kritik dönemleri tanımlayıcı anlar olarak görmemize yardımcı olduğu için çok kullanışlıdır. Tustin'e [1986, 1990] göre fobik veya takıntılı bazı nevrozlu hastaların kişiliklerinin analizde ilerlemeyi engelleyen otistik bir kısmı vardır. Manik-depresif durumlar, klostrofobi, bazı psikosomatik bozukluklar ve sapkınlık-

ların [burada, bir *anorexia nervosa* vakasını ele aldığı çalışması çok önemlidir] yer aldığı durumlar için de bunun geçerli olduğunu ileri sürer.

S. Klein, New York'taki 31. IPA Kongresinde sunduğu makalesinde bu konuyla ilgili bazı görüşler öne sürmüştür. Bion ve Winnicott'un varsayımlarının yanı sıra, Rosenfeld'in psikosomatik belirtilerin içine yerleşmiş "psikotik adalar" kavramına da atıfta bulunarak S. Klein, görünürde başarılı kariyerleri olan ve analizleri sırasında, Tustin'in [Tustin, 1972] tanımladığı "otistik çocukların sağaltımına benzer görüngüler" [Klein 1980, s. 395] ortaya koyan hasta örnekleri aktarır. Onun görüşüne göre, bu tür hastalarda "kendiliğin bir kısmında, hastayı kendi kişiliğinin geri kalanından ve analistten ayıran, neredeyse girilemez, kistik bir kapsül" vardır [agy]. "Yaşamın tek kaynağı" olarak deneyimlenen analiste, umutsuzca ve inatla yapışma eğilimindedirler [agy]. Ancak paradoksal olarak bu ihtiyaca, "altta yatan yaygın bir güvensizlik duygusu" ile birlikte hastanın, özellikle analistin sözel olmayan beden diline karşı aşırı hassas olması eşlik eder [agy, s. 400]. Ülküleştirme, inkâr edilen zulüm duygularıyla bir arada varlığını sürdürmektedir. Analiz ilerlerken öne çıkan "temelde yatan yoğun acı, ölüm, dağılma ve çöküş korkusudur" [agy]. Ayrılıklar, bu kaygıları besler. Analistin bu gizli kısma dair farkındalığı, "sonsuz ve anlamsız bir entelektüel diyaloga" kaymaktan kaçınmasına yardımcı olur [agy, s. 401]. Bu hastalar hayatlarının çok erken bir döneminde dil gelişimini, gerçek bir iletişim yolu olarak değil de, boşluk ve varolmama duygularına karşı savunma olarak kullandıkları için bu çok karşılaşılan bir durumdur.

Winnicott "varolmaya devam etme" duygusu üzerine yazmıştır. Otistik çocuklarda olduğu kadar, S. Klein ve sonradan Tustin'in tanımladığı hastaların da kaygısı "varoluş" hissini kaybetmektir. Kendilerini boş hissederek, kişisel kimlik duygusu oluşturmaya çabalarlar. Otistik çocuklar bu kaygıları kelimelere dökemezler, ancak bazı nevrozlu yetişkinler –ayrıca şairler– bunu yapmayı başarmışlardır. Tustin'a göre bu duyguların, özellikle baş dönmesi hissiyle düşmede olduğu gibi, somut bir bedensel algısı vardır. Ferenczi'nin [1913] bir seansın sonunda yaşanan baş dönmesi hislerini tanımlaması da bunları andırır. Bu duyguların beden tarafından somut olarak algılandığını vurgulamakla birlikte Tustin, ruhsal bir kapsayanın eksikliğine bağlı olarak, ayrılıklar yaşandıkça artan kaygının ruhsal boyutunu vurgulamıştır. Ona göre, duyum dalgaları ve akımları, duyarlı bir annenin kapsama yeteneği veya bebeğin kendi teninin sınırları tarafından hiçbir zaman tam olarak çevrelenmemiş gibidir. Tustin'ın alıntı yaptığı İngiliz şair Louis MacNeice, bu varoluş-

sal kaygıları kelimelere dökmeyi başarabilmişti. Hastalarımın rüya imgeleri – donmuş su ısıtıcısı veya yapılırken ufalanan kum duvarı– şairinkine benzer eğretilenme nitelikli düşünme girişimlerinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Dedesi soykırım sırasında bir Nazi ölüm kampında ölen başka bir analizan olan “Dominic”, düşüncesindeki boşluk duygusunu şöyle kelimelere dökmeye çalıştı: “Gün ışığı görmemiş düşüncelerimin anlaşılmasız doğası.”

Tustin için eğretilenme nitelikli bu tür anlatımlar, analiste –yeterince hassas olduğu takdirde– gösterilebilen farkındalığın ertelenmiş bir biçimidir. Tustin, gizli bir otistik kapsüle sahip olan nevrozlu erişkinlerin bu yapıyı, otistik çocuklara benzer bir şekilde, dehşetin etkisiyle karşılaşıldığında algısal alanlarını daraltarak inşa ettiklerini ileri sürer. Bu, otistik çocuğu dayanılmaz bir biçimde farklılaşmış hassasiyetine sessizlik dayatmaya yöneltilir. Freud [1926d (1925)] şöyle yazmıştır: “Duygulanımsal durumlar, travma nitelikli ilkel deneyimlerin tortuları olarak zihne dahil edilir ve benzeri bir durum oluştuğunda bunlar belleksel simgeler olarak yeniden canlanır.” Tustin’e göre travmayı oluşturan, bebek ile besleyen anne arasındaki ilk fiziksel ayrılmanın zamanından önce fark edilmesidir. Zamanından önce oluşan bu farkındalığın travması, ilk duruma benzer görünen tedavi durumları oluştuğunda tekrar ortaya çıkmak üzere askıda kalabilir. Bu kopukluk –burada dil ile meme-başı arasında– en şiddetli olarak, ağzın bir kısmının parçalandığı veya kaybolduğu hisleriyle bebeğin ağzında deneyimlenir.

Beden duyumlarındaki bu kopukluk, anne işlevi gören nesnenin duyarlılığının ve karşılık vericiliğinin eksikliğine bağlı dehşeti de beraberinde getirir. Sonuç olarak, Houzel’in [1985] tanımladığı gibi, coşkusal bir kargaşa oluşur. Bedende somut bir şekilde algılanan bu dehşet verici düşme –baş dönmesiyle dipsiz bir kara deliğe dalma– hissi, erken deneyimlere bağlı olarak beklenen tepkinin tersine, kopukluk veya paradoksyla karşılık verildiğinde coşkusal dürtülerin düşmesiyle bağlantılıdır. Varolmaya devam etme hissini kaybetme umutsuzluğuyla birlikte düşmekten ve belirsiz bir mekanik uyarılma biçiminde parçalanmaktan kaçınmak için kendilik, çok-duyulu devinimi bertaraf ederek duyusal bilgiye tutunmaya ya da düz, iki boyutlu bir yüzeye yapışmaya gayret edebilir. Bu sebeple deneyime anlam veren (anlam derken, duyusalılık –ön-algılar anlaşılır hale gelir– ve coşkusal dürtülerin istikametidir) bir nesne içeren çok-duyulu bir alan yaratılamaz. Bedene dayalı duygulanımları bütünleştiren simgeleştirme ve düşünme süreçlerinin çok anlamlılığının tam olarak gelişmesi için böyle bir alan gereklidir. Benim görüşüme göre, bir beden bölgesi kendini, herhangi bir simgesel bağ içinde algılanma olasılı-

ğı olmaksızın kesilmiş veya bölünmüş olarak hissedebilir; böylece ne yatırım yapıldığı ne de geri çekildiği için birbiriyle bağlantılı sinir ağlarının bir parçası olamaz. Duygulanım temsili ve karşıaktarım üzerine geniş kapsamlı yazılar yazmış olan David'e göre; "kendimizi ruhsal bir gerçekliğin, hiçbir imge içeriği taşımayan ve duygulanımlar tarafından temsil edilenin doğasına ilişkin doğrudan hiçbir referansı olmayan geçişi bir emanetçisi durumunda bulduğumuz olur; fizyolojik tepkilerle eş süreli olan bu ruhsal gerçeklik, her şeye rağmen bir cümle türetmek için yeni bir şekil oluşumunu (*neomorphogenesis*) başlatabilecek bilgi taşır" [David 1984].

Bir analiz sırasında, düşme duyguları gibi somut ve bedensel olarak deneyimlenen temsil edilemez bir yok olma kaygısıyla karşılaşabiliriz. Duygulanımları bütünleştirerek temsillerin gelişimini mümkün kılan analiz çalışmasıyla umut edilen, zihnin ıstırabını kabul eden bir içsel nesneyle bağlantı kurarak yaşamın ilk aylarındaki dürtüsel gücünün hafıza ağlarının donanımına yeniden katılmasıdır; bu itici gücü beden vasıtasıyla iş başında olan bir düşünmeyle birleştirerek kendilik, anlamlılık kaybının sebep olduğu umutsuzluğa rağmen hayatta kalabilir. Bundan sonra ayrılık ve ölümlülüğe dair yeni bir farkındalıkla kendilik, gelişmeye ve büyümeye devam edebilir.

Klinik Örnekler

Şimdi otistik kuşatmalarda görülen bazı meselelerle bağlantılı birkaç klinik örnek sunacağım.

Zihnin örgütlenmesi söz konusu olduğunda, Tustin ve diğerlerinin otistik kapsülün varolduğunu varsaydıkları hastaların tümü nevrotik yetişkinlerdi. Şu anda kendimi bu tür bir terminoloji kullanmakla ilgili giderek daha tereddütlü hissediyorum. Aline vakasında (rüyasında patlayan tuğlaları gören hasta), 1980 yılında analizinin başında –klasik divan yöntemi– koyduğum tanı, depresif yönleri olan histerik-fobik bir durumdu. Oidipus nitelikli malzemenin analizi ön plana çıktı; özdeşleşim örüntüsünün bir kısmı onu, bir hamilelik sonrası tüm dişlerini kaybeden veya doğum yaparken ölmüş olan depresif bir anne figürüyle özdeşleşmekten koruyan fallik bir öge içermekteydi. Çok geçmeden, tipik olmayan bazı unsurlar beni koyduğum ilk tanıyı değiştirmeye zorladı. Bunları göz önüne almış ve Aline (bana göre vaktinden önce) analizi bitirmek istediğinde bunu reddetmiş olmalıydım. Ayrıca her tatil arası olduğunda, Aline'ın ağzında yer alan iyi huylu bedenselleştirmenin tekrarlamasına daha fazla dikkat etmeliydim. Analizini bitirme planını gerçekleştirmeye hazırlanırken, daha önce "dişeti iltihabı" sorunu yaşadığı yerde çene kanseri başladı.

Aline'i yakın dönemde tekrar gördüm. Ağzı tamamen tedavi oldu ve artık histerik ya da fobik belirtilerden muzdarip değil, ancak üzüntü verici derecede aşırı hassas. Bu makaleyi yazarken analizinin başlangıcına ait notlarımı tekrar okudum ve onu divana uzanmaya davet etmeden önce, haftada iki seansla kısa bir yüz yüze analiz dönemi olduğunu fark ettim. O zamanlar bu deneyimin ona, benim gerçekten hayatta olduğumu kontrol etmesi, yaşayan bir anneyle özdeşleşim kurabilmesi için yüzümü inceleyebilmesi ve benim düşmansı bir anne olmadığımı görerek kabul edebilmesi için yardımcı olduğunu not etmişim.

Şimdi bu sözler bana, 1993'de Cerisy'de (Fransa) bir seminerde Thomas vakasını (o zaman vakayı Cham diye adlandırmıştım) sunarken kullandıklarına çok yakın geliyor. Yüz yüze oturduğumuz ilk görüşmelerden söz ederken şöyle demiştim: "Geriye bakıldığında, birbirimizin gözlerine bakabildiğimiz başlangıç aşamasının oldukça uzun sürmesi, kelimelerle ifade edilemeyecek zihinsel huzursuzluğu kapsamaya yardım etmekte gibidir. Ayrıca bu şekilde çalışmak, hastanın tahrip edilmemiş bir nesneyi içselleştirmesini mümkün kılar. Bu tür bir işleyiş, divana yatan hastanın yok olma kaygısı çalılışmadan önce her iki tarafa da fayda sağlayabilir."

Bu iki analizanla olan deneyimim beni, sadece analiz bitiminde değil, ayrılık zamanlarında da oluşan bedenselleştirme tehlikelerine karşı son derece dikkatli olmaya yöneltti. Bunun yanı sıra, yüz yüze çalışma tekniğini daha fazla kullanmaya başladım –örneğin Sylviane'ın durumunda, onu haftada dört seanslık bir ritimle görüyordum. Ayrıca son dönemlerde bu gibi analizlerde edilgenliğe karşı kullanılan savunmalar hakkında da oldukça düşünmekteydim: Doğası ister fallik ister anal veya oral içerikli olsun, bu savunmacı etkinlik aktarımda öne çıkan ayrılığın erotizmi ve acısıyla oluşan uyarılmayla istila olmaya karşı bir mücadeledir. Çöküş yaşanan durumlarda zor olan, yeni oluşan melankoli ile otistik setin ortadan kaldırılmasını birbirinden ayırabilmektir. Bir analiz sürecinde otistik kuşatmanın iki türlü işlevi olduğu görülebilir: Hayatın erken dönemlerinden kaynaklanan acının ya da travma nitelikli işlenmemiş bir uyarılmanın farkındalığına karşı mücadelede ve Oidipus nitelikli kaygılar ve depresyonla yapılan savaşta.

"Evelyne" (*Uyuyan Güzel* olarak adlandırdığım –Lechevalier 1999) aslında bana ilk başta nevrozlu bir hasta olarak görünmüştü. 1970'lerin sonlarındaki (klasik) ilk analizi sırasında anoreksiya nervosa sorununun fobiktakıntılı bir yapıda olduğunu düşündüm. Benim şüphelerime rağmen, iyileştigiğine inanarak analizini dört yıldan sonra bıraktı. Arada sırada danışmanlık

isteyerek benimle bağlatıda kaldı ve on beş sene kadar sonra yeniden analize başladı: Bu defa haftada iki seansla yüz yüze bir çerçeve içinde sürdürdük. Analize iki sebeple dönmüştü: Devamlı baş dönmesi hissediyordu ve bazı aile yasalarını derinlemesine çalışmak istiyordu.

İkinci analiz deneyiminden hemen önce doğan oğlunu memeden keserken, Evelyne'in son derece depresif olduğu, uykusuzluk çektiği ve koyduğum ilk tanıya şüphe düşüren yıkıcı eyleme dökme davranışları gösterdiği bir dönemden geçtik. Bir rüya sayesinde (Evelyne'in annesini hem cinsel, hem de fiziksel olarak istismar eden) büyükbabasının mezarı ve Evelyne'in doğumundan sonra (erken doğum olmuştu ve Evelyne sütten kesilirken hastalanmıştı) annesinin boş, depresif bakışlarıyla ilgili algısını yoğunlaştıran izlere yapışarak tutunduğunu (ama bunu inkâr ettiğini) görebildik. Bu büyükbaba, altı yaşındaki Evelyne'in Oidipus nitelikli yatırımını ona doğru yer değiştirdiği sırada ölmüştü. Bu yoğun izlere tutunmak ayrılığın boşluğuna düşmesini engellemişti. Takıntılı törenlerinin bir parçası olan dokunmaya yönelik yasak, erken doğmuş bebeğe gözler ve deri yoluyla coşkusal olarak dokunmaktan kaçınmayla birlikte yoğunlaşmıştı. Analizde yapmakla suçlandığım "kötü muamele" "kızına böyle şeyler yapmış olan iyi bir büyükbaba"yla bağlantılı olabiliirdi.

Bu tür bir vakaya ilaveten otizm belirtileri gösteren 18 aylık bir kız çocuğun tedavisi ve (küçük kızın erkek kardeşinin) ev-odaklı bebek gözlemi —bu çocuklar Ermeni tehcirinden sağ kurtulanların üçüncü kuşağıydı— bana histerinin, yaşamın en başında otizm veya psikosomatik bozukluklar gibi olasılıklarla sonuçlanabilecek bir dönemden sonra yaşanan bazı birincil depresyon durumlarının sonraki gelişimsel olarak yeniden bir örgütlenmesi olup olmadığını düşündürdü. Analiz sırasında harekete geçen bir kuşatma, tipik olmayan klinik görünüm ve belirtilere sebep olabilir. Öte yandan, zulmedildiğini hisseden ve neredeyse paranoyak hezeyanları olan hastalar, analiz sırasında koruyucu bir otistik kabuğu andıran bölme mekanizması ortadan kalktıkça, şiddetli histeri belirtileri gösterebilirler. Sylviane'la olan da buydu.

Otistik bir kuşatmanın kişiliğin nevrozlu yönleriyle birlikte varolduğu vakalarda bile "nevrozlu kişiliklerdeki otistik kuşatmalar"a başvurmak yerine, hastanın daha nevrozlu veya daha psikotik bir yapıya sahip olmasına bağlı gelişimsel uyumsuzluk açısından düşünmeyi tercih ediyorum. Burada zihinsel bozukluk meselesini tartışmaya niyetim yok, yine de bana öyle geliyor ki otistik bir kuşatmayı ortadan kaldırmak, zihinsel nitelikleri coşkulara yakınlılaştırıp hastanın eğretilme yeteneğini artırır ve böylece onları dönüştürür.

Sylviane

Sylviane, son dokuz yıldır benimle analizde. Şu anda yüz yüze haftada dört seansı var. Seneler içinde çerçeve aşamalı olarak değişti –ilk iki sene haftada iki, daha sonra üç seansı vardı ve son 18 aydır dört seansı var.

İlk görüşmeler sırasında, daha sonra başkasıyla evlenen bir adamla yaşadığı bir ilişkiden sonra, Sylviane henüz bir ergenken doğan kızıyla birlikte yaşıyordu; bu adam hastamın oldukça hayran olduğu bir sanat alanında çalışıyordu. Başlangıçtaki zorluklardan sonra, Sylviane’in kızı da şimdi aynı alanda oldukça başarılı. Öte yandan Sylviane geçici bir işten diğerine geçti; şimdi-lerde ise saldırgan ergenlerle bağlantılı, çok az maaşlı, tam zamanlı bir işte.

Yıllar boyunca Sylviane hangi mevsim olursa olsun, devamlı gri bir yağmurluk giyerdi. Yakın bir zamanda bana bu yağmurluğun ayrılmaya dayanmadığı bir deri –dişil özelliklerini saklayan koruyucu bir deri– gibi olduğunu söyledi, tıpkı giydiği pantolonun da yaptığı gibi. Ancak küçük bir kız çocuğuyken annesi ona çok güzel giysiler giydirdi.

Yüzünde her zaman sert bir ifade vardı, çelik mavisi gözleri korkutucu bir şekilde parlardı. Elimi sıktağında ya parmaklarımı sıkardı, ya da gerçek bir temastan kaçınırcasına elini gevşek bırakırdı. Takma dişlerini saklamak istercesine dudaklarını sıkıca kapatırdı –annesi damağındaki bir bozukluğu düzelttirmek için Sylviane’in tüm dişlerini ergenliğinde çektimişti. Geçen birkaç yıl boyunca Sylviane seanslarda ağlayabilmişti –hissettiği acıyı ifade ettiği anda yüzünün yumuşadığını görebiliyordum.

Yakın bir zamanda, bir rüyasında “*Doulet*”⁴ adını verdiği bir karakter belirdi. Şimdi, bazen bir şakayı paylaşmamızı mümkün kılan bir gülümsemeyle doğrudan gözlerime bakabiliyor.

Başından itibaren ne kadar yalnız hissettiğini vurguladı: Bazen korkutucu bir boşluktan başka hiçbir şey hissedemezdi. Arada sırada görüştüğü evli bir sevgilisi vardı. Beni şiddetiyle kışkırtıyordu –onu analize getiren kızına yönelik şiddet duygularıydı. İşyerindeki üstlerine yönelik saldırgan tavırları onu, her seferinde kendi yenilgisiyle biten amansız dalaşmalara yöneltiyordu. Terapi başladıktan kısa süre sonra aktarım içinde beni, bir yaya geçidinde son derece “narin” olarak gördüğünü, öyle ki arabasını dosdoğru üstüme sürmek istediğini söyledi. Ne denli “narin” olduğumla ve saldırganlığının katıksız yoğunluğuyla nasıl hemen yıkılabileceğimle ilgili sıkça endişelenirdi. Cinayet arzularını bilmemi, fakat bunlardan dehşete düşmememi istiyordu.

4 Burada “douleur” [acı çekme] ve “doux lait” [tatlı süt] kelimeleri arasında yoğun bir ses benzeşmesi vardır – İng. ç.n.

Yakın bir zamanda kendisini, sonradan sinemaya da uyarlanan Genêt'nin *Hizmetçiler** adlı oyunuyla karşılaştırdı. Kendisini yasaların yanlış tarafında bulmuştu: Bir ergenken, ülküleştirdiği bir rahip onu cinsel olarak taciz ettikten sonra papaz evini yakmıştı; bu papaz evine, evden kaçtıktan sonra sığınmıştı. Aktarım içinde benim danışma odam bu papaz evi olmuştu –bir keresinde çakmağını çıkarttı ve kelimenin tam anlamıyla divan örtüsünü yakma tehdidinde bulundu.

Aktarım içinde ben bazen anne, bazen baba nitelikli bir ensest figürüy-düm. Sylviane'ın ailesi Fransa'nın kuzeydoğusunda bir madenci kulübesinde yaşıyordu, babası kömür madeninde çalışıyordu. Sylviane, sadist olarak tanımladığı annesinden nefret ediyordu. Analiz sırasında ebeveynlerinin ne denli depresif olduğunu fark etti: Pek çok yas yaşamışlardı ve zengin toprak sahipleri olan atalarının sosyal statüsünü büyük ölçüde kaybetmişlerdi.

Sylviane'ın iki erkek kardeşi vardı: Büyük olan inşaat mühendisliği okumuştı, küçük olan ise zihinsel engelli görünümüyle bir psikotik olarak tarif edilmekteydi ve annesiyle ensest benzeri bir ilişkiye hapsolmüştü. Sylviane on yaşlarındayken annesinin küçük oğlulla birlikte uyumasını sağlamak için babasının yatağında yatmaya başlamıştı. Analizde yüzeye çıkan ertelenmiş bir anısında babasının erekte oluşlarını ve o sıralarda bazen olan kendi yatak ıslatışlarını hatırladı. Çok tatlı küçük bir kız olarak ilk kez âdet görmeye başladığında dehşete düşmüş olması gerektiğini düşündü; bu onu “erkeksi” bir “sert” tutum edinmeye yöneltti. Bu aynı zamanda, annesinin Sylviane'ı tüm dişlerini çekirtmeye zorladığı dönemdi. Bununla ilgili tamamen dehşet verici bir anısı vardı; takma dişler takmak zorundaydı ve kendini biçimsiz hissediyordu.

Sylviane bana hemen bağlandı, öyle ki analitik ilişkideki herhangi bir kopuşa tahammül etmesi imkânsızdı. Penceremden ışık sızdığından emin olmak için geceleri gelme ihtiyacıyla birlikte son derece saldırgan belirtiler gösteriyordu; dehşet ve düşünce yokluğu ifade eden uzun süreli sessizlikler oluyordu. Bu sessizlikler bitmez tükenmez gibiydi; Sylviane gözlerindeki katı, boş bakışlarla duvar halısındaki bir ayrıntıya veya kaloriferin ucuna bakarak, bazen de küçük deri parçalarını kopartmak için elleri dudaklarında, koltu-

(*) Aykırı Fransız yazar Jean Genêt tarafından yazılan *Hizmetçiler*, ilk olarak 1947 yılında sahnelendi ve 1974 yılında Louis Jovet tarafında sinemaya uyarlandı. Genêt, oyununu belli belirsiz bir biçimde 1933'te Le Mans'da patronlarını ve kızını öldüren Papin kardeşlere dayandırmıştır. Solange ve Claire, çalıştıkları evin hanımı olan Madame evde yokken sadomazoşist oyunlar oynayan iki hizmetçidir. Oyunlarının odağında Madame'ı öldürmek vardır ve güç bölünmesinin her iki tarafını da sergilerler. Oyun, Nisan Yayınları tarafından Salah Birsell'in çevirisiyle Türkçeye kazandırılmıştır – ç.n.

ğunda hareketsizce oturuyordu. Farklı, ayrı bir alan yaratma gerekliliğini hissettirdim. Bunu önce somut olarak –evin başka bir kısmını kullanan ve onunla her yalnız olduğumda ve Sylviane o korkutucu ruh hallerinden birindeyken gürültüyle hareket eden bir meslektaşım vardı– daha sonra ise vakayı bir meslektaş grubuyla tartışarak yaptım. Bion’un yaklaşımı çok yararlı oldu: Bilhassa fark ettim ki eğer ben Sylviane’dan korkuyorsam bu, Sylviane benim onu öldüreceğimden korktuğu içindir.

Sylviane’da otistik bir kuşatma olduğu gerçeğini fark ettiğim dönemi bilhassa tartışmak istiyorum. Patronundan söz ederken bana bağıırıyordu: “Canlı canlı derimi yüzmek isterdi!” Sylviane’ın seansta veya sonrasında şiddete yönelik bir şey yapabileceğinden korktum. Korkumu kapsayabilmek ve o odamda aşağı yukarı hızla yürürken uzun süren, boş sessizlik anlarının içine çekilmemek için bebek gözlemi yaparcasına onu gözlemlemeye ve yakın fiziksel temas açısından ne yaptığını düşünmeye başladım: Divan örtüsünü veya duvar kâğıdını benim derimmişcesine tırnaklardı; perdeleri eteğimmiş gibi sıkıca kavrar veya yukarı kaldırırdı; gözlerini benimkilere kilitlemek istercesine pencerelere bakardı. Fark ettikçe bu fiziksel algıları kelimelere döktüm.

Bunun üzerine ilk olarak Sylviane –özellikle yer altı sığınağı ve kumsal-daki kumla ilgili– rüyalarını anlatmaya başladı. Şimdi bunları daha ayrıntılı bir şekilde inceleyebilirim.

Sylviane bir yer altı sığınağından çıkarak kumsala uzanır. Kumda daha derine gömülmüş olan bir adamın iskeleti kolunu ona dolar ve onu ölümüne çeker. Bu Normandiya Çıkartmasından kalmış bir ceset midir? Rüya ile ilgili çağrışımlar olarak, biri kendisi doğduktan hemen sonra kendini asan, diğeri ise başına kurşun sıkarak intihar eden babasının erkek kardeşlerini hatırladı. Bu ölümler hakkında asla konuşulmamıştı ve Sylviane onlar hakkında düşünmeyi imkânsız buluyordu. Rüyadan birkaç yıl sonra, Sylviane bana beyinlerin havaya uçmasını içeren düşlemlerinden söz etti –ne zaman amcasıyla ilgili düşünse hem dehşete düşüyor, hem de heyecanla uyarılıyordu.

Bu rüyadan sonra –ilk analizinde– başka bir rüya anlattı: *Tekinsiz bir ortamda ağzının kumlu, sert ve yutamadığı bir şeyle dolduğunu algılıyordu.* Bunun ona, küçük bir bebekken yatakta yalnız olduğunda odanın dönüşümünü gördüğünü hissettiği, duvarların üzerine geldiği ve etrafındaki alanın gide-rek dümdüz olduğu zamanı anımsattığını anlattı bana. Konuşurken parmaklarıyla, kum renkli divan örtüsünün desenindeki küçük kabartılarla oynadığını fark ettim. Bazı iplikleri çekti ve otistik çocukların ışığa yapışmasına benzer şekilde, parmaklarıyla ve gözleriyle bu kum gibi küçük noktalara yapışarak

hayranlıkla baktı. Ona ağzının, daha önceki rüyasında dışarı tırmandığı yeraltı sığınağına benzer görüldüğü, ancak sonrasında ufalanan ve dağılmış küçük parçalar şeklinde divanıma düşen kumla olduğu gibi coşkuları tarafından istila edildiği yorumunu yaptım. Sanki Sylviane'ın derisi canlı canlı yüzülmüştü, sanki artık bu değişim döneminde (bu dönem ona belki de Normandiya çıkartmasına benzer geliyordu) onu bir arada tutacak bir derisi yoktu. Belki bende, onun derisini canlı canlı yüzmek ve ağzını akıcı süt yerine pütürlü kumla doldurmak isteyen patronunu görüyordu. Eğer Sylviane dıştaki saldırganlık kabuğundan vazgeçebilseydi, kendisini divanımda bir araya getirebilir miydi? Onu dik tutan bir iskelet gibi içselleştirebileceği –ve böylece yaşayan bir insan olmasını mümkün kılabilecek, amcalarının iskeletlerinden ve babasının dikkatinden başka– bir zarfı ve yeterli desteği bende bulabilir miydi?

Yastaki ebeveynlerine dair bir bebek olarak algılarıyla ilgili bellek izleri hakkında zihnimde hâlâ şüpheler vardı; belki de bunun memeden kesilmeye bağlantısı vardı. Bu izler, rüya çalışması ve aktarımda gerçekleşen çalışma sayesinde simgesel olarak temsil edilebiliyordu. Sylviane'ın ağzındaki pütürlü kum belki de John'un "yaramaz diken"ine" veya David'in ağzındaki ve tenindeki kuma** benzetilebilir [Tustin 1972].

Yeraltı sığınağı bana otistik bir kabuğu veya Bick'in terimiyle "ikinci bir deriyi"*** düşündürdü. Bu eksik olduğu için henüz koruyucu bir kişisel ve kapsayıcı derisi olmayan hasta, divan örtüsünün ipliklerine yaptığı gibi yapışkan bir biçimde benim derime tutunuyordu. Coşkularının kum tanecikleri gibi ufalanabileceği fikriyle dehşete düşüyordu.

Daha sonra gördüğü "palimpsest" rüyasındaki parşömen, farklı zaman dilimlerinden kalan parçalardan geçmiş tarihinin izini tekrar süren kelimele-

(*) Tustin (1966), "A significant element in the development of autism" makalesinde otistik bir çocuğun terapisine değinir. Üç yaşında terapiye başlayan John, terapinin ikinci yılında emziren bir kadının memesini görür ve bunu "kırmızı düğme" olarak tanımlar. Bir zamanlar bu kırmızı düğmenin ağzının bir parçası olduğunu sandığını, öyle olmadığını anladığı zaman öfkelenip o "yaramaz düğmeyi" patlattığını söyler. Düğme "gittiği" zaman ise geriye "yaramaz dikenli bir kara delik" kaldığını ifade eder – ç.n.

(**) Tustin'ın (1990) "The protective shell in children and adults" adlı kitabında değindiği David, on yaş on aylıkken çocukluk psikozu tanısıyla Tustin'a yönlendirilmiştir. Terapideki bir ayrılıktan önce hissettiklerini tanımlarken David "her yerimde ve ağzımda kum var" demiştir – ç.n.

(***) Bick'e göre birinci-deri oluşumunda sorun yaşayan hastaların analizi, emzirme döneminde yaşanan ağır sorunlara işaret eder. Bu hatalı deri oluşumu daha sonraki bütünleştirme ve örgütlenmede genel bir kırılma sebeptir. Bu durum gerilemeden farklı olarak bütünsel ya da kısmi "bütünleştirilememe" (unintegration) durumları olarak görülür. İlk deri bütünleştirmesinin yerini alan bu "ikinci deri" kendisini, kısmi ya da bütünsel biçimde, kuvvetli (muscular) bir kabuk ya da ona denk düşen sözel kuvvet (muscularity) olarak gösterir – ç.n.

rin yardımıyla bir kapsayan inşa etme girişimiydi. Bu kelimeler enseste karşı ona, birincil duyularına hapsolmuş olan kadınsılığını koruyan fallik ve anal savunma silahlarının olduğu yeraltı sığınağının olduğundan daha iyi bir koruma olabilir miydi?

Başka bir rüyada Sylviane, kendisini bir maraton kazanmış olan bir film aktörüne benzer olarak gördü. Bu aktörün, palimpsest rüyasındaki kendisini temsil ettiğini hissetti. Bu nedenle hem aktör, hem de senaryo yazarıydı. Bazı eylemlerinin ve bizim analizdeki ilişkimizin altında yatan anlamı ve bilinçdışı dinamikleri tanıyabilmeye başladı. Ancak anlamsız bir karmaşadan çıkartılacak pek çok anlamdan birinin böyle durumlara uygulanabileceğini ve aramızda paylaşılabildiğinde bunun coşkusal bir etkisinin olduğunu fark etmesi de, onu geçmiş senaryoların örüntülerine benzer yeni tekrarlar yapmaktan korumaya yetmiyordu. Bununla birlikte her gerileme döneminden sonra, paylaştığımız tarihin anısı aramızdaki bağı sürdürerek, onun bir kere daha ileri gitmesini mümkün kıldı. Her ileri gittiğinde içinde keşfedecek yeni alanlar buluyordu; aynı zamanda ilişkimiz daha üçgen ve Oidipus nitelikli bir yapıya dönüşüyordu, zira bazen koridorda eşimle veya başka erkek hastalarla karşılaşıyordu. Eşcinsel tutku daha sonra yerini Oidipus nitelikli rekabete bıraktı, böyle olmasına rağmen inkâr edilemez derecede paranoyakça zulüm dönemleri vardı –tüm-güçlü bir yansıtmacı özdeşleşim tarafından kontrol edildiğimi hissediyordum.

Haftada dört seansa geçmeyi tartıştığımız zaman Sylviane, “çok fazla aldığı ve yeterli alamamanın sınırlarının ötesine geçtiği” için çok suçlu hissetti. Sonrasında çocukken her yalnız uyuduğunda yüzündeki ifadenin sertleştiğini hatırladı. Bir önceki hastaya kapıya kadar eşlik ederken ona rastladığımda yüzümde böyle bir ifade görmekten korkmuştu.

Bir çocukluk anısına göndermeyle yatağının yanındaki dolabın arkasında ne olduğunu merak etti. Bu ona, benim odamdaki divanın yanındaki kapıyı anımsattı. Bunun çok eskiye kadar giden bir şey olduğunu düşündü. O anda, elimi bir şekilde hareket ettirdim ve Sylviane elimdeki yanık izini fark etti; onu tehdit etmek ve ona neler yapabileceğimi göstermek için elimi özellikle hareket ettirdiğimi düşünerek endişelendi. Birkaç dakika boyunca sessiz kaldı. Belki de ona “dolabın kapısını açarsan, elini benimki gibi yakarım” dediğimi düşünüyor olabileceğini belirttim –özellikle yüzümdeki sert ve insani olmayan ifadeyle ona benzediğimi hissediyorsa. Sylviane cevapladı: “Bu doğru olabilir.” Sonrasında çocukluğundaki dolapta köy insanların kullandığı türden seramik bir tereyağı kabı bulunduğunu ve boş olduğunu hatırladı. Yatağını ıslattığında kirli iç çamaşırlarını oraya saklardı, bulunmasından çok korkardı. Dolaptaki, cin-

sel organındaki ve boş yağ kabındaki el ile cinsel organındaki sıcak idrarın verdiği coşkuyu, merakını ve cezalandırılma korkusunu bir araya getiren bir yorum yaptım. Bedeninde somut olarak deneyimlediklerinin analizde kendi zihninin ve benimkine dair merakının dolabını açmakla olduğu kadar benim kocamla olan hayatıma açılan kapıyı açmayla da bağlantılı olduğunu vurguladım. Sylviane cevapladı: “E, ne zaman hafta dört seansa başlıyoruz?”

Bunu izleyen seansta, erkek kardeşine ait “Bütün Dünya” adındaki kitap serisine olan merakıyla ilgili konuştu. Açgözlülüğünden korkuyordu: “Yutulmayacak kadar kocaman bir şey.” “Bu tür bir şey benim değil, kardeşim içindir” diye hissetmişti –bunun sonucunda varoluşun tamamen sınırsız olmasından dolayı hissettiği korkuyla tüm bilgiler tabuya dönüştüler. Daha sonra *küçük bir kızı kaybettiği için endişeli olduğu* yeni bir rüyasını hatırladı. *Küçük kız daha sonra tekrar bulundu, oldukça sakindi, çünkü tekrar bulunacağını biliyordu.* Küçük kız, Sylviane’ın beş yaşında olduğu eski bir aile fotoğrafında giydiği kabarık kollu elbiseyi giyiyordu. Bu küçük kız, Sylviane’ın kendisiydi.

Birkaç ay sonra başka bir rüya hatırladı: *Beyaz bir kedi görür* [Sylviane bunu benim adımla bağdaştırdı* –gözlerimin içine bakarak “Bilin bakalım kedi hangi renkti?” diye sordu]. *Kedi parlak beyazdır, ama kendi kanından oluşmuş bir gölde yatar. Sylviane kedisinin ölebileceği konusunda uyarmak ve bir şeyler yapılması gerektiğini söylemek için kediyi sahibine geri götürür.*

Yaptığı gece dövüşleri sebebiyle suratında izi olan yaralanmış bir kedi gördüğünü hatırladı ve bunu “pisicik”le,** yani cinsellikle bağdaştırdı. Bunu tekrar aktarıma getirdim: Tehlikedeki kedi analizde paylaştığımız bir şeydi.

Bir sene sonra Sylviane bana her regl olduğunda sivilaşmayla ilgili kaygılarını anlattı; bunlar, vücudunun parçalara ayrıldığını ve adet kanıyla birlikte dışarı aktığını hissettiği yok olma kaygılarıydı. Zamansız bir kayıp hissi vardı. “Deliği tıkamak”, kaybı önlemek ve kötü koku oluşmasını engellemek için daima tampon kullanıyordu. Ergenken babasının kötü bir koku yaydığını söylediğini hatırladı. Bu, çocukken başlamış olan aşırı yakın fiziksel temaslarının sonuydu. Bu uyarıyı kadınlığının reddi olarak deneyimledi. Şimdi enestle ilgili babasından korktuğunu anlayabiliyordu ve bölgesel karşılığın daha fazla farkındaydı. Sylviane artık, kadınsılığını sadece enest bağlantılı değil, aynı zamanda bedeninin sınırları içerisinde varolamama sonucu çözülme kaygısı sebebiyle de nasıl tehlikeli olarak deneyimlediğine dair artan bir

(*) Yazarın adı olan Bianca, İtalyancada “beyaz” anlamına gelir – ç.n.

(**) Özgün metindeki “la chatte” ve İngilizce çevirisindeki “pussy” kelimesi hem dişi kedi, hem de kadın cinsel organı anlamına gelir – ç.n.

farkındalık kazandı –kendisini algılamakla ilgili trajik boşluk, ebeveynlerinin sessiz kaldığı hayatındaki kritik anlarda yaşadığı boşluk. Sertlik niteliğiyle eril öge, sadece kömür madenlerinde çalışmaya değil, baş etmek zorunda olduğu kayıplara da göğüs geren, ölümsüz olduğuna inandığı ülküleştirilmiş baba imgesi, Sylviane’ın dişil bedenini çözülmekten, kan kaybından ve annesinden nefretinden korudu. Sylviane, ergenlik sırasında kendisi için –hem mesleki yaşamında, hem de karşılaşmak zorunda kaldığı ruhsallık içi mücadelelerde– bu madeni sertliği seçmişti. Hissettiği muazzam yorgunluğun farkına varmaya başladı –“Bu sadece depresyon değil” dedi, “Kendimi daha da sertleştirmek için içimde devam eden daimi mücadele.”

Kedi rüyasından sonra (ama az evvel belirttiğim içgörüyü kazanmadan önce) Sylviane, aktarım ve karşıaktarımda sürekli nefret hissettiği başka bir zulüm döneminden geçti. Coşkusal bir kanamadan korkusu onu yansıtmacı özdeşleşime yöneltti. Bir rüyasında *hayatının gidişatıyla ilgili bazı değişiklikler yapma amacıyla bir iş bulma kurumuna gidiyordu. Alan odalara bölünmüştü; odaların birinde her şeyi gözleyen ve hata arayan paranoyak bir kişi olan yönetici vardı.* Aktarım alanına böylece getirilen sert yüzlü karakteri seansa biraz çalıştık. Değişim fikriyle birlikte, buradaki alanın odalarının da iletişime geçtiğini gözlemledik. Bundan sonra Sylviane rüyasında *bebek arabasında, yumuşak bir kuştüyü yastığa sokulan ikizler gördü. Büyük olanın yüzü diğerini koruyordu.* Burada, önceki zulüm malzemesini takiben tabii ki belli bir ölçüde ülküleştirmenin yanı sıra koruyucu bir kapsayan fikri de vardı; Sylviane aktarımda babasıyla ilişkisini temsil edebiliyordu. Bana babasının ölen bir ikiz kız kardeşi olduğunu anlattı; Sylviane’ın o kıza benzediği söylenirdi. Hangimiz ötekini ölümden koruyorduk? Sylviane şöyle dedi: “Büyükanneimin on yedi çocuğu oldu; on biri hâlâ yaşıyor, ikisi intihar etti, bir tanesi paranoyak ve deli, babamın ise asla söyleyecek bir şeyi yoktur.”

Sylviane, günlük hayatta ve rüyalarında alan algısının değiştiğini hissetmeye başladı. Bunlardan birinde, alanlar ışık içinde yüzüyor ve birbiriyle iletişim kuruyorken, diğerleri karanlıktaydı; örülmüş bir duvar veya tuğlalar-dan yapılmış bir “manastır” (*claustra*), bir bölme gibi iletişimi engelliyordu. Bu Meltzer’ın [1992] kullandığı anlamda bir “claustrum”* olabilir miydi?

(*) Meltzer’in (1992) öne sürdüğü bu kavram, hastanın psikotik bir çöküşe karşı umutsuz bir savunma olarak aşırı derecede yansıtmacı özdeşleşim kullanmasını ifade eder. İçsel annesinin içine girme arzusuyla hasta, onun bir beden bölgesiyle yoğun bir yansıtmacı özdeşleşime girer. Hasta, bu içsel anne içine hapsolür. Meltzer, üç *claustrum* bölgesi tanımlar (baş/meme, genital ve anal) ve her birine ait ruhsal yaşamı ve özellikleri tanımlar – ç.n.

Yansıtmacı özdeşleşimi kullanımına bakıldığında, sahip olabildiği her koruyucu figüre zulüm hep eşlik etmişti.

Başka bir rüyada Sylviane *bir mendil kutusuna vajina veya ağza benzettiği bir yarıktan dışkı dolduruyordu: Böylece kutu ve yumuşak içeriği işe yaramaz oluyordu*. Karşılıklı nefretle doldurulduğu zaman benim karşıaktarım için de aynısı geçerliydi. Bir seansı iptal olduğunda (tam da doğumgününe denk gelmişti), izleyen bir rüyada Sylviane'ın tüm dişlerini, tırnaklarını ve ayağından parçaları –sıra sıra koltukların dizildiği steril bir odada– çeken bir dişçi olarak belirdim. Ayağında ve ağzında yoğun ağrı hissederek uyandı. Bunun daha önce olmuş bir olayın tekrarı olduğu ve şimdi bunu bedeninde deneyimlediği yönünde bir yorum yaptım. Winnicott'un [1974] görüşünü zihnimde tutarak, daha önce yaşamış olduğu bir çöküşten korktuğunu söyledim, rüyanın belki de doğum ayrılığıyla ve kişiliğinin sert, eril kısmından –kendi ayaklarının üstünde durmasına yardım etmiş, ama aynı zamanda ısırabilen ve tırnaklayabilen bir kısımdan– ayrılmayla ilişkili olabileceğini ekledim. Analizin o noktasındaki korkusu buydu –Sylviane'ın söylediği gibi: “Kendimi fiziksel ve somut olarak düşüyor gibi hissediyorum.”

Sonrasında, sevgilisi ona renkli bir televizyon almayı önerdiğinde Sylviane, “yeni bir oyuncak verilmişcesine çocuksu bir haz” deneyimlediğini söyledi. Işığın ve renklerin mucizelerini keşfeden bir çocuk gibiydi. “Siyah ve beyaz ailemin pörsümüş yaşamını temsil ediyordu. Onu ateşe verdiğimde çok sıkı kapatılmış olan kısımları patladı. Baktığında, ışık ve renk oyunları ile ateş güzel. Bu benim içimdeydi, sadece patlaması gerekiyordu.”

Bundan sonra Sylviane, vajinasından tamponu çıkarttı. “Bu aptalca” dedi, “sanki bir şey ağzımı tıkamış gibi.” Daha sonra, bir çocukken deneyimlediği aynı yabancılaşma duygularıyla ağır depresif bir döneme girdi: Bedeninin dışında yüzdüğünü, sürüklendiğini, çevresindekilerin gözlerinde görebildiğini hissettiği boşluktan kaçınmak için umutsuzca bir şeye tutunmaya çalıştığını hissetti. Oluşan bu değişimlerle ilgili olarak umutlu kalmayı başarıp başaramayacağımızı merak ediyordu...

BİR KUŞAKTAN DİĞERİNE TRAVMA İLETİMİ

Peter Pan'ın bir tiyatro uyarlamasına gittikten sonra Sylviane, K. Kelly Lainé'nin “*L'Enfant Triste*”de (Mahzun Çocuk) (1992) bu karakterle ilgili betimlediği iki yönü kendisinde bulabildiğini söyledi. Bu iki yön, yazar J. M. Barrie'nin kendisini yansıtmalarıdır. Peter Pan annesini kaybetmiştir, Barrie de *kendi* annesini erkek kardeşi öldüğü zaman zihinsel olarak kaybeder ve

bundan sonra ondan hiç ayrılamaz. Peter Pan “Varolmayan Ülke”den (Neverland) geri dönerken annesi onun kapalı pencerenin parmaklıklarına vurduğunu duymaz. Geçilemeyen pencere, Peter’in yaslı annesinin gözlerini temsil etmekte olabilir. Peter Pan’a göre kayıp çocuklar “bakıcıları başka yöne bakarken bebek arabalarından düşen çocuklardır.” Varolmayan Ülkedeki bu kayıp bebekler, hikâyedeki bakıcıların yaptığı gibi başka yöne baktığımızda onlara sunduğumuz terapi-arabasından düşebilirler –ya gözlerindeki üzüntü gözlerinin bizimkiyle buluşmasını engellediği ya da ifade ettikleri hayasızlık ve sertlik gözlerimizi kaçırmamıza sebep olduğu için.

Kaptana adını veren kanca iki imgeyi yoğunlaştırır. Kesik bacağının yerini alan kanca, dayanılmaz iğdiş edilme kaygısına işaret eder. Metalik bir kanca hassas tenin yerini alır. Yaşamın başlangıcından beri yaslı ebeveynlerinin gözlerinde algıladığı, Green’in [1982] “ölü anne” tanımına benzer bir bellek izine kancalıdır. Bu tür bir tutunma, depresyonun boşluğuna düşmeye karşı bir korumayı amaçlar ve ebeveyn ile çocuk arasındaki karşılıklı çekimin bir sonucudur. Cournut’nün [1983] belirttiği gibi bu, “bağlantıyı kuran bir kalıntı” sayesinde –önceki kuşağın bilinçdışı suçluluk duygularına kancalı olarak– ortaya çıkabilir. Soykırım, savaş ve benzeri durumlarda travmaya maruz kalmış kurbanların soyundan gelenler, yaşamın başındaki en erken ilişkilerinde isimsiz bir acı algıladıklarında, anlam yıkımının travması sözel olmayan mesajlarla (hafızaya bütünleştirilebilecek hiçbir söz temsili olmadan) iletilerek bu algıya karşı savunmacı bir mücadelenin içine çekilebilirler. Bu, bedende somut olarak algılanan coşkusal bir kan kaybına karşı bir mücadeledir; Tustin tarafından tanımlandığı gibi, ortaya çıkan yok olma kaygısını sınırlayacak hiçbir kapsayan olmaksızın, her şey sadece akar gider. Travmaya maruz kalan ebeveynleriyle ilgili olarak ayrılma kaygısından ve depresif bir hiçliğe düşmekten kaçınmak için bütünüyle dehşet taşıyan bir ize somut olarak tutunmak, söz konusu ebeveynin geçmiş tarihi açısından anlamlı –ancak bebek için anlamsız– olabilir ve bu, otistik bir kuşatmanın gelişimini destekleyebilir. Bu, kendiliğin gelişmek için son bir hamle olarak umutsuzca somutluğa tutunduğu bir düşünmeme kuşatmasıdır. Barrows [1999] ebeveynlerinin ölümünden ya da yıkılmış içsel nesnelerinden dehşete düşmüş bir hastayı aktarır. Benim analizanlarımdan biri olan “Cham”ı tanımlarken [1993], hastanın babasının yıkılmış içsel nesneyle olan bilinçdışı özdeşleşimi anlatmıştım. Analizanlarımızda ortaya çıkan özdeşleşimler, melankolik özdeşleşimler olmaktan çok öte, aslında somut sözde-özdeşleşimlerdir. Belki de bir ize tutunmak, Gampel’in [1993]

“radyoaktif özdeşleşim” dediği duruma katkıda bulunmaktadır. Analizdeki sembol oluşturma çalışması, cansız tutunmanın yerini eğretileninin hareketliliğiyle değiştirmesi için hastaya yardım eder, böylece bedeninde canlanan söz ötesi öğelerin temsilini mümkün kılar.

Kaptan Kanca figürünün tersine Wendy –Peter Pan’ın zamanın dışındaki bir zamandaki eski arkadaşı– aynı karakterin farklı bir yönünü temsil etmekte olabilir: Uzun süre boyunca hayata geçirilememiş, ama sonunda pençereyi bütünleştirerek zaman içinde birbirini takip eden nesiller içinde yerini almayı ve olgun bir kadın olarak gelişmeyi başarabilen dişil bir boyutu. Sylviane’ın umut ettiği –ve vampir nitelikli özdeşleşimlerin* [Wilgowitz 1991] imkânsız kıldığı– buydu.

KARŞIAKTARIM SÜRECİ KENDİLİĞİN ANALİZDE TAM OLARAK GELİŞMESİNE YARDIMCI OLABİLİR Mİ?

Thomas’ya kısaca geri dönmek istiyorum. Yakın zamanda bir rüyasında beliren bir eğretilmeyi yorumladık. Rüya *Thomas, ameliyatın neyle ilgili olduğunu ve nasıl biteceğini anlatan bir cerrah tarafından muayene ediliyordu. Geriye kesilen yerin iyileşmesi kalıyordu. Thomas, kavisli bir fırça yardımıyla o kısmı kendisinin yapabileceğini hissediyordu.* Thomas bunun analizi temsil ettiğini düşündü –artık analizi bitirmeyi ve belki de fırçayla temsil edildiği gibi, devam edecek olan kendi kendini analiziyle yetinmeyi istiyordu. Bir zamanlar, hezeyanlı bir şekilde cerrahın midesinden bir tamponu –hazmedilemeyen bir nesne– çıkartmayı unuttuğuna inandığı bir dönemde, benim cerrahla aramda bir bağ kurduğumu hatırladı.

O olayda cerrah –aslında Thomas’nın kendisine ait olan ve henüz gelişme aşamasındayken alınıp Thomas’nın bedeninin dışında beslenen ve sonra yeniden yerleştirilen– başarılı bir organ nakli yapmıştı. Bana bunu anlattığında sol tarafına dokundu. Ona hangi organdan söz ettiğini sordum. “Sanırım dalaktı” diye cevapladı, “Babamın hayatını kaybettiği araba kazasında yırtılmıştı.” Pek çok kültür ve dile dair bilgisi sayesinde Çin tıbbının dalak-pankreas sistemiyle ilgili söyledikleri aklına geldi: “Dalağın, bireyin soyut varlığının kendi “niteliği” olarak özümсенmesini sağlayan hem fiziksel hem de zihinsel bir rolü vardır.” Almanca’daki “rate”⁵ kelimesinin dışı fare anla-

(*) Wilgowitz, Nazi zulmünün etkilerinin sağ kurtulanların soyunda nüksetmesini ele alır ve bu durumu “vampir nitelikli özdeşleşim” tanımıyla açıklar. Özne ne ölü, ne de diridir; doğmamış bir biçimde imgesiz, zamansız ve mekânsız bir durumda, önceki neslin travmalarında hapistir – ç.n.

5 “Dalak” kelimesinin Fransızcası “rate”dir [İng. ç.n.].

mına geldiğini ve belki de bunun dışıl tarafıyla bağlantılı olduğunu ekledi. Kelimenin İngilizcesinin “spleen” olduğunu hatırladım ve yabancı bir madde olan hazmedilemeyen “tampon”un, bir kan kaybını kapsayabileceği ve kontrol edebileceği şeklinde bir yorum yaptım –benim onu anlama becerim gibi onun, özellikle babasının çektiği korkunç acılar ve ağrılarla ilgili olarak anlama potansiyeli de analizde giderek arttı.

Seanstan sonra çeşitli sözlükleri araştırdım. Dalağın eski zamanlarda melankolinin merkezi olarak düşünüldüğünü keşfettim. O halde belki de gelişmeyi başarmış ve psikanaliz süreciyle içe atılabilmiş bir karşıaktarım melankolisi söz konusuydu. *Bilimsel bir Psikoloji Taslağı* adlı makalesini tekrar okurken Freud’un duyusal ve ruhsal “niteliklerin” varlığını –zamanından önce– vurguladığını ve daha da ileri giderek bu niteliklerin kortekse, böylece bilince taşınmasını ve bütünleşmesini sağlayan omega-sinir hücrelerini tanımladığını fark ettim. Çağdaş nöropsikologlar, korteksin duyusal bütünleştirme alanlarındaki sinir hücresi ağlarının eşmerkezli çemberler biçiminde kümelenmesinin oynadığı önemli rolü vurgulamaktadır. Mesullam’a [1998] göre kendilik, bu kümelenme en doruk noktaya ulaştığında oluşur.

Son seanstan önce gördüğü bir rüyada Thomas, *bir adam tarafından kullanılan bir traktörün arkasında yatmaktadır. Bir kadınla sevişmek ister; ikisi de bu arzuyu paylaşır. Kadının vajinasının içinde bir parça şeffaf ambalaj kâğıdı görür; kadın kâğıdı elinde tutmuş ve sonra vajinasına yerleştirmiştir. Kâğıt, ayna gibi parlar ve üzerinde bir yazı var gibidir.* Bu ona, çocukken gördüğü, aslanların bir ateş çemberinin içinden atladığı bir sirk gösterisini anımsattı. Bu malzemeyi çarpıcı tutku doğrultusunda yorumladım: Ateş çemberiyle temsil edilen tutkulu aşk yine de ambalaj kâğıdıyla sınırlandırılmıştı, tıpkı analizinde çok geçen Soykırım benzeri bir yıkımı önlemiş olması gibi.

Makaleyi sonlandırırken Clarisse Nicoidiski’nin, kelimelerle iletişim kurma ve iletim ihtiyacını anlatan şiirinden bir alıntı yapmak istiyorum. Bu şiir, Yahudi İspanyolcasıyla yazılmış bir kitap olan “*Lus ojus, las manus, la boca*”dan* alınmıştır. Otistik deneyim sırasında bedende algılanan varoluşsal karmaşanın burada tüm coşkusallığıyla ifade edildiğini hissediyorum.

(*) “Gözler, eller, ağız” – ç.n.

Zamanı geldiğinde
 Bizi ürküten sessizlikten başka hiçbir şey
 Yüzümüze
 Cevabı vuramaz
 Oradan, dışarıdan
 Bir cevap
 Ağzında cam var
 Bu yüzden açılıyor ağızım
 Bu yüzden gülüyorum
 Konuşuyorum.

Cam kestikçe daha derinden
 Unutulmuş sevincin
 Çınladığı
 Kırık testi
 Hissediyor gibiyim.

Endişeyle yanımsı
 Sessizlikle çizilmiş
 Tüm yüzümde
 Gözlerimdeki yolu izleyerek
 Onlarla giden
 Artık bilmeden bana bakarı
 Benimle konuşarı
 Topraktaki bir çukurun kenarında
 Bir gün duruvermiş
 Bu kanı kimin temizleyeceğini.
 Yaşardı bu
 Ve bir ağza dönüştü.

[....]

[Nicoidiski, 1978]

Çeviren CEMİL ALTUNBAŞ

KAYNAKÇA

- Barrows, K., "Ghosts in the Swamp; some aspects of splitting and their relationship to parental losses", *International Journal of Psychoanalysis*, 80, 1999, s. 549-561.
- Cournut, J., "D'un reste qui fait lien. A propos du sentiment inconscient de culpabilité emprunté", *Nouvelle Revue de Psychanalyse*, s. 28, 129-149.
- David, C., "A propos de la représentation de l'affect", *Revue Française de Psychanalyse*, 49, s. 3, 797-805.
- Ferenczi, S., "Further Contributions to Psychoanalysis", Karnac Books Londra [1913], 1994.
- Freud, S., *Beyond the Pleasure Principle. Standard Edition*, 18, [1920g], s. 7.
- , *Inhibitions, Symptoms and Anxiety. Standard Edition*, (1926d [1925]), s. 20, 77.
- , "A Project for a Scientific Psychology", *The Origins of Psycho-Analysis. Standard Edition*, 1, (1950a [1887-1902]), s. 175.
- Gampel, Y., "Penser la mémoire impensable de l'extermination", Gillibert, J. ve Wilgowiec, P. (ed.) *L'ange exterminateur*, Édition de l'Université et Cerisy, Brussels, 1993.
- Green, A., "La mère morte", *Narcissisme de vie, narcissisme de mort*, Editions de Minuit, Paris, 1982.
- Haag, G., "Entre les angoisses et dépressions 'prédepressives' et le niveau œdipien génital: un moment technique", *Revue Française de Psychanalyse*, 53, 1989, s. 3, 971-972.
- Houzel, D., "Le monde tourbillonnaire de l'autisme", *Lieux de l'enfance*, 1985, s. 3.
- Kelley-Lainé, K., *Peter Pan ou l'enfant triste*, Calmann-Lévy, Paris, 1992.
- Klein, S., "Notes on a case of ulcerative colitis", *International Journal of Psychoanalysis*, 1965, s. 342-351.

- Klein, S., "Autistic Phenomena in Neurotic Patients", *International Journal of Psychoanalysis*, 61, 1980, s. 395-401.
- Lechevalier, B., "Manifestations psychosomatiques liées au transfert dans les psychanalyses d'enfant", *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, 4, 1986, s. 138-177.
- , "Les enfants de Noé: de la culpabilité à la beauté d'un sens retrouvé", Gillibert, J. ve Wilgowicz, P. (ed.) *L'ange exterminateur*, Édition de l'Université et Cerisy, Brussels, 1993.
- , "Aline: une somatisation en fin d'analyse", *Autisme et métapsychologie*, Actes de la journée scientifique du quatrième groupe, Paris, 1997a, s. 111-121.
- , "Expressions of Annihilation Anxiety and the Birth of the Subject", *Encounters with Autistic States*, Jason Aronson, New Jersey, 18, 1997b, s. 327-339.
- , "El despertar de la Bella Durmiente del Bosque", *Actualidad Psicológica*, Buenos Aires, 269, 1999, s. 21-23.
- , "Affects, somatisation et dégel autistique", *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, 29, 2001, s. 275-303.
- , *Le corps et le sens*, Delachaux et Niestlé, Lausanne, 1998.
- , "Lecture à deux voix d'une observation de maladie de Crohn", Eustache, F. ve Wolf, M. (ed.) *Trouble neurologique et conflit psychique*, Presses Universitaires de France, Paris, 2002.
- McDougall, J., *Theatres of the Mind: Illusion and Truth on the Psychoanalytic Stage*, Free Association Books, Londra, 1986.
- McDougall, J., *The Many Faces of Eros*, Free Association Books, Londra, 1995.
- Meltzer, D., *Studies in Extended Metapsychology*, Strath Tay, Clunie Press, Perthshire, 1986.
- Meltzer, D., *The Claustroom. An Investigation of Claustrophobic Phenomena*, Strath Tay, Clunie Press, Perthshire, 1992.
- Meltzer, D., Bremner, J., Hoxter, S., Wedell, D. ve Wittenberg, I., *Explorations in Autism*, Strath Tay, Clunie Press, Perthshire, 1975.
- Mesulam, M., "From sensation to cognition", *Brain*, 1998, s. 121/1013-1052.
- Nicodiski, C., *Lus ojus, las manus, la boca*, Braad Press, 1978.
- Resnik, S., *Le Temps des Glaciations*, Erès, Toulouse, 1999.
- Rosenfeld, D., "Identification and its Vicissitudes in Relation to the Nazi Phenomenon", *International Journal of Psychoanalysis*, 67, 1986, s. 53-64.
- , "Understanding Varieties of Autistic Encapsulation", *Encounters with Autistic States*, Jason Aronson, New Jersey, 9, 1997, s. 163-178
- Tustin, F., *Autistic States in Children*, Routledge, Londra ve Boston, 1981.
- , *Autistic Barriers in Neurotic Patients*, Karnac Books, Londra, 1986.
- , *The Protective Shell In Children and Adults*, Karnac Books, Londra, 1990.
- Wilgowicz, P., *Le vampirisme*, Césura, Lyon, 1991.

Travma ve Bilge Bebek*

BENJAMIN KILBORNE

Sunumumu ayakta yapacağım. Çünkü yıllardır verdiğim dersler ayakta daha iyi düşünebildiğimi gösterdi. Düşünmek için ayaklarıma ihtiyacım var. Derneğin bu merkezindeki ilk konuşmacı olmaktan gurur duydum.

Bugün Travma ve Bilge Bebek üzerine konuşma yapacağım. “Bilge bebek” Sandor Ferenczi’nin kavramı ve bundan ilk olarak 1923 yılında söz etti. Birinci kuşak analistler arasında travmaya en çok ilgi duyan Ferenczi idi, yani diğerlerine göre bu konuya en çok ilgi duyan psikanalistti. Aynı zamanda anne-bebek ilişkisine de en çok ilgi duyan birinci kuşak analist Sandor Ferenczi idi. Budapeşte’de olsaydık onu Ferenczi Sandor diye anacaktık. Macaristan’da birçok şey tersine çevriliyor. Aksi halde çok mantıklı olacak şeyler bile tersine çevriliyor. Öte yandan Macaristan ve Macarların son derece canlı bir imgelemi ve düş gücü var ve Macaristan’daki psikanaliz hareketi büyük ölçüde resimle, edebiyatla ve müzikle ilişkili ve bu önemli analistlerin hepsinin de ailesinde ya profesyonel bir müzisyen var, ya da profesyonel bir edebiyatçı. Bu Ferenczi’nin travma fikrine yaklaşımında çok önemli çünkü sıra dışı bir imgelem gücüyle yaklaşıyor travmaya. Aynı zamanda analitik ortamın travmaya uğramış hastaları nasıl yeniden travmaya uğratabileceği üzerinde de konuşuyor.

Konuşmamı üç kısımda yapacağım. Birinci kısımda Ferenczi’nin bilge bebek kavramı üzerine konuşacağım. İkinci kısımda kısa klinik bir örnek ve-

(*) Benjamin Kilborne’un 20 Mart 2008 tarihinde Psike İstanbul Merkezi’nde verdiği başlıklı konferansın metnidir.

receğim size. Üçüncü kısımda da utançla travma arasındaki ilişkiyi tartışacağım ve bunu Ferenczi'nin bilge bebeğiyle bağdaştıracam.

Ferenczi'nin "bilge bebek" kavramı örtük biçimde Ferenczi'nin "travma" kavramıyla bağlantılı ve bu kavramda yaralanmış ve travmaya uğramış çocuğun tümgüçlülüğünün bilgelik ideallerine nasıl sığındığını ele alıyor. "Bilge bebeği bilge bebek yapan şey nedir?" sorusu çok önemli çünkü buna aradığımız yanıt büyük oranda psikanalizde de ele aldığımız bilgi ve bilgelik kavramlarına ışık tutuyor. Ferenczi birçok makalesinde bilge bebek kavramından söz ediyor. Bu bebeğin bilgeliği yetişkini güvende, emin bir yerde tutuyor ve bu bilge bebeğin anlayışı, dünyayı idrak edilebilir, anlaşılabilir bir yer haline getiriyor.

Ferenczi'nin işaret ettiği kavram şu; bilgelik bu bebeğin gerçek durumuna karşı bir savunma; tek başına kaldığı bir dünyada, yetişkinlerle çevrili ama bu yetişkinler ona erişme çabasında bulunmuyorlar. Bebek kendi çaresizliğiyle kendini aşağılanmış hissediyor ve çocuk olma durumundan dolayı utanç içinde ve bu anlayamadığı ve kavrayamadığı dünyada savunma olarak da bilgeleşmeye yöneliyor.

Bu bilgelik ve cehalet üzerine küçük bir örnek vermek istiyorum. Los Angeles'ta bir dostum var; kendisi son derece bilgili ve bilge bir adam. Ortaçağ tarihi dersi veriyor. Aynı zamanda kilise tarihi üzerine çok bilgisi var. Latince, Yunanca ve yarım düzine dili daha konuşuyor. Ve herkes ne kadar bilgili olduğuna dair ona övgülerde bulunuyor. Ona "Ne kadar çok şey biliyorsunuz!", "Nasıl bu kadar şey biliyorsunuz?" diyorlar. Yine bir gün öyle bir övgüde bulunuyor birisi. Bunun üzerine kalkıyor ve diyor ki; "Size aslında benim ne kadar cahil olduğumu göstereceğim." Ve tahtaya iki çember çiziyor. Bir küçük çember çiziyor, bir büyük çember çiziyor. Ve öğrencilere diyor ki; "İşte bu küçük çember sizin bildikleriniz." Herkes kafasını sallıyor. "Büyük çember de benim bildiklerim değil mi?" diyor. "Evet evet" diyor herkes. "Siz çok bilgesiniz." Ama bakın sizin çemberinizin çevresi ne kadar küçük ve onun dokunduğu alan ne kadar kısa. Oysa benimki kocaman bir alana dokunuyor. Kocaman bir cehalete dokunuyor. Onun için ben sizden çok çok daha cahilim.

Bu örnek aynı zamanda Ferenczi'nin bilge bebek kavramıyla aynı yönde ve bize bilgeliğin psikolojik bir motivasyonla edinildiğini anlatıyor ve bununla yani psikolojik bir motivasyonla tanımlandığını anlatıyor. Bir vahiy değil. bilgelik ve cehalet insan ilişkilerini temel alan bir kavram. Ve ne kadar çok bilirsek o kadar az bildiğimizi anlıyoruz.

1923 tarihli özgün makalede Ferenczi bilge bebeğin düşünden bahsediyor ve bebeklerin akıcı biçimde dille konuştukları ve büyüklerine ahlak, bilgelik üzerine dersler verdikleri düşlerden bahsediyor. Ferenczi diyor ki, bu düşler çaresizlik ve cesaret duygularına karşı gelme arzusunu gizliyorlar aslında. “Bilgelikte ve bilgide büyük olanı aşmak’, [yani büyükleri aşmak ve bilgin hale gelmek] yalnızca çocukluktaki aksi durumu bir tersine çevirme çabası.” (s. 350)

Burada Ferenczi’nin dikkatimizi çektiği nokta bilme duygusu ve cahillik duygusu. Ve bunlar kişinin gerçekte bildiği ya da bilmediğiyle büyük farklılık gösteriyor olabilir. Burada küçük bir parantez açalım. Bunlara kendi dostlarımızda, anne-babamızda ya da hastalarımızda rastlıyor olabiliriz. Cahil olmak ve cahillik konusunda en büyük kaygıyı duyanlar ya da en çok şeyi bildiğini düşünenlerde de, bu gerçeikle bilme duygusu ya da cahillik duygusu arasında büyük fark olabilir. Bizler de bunu dostlarımızda gözlemliyor olabiliriz.

Ferenczi bu bilge bebek meselesine “Child-Analysis in the Analysis of Adults” (“Erişkinlerin Analizinde Çocuk Analizi”) başlıklı 1931 tarihli bir makalesinde yeniden dönüyor. Bu arada size bu makaleyi okumanızı şiddetle tavsiye ediyorum.

Ferenczi’nin travma kuramları üzerine ben birçok şey yazdım. Travma karşısında çocuk anneyle ya da babayla temas halinde olamamaktan duyduğu umutsuzlukla kendisinin bir parçasından feragat eder, vazgeçer. Ferenczi (1923) şöyle der: “Kişinin bir parçası geri kalanlarla ilişkide anne ya da baba rolünü benimser ve böylece bir anlamda, terkedilmiş olduğu gerçeğini tersine çevirir.” (s. 135) Yani çocuk terkedilmiş olduğu gerçeğini tersine çevirebilir ama bu tersine çevirmede terk edilme ve yalnız bırakılmaya dair kendi duygularını bastırmak ya da yadsımak zorundadır. Bunların yerine kendisine tepki vermeyen, yanıt vermeyen ebeveynle bir özdeşleşim gerçekleştirir. Ve yalnızlığa böylesi bir tahammülsüzlük bastırıldığında bilinçdışı çaresizlik ve hiddet duygularını büyük ölçüde katmerler ve kişilikte daha da yarılmaya yol açabilir. Özellikle de yalnız kalmaktan duyulan bu kaygı, yetişkinlikte de devam ederse ve diğer türden kaygıların yerini alırsa, bu yarıлма, kişilikteki bölünme, giderek artar.

Ferenczi aynı zamanda böylesine travmaya uğramış bebeklerde ve çocuklarda kendi bedenlerinin bazı parçalarını bu terkedilmişlik duygusuna karşı bir panzehire dönüştürme çabasına dikkat çeker. Yani bedenin kendisi, eller, parmaklar, baş, burun, göz veya genitaller, bir tür yedek bağ kurma ça-

basıyla ilgi odağı haline gelebilir. Bu tür travma dinamiklerinde çocuk ya da bebek terkedilmişlik duygularını bastırır çünkü bir beden parçasına yaptığı odağın o ebeveynin yokluğunun yarattığı boşluğu doldurabileceğini hayal eder. Ama bunu yapmakla çocuk kendisine bir tür kontrol yanılsaması sağlamış olur. Ebeveyni kontrol etmek yerine parmağını kontrol edebilir. Ama kontrol edilebilir bir beden parçası kontrol edilemez bir ebeveyni temsil eder olduğunda ya da bir ebeveynin kaybı, bir beden parçasıyla telafi edilebilir hale geldiğinde kaçınılmaz biçimde bedensel çarpıtmalar ve nesne ilişkilerinde de buna karşılık gelen sakatlıklar ortaya çıkar ve çocuklukta genelde mastürbasyon düşlemlerine doğru bir eğilim gelişir. Bedenin kendisine karşı bu tür bir tutum, zihinle beden arasında bir bölmeye, yarılmaya yol açar ki, bazen bu kafanın kesildiği veya kesik başın kendi başına hareket edebildiği düşlerde ve düşlemlerde kendisini gösterebilir.

Felsefede de beden-zihin tartışmalarını bilirsiniz. Filozoflar bu meseleyi çözmek için çok çaba harcarlar ama bunu çözme çabasına yapılan bu vurgu bile aslında buradaki dinamiklerle ilişkili ve bir şekilde duygular pahasına düşünmeye de aşırı, gerekenden fazla değer veriliyor. Psikanaliz de bir anlamda bu beden-zihin ikileminin temel rol oynadığı felsefenin varislerinden biridir.

1933 tarihli “Confusion of Tongues Between Adult and the Child - The Language of Tenderness and Passion” (Yetişkinler ile Çocuk Arasındaki Dil Karışıklığı. Tutkunun ve Sevecenliğin Dili”) makalesinde Ferenczi şöyle der: “(...) *travma yaratıcı bir ilerlemeden, vaktinden evvel olgunlaşmadan* bahsedilebilir. Doğal olarak bunu bir kuş ya da haşere tarafından kemirilmiş meyvenin vaktinden evvel olgunlaşmasıyla karşılaştırabiliriz. Sadece coşkusal olarak değil, *düşünsel* olarak da travma kişinin bir parçasını olgunlaştırabilir.” (s. 161)

Başka bir deyişle bebek denetlenemez, dizginlenemez erişkin güçlerden duyduğu korkuyla kendi yaşının çok ötesinde bir bilgelik kazanabilir. Böylece çocuğun anlayışı, idraki ve görünürdeki düşünsel bilgeliği, bir şekilde anlamamaya, akıl karışıklığına, çaresizliğe, bir tür kapak oluşturur, gizler. Bunlar çocuğu ister istemez dehşete düşürür, büyük bir ürküntü yaşatır.

Tabii bu koşullar altında çocuğun aslında herhangi bir terör duygusuna dair bilinçli bir farkındalığı yoktur. Tam tersine kendisini yücelik dağıtıcısı olarak ya da ana-babanın istihkâmı, siperi olarak algılar. Ama bu tür çaresizlik duygularının böyle boşaltılması, daha da yıkıcı bir bölmeye yol açar ve dehşet duygusuna dair farkındalığın daha da bastırılmasına neden olur.

Meseleleri daha da karmaşıklaştıran şey bu tür durumlarda çocuk, ane babasının korunmak için ona ihtiyaç duyduklarına inanır hale gelebilir ve bir şekilde teröre ait herhangi bir gerçeklik ya da herhangi bir farkındalık geliştirmekten çok ana-babaya bir kalkan oluşturma misyonu üstlenir. Böylece bastırma güçleri kaçınılmaz bir eksiklik, tamamlanmamışlık duygusuna yol açar. Ama bu aynı zamanda da büyüklenmeci düşlemlerin eyleme dökülmesine katkıda bulunur. Çocuk yaşamı tehdit eden dehşet duygusunun pençesinde değildir. O kırılgan ebeveynin koruyucusu durumuna gelmiştir artık. Çocuk ana-babaya bağımlı olmaktan korkmak zorunda değildir. Çünkü ana-babayı ayakta tutan kendisidir. Çaresiz olmaktan uzak, gerçek kuklacı olan çocuktur. Ve bu sayede çocuk ana-babanın güvensizliğinden ötürü kaygılanmak zorunda kalmaz. Ve aynı zamanda ebeveyn de çocuğun bu çaresizlik duygusuyla yüzleştirilmekten kurtulmuş olur.

Son nokta –ama bu hiç de önemsiz değil– çocuk bir şekilde kendi bilgeliliğinin tümgüçlü olduğuna inanabilir. Ve bu tümgüçlülüğün işlevlerinden biri de çocuğun utanç verici cehalet duygularını yadsıması, çaresizlik duygularını yadsıması ve aynı zamanda ana-babayı kendi bilgeliğine bağımlı hale getirerek onların çaresizliğini de, utancını da azaltmasıdır. Çünkü çocuğa bağımlı olduklarında ana-baba da artık çaresiz ve utanç duyması gereken kişiler olmaktan çıkarlar.

Şimdi klinik bir örnek vereceğim. Bu tam anlamıyla Ferenczi'nin 'Bilge Çocuğu'yla örtüşmüyor olabilir ama anlatınca sizin de bu ilişkiyi görebileceğinizi umuyorum. Burada da tersine çevirme söz konusu. Çocuk kusurlu ebeveynine bakmak üzere onunla rol değiştiriyor ve kuşaktan kuşağa aktarılan travmaya karşı bir tepki, bir savunma olarak ebeveynine bakar hale geliyor.

Bu çok kısa klinik bir örnek. Moskova'daki bir meslektaşın tedavi ettiği bir çocuk ve meslektaşın kendi geçmişi de dehşet verici, çok büyük travmaları var.

Olga Moskova'da yaşayan otuzlarında bir mimar. Olga'nın babası çok ünlü bir heykeltıraş. Kocaman, muazzam türde, devasa heykeller yapıyor. Paris metrosuna, Moskova'daki kamu alanlarına kocaman mozaikler, heykeller yapan bir adam. Olga'nın erkek arkadaşı var. Erkek arkadaşının babası da büyük, müthiş bir profesör. Olga'nın annesi 1942 Leningrad kuşatmasında çok ciddi bir travmaya uğramış. Leningrad kuşatmasını bilmeyenler varsa anlatayım. 1942'de Almanlar gelip Leningrad'ı öyle bir kuşatıyorlar ki, on binlerce insan şehrin içinde açlıktan, kıtlıktan ölüyor. Ve insanlar yamamlık yapmak zorunda kalıyorlar. Aileden birisi eğer yeteri kadar yiyeceğe

sahipse, kendisini sağ bırakacak kadar yemek sahibi, yiyeceği tuttuğu için kendisini ailenin diğer bireylerini öldürmüş gibi hissediyor. Olga'nın anneanesi de kendi sağ kalacak kadar yiyecek tutabilenlerden biri ve Olga'nın annesi kısmen de bu nedenle, kuşaktan kuşağa aktarılan travma nedeniyle şizofren oluyor. Anne olarak asla yeterli değil, hiç düzgün tepkiler veremiyor çocuğuna karşı. Olga'nın anneannesinin yaşadığı travmayı düşündüğünüz zaman, bu çok şaşırtıcı değil.

Bu kuşatma sırasında Olga'nın anneannesinin kendi ebeveynleri ve anneannenin iki erkek kardeşi ve kız kardeşleri açlıktan ölüyorlar ve toplu mezarlardan birine öylece atıyorlar. Yalnız ve yalnızca bu anneanne, bir küçük erkek kardeş ve bir kız kardeş kurtuluyor. Kız kardeş kuşatmada kaybolmuş, kuşatma sonrası tekrar ortaya çıkıyor. Ama anneanne bu kız kardeşi reddediyor ve onu kız kardeşi olarak tanımıyor.

Olga kendisini anneanesi tarafından terkedilmiş hissediyor. Rusya'da çocukların onlara bakması ve onları beslemesi için en çok ihtiyaç duydukları aile bireyi "babuşka" yani anneannedir. Anneannenin çok önemli bir rolü olduğu için, anneanesi tarafından reddedilmiş olduğu duygusu, Olga için daha da travma yaratıcı oluyor. Olga'nın anneanesi diğer herkesin anneannesinin yaptığı gibi ona yemek pişirmiyor. Olga çok küçüklükten itibaren anneanneye yiyecek getiriyor, sucuk getiriyor, kek getiriyor, anne şizofren olduğu için çocuklar anneannenin başına kalmışlar ama anneanne onlara bakamıyor. Kız kardeşini reddettiği gibi Olga'yı da reddediyor. Anneanne onlara bakım vermemekle kalmıyor, Olga'yı yani torununu anne figürü haline getiriyor. Anneanne Olga'yı bir yandan da kendi ebeveynlerinin ve kardeşlerinin yersiz ve isimsiz yattıkları o toplu mezara düzenli ziyaretlere götürüyor. Bütün aile bireylerinin, bir dolu ölü beden arasında kişiliksiz, kimliksiz, tanınamaz ve bağlantısız şekilde yattıkları yere Olga sık sık gitmek zorunda kalıyor.

Olga'nın babası sanatçılar için seçkin bir okula gönderilmiş, Olga'nın babaannesinin ümidi oğlunun babasının alkol probleminden, şiddetinden ve yarattığı çeşit çeşit skandallardan uzakta, güven içinde kalabilmesiymiş. Yani babaanne oğlunu daha güvende tutmak istediği için evden uzaklaştırmış. Olga'nın babası ailesinden çok derin bir utanç duyuyormuş. Okul ona iyi bir meslek kazandırmasına karşın aynı zamanda da baba için hem bir lânet, hem de bir kopukluk ve tepkisizlik, yanıtsızlık simgesi haline gelmiş. Yani Olga'nın ailesinin her iki tarafında da yoğun travma yaşantıları, şiddetli kopukluklar, utanç ve tepkisizlik var.

Şimdi üç düş anlatacağım. Bunlar harika düşler. Hem çok şey açığa çıkarıyorlar, hem de düş gücü yüksek düşler. Ve bir taraftan da bu talihsiz bilge bebeğin dinamiklerine ilişkin çok güzel fikir veriyorlar. Bu düşlerde bilge bebeğin çaresizlik duygularını telafi edebilmek için nasıl bilgeliğe vurgu yaptığını anlatıyorlar.

Olga düşlerin birinde çok meşhur bir caddede erkek arkadaşıyla yürüyor. Sonra caddenin değişmekte olduğunu, kalktığını, yükseldiğini fark ediyor. Ve yürümesi giderek zorlaşıyor. O caddeden yukarı gitmeye çalışan bir araba görüyor. Araba çok büyük güçlkle tırmanmaya çalışıyor. Ama arabanın gitmesi giderek zorlaşıyor. Sanki araba takla atma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Sonra araba geri kayıyor ve yok oluyor. Sonra bu sokak duvar haline geliyor ve Olga tırmanmaya başlıyor. Yardım almadan kolaycacık duvara tırmanıyor. Sonra anlıyoruz ki bu Olga'nın travma ile sakatlanmış anneannesi ki aynı zamanda sağ kalanın utancı ve suçluluğu ile bir anlamda yüklenmiş olan anneannenin Leningrad'da sağ kalmasının nedeninin aileden ayrılıp bir fabrika kompleksinde yaşamaya başlaması olduğunu, orada küçük miktarlarda ekmek parçaları ile sağ kaldığını anlıyoruz. Ama fabrikada günde on dört-on altı saat hiçbir tatil olmadan, hafta sonu izni olmadan çalıştığını anlıyoruz. İşine beş dakika bile geç kalsa gönderileceğini anlıyoruz. Ekmeğini paylaşırsa o zaman da açlıktan ölmek durumunda. Ekmek o kadar az. Ve bu yüzden de sahip olduklarını başkalarıyla paylaşmaktan daima korkmuş kadıncağız.

Sonra Olga adını hatırlayamadığı bir bebekle ilgili bir düş görüyor.

Rüyamda bir bebeğim olmuş ama onu unutuyorum. Annemle yaşıyor, adı yok, onu hatırlamıyorum. Gerçekten doğmuş olup olmadığını da bilmiyorum. Ama sonra bir fotoğraf buluyorum. Fotoğraf onun var olduğuna dair bir kanıt. Yaşadığı için içim rahatlıyor ama suçluluk ve korku duyuyorum. Onu unutmışum. Anne-babamla yaşıyor ve onların çocuğa bir isim verebileceklerinden korkuyorum. Bizim, benim ve erkek arkadaşımın, kendimizin ona bir isim vereceğini umuyorum. Ama o da unutmuş. Bebeğime bir şey vermek, bebeğimize bir şey vermek zorundayım ama o da unutmuş, erkek arkadaşım da unutmuş. Anne ve babamın evine doğru araba kullanıyorum. Bebeğe bir şey vermeleri gerektiğini söylemek için gidiyorum oraya. Memelerimde süt olması gerekiyor ama hiç süt yok. Bebeği nasıl besleyeceğimi bilmiyorum, onunla ne yapacağımı da bilmiyorum.

Üzücü bir rüya ancak bir taraftan da dinamikleri çok açık biçimde ortaya koyuyor. Kendisinin küçükken yaşadığı şeyler bu düşteki duygular. Annelik yapamayacakmış gibi hissediyor kendisini. Memelerinde hiç süt yok,

verecek hiçbir şeyi yok. Ama bakıyoruz zaten annesi ona hiçbir şey verememiş. Anneannesinin de verecek bir şeyi yokmuş. Bebeğine bir şeyler vermek istiyor ama verecek hiçbir şeyi yok. Üçüncü düşte:

Sizinle yürüyorum (analistle), siz benim komşummuşsunuz. Bu benim doğduğum mahalleymiş, Leningrad'ta yaşamımın ilk beş yılını geçirdiğim mahalleymiş. Bir dizi ev var, aralarında avlular var. Avlunun birinde diğer avlularla bağlantılı gizli bir patika var. Yolu kimin gösterdiğini bilmiyorum, siz mi gösteriyorsunuz, ben mi? Bu patikayı buluyoruz ama kocaman borularla kapatılmış bu patika. İleriye göremiyoruz. Bir şekilde el yordamıyla ilerlememiz gerekiyor. Borular çok düzensiz. Birbiri üstüne atılmışlar, hiçbir yere gitmeyen koskoca gaz boruları. Bunları aştıktan sonra altı yaşına kadar nerede yaşadığımı size gösteriyorum. Sonra siz bana nerede yaşadığınızı gösteriyorsunuz. Ben oranın etrafından dolaşmamızı öneriyorum, ama siz o geçitten geçmeye karar veriyorsunuz, yalnızca çocukların geçebileceği, daracık, küçücük bir patikayı öneriyorsunuz. Yetişkinler bu patikayı kullanamazlar, yalnızca çocuklar buradan tırmanabilirler. Bu yüzden ben de bu patikayı uzun zamandır kullanmamışım.

Keşke bu düşleri konuşacak daha çok vaktimiz olsaydı ama bir tek şunu söyleyebiliriz. Üçüncü düşteki o geçit belki doğma düşlemini simgeliyor olabilir. Geriye dönmekten, çocukluğuna dönmekten, yeniden küçük olduğu zamanlara dönmekten büyük bir dehşet duyuyor. Gerilemekle ilgili çok büyük bir korkusu var. Ama bunlar üzerine derinlikli analitik bir çalışma yapabilmesi için gerilemesi gerektiğini de bir taraftan biliyor. Kısacası bu bilge bebek düşü düşlemde, çocuklukta hissedilen bu karmaşa, cehalet, çaresizlik, ebeveynin yetersizliği duygularına karşı bir tür telafi sağlıyor. Buna karşılık çocuğun kendi içinde ebeveyninden alamadığına, tepkisizliğin ya da ebeveynin yetersizliğinin kendi içindeki yansımalarına karşı da, yani kendisinde hissettiği yetersizlik duygusuna karşı da bir tür telafi sağlıyor.

Bilge bebeğin düşünde dışa vurulan arzu, cehalet ve şaşkınlığı, akıl karışıklığını tersine döndürecek bir panzehir. Yani düş gören, çevresinde olup bitenleri kavrayamayacak, kavramak için hiçbir aracı olmayacak bir bebek değil; başka insanları da yatıştırmayı başaran, bilgelik dağıtan, dünyayı bir arada tutan bir usta, bir ermiş, bilge bir insan oluyor.

Şimdi son bölüme geçiyorum. Yaklaşık yirmi dakika sonra sizlerin de sorularını dinlemek istiyorum. Çünkü bu fikirleri, bu çok zor kavramları formüle etmek için benim de sizin fikirlerinize ihtiyacım var. Bunlar üzerine hep birlikte konuşmalıyız. Bu bölümde Ferenczi'nin "Bilge Bebeğin Düşü"

kavramıyla “Küçük Oidipus’un Utancı” kavramlarını bağlantılandırmaya çalışacağım.

Bildiğiniz gibi Freud Oidipus karmaşasından söz ederken suçluluk duygusu ve saldırganlığın üstünde durmuştu. Ama ben bunların temelinde hem bilge bebekte, hem de Oidipus’ta, “bilmeme”nin yattığını, bunların “bilmemekle” ilişkili olduğunu düşünüyorum.

Pirandello da kendisi için aynı şeyi söylemiş; Pirandello travmaya uğradığı için vaktinden önce olgunlaşmış meyve olduğunu söylüyormuş. Freud, Oidipus’un çektiklerinin, Oidipus çilesinin bütün insanoğlu için geçerli olduğunu söylüyor. Aynı şekilde Ferenczi’nin bilge bebek kavramına da böyle bakabiliriz. İki kavram da bilgi ve bilme konusunu hedefliyor, aynı zamanda bilmemek ve körlük.

Oidipus’un utancında, bilge bebeğin düşünde olduğu gibi bilmemek var. Bilge bebek olduğu kişi değil, yani çaresiz, akli karışmış, korkuların pençesinde ezilmiş olan değil. Onun yerine güçlü, ana-babası için süper bir istihkâm oluşturan biri ve aynı zamanda kendisi için de; düşlemedeki örtük amaç bu: Kendisi için bir istihkâm, bir siper oluşturmak. Ve Oidipus kendini “Tebai’nin kralı” olarak, yani, yüce, kudretli bir erkek olarak gösterdiği, sunduğu halde, aslında görünürdeki bu güçlü, kudretli kral değil. Temelinde olduğu şey olması mümkün değil. Çünkü göremediği çok şey var. Kendisi aslında ana-babası tarafından bebekliğinde terkedilmiş bir adam. Ayakları delinmiş. (Oidipus şişmiş ayak demek; küçükken, yani bebekken, kurbanlık koyunlara yapıldığı gibi ayaklarına şişler geçirilerek sırtta taşınmış ve bir yere atılıp terkedilmiş. Tabii ki şişin geçirildiği yer şiştiği için, onu bulanlar “Şişmiş ayak” adını koymuşlar.) Onu öldürsün diye bir çobana verilmiş. Ancak çobanın gönlü öldürmeye elvermemiş ve yabancı bir ortamda onu kendi başına bırakmış.

Sfenks bilmecesini bilirsiniz herhalde. Oidipus Sfenks’in bilmecesini çözüyor. Bilmece şu; “Sabah dört ayaklı, öğlen iki ayaklı, akşam da üç ayaklı olan şey nedir?” Cevap; “İnsanoğlu.” Sabah yani bebekliğinde emekliyor, onun için dört ayak üstünde. Öğlen, yetişkinlikte iki ayak üstünde duruyor. Akşam, yaşlılıkta baston kullandığı için üç ayaklı oluyor. Ve Oidipus bu bilmeceyi çözdüğü için çok bilge. Ne kadar bilgili ve ne kadar akıllı olduğu söyleniyor. O da bununla övünüyor durmadan. Ama aslında kendisini gösterdiği bilge insanla gerçekte olduğu kişi arasında derin bir uçurum var çünkü Oidipus aslında kendi çocukluk travmasına karşı tümünden cahil, kördür, kendisini bilmemektedir.

Oidipus Tebai’de salgın olan vebaya kral olarak mutlaka bir çare bulacağım diye ferman çıkartıyor. Ama vebanın olmasında kendi rolünü fark edince kendi gözlerini kör ediyor. Bu ruhsal ve fiziksel körlük, Oidipus’un tahammül edemediği duygularından ötürü kendisine verdiği cezayı anlatıyor. Tahammül edemediği duygular, bir sahtekâr olmak ve kendisini ötekinin gözüyle görmek, onun için tahammül edilemez. Bunun için de kendisini kör ederek gerçekte o insanların bakışını engellemeye çalışıyor. “O halde karanlık olsun” dediğinde, bu onun içini gören ya da aslında tam tersine onu olduğu insan olarak göremeyen ötekilere duyduğu hiddetin bir ifadesi oluyor. Bunu bir tür intihar, kendisini yok eden bir hiddet olarak yaşıyor ama aslında hiddet ötekine karşı.¹

Burada Olivius diyor ki: Oidipus sanki körlüğünden duyduğu dehşeti, kendisini kör ederek eyleme döküyor. Yani burada aslında psikanalizin bir anlamda kaçırıldığı, Oidipus’un yaşadığı bu dehşet.

Sonunda finale geldik, sonun başlangıcı. Burada Oidipus nitelikli utançtan bahsedeceğiz. Freud Oidipus nitelikli suçluluk duygusundan, Oidipus çatışmasından bahsediyor, elbette ki bunlar örtüşüyorlar ama ben daha ziyade Oidipus nitelikli utançtan bahsetmek istiyorum.

Oidipus utancının alameti farikaları nelerdir? Şimdiye kadar gördüğümüzden şunları çıkarabiliriz. Bir şekilde rekabet edememe veya rekabete layık olamama, sürekli olarak geçilme, yenilme, kösteklenme ve bir şekilde önümüzün kesilmesi duygusu var Oidipus nitelikli utancın işaretleri arasında. Burada penisi babasınınkinden gerçekten, ciddi anlamda farklı olan küçük oğlan çocuğunu gözümüzde canlandırabiliriz. Neden kendi penisinin babasınınkinden bu kadar küçük olduğunu, aslında kavrayamaz. İktidarsız olduğuna kanaat getirir ve dolayısıyla kendisini yetersiz hissetme duyguları, iğdiş edilme kaygısıyla nitelenir. Ve benzer şekilde yaşanan bedensel yetersizlikler aslında kendisini annesiyle kıyaslayan kız çocukları için de geçerlidir. Yani iğdiş edilme kaygısı şeklinde ele alınan kavram, ebeveynlerinin yanında kendini yetersiz hissedenden çocuğun utancı olarak, çocuksu utanç olarak ele alınabilir.

İkili ilişkilerden üçlü ilişkilere geçiş, Freud’un Oidipus nitelikli zafer, yenilgi ve çözülme kavramlarıyla ancak kısmen açıklanabilir. Ferenczi’nin bilge bebek kavramının da öne sürdüğü gibi ikili ilişkilerden üçlü ilişkilere geçiş, Oidipus nitelikli utanç dinamikleriyle bağlantılı narsisist gerilemeyle kösteklenebilir. Örneğin, Olga’nın rüyasında yolun duvar halini alması ve duvar-

1 Örneğin Bion’un (1959) bağlara saldırıyı ele alan klasik makalesine bakınız. Bion, W.R., “Attacks on Linking”, *Int. J. Psycho-Anal.*, 40, 1959, s. 308-315.

dan bir pınar fışkırması gibi (rüyalar bölümünde bu kısım işlenmedi ancak rüyada böyle bir bölüm var). Çünkü kişinin gerilediği şey aslında, bir zamanlar olduğu şey değildir. Bu aynı zamanda, çocuğun hissettiği ezici ve genellikle de çatışma uyandıran duygulara, bu duyguların tetiklediği çaresizlik duygusuna ve bir şekilde yetişkinin bu duygulara dair yargısına doğru gerilemedir. Çocuğun bir zamanlar olduğu şeye değil de, kendi düşlemindeki bu çaresizlik duygularına gerilemedir. Gerileyici durumlar bireyin bir şekilde kendisini yok ettiği, kendisini görünmez kılarak rahatlatmaya çabaladığı bir Oidipus utancını tetikleyebilir. Oidipus nitelikli ezici bir utanç geriletici durumları tetikleyebilir ve kişi bu geriletici durumlardan kaçmak için de kendini görünmez kılmaya ya da kendini yok etmeye çabalayabilir. Bu tür durumlar, her türden nesne ilişkisini son derece sorunlu hale getirir ve kişiyi olması gerekenden daha narsisist ve/veya daha paranoid gösterir.

Şimdi son olarak saldırganla özdeşleşim üzerine birkaç söz söylemek istiyorum. Saldırganla özdeşleşim, sanıldığı gibi Klein'in bir kavramı değildir, aslında Ferenczi 1920'lerde bunu dile getirir² ve Ferenczi, Klein'in ilk analistlerinden biridir. Kırılganlığa ve onu yaralamış olan kişiye karşı bağımlılığa, bağımlı olduğu duygularına, tahammül edemeyen bebek, savunma olarak saldırganla özdeşleşir. Saldırganla bu özdeşleşim aslında mazohist bazı amaçlar da taşır. Aynı zamanda kişinin kendiliğinin görünmez oluşu duygusuna karşı da bir telafi işlevi görür. Ferenczi'nin (1933) söylediği gibi, "zayıf ve gelişmemiş kişilik ansızın gelen hazzsızlığa karşı savunmayla tepki vermez. Kaygı yüklü bir özdeşleşimle ve tehdit eden kişinin ya da saldırganın içe alınmasıyla tepki verir." (s. 163) Yani olup bitenin farkına varmak derin bir utanç uyandırır ve ister istemez hastanın, çözülmesinden ya da yıkımından sorumlu olan insanlarla, istemeden girdiği suç ortaklığından dolayı bir utanç duygusuna yol açar.

Çaresiz bir çocuk kötü muameleye maruz kaldığında ve çektiği ıstırap, o küçük insanın taşıyabileceğinden daha fazla geldiğinde, bir şekilde ken-

2 Ferenczi (1988) şöyle der: "Sevginin geri çekilmesi ve sevgi taleplerinde, ezici çoğunluğa karşı kendini tamamen yalnız hissetme, normal denen çocuklarda utanç ve bastırma, yani nevroz yaratır." Ve şunları ekler: "Tek işlevi coşkusal gerginlikleri azaltmak ve acıdan kaçmak olan ruhsallık adeta, kendi şahsının ölümü anında bir yer değiştirmeye otomatik olarak, acıyı giderme işlevlerini, saldırganın acıları, gerginlikleri ve tutkularına yönlendirir, yani hisleri olan tek insana yönlendirir ve bu hislerle özdeşleşir." (s. 104) Başka bir deyişle, anne baba sevgilerini geri çektiğinde, ya da sevme kapasiteleri zaten yoksa, çocuk sevgi gereksinimleriyle yapayalnız kalır ve normal çocuklarda bu utanç ve gerilemeyle (nevroz) sonuçlanır. Sanki, tek işlevi coşkusal gerginlikten ve acıdan kaçmak olan ruhsallık öldürülmüştür, acı ve çatışmayı hafifletebilmek için saldırganla özdeşleşmekten başka çaresi yoktur.

disinin ötesine geçer, kendisi olmaktan çıkar diyebiliriz. Bir bağ sanki kesilmiş, koparılmış gibidir ve çocuk bir şekilde “var olmama” ya da görünmez olma şeklinde kendisi olmaktan çıkar (Ferenczi, 1988, s. 32-33).

Sözde normal çocuklarda ya da normal denebilecek çocuklarda sevginin geri çekilmesi ve kişinin ezici çoğunluğa karşı sevgi taleplerinin tümünden yarıtsız bırakılması, kendisini tamamen yalnız hissetmesi, utanç ve bastırma, yani nevroz yaratır. Ferenczi tek işlevi duygusal gerginlikleri azaltmak ve acıdan kaçmak olan ruhsallığın, kendisinin yani kişinin kendisinin ölümü anında bir yer değiştirme ile, bu acıyı giderme, acıyı azaltma işlevlerini, adeta saldırganın gerginliklerine ve tutkularına doğru yönlendirdiğini söyler. Yani hissedenden tek insan saldırgan olduğu için, bu noktada, onunla özdeşleşir.

Özetle bilge bebek düşü, bir şekilde çaresizlik ve ezici bunaltı duygularının yadsınmasını içerir ve telafi edici bir büyülenmecilik vardır. Tıpkı Tebai kralı olan Oidipus’un öyküsünde olduğu gibi.

Bilge bebek ve Olga gibi Oidipus da hakimiyet kurabileceklerine, ege-men olabileceklerine inanırlar ve sahip oldukları bilgelik, dik duruş ve iktidar sayesinde herkesin onlara hayran olacağına inanırlar. Ama görünürde, cephe- de olanın arkasında çocuksu travma, kırılğanlık, kaos yaşantıları yatar ve en başarılı görüntüyü bile yıkmayı tehdit eder. Arkada yatan bu travma, kırılğanlık ve kaos en başarılı cepheyi bile çökertebilir.

Güç olarak bilge; muktedir olmak güçlü olmanın bilgelik şeklinde kişinin kendisini gördüğü imge kendi kavrayışını aştığında bu kişinin kendi kırılğanlığını kabul etmemesi anlamına geliyor. Artık sadece görüntü durumu kurtarmaz olur. Ama bunun sonucu utanç verici bir istikrarsızlık, bir denge-sizliktir. Sanki her an kişi yıkılıverecektir. Ferenczi’nin bilge bebek imgesinin dâhiyane yanı, bilgelikle, bebek şeklinde birbirinden ayrıık imgeleri bir araya getirmesidir. Tıpkı Sfenks’in aslan ve kadın şeklinde birbirinden ayrıık imgeleri bir araya getirmesi gibi. Yani Ferenczi’nin bilge bebek imgesini, Sfenks’in bulmacasını çözen Oidipus’la karşılaştırmak çok da yanlış olmaz. Oidipus doğru yanıtı verecek kadar “bilge” idi. Ama aslında travmaya uğramış ve ih-mal edilmiş bir bebektir ve başına gelenleri anlayamıyordu. Kendisine ve öte-kilere karşı kördü ve trajik biçimde kendi körlüğünün farkında değildi. Zaten onun çöküşüne neden, mahvına neden olan tam da bu oldu.

KAYNAKÇA

- Ferenczi, S., "The dream of the 'clever baby'", *Further contributions to the theory and technique of psycho-analysis*, Karmak Books, Londra [1923], 1994.
- , "Child-Analysis in the Analysis of Adults", *International Journal of Psychoanalysis*, 12, 1931, s. 468-482.
- , "The Confusion of Tongues. In Selected Papers of Sandor Ferenczi", cilt III, Basic Books, New York [1933], 1955.
- , *The Clinical Diaries of Sandor Ferenczi* (ed. J. Dupont, çev. M. Balint ve N. Zarday Jackson), Harvard University Press, Cambridge, 1988.

Rüya: Bedenle Ruhun Bütünleşmesinin Faili ve Şahidi*

OLIVIER BONARD

GİRİŞ

Bu sunum boyunca rüyaya, analizanın bedensel yaşantısı açısından kulak verilecektir. Rüyada erotik bedenın kendisi doğrudan temsil edilmiş de olabilir (ki bu daha nadiren olur) simgeleştirilmiş de olabilir (bu yaygındır ve alan ya da bölünebilir parça şeklinde kendini gösterir). Bazen analizanın bedeni yerine ötekinin, ikiz eşin, analistin bedeni temsil edilir. Burada incelenen rüyaların kimi huzurlu kimi kâbusa varabilen kaygı verici rüyalar ve erotik bedenın ruhsal olarak bütünleştirilmesindeki gelişime tanıklık eden bir gradyanı yansıtır. Elimizdeki birkaç örnekten hareketle yapılacak tartışma rüyanın ikili işlevine yönelik olacaktır: Arzunun gerçekleşmesi ve zihinsel inşaa. Winnicott'tan bahsettikten sonra, Freud'un aktardığı, kendi bedeninin temsillerinin bulunduğu rüyalarla gelen Bilimin (Freud, 1900) bir paragrafı üzerinde duracağız. Son olarak da Hodler'in bir tablosundan yararlanarak, sanatsal yaratıcılığın işlevine dair bu kuramsal taslakları, ressamın yaşamının can alıcı bir noktasına yansıtacağız.

KÂBUSTAN RÜYAYA: İZLERİN YATIRIMLANMASINDAKİ İNKİŞAF VE BEDENSEL OLANIN RUHSALLAŞTIRILMASINDA YENİ İMKÂNLAR

Bedenin kâbuslarda temsil ediliş biçimine biraz dikkat ettiğimizde, hastaların özlü anlatımlarında taslak halinde ve tekrarlayan biçimde şunları saptırız: Kaygının kesintiye uğrattığı dayanıksız sunuş tarzı, yüzeyler, dokunsal ya da

(*) Olivier Bonard'ın 11 Nisan 2009 tarihinde Psike İstanbul Merkezi'nde verdiği konferansın metnidir.

derin duyusal duyular, hareket, baskı. Kısımlara ayrılmış bu beden kâbus-ta çoğu zaman tehdit altındadır; kâbus yine uyanmaya sebep olan kaygı rüya-sından bu şekilde ayırt edilebilir. Son olarak üçüncü bir özellik daha vardır: Kâbusta kaygı duygulanımına bağlı temsil rüyada olduğundan daha az görsel olup daha çok derin duyusaldır, erojen bölgeye görme duyusundan daha ya-kın ve daha toparlayıcı bir duyudur bu;¹ genelde hissedilen duyum baskıdır, Jean'ın² şu kâbusunda olduğu gibi:

“Yükselen bir asansörün üzerindeyim, durduramıyorum, asansör kabini-nin üst kısmına sıkışıp ezileceğim.”

Görme duyusundan ziyade derin duyunun olması arkaik bir savunma-nın muhtemel etkisidir; benliğin ilk girişimi, fazla olması nedeniyle bu savun-malardan taşıp kaygıyı harekete geçiren dürtüyü sınırlamaktır, veya tam ter-si, arkaik özelliklerini muhafaza etmiş izlere kâbusta yatırım yapılmıştır.

Jean'ın kâbusu daha sonra analizde evrimleşerek, dürtünün bu derin-lemesine işleme girişimini yeniden ele alarak geliştiren ve böylece o fazlalığı engelleyen bir rüyaya dönüşür:

“Kabini şeffaf olan bir asansörün üzerindeyim, ezileceğim, dayım merdi-venlerde koşuyor, bana elini uzatıyor...”.

Jean'ın bu adamı ne kadar sevdiğini biliyorum ve burada aktarıma bir ima hissediyorum. Eğer dayıyı Jean'ın bir ikiz eşi olarak kabul edersek, dürtü-nün idare edilmesinin birbiriyle eşzamanlı olan iki biçimde gerçekleştiğini görü-rüz: Asansörde arkaik biçimiyle, merdivenlerde derinlemesine işlenmiş haliyle; rüyayı görenin yaşantısı sırayla birinden ötekine dair olabilir. Bir biçimden öte-kine, aktarımdaki ötekiden destek alarak, etkinlik edilgenliğin yerine geçer.

Nitekim, analizinin ilerleyen bir zamanında, Jean bu klostrofobik duy-guyu daha da derinlemesine işlenmiş bir rüyada yeniden ele alır:

“Bir kuyumcuya organize bir ziyaret düzenlenmiş; otoriter bir kadını takip ederek, kasa dairesine kadar demir kapılardan geçiyorum. Dönüşte, çıkışa yaklaşırken, kapıları kapatan kadına karşı çıkıp arkada kalıyorum ve ora-da sıkışıyorum. Üzerimde her yerimi kaplayan bir baskı hissediyorum, tıp-

1 Ve yer olarak da kafada konumlanır (Winnicott, 1949b).

2 Burada sunduğum seans parçaları analizanlarla değil vakalarla ilgilidir. Yani, literatürde iyi bili-nen farklı tekniklerle kasten analizanların kimliği tamamen gizledikten başka, ek olarak art arda gelen sözler, notlar ve yazılar arasına ardı ardına inşalar eklenerek, bütün bunlarla bu kişilerin va-ka haline gelmesini sağlayan gizli kılık değiştirmeler gerçekleştirilmiştir.

kı asansör rüyalarındaki gibi, sonra kuyumcunun içinin büyük bir restoranın mutfağına bitişik hale geldiğini görünce sakinleşiyorum; mutfak şefi çok canayakın birisi, bana “Merak etme!” diyor ve bir yandan da bana kendi özel yemeğinden hazırlıyor: “Kıtır Bey* denen tosttan, içinde bütün halinde buğday taneleri var...”.

Jean heyecanlı ve yatışmış, huzurlu bir şekilde uyanıyor ama canı o Kıtır Beylerden istemiyor. Önceki akşam enfes bir Kıtır Bey yemiş. Ona göre, analist aşçıdır, kadın rehber ise kendisini kaygılandırıldığını yakın zamanda söylediği annesini temsil etmektedir. Analistine kendi buğdayından (parasından) vermeye niyeti yoktur!**

Böylece kâbus ile birinci ve ikinci rüyalar arasında, dürtü ruhsallığa yatırım yapar; bunun için önce halihazırdaki arkaik yolları kateder, bu yolları kaygıdan serbestleştirir ve başka paralel dallanmalara yatırım yapar, ki bunlar da temsilleri zenginleştirip hazza öncelik tanımak üzere kaygı hareketlerini azaltır.

Winnicott (1949b)’ı okurken onun ruh (psike) ile beden (soma) olarak adlandırdığı şey arasındaki döngüsel bir hareketi hayal etmeye kendimizi kaptırabiliriz: Bedenselden olandan doğan libido tarafından ruhsal olana yatırım yapılması ve ruhsal olanın, kendi inşa ettiği bedensel deneyime dikkati. Winnicott’a göre bu hareketin yetersizliğinden dolayı beden-ruh bütünleşmesinin gerçekleşmemesi bir yandan somatik hastalığa ve öte yandan zekanın duygulanımların yerine geçtiği sahte kendiliğe sebep olur. Bu iki çözülme örüntüsünün kökeninde ötekinin desteği deneyiminin yeterince sabit olmayışının yattığını belirtir; buradan da analistin işlevinin kuramlaştırılmasına gidilir: Press’in deyişiyle yeteri kadar hassas mevcudiyet ya da Anne-Lise Robert’in sıkça hatırlattığı gibi ikiz eş olarak mevcudiyet. İkiz eşin bedeni, ruh ve beden bütünleşmesini destekleyen rüya temsillerinde gerçekten de önemli bir role sahip görünmektedir.

RÜYADA KİŞİNİN KENDİ BEDENİ VE BEDENSEL İKİZ EŞİ

Luc, bir kadınla tensel olarak buluşmada çektiği güçlükler ve annesine olan kaygılı bağlanması nedeniyle analize başladı. Seansta iç dünyasının havası en-ses nitelikliydi. Luc’ün anlattığı iki rüyayla pek çok şey kökten değişti. Birincisinde, annesiyle beraber bir kilise bodrumunda bulunuyor, içerde iki insan

(*) Fransızcası “Croque monsieur” – ç.n.

(**) Fransızcada “buğday” kelimesi günlük dilde para anlamında kullanılır – ç.n.

parçası, sergilenen iki gövde var; bunlardan biri kendi gövdesi, üzerinde tıpkı fazla sıkılmış bir kemerin bıraktığı türden iki iz var. İzi gösterip “Aa! Tümör!” diyor ve uyanıyor.

İkinci rüyada, annesiyle birlikte kırdı; muazzam bir doğal küvet var, kocaman derin bir çukur; annesi oraya inmeye kalkıyor ve Luc dibe inmiş annesine bakıyor.

Luc bu rüyaların, annesiyle olan yakınlığından –onu “öldürebilecek”* ya da depresif hale getirecek (“kuyunun dibinde”) yakınlıktan– nasıl vazgeçmekte olduğunu resmettiğini düşünüyor. Ben kendi kendime analizin o anında bunun bir doğruluk payı olduğunu düşünüyorum ama yine de sayfayı çevirebildiğimiz pek söylenebileceğini zannetmiyorum.

Ayrıca sergilenen bu iki beden –onun ve bir başkasının bedeni– ile bu iki iz bana çarpıcı geliyor; çok yakın çocukluk arkadaşının adının da Marc** olduğunu hatırlatıyorum. Luc çocukken gövdesinde kemer izi gördüğünde genellikle endişeye kapıldığını ve annesinden teskin edici sözler beklediğini hatırlıyor. Yakın bir zamana kadar sergilediği ve kaybolmaya başladığını düşündüğü bir tutum bu. Annesine bu yüzden o tehlikeli çukurda eşlik etmediğini söylüyor. Depresifliğini düşünerek, “O çukurun içindeydi ve çıktı...”*** diye ekliyorum, Luc haykırıyor: “Doğumum!” Annesi onu arabayla okuldan alıp eve getirirken geçirdikleri bir kazada, annesi yoldan çıktığında kendisinin emniyet kemerinin takılı olmadığını da bize hatırlatıyor.

Başka bir seansta, daha Oidipus nitelikli bir rüyayla ilgili olarak, Luc analizinin yakın bir zamanında bedenini sadece parçalar halinde değil de tam olarak, bir bütün olarak keşfetmenin ne kadar önemli olduğunu hatırlatacaktır. Ne demek istediğini iyi anlıyorum ama tam da o anda bedenini nasıl düşündüğünü bilmek istiyorum, böylece onu harekete geçiriyorum. Luc, örnek olarak raporlarını daktiloda yazmada kendisine çok faydalı olan ellerine daha iyi baktığını söylüyor; eskiye göre ellerini soğuktan korumayı daha çok düşünüyor; soğukun ellerine artık daha az zarar verdiğini farkediyor. Muhakkak ki zihinsel düzeyde ellerine bakması gerektiğini biliyordu ama ondaki bir kalıntı kendisine eldiven takılacağını düşünüyordu. Luc kız arkadaşından ellerine bakmasını daha az istiyor. Erotik nitelik taşıyan ellerini bütünleştirmek

(*) Fransızca “ölüyorsun” anlamındaki “tu meurs” ve okunuşu onunla aynı olan tümör kelimesi – ç.n.

(**) Fransızca “iz” anlamına gelen “marque” kelimesiyle aynı okunuşa sahip – ç.n.

(***) Fransızcasında *eril* üçüncü tekil şahıs kullanılıyor ve çukurdan çıkan kişi olarak hastaya göndermede bulunuluyor – ç.n.

etmek için annenin etkili varlığını hissedemediğinden Luc'un, bağımsızlığını sağlamak amacıyla (Winnicott, 1949b), zihnini geliştirdiğini düşünüyorum. Dürtüyü hedef alarak müdahalede bulunuyorum: Annesine o kadar yakın oldukları için mi kendini ellerinden uzak tutuyordu? Luc annesiyle temasın onda yarattığı siniri uzun süre dışa vurduğunu söylüyor; kendini bu yakınlığa karşı koruyordu.

Böylece Luc bu iki rüyada, sürecin dürtüsel fazlalığının sebep olduğu kaygılı donmayı geride bırakabilmek için bedenine olan yatırımın akışını yeniden ele alıyor görünüyordu; dürtüsünün idaresini artık içsel annesine vermesi gerekmiyordu. Analist önce Luc'un en iyi arkadaşlarında bulduğu ikiz eşlerin bir ikâmesi haline gelmiş, ancak ondan sonra Luc bu destekten vazgeçebilmişti. İki yıl analizden sonra, Luc'un yeni tensel yaklaşımlara girişebilmesi onun ruh ve beden bütünleşmesini teyid ediyordu.

Bir başka hasta olan Jacques, birçok seanstır üzerime almış olduğum ikiz eş işlevini bir rüyada resmetmiş görünüyordu; nitekim Jacques'ın bir kalp hastalığı olma tehlikesi bulunan kuzeniyle ilgili kaygılarını yaşıyor ve bu sessiz katılıma ussallaştırmalar buluyordum. Bu rüyada Jacques iki katlı sazdan bir kulübede tatil yapıyor, daha önce pek çok kez benzer kulübelerde kalmış; üst katta birinin yürüdüğünü duyuyor; kulübeye bir dönüşünde kapının açık olduğunu görüyor; üst kattaki adamla karşılaşılıyor, yakışıklı bir çocuk. Bu habersiz girişe önce çok bozulan Jacques, ardından yabancıyla sakince konuşuyor ve anlıyor ki ikisinde de aynı anahtar var. O zaman Jacques eşyalarını alıp, ayrıntılı planını gördüğü, tek katlı olan kendi gerçek bungalovuna taşıyor ve orada kendini iyi hissediyor.

Rüyadan sonra Jacques tekrar, kendisini istila eden anne nitelikli kaygılara dönüyor. "Acaba geçmiş seanslarda bana kuzeninden uzun uzun sözettiğinde aynı kaygı bungalovunda mı yaşıyorduk ve bu rüyada artık gereksiz olan bu ev arkadaşlığından mı vazgeçiyor?" şeklinde bir yorum önerisinde bulunuyorum. Jacques seansın sonlarında yeniden düşünmeye başladığını hissettiğini söylüyor.

Analistle olan, yansıtma ile dolu ilişki, analisti hastanın ruhsal olarak kapsanmasına destek oluşturan bir ikiz eş haine getirir. Zehirden arındırılmış olarak hastaya geri verilen dürtü artık uygun hale gelir ve yansıtma gereksizleşir; böylece yatışmış bir bağımsızlık hissedilir, Jacques da analistini bir ikiz eş haline getirmek üzere elde tutmaktan vazgeçer. Babası, arkadaşı, korktuğu sahici köpek ya da bahçede yalnız oynadığı oyunlarındaki sevdiği hayali kurt gibi birçok tarihi ikiz eşten sonra ben de Jacques için bu ikiz eş olmuştum.

“Yakışıklı çocuk” yorumu ve daha sonra “tek katlı bungalovun ayrıntılı planını gördüğünü” ifade etmesi bedeninin zihinsel imgesinin –kendi bedeninin, benim bedenimin– dürtülerin bu bütünleşmesine olan katılımına tanıklık etmektedir, söz konusu bütünleşme kuzeninin kalbi ve muhtemelen kendi kalbi için duyulan bir kaygıya dönüşerek niteliğini yitirme eğiliminde olan dalgalanan dürtüyü azaltmaktadır. Böylece ikiz eş, bazen analizanın kendi bedeninin yankısı olarak değerlendirilebilir, bu beden görünmez ve nispeten az algılanabilir olsa bile; hastanın dürtüsünün dolaşıma girmesini sağlayan ve böylece aktarıma biçim veren şey aktarım ve analistin varlığıyla harekete geçen dürtüsel seferberliktir.

DOĞUM RÜYASI VE ANALİZDE RUH-BEDEN BÜTÜNLEŞMESİ

Yukarıda, kendi bedeni ve ikiz eşinin yanı sıra Luc’ün kendi doğumum dediği imgenin belirdiğini gördük. Daha sonra göreceği ve bizim burada ele almayacağımız birçok rüyadaki imgeleri de aynı şekilde yorumlayacaktır. Analizde varoluşun ilk anlarına geri dönüş psikanalizin kurucuları arasında sertçe tartışılmıştır. Rank ile Freud arasındaki fikir alışverişinde (Freud, 1906-1918) doğuma uzanan bir kaygı kuramının belirmesinden sonra, Freud (1926) sentez adı altında, kaygıyı bütünleştirmenin üç biçimini kendi metapsikolojisinde yan yana getirir: Benlik için sinyal vazifesi gören kaygının yanı sıra, “otomatik” kaygı adını verdiği, bastırma tarafından niteliği bozulan dürtüsel bir enerjiden gelen kaygıya dair daha önceki varsayımını ekler ve daha önce reddettiği, “doğum ilk kaygı olgusudur, dolayısıyla her türlü kaygının kaynağı ve modelidir³” fikrini çiftedeğerlilikle ve bazı küçük değişikliklerle yeniden ele alır.

Ruh ve beden bütünleşmesinin ana rahminde başlaması olasıysa o zaman doğumun, duyumların yoğunlaştığı ve bilinmeyene dair kaygının eşlik ettiği büyük bir yenilenme anı olması da daha az olası değildir. Bu büyük alt üst oluşu, Rank’ın, analizin gerileme yaratan düzeneği tarafından yeniden harekete geçirilen bir ilk örnek olarak görmesini anlayabiliriz. Rank Freud ile beraber, bu kaygıyı birçok duyumun şiddetli bir biçimde uyanması olarak görür, ama özellikle de dengi bir daha hiç yaşanmayacak ve bu nedenle anneden ilk ayrılığa olumsuz bir anlam yükleyecek bir ‘kendini iyi hissetme hali’nin kaybı şeklinde değerlendirir. Freud’dan farklı olarak Rank, doğum travması’nın yeniden yaşanmasını, en azından bununla aynı ismi taşıyan kendi kitabında, yorumlarının dayandığı usandırıcı bir nakarat haline getirir.

3 Bugün moda olan şekliyle “iz” diyebilirdik.

1945 tarihli bir makalesinde bu konuyla ilgilenmiş olan Winnicott'un görüşü şu şekildeydi: "Doğum travmasının hesaba katılması ancak ne oranda olduğuna dikkat edilirse bir değer taşır. Yine de, belirli bir konunun incelenmesinde, o konunun önemini geçici bir süre için abartıyor görünmekten de korkmamak lazım", "Doğumla ilgili kişisel deneyimin anlamlı olduğunu ve bellek malzemesi olarak kabul edildiğini inkâr edemeyiz", "Bize öyle geliyor ki, doğmanın ne olduğunu bilen çocuğun bedenidir" (s. 118).

Bir kaygı modeli olmanın yanı sıra, doğum kaygıya karşı mutlu bir gelişmenin modeli olarak da ele alınabilir: Satır aralarında Freud birçok kez üstü kapalı olarak, bir annenin kollarındaki mutluluktan söz ederek buna göndermede bulunmuştur (1900, s. 327-372); Guignard (1985) bunu yenidoğanın annesinin bakışına yerleştirdiği kendi bakışında tespit etmiştir ve hepimizin aklında Meltzer'in getirdiği ve pek çok kişi tarafından (*Revue Française de Psychanalyse*, 1985) yeniden ele alınmış olan estetik çatışma kavramı vardır. Bütün bunlara baktığımızda doğumu, bir kaygı deneyiminden çok dürtü bütünleşmesinin kurucusu ve kaygı atıklarının yanında duygulanım ile temsiller arasındaki mutlu birincil bağların izini de bırakan bir deneyim olarak görebiliriz.

Buradaki ilk örnekte adı geçen Jean analizde, bu doğum çalışmasını asansör kâbusundan kuyumcu rüyasına geçerek yeniden ele almıştır. Bu durumda kâbus bedenden gelip, ruhsallığı zenginleştirmek üzere ondan kopan, ya da bir bedenin ve onun içgüdüsel enerjisinin peşinde olan ruhsallık tarafından istenen dürtüsel bir parçanın zihinselleştirilmesinin ilk aşamasıdır. Kendisi tek başına bizi bir üst kata götürmediği için nasıl ki bir merdivenin ilk basamağı başarısız sayılmazsa kâbus da aynı onun gibidir.

O halde kâbus, bir doğum gibi sancılı olan bu dürtüsel geçişin bir işaretidir. Anne-çocuk birlikteliğini hatırlatan analitik düzeneğe dair Rank'ın işaret ettiği bu benzetme, yukarıda belirtilen örneklerde açıkça görülür: Uçurumun dibindeki anne ve kuyumcunun zırhlı iki kapısı arasındaki sıkışık kapalı alan. Böylece, kâbus ve sonra da rüya doğum deneyiminin yeniden yatırılanmasına tanıklık ederler, zira analistin ikiz eş olarak desteği sayesinde bellek izleri dürtüsel itime elverişli durumdadır; doğum benzetmesiyle rüya aynı zamanda, analitik durumun mümkün kıldığı mayotik doğurtmayı* örneklendirmiş olur. Annenin bedenindeki dar boğazdan geçtikten sonra bebek engin alanlara, duyularının karşılık verdiği yeni tatlara ulaşır; pek çok analizanın yaşadığı şey budur.

(*) Sokrates'in soru-cevapla fikir doğurtma yöntemi – ç.n.

Bu rüyalara atfedebileceğimiz doğum simgeleştirmesi, Lévi-Strauss'un (1949) "simgesel etkililik" kavramını örneklendirmek için kullandığı mitosu hatırlatır: Amazon'un derinliklerinde ebenin müstakbel anneye anlattığı bir ritüel öyküdür bu; annenin sıkışmış bebeği dışarı itmesine yardım etmek amacıyla söylenir; sıkışıp o an için ilerlemesi durmuş olan bebeğin nihayetinde geçmek zorunda olduğu anatomik yolları sırıa erdirici bir yolculuğun içinde bire bir anlatır. Simgesel etkililik, ruhsal yönetimi kabul eden erotik nitelikli bedendir.

İÇDİŞ EDİMLERİN KURAMLAŞTIRILMASI (HOLDİNG)

Psikanaliz çalışması sırasındaki ruh ve beden bütünleşmesi, Winnicott'ın düşündüğü şekilde bir anne-çocuk ilişkisi imgesine dayanarak kuramlaştırılabilir gibi, Oidipus nitelikli bir kuramlaştırmaya açık olan başka hayali bir durumda da gerçekleşebilir. Yukarıda anlatılmış olan birçok rüyada Oidipus durumunun ana hatlarını ayırdetmek mümkündür: Asansörün yanındaki merdivenleri çıkan adam ya da kuyumcudan çıkışta işi ele alan aşçı. Bu örneklere Luc'un son bir rüyasını ekleyelim:

Luc kendi dairesinde; babası da orada, tavana bir lamba takıyor; tavandan çıkan elektrik kablosundan yavaş yavaş duman yayılmaya başlıyor; Luc endişeleniyor; merdivende olan babası ama tavanın üzerini gören kendisi: Yangın çıkıyor. Kendi kendine sorunun yukarıda olduğunu ve babasının bununla ilgilendiğini söylüyor, rahatlıyor.

Rüyanın ertesi günü Luc sigara içmedi;* öksürüyordu ve çok hasta olacağından korkuyordu. Her ne kadar bir sonraki gün yeniden sigaraya/dumana geri dönmekten kendini alamadıysa da, Luc sigara içmenin bedenini hesaba katmayan ve ona zarar veren eski bir çözüm olduğunu düşünüyordu. Sigara içmeye on dört yaşında ve dedesi gibi davranmak için başladığını hatırlatıyordu. Ben merdivenin tepesindekinin babası olduğunu söyledim. O zaman Luc anne-babasıyla uzaktaki büyükannesi ve dedesine gittiklerinde, evin üst katındaki bir odada üçünün birlikte kaldıklarını hatırladı; gecenin büyük kısmını uykusuz geçiren dedesinin sigara dumanının kokusu oraya kadar yükseliyordu; bu odada, anne-babasının gürültülerini duyduğundan emindi.

Ruh ve beden bütünleşmesindeki ilerlemeler, burada Oidipus durumunun gizil hale gelişinin himayesi altında gerçekleşmiş görünüyor. Uyarılmanın

(*) Fransızca'da "sigara içmek" ile "duman çıkması" aynı kelimeyle ifade edilir – ç.n.

içinde karşı karşıya gelinen anneden vazgeçme, onun yeterince iyi anne olarak içselleştirilmesiyle birlikte gerçekleşmişti. Oidipus durumunu bu analizin daha başından itibaren çalışmıştık, fakat ancak anneyle birincil ilişkinin etrafından dolandıktan sonradır ki bu çalışma başarılı olmuştur.

FREUD'DAN BİR RUH VE BEDEN BÜTÜNLEŞMESİ VE DOĞUM RÜYASI

Freud'un rüyasını anlatmaya geçmeden önce, yeniden bağlamına oturtalım; konularımızdan biriyle, rüyadaki kaygının kökenleri ya da temsil ile yatırım arasındaki bağ kurma çalışması olarak rüya konusuyla bağlantılı fikirler göreceğiz burada.

Traumdeutung (Rüyaların Yorumu)'nda Freud (1900) durmadan kaygı rüyasına geri dönerek, genel kanının aksine bunun arzu gerçekleşmesi olarak kendi rüya kuramına nasıl bütünleştirileceğini göstermeye çalışır. Sonuç bölümünde bahsettiği sadece libido nitelikli istek değildir, aynı zamanda kaygı rüyaları tarafından bozulan uyuma isteğinden de söz eder.⁴ Bu uyuma isteği, açlığın yemeği beklediği gibi uykuyu bekleyen bu yorgunluk nedir? Freud uykuda bir kendini koruma dürtüsü mü görmektedir?

Freud genel uyku ekonomisini ve enerjinin geceleyin üç ruhsal yer arasındaki dağılımını hatırlatmakla işe başlar. Kaygı rüyası ruhsal merciler arasındaki dengeyi bozar ve bilinçöncesine giren şey uyuyan kişiyi uyandırır. Bununla birlikte, bir sineği kovduktan sonra olduğu gibi yeniden uykuya dalarız. Demek ki uyku sürecinde merciler arasındaki dengede değişikliğin olması ve kaygının çözülmesi gerçekleşir. Freud tam olarak şöyle der: "Eğer bilinçdışı istek bir rüya oluşturma ve onunla birlikte bilinçöncesini⁵ uyandırma gücünü gösterdiyse, bilinçdışı istekler tanımları gereği sürekli hareket halinde oldukları halde, rüyanın farkına vardığımızda, acaba bu güç neden tükenir? Acaba rüya sırasında bizim psikoterapide ulaşmaya çalıştığımıza benzer şe-

4 *Rüyaların Yorumu*'nun son versiyonu 1919 tarihlidir, bu da dengenin tersine döndüğü ve tekrarlar ilkesinin haz/hazsızlık ilkesinden önce gelmesi gerektiğinin kabul edildiği 1920'yle neredeyse aynı zamana denk düşer. Böylece, boşalmanın hazla gerçekleşebilmesi için, dolunun sürekli tekrarını hazırlayan biçimler altında, yani acı verici de olsa, sinirsel bir akım iletiminin tekrarı halinde kolaylaşması biçiminde gerçekleşmesi gerekir. Halbuki rüyanın arzu gerçekleşmesinin dışındaki amaçlarına dair yazarın düşünceleri bu son versiyondan epey öncesine dayanır. Ruhsallığın bir yerinde rahatsızlık veren şeyin başka bir yerinde haz verdiği olgusuna dayanarak kaygıyı haklı çıkarıp, birçok rahatsızlık verici rüya ile ilgili olarak arzusunun gerçekleşmesi ilkesinin geçerliliğini azaltmış demek değildir. Hayır, rüyanın haz ilkesine göre gerçekleşmesi dışındaki öbür amacı sonunda burada açıkça ifade edilmektedir: Uyuma ihtiyacı "rüyanın ikinci dürtü kuvvetini oluşturur" (s. 625) (öğlunun "Baba, yandığımı görmüyor musun?" sözleriyle çağırıldığı babanın uyuma ihtiyacı).

5 [ve Bilinçöncesi/Bilinç'i]

kilde, Bilinçdışını Bilinçöncesine tabi kılarak bilinçdışı süreçleri ortadan kaldırmayı ve unutmayı amaçlayan bir süreç mi gerçekleşmiştir? Evet, rüyada gerçekleşen budur!”, “Algıya dönüşen rüyayı⁶ karşılamaya gelen Bilinçöncesi tarafındaki yatırım –zira bilincin uyarılması tarafından yönlendirilmektedir– rüyanın bilinçdışı uyarılmasını bağlar ve rahatsız ediciliği bakımından onu zararsız hale getirir. (...) Ruhsal hayatın güç çekişmesinde rüya bir işlev kazanmıştır. Bilinçdışının başıboş uyarılışını Bilinçöncesinin boyunduruğu altına alma görevini üstlenir” (s. 632-633).

Bu noktada, Freud’a göre rüyanın bir anda, bir gecede, ya da günün kalıntılarını sağlayan bir önceki günde oluşmadığını hatırlamak gerekir; hayır, rüya günlerce devam eden bir faaliyettir, analistin düşlemlerinin de tanıklık ettiği gibi sürekli bir faaliyettir. Dolayısıyla amaçlanan yalnızca uykuda Bilinçöncesinin enerjisinden tasarruf etmek değildir, gündüz olduğu gibi gece de Bilinçdışını Bilinçöncesiyle temasa geçirerek, Bilinçdışının enerji hareketlerini, durmadan ılımlılaştırmaktır. Ancak, uykunun gündüz yaşamının sahip olmadığı bir özelliği vardır: Bilinç ile Bilinçöncesi ve Bilinçöncesi ile Bilinçdışı arasındaki temasları yoğunlaştırır. Bir enerji düzeyinden ötekine ve bir temsilden diğerine olan enerji aktarımlarını dinamikleştirir.

Böylece, eğer rüya uykunun bekçisiyse uyku da rüyanın bekçisidir. Rüya görmek için uyuruz ve hep varolan bir görevimizi özenle tamamlamak için rüya görürüz: Her izin yatırımlanmasını sağlayarak libidoyu ehliileştirmek ve böylelikle bütün izlerin temsillere dönüşmesini sağlamak. Kâbus bu görevin başlangıcında yer alır. Böylece rüya haz ilkesini ve tekrarlama ilkesini takip eder, tekrarlama ilkesi bütün izleri, hatta travma yaratıcı olanları, hatta hatta ölü ya da kodlanmış olanları bile sınırlandırıp zihinsel hayatın büyük atlıkarıncasına çeker. Yirmi yıl önce tekrarlama ilkesini haz ilkesinin alternatifi olarak ilan eden Freud (1900, s. 634 ve 646), üstelik bu konuda ölüm dürtüsünü de icat etme gereği kalmadan, çağdaşlarından olan W. Robert’in 1886’da Hamburg’da kaleme aldığı denemede yazdığı şu sözlerle katıldığını

6 O zaman Bilinçdışındaki rüya süreci, uyuyan Bilinçöncesindeki kapanma sonucunda, görsel algı yönündeki geriye dönük yolu kullanır ve böylece, Bilinçöncesi/Bilinç’in dikkatini çeker (s. 629), Bilinçöncesi/Bilinç algıladığı şeyi tek ilkesi olan haz/hazsızlık ilkesine göre değerlendirecektir; o halde Bilinçöncesinde kısa devre olmuştur [bunun üzerine Bilinçöncesi kendi süreçlerini yine bazı niteliklere sahip olan (haz veren ya da haz vermeyen) dil işaretlerinin bellek izi sistemiyle bağlantılandırarak, daha incelikli düşünce işlemlerinin gerçekleştirilmesine imkân veren başka bir strateji geliştirir (s. 629)]. Görsel nitelikli rüya izlenimlerini kaydeden Bilinçöncesi/Bilinç, uyumak istediği için daha önce düşüncelerine karşı sakıngan davranan Bilinçöncesine doğru giden yolu kısmen açar; Bilinçöncesi o sırada, Bilinçöncesine doğru olan ileriye yönelik ilerlemesine yeniden başlamış rüyanın ikincil derinlemesine işlemlerini gerçekleştirir.

söyler: “Doğanın bir zorunluluğu olarak izah edilen rüya”:⁷ “Rüya kendini zihindeki tepkisel görünümüyle bize ulaşan bir bedensel boşaltım süreci olarak ortaya koyar.” Buradaki “bedensel” sıfatına özellikle dikkat etmek gerekir. “Herhalde rüya görme kapasitesi elinden alınan bir insanın zihninin bir süre sonra bozulması kaçınılmaz olurdu, çünkü beyninde, tamamlanmamış, sonuna kadar düşünülmemiş koca bir düşünce yığını ve yüzeysel izlenimler birikirdi; tamamlanmış bir bütün olarak belleğe katılması gerekenler kaçınılmaz olarak bunların ağırlığı altında boğulurdu.” Freud, Robert’in şu ifadesini beğenir: “Rüya, bir subap gibi ruhu hafifletir” ve Robert’e göre, rüyanın temsil etme etkinliği sayesinde her türlü zararlı şeyin zararsız hale geldiğini ve bu fikrin, rüya tarafından arzusun *iki türlü* gerçekleştirilmesi şeklindeki kendi doktriniyle tam olarak çakıştığını hatırlatır. Böylece, uyuma isteğinin arkasında Bilinçdışının Bilinçöncesi tarafından yeni kalıcı kayıtlar biçiminde bütünleştirilmesi işlevinin yattığını görüyoruz.

O halde, rüyanın tanıklık ettiği ve aynı zamanda imkân verdiği bedenselin bütünleştirilmesi temasına artık yeniden dönebiliriz: Rüya birincil bedensel deneyimlerin düşünülmesi zor olan izleri, Bilinçöncesinin libidoyu ılımlaştırması sayesinde, temsil şeklinde bir kayda ulaşır; bu olunca, rüya düşünen özneyi, onun kendi düşüncelerinde bazen ihmal ediyor görüldüğü bir bedenle birleştirerek, bedenselin ruhsal olarak bütünleştirilmesi işlemine girer.

Böylece, daha önce sözünü ettiğimiz Freud’un rüyalarına geliyoruz. Düşsel yaşamı konusunda genelde gayet rahat konuşabilen psikanalizin kurucusu, söz kaygı rüyalarından açıldığında, uzun zamandır, oto-analizinin epey öncesinden, gizil dönem çağından beri bu tür rüyalar görmediğini söyler. Ancak, sekiz yaşındayken sevgili annesini ölmüş ve kuş gagalı insanlar tarafından taşınır halde sahneye koyduğu rüyayı canlı bir şekilde hatırlar; bu görüntü onun hıçkırıklar ve çığlıklar içinde uyanmasına ve annesinin yüzünü görmek istemesine neden olmuştur. Freud kendisinin iyi bildiğimiz basamak basamak ilerleme şeklindeki yöntemiyle kendi kaygısını yorumlar: Annesinin, komada gördüğü büyükbabası gibi öldüğünü düşünmekten kaynaklanan kaygı, daha önceden orada olan ve daha temel nitelikteki kaygıya bağlanır, bu ilk kaygı gece annesinin babasını öptüğü (vögelt) ya da kendisinin de aynı şeyi yapmak isteyeceği düşüncesi tarafından tetiklenmiştir. Kaygı o boyuttadır ki ölümle bağdaştırılır, belki de Luc’un şu sözleri söylerken betimlemekte olduğu kaygıya benzer şekilde: “Annenin yanında olmayı düşünmeye can atı-

7 “Rüyanın nedenleri de zaten geçmiş güne ait olup kendini rüya gören kişiye yeterince tanıtamamış olan duyuşsal izlenimleridir.”

yorsun.” Böylece, gizil dönemin bu özdeşleşim nitelikli basamağında, genç Sigmund libidonun bedenine sunduğu olasılıkları düşünüyor ve ruhsal olarak bunların bütünleştirilmesinin yarattığı kaygıları çalışıyor.

Şimdi de Freud’un oto-analizi döneminde gördüğü, kendi bedenini sahneye koyan ve bir kaygı vurgusuyla sona eren, ancak kendisinin rüyadaki yargılama işlemleriyle ilgili bölümü örneklendirmek üzere, bir şaşkınlık rüyası olarak sunduğu rüya var. Profesör Brücke’nin emriyle, hatırasındaki gibi bir balığın omuriliği ve sinir köklerinin değil de, kendi kalçasının diseksiyonunu yapıyor. Bir kadın arkadaşı bu işlemde ona yardımcı oluyor; rüyanın analizinde bu arkadaşın yakın zaman önce kendisini ziyarete geldiğini hatırlıyor. Louise okumak için ondan ödünç birşeyler istemiş ve Freud da ona Rider Haggard’ın “She” isimli kitabı önermiş; “ebedi dişil”i konu alan bu kitapta tehlikeli bir gezintide rehberlik görevi bir kadına veriliyor. Daha önce bu kitabı okumuş olan Louise muzipçe ona kendi yazılarından okutabileceği birşeyler olup olmadığını soruyor. Bunun üzerine Freud da espri yaparak “kendi ölümsüz eserlerinin henüz yazılmadığını” söylüyor; Louise tebessüm ederek buna şöyle cevap veriyor: “Senin o sözümona aydınlatmaların, o vaatlerin, bizim de okuyabileceğimiz gibi olacak mı?” Burada, birbirlerinin gözünde ifade ettikleri bütün gizemi dile getiren bir kadınla bir erkek arasında merakın paylaşıldığı hoş bir konuşmaya şahit oluyoruz.

Rüyaya geri dönelim: Kalçasının şaşırtıcı diseksiyonundan sonra, rüya Freud’un bacaklarının onu güçlükle taşıdığı (anlaşılır bir durum!) uzun bir yoldan devam ediyor; Freud’u taşıyarak küçük bir eve kadar getiriyorlar. Freud kendini penceresi açık bir odada buluyor; pencereye iki tahta dayamışlar, bunlar percereden geçerek aşması gereken uçurumun üzerine köprü niyetine konmak üzere bekliyor. Rüneyi gören kişi, bacakları için gittikçe artan bir kaygıya kapılıyor. Şimdi de uçurumu geçmesini sağlayacak olan şey artık o tahtalar değil de uyuyan çocuklarmış! Freud kaygı içinde uyanıyor. Kaygının bir önceki güne ait yorgunluğunun izlerini taşıyan ve bacaklarının onu daha ne kadar taşıyabileceğini kendine sormasına sebep olan ruh halinden kaynaklandığını düşünüyor. Ölüm ise ona Orvieto’da ziyaret ettiği bir Etrüsk mezarını hatırlatıyor.

Bu malzemeyi yazıdaki düşüncelerim doğrultusunda ele alarak, bu rüyanın Louise ile karşılaşmanın harekete geçirdiği ruhsal-bedensel bütünleşme çalışmasını temsil ettiğini ileri sürüyorum; burada libido heyecanı anneyle karşılaşmanın kendilikte bıraktığı izlere yeniden yatırım yapmıştır. Kalçanın diseksiyonu, hem iğdiş edilme tehdidini hem de dişilin endişeyle araştırılma-

sını örneklendirir; libido iç içe geçmiş iki biçimde kaygı üretir. Eğer devamında Freud taşıyorsa, bu onun bebek olmasından değil mi? Rehberin onu bıraktığı bu küçük evde, annesiyle kendi arasındaki uçurumu nasıl aşacağını kendi kendine soran da yine bir bebek değil midir? Daha önce bir kere geçmiş olduğu pencereden bu anneye doğru geçit görevi çocukluk mu görecektir?

HODLER ÇOCUK SAHİBİ OLMA KAYGISINI BÜTÜNLEŞTİRMEK İÇİN BİR KÂBUS TABLOSU YAPIYOR

Hodler deyince insanın gözünün önüne keskin otoportreler ve kayalık silüetlerin ve göğün zengin maviliklerinin oynadığı manzaralar gelir. Tam anlamıyla simgeci denebilecek eserleri beni daha az etkiler, bunlar zaman zaman alegorik tarzdaki acemice figürlerle ağırlaşmıştır. Ancak, bu simgeci tabloların içinde Paris serginin görkemli biçimde öne çıkardığı bir şaheser var ki, ona bakarken aklıma ressamın bu tabloda benim tarafından keşfedilmeyi bekleyen bir kaygıyı derinlemesine işlemek üzere temsilleştirmenin tekrarını kullandığı fikri geldi.

Ferdinand Hodler, Gece, 1899-90.

Bunun yatay çizilmiş büyük boy bir tablo olduğunu ve dış mekânda birbirine paralel şekilde uzanmış uyuyan birçok kadın ve erkeği temsil ettiğini hatırlatalım; üzerlerini kiminin az kiminin çok örten siyah bir çarşafa sarınmış bu kişilerden biri, hepsinin ortasında uzanan sakallı ve kaslı olan aniden uyanmıştır; göbeğinin altına oturmuş bir hayaletle karşı dehşet içinde çırpınan bu kişi kuşkusuz ressamın kendisidir. Bu tablo, kariyerinin ilk evreleri boyunca ressamı desteklemiş olan ve sanatçının evlenmeyi reddettiği bir kadınla olan beraberlik ilişkisinde ortaya çıkıveren hamilelikle aynı döneme denk düşer. *Gece* (*Die Nacht*) ismini taşıyan bu eserde ressamın temsil ettiğini belirttiği

ölüm, biyografisinde de karşımıza çıkar (annesi ile kız ve erkek kardeşleri ve remden hayatlarını kaybetmişlerdir); bu yaşamöyküsünde ölüm hayatta kalan diğer yetişkinlerin oğlanı çevreleyen bakımıyla yan yana bulunur. Fakat Hodler'in evlilik ve babalık öyküsüne, bu travmaları yaşamamış pek çok insanın biyografisinde rastlanır, o kadar ki bu ölümcül temanın ruhun derinliklerinden birdenbire belirmesi için hamileliğin kendisinin yeterince sarsıcı bir deneyim oluşturduğunu düşünebiliriz. Psikanalizde travmanın yeri kurucu niteliktedir ancak kötülüğün/hastalığın yaratılmasında tek etken değildir.

Bu tablonun tasviri içinde ressamın kaygısını nasıl derinlemesine işlediğine bir bakalım:⁸ Ferdinand'ın iki aşkı da orada uzanmıştır: Augustine ön sıranın solundadır, siyah çarşafa sarılıdır, sağda duran Bertha ise bel kavisini o kadar telkin edici bir çıplaklıkla gösterir ki, bu tablo Cenevre'deki belediye sergisine alınmamıştır. Ressamın kendisi ise göbeğinin altında ağırlığını hissettiren kâbusuyla çırpınır; bütün bedeni kaygıyla kaplı, tamamen hareket halindedir, elleri onu ezen ve onunla karışan kitleye sımsıkı yapışmıştır. Ressam bu üçüne beş figür daha ekler; bunlar aynı figürlerin kopyalarıdır, o dönemde kuram ve üslup olarak artık olgunluğa ulaştırdığı paralelizm* görüşünü bu şekilde uygulamaya koyar. Bertha yukarıda solda, bir Ferdinand kopyası ile bir Augustine kopyası arasındadır, Ferdinand yine yukarıda sağda bulunur ve bir model de erojen Bertha'ya sarılan sekizinci bedene şekil verir. Paralelizm, kaygıyı tekrarlama yoluyla zehrinden arındırma çabasıdır, ötekinin sanatçının bedeninde bıraktığı görsel ya da birleşik duyu (sinestezik) izlerinin yollarının yeniden açılmasıyla gerçekleşir. *Gece* tablosu benim gözümde Ferdinand'ın sendeleyeni kendiliğini yeniden örgütleme yönündeki acı dolu girişimini resmetmektedir.

Hodler bu tabloyu biraz beylik şekilde “ölümün büyük simgesi olarak” gördüğünü belirtse de, şunları da söyler: “Hayaletin bu şekilde hem ahenkli hem de uğursuz olarak temsil edilmesi bilinmeyen ve görünmeyen hedefler”; ya da başka bir mektupta yazdığı gibi “bizi yerimizden sıçırtan ölümün belirsiz zamanlarda ortaya çıkiverişini temsil eder” (Hodler, 2007). Belirsiz zamanlarda ortaya çıkan ve ressamın ölümle bağlantılandığı bu görünmeyen yabancı, sanatçının artık kaçtığı Augustine'in hamile karnında vücut bulmuş olabilir mi? Tekrarlama ilkesiyle kapsamaya çalıştığı şey aşırı ve acı verici olan dürtü olabilir mi?

⁸ Kaygı ve yüceltme: Karşıtlık ya da sinerji, karşıtlık ve sinerji.

(*) Hodler'in geliştirdiği teknik ve kuramdır. Ressamın benzer biçim ve renklerin tekrarı olarak tanımladığı ve doğanın bir yasası olarak kabul ettiği paralelizm sanat ile doğa arasındaki paralellığe göndermede bulunmaktadır – ç.n.

Gücünü bastırma üzerinden tasarruf edilen enerjiden alan ressamın yüceltmesi doğrudan işin özüne giderek şekiller dünyasını yeniden inşa eder, bedeni bu şekilsiz artıktan arındırmak için beden imgelerini tekrarlar, görsel olarak temsil etme çabasına boyun eğmeyen bu şekil neredeyse doğaüstüdür, “çünkü böyle durumlarda doğa ahenkli olması gerek gibi görünen yapıları aşar” (Hodler, 2007).

Giacometti (1957) –ki yaratıcılığı öylesine apaçık bir tekrarlamaaya dayanır ki herkes tarafından hemen tanınır– sanatı konusunda kendini şöyle ifade eder: “Resim ve heykel yapmamın amacı kesinlikle gerçekliğe galip gelmek, kendimi savunmak, beslenmek, şişmanlamaktır; kendimi daha iyi savunmak, daha iyi saldırmak, yakasına yapışmak, her düzlemde ve her yönde mümkün olduğunca ilerlemek, açlığa karşı, soğuğa karşı, ölüme karşı kendimi daha iyi savunmak, mümkün olduğunca özgür olmaktır.” Alberto’nun kendi bedenine nasıl kötü muamele ettiğini ve ötekinin bedenine nasıl kaygıyla yaklaşıyor görüldüğünü biliyoruz. Ressam Hodler kendi resminde bu etkiye ulaşmayı dilediğini şöyle anlatır: “Herhangi bir canlıyı murdar uyuşukluktan kopartıp onu derin kaynaklara götürmem ve hayallere daldırmam mümkün olduğunda mutlu olacağım: Kaderimi benimle paylaşmış olacak” (Hodler, 2007). Belki de analist ile analizan böyle bir kaderi paylaşarak, bu muğlaklığın içinde bu şekilde bir an birlikte yol alıyorlardır.

SONUÇLAR

Seansların balta girmemiş ormanında, analist yön bulabilmek ve heyecanlarını sakınleştirmek için tanıklara başvurur. Klinik çalışmasına paralel giden kuramsal çalışması, analizin iki ortağının ruhsal dinamiğinin bazen bir yönünü bazen öbürünü araştırmakta yoğunlaşmasına imkân verir ve iletimlerinde, kuşkusuz yapay bir şekilde, üzerinde fazlaca ısrar ediyor görüldüğü şu ya da bu ayrıntıyı tecrit etmesini mümkün kılar.

Ruh-beden bütünleşmesi elbette psikanaliz sürecinin en temel yönü değildir, ancak bugün birkaç analizanı takip etmede bize rehberlik etti; bu rehber olmasaydı onlarla olan aktarımlarımızın serbest iç içe geçişine kendimizi bırakmakta tereddüt ederdik. Böylece, analiz sırasında ruhla bedenin bütünleşmesinin yeniden ele alındığını ve bunun o anki aktarım biçimlerine göre olduğunu düşündüm. Haz ilkesini ve tekrarlama ilkesini işin içine katan bu bütünleşme, seansların *holding*-kucaklayıcı niteliğinden destek alabileceği gibi, bunların sağladığı simgesel içdiş edilmenden de destek alabilir; bu bütünleşmenin beraberinde kendilikte yerleşip barınma, öznelleşme, ruhsal-cinselliğe gü-

ven duyma ve imagolardan bağımsızlaşma gelir. Temsillerin zenginleşmesi dalgalanan kaygının azalmasına paralel gider. Hakikaten, kayıpları ve keşifleriyle bir yeniden doğuş gerçekleşir. Rüya ya da kâbus bu değişiklikleri yönetir ama aynı zamanda bu evrimi takdir edebilmemiz ve bazen de seansların balta girmemiş ormanında yerimizi saptayabilmemiz için bir kral yolu olur.

Çevirenler CEMİL ALTUNBAŞ - NİLÜFER ERDEM

KAYNAKÇA

- Freud, S., *Interprétation des rêves*, Œuvre complète, PUF, 1900.
- , *Minutes de la société psychanalytique de Vienne*, Gallimard, [1906-1918], 1979.
- Inhibition, symptôme, angoisse*, Œuvre complète, PUF [1925], 1992.
- Giacometti, A., “Je fais certainement de la peinture”, *Ecrits*, Hermann, Paris [1957], 2007.
- Guignard, F., “Paris Semineri”, seminer notları; basılı değildir (1985).
- Hodler, F., “Georges Pompidou Kültür Merkezi Sergi Kataloğu”. RNM, Lévi-Strauss, C. (1949). “L’efficacité symbolique”, *Anthropologie structurale*, Plon [1974], 2007.
- Rank, O., *Le traumatisme de la naissance*, Payot, [1924], 2002.
- Revue Française de Psychanalyse, 1985, cilt 49, sayı 5.
- Winnicott, D.W., “Le développement affectif primaire”, *De la pédiatrie à la psychanalyse*, Payot, [1945], 1989.
- , “Le souvenir de la naissance, le traumatisme de la naissance et l’angoisse”, *De la pédiatrie à la psychanalyse*, Payot [1949a], 1989.
- , “L’esprit et ses rapports avec le psyché-soma”, *De la pédiatrie à la psychanalyse*, Payot [1949b], 1989.

Gündelik Klinik Uygulamalar Tarafından Sınanan Tarafsızlık*

MARIE-FRANCE DISPAUX

GİRİŞ

Birkaç ay önce Jean Luc Donnet ve Françoise Coblence konusu “Tarafsızlığa Ne Oldu?” olan bugünkü Deauville konferansına katılmamı önerdiklerinde, konu hemen ilgimi çekmişti. Gerçekten de, son yıllardaki düşüncelerimin akışı içinden baktığımda, 2002’deki kongrenin Belçika Raporu’ndaki (Carels, vd. 2002) ortak girişte vermiş olduğumuz tanımdaki sürecin açılımına analistin katkısı açısından işleyerek tarafsızlık kavramını yeniden ele almayı düşündüm: “Analitik süreç, ortak bir analitik alanda ruhsallıklararası bir işleyiş yaratarak, iki ruhsallığın karşılaşmasının üzerine inşa olur.” Tarafsızlık kavramı bu açıdan bakıldığında ne olur?

Sözlüğe bakarak yolumuzu biraz değiştirirsek “tarafsızlık” kelimesinin değişik tanımlarının bir analist için pek de eğlenceli olmadığını görürüz: Tarafsızdan gelir, ne biri ne öteki, ne eril ne dişil, ancak aynı zamanda taraf tutmayan, yansız, umursamaz ve kötüleyici anlamda, tatsız, ışıltısız, tutkusuz. Yeri gelmişken, Rey’in *Dictionnaire Historique de la Langue Française*’inde (Fransız Dili Tarihsel Sözlüğü) bulduğum ve tarafsızlık kelimesinin anlamlarından biriyle birleşen, umursamazlık tanımlarından birini hatırlatayım: Taraf tutmayan. “Umursamaz”ın anlamı Freud’un (1912a) önerisiyle

(*) Marie-France Dispaux’nun 2009 Kasımında Psike İstanbul psikanalist adaylarına verdiği “Gündelik Klinik Uygulamalar Tarafından Sınanan Tarafsızlık” başlıklı eğitim seminerinin çalışma metnidir. Fransızca özgün metin ilk olarak 14-15 Ekim 2006 tarihinde Deauville’de yapılan “Tarafsızlığa Ne Oldu?” konulu konferansta sunulmuş ve “La neutralité à l’épreuve de la clinique au quotidien” başlığıyla *Revue Française de Psychanalyse*’de (2007, LXXI, sayı 3) yayımlanmıştır.

birleşiyor: Analist umursamaz, kişisizleşmiş, içine girilemez olmalı. Bildiğiniz gibi, tarafsızlık kelimesi James Strachey çevirisinde, 1924'te Almanca *indifferenz* kelimesini *neutrality* ile çevirince ortaya çıktı (Almanca *parteilos* kelimesinin tarafsız ya da umursamaz olarak çevrildiğine dikkat edelim). "İyi niyetli tarafsızlık" ifadesi ilk kez 1937'de Edmund Bergler tarafından kullanıldı ve özellikle Amerikan literatürü tarafından ve Fransa'da da, Daniel Lagache ve Sacha Nacht tarafından benimsendi.

Ancak biz Freud'a ve analistin seanstaki tavrına yönelik ifade ettiği paradokslara dönelim. Başlangıçta, Freud tarafından ileri sürülen analistin soğuk ve nüfuz edilemeyen olması zorunluluğu fikri her şeyden önce, amacı çağrışımların serbestliğine engel olmanın önüne geçmek ve yansıtma oyunlarına kendini serbestçe ifade etme imkânını vermek olan teknik bir tavsiyeydi. Nitekim Freud (1912b) "Hekimlere Tavsiyeler" makalesinde, analistin dalgalanan dikkati tanımıyla bağlantılı olarak, "Ameliyatı mümkün olduğunca ustalıkla bir biçimde yürütmek olan tek amaç için, her türlü duygusal tepkiyi ve hatta insanî tepkiyi bir kenara bırakarak cerrahın örnek alınması"nı önerir. Freud, duyguların bu gerekli soğukluğuna, sadece hasta için değil fakat aynı zamanda hekim için ve analistin kendisi için de koruyucu bir işlev atfeder. Gerçekten de, seanslardaki aktarım ve karşıaktarımın yoğunluğu sağlıklı bir mesafe bırakmayı, bir geri çekilmeyi gerektirir. Böylece Freud, bütün bu kurallar "hastaya dayatılan temel analitik kuralın bir muadilini hekimin kullanımı için de yaratmış oluyorlar... Özetle, analistin bilinçdışının hastanın bilinçdışına karşı tavrı, telefon alıcısının ahizeyle ilişkisi gibi olmalıdır" diye ifade eder. Bu kuralların aynı zamanda bilinmeze doğru bir açılma olduğunun da altını çizmek isterim: "Analist her türlü beklenmedik olguyla şaşırabilmeye kendini açık bırakmalı, kayıtsız bir tutumu muhafaza etmeli ve önceden tasarlanmış her türlü fikirden kaçınmalıdır." Freud tarafından altı çizilen bir başka nokta da, analistin hastanın özgürlüğüne saygı duyması ve herhangi bir şekilde telkine başvurmaktan kendini alıkoyarak, kendi bakış açısını ona dayatmamasıdır.

"Aktarım Aşkısı Üzerine Gözlemler" (1912c) makalesinde Freud'da "Karşıaktarımı sıkıca tutarak elde edilen" umursamazlık kavramının, "Hastadaki çalışmayı ve değişimi kolaylaştıran itici güçler olarak ihtiyaç ve arzuların sürüp gitmesini sağlamak" prensibine dayalı perhiz kuralı kavramıyla ilişkilendirilmesi beliriyor. Bu konunun derinlemesine işlenmesine bakmak için Michèle Jung Rozenfarb tarafından verilen "Entre neutralité et abstinence: l'objection faite par le cadre" ("Tarafsızlık ile Perhiz Arasında: Çerçeve-

nin İtirazı”) konulu konferansa bakmanızı öneriyorum. 1923’teki “Psikanaliz ve Libido Kuramı” adlı çifte makalenin “Yorum Sanatı, Psikanaliz” isimli bölümünde Freud bu ilkeleri yeniden ele alıyor. Tek biçimli dalgalanan dikkati, inceliği ve yansızlığı burada bir kere daha birbirleriyle ilişkilendiriyor. Aynı makalenin ilerleyen kısımlarında Freud, analistin hastanın biricikliğine saygı duyması, kendi şahsi ideallerine göre onu biçimlendirmeye çalışmaması, ona tavsiye vermemesi ve aksine analizin girişkenliğini uyandırmaya çalışması gerektiğini, üzerine basa basa tekrar eder.

Bu tavsiyelerle birlikte, Freud hastaya karşı sıcak bir sempati göstermenin ya da hissetmenin gerekliliğini ifade eder ve rahip Pfister’e yazdığı bir mektupta, dirençleri artıracak soğuk ve pasif bir tutum göstermemenin de gerekliliği üzerinde durur. Ayrıca Freud’un analizlerinde tarafsız olmaktan uzak olduğunu biliyoruz, gerekirse gidip heykelciklerinden birini alarak ya da “Fare Adam” analizinin günlüğünde yazdığı gibi ona kahvaltılık ikram ederek hastayı çağrışım kurmaya davet etmiştir! Freud birçok kere de, doğru olmanın önemi ve analitik ilişkideki hakikat sevgisi üzerinde durur.

Bu teknik tavsiyelerin içinden iki temel hususu aklımda tutacağım: Hastanın oluşumlarına karşı olduğu kadar analistinkilere, yani Freud’un kendi tabiriyle “kendi bilinçdışına” karşı da açık olmaktan, ve, tarafsızlık ve dalgalanan dikkat arasındaki bağdan söz ediyorum. Ancak bu tarafsızlık, az önce gördüğümüz gibi, hastaya karşı ne sempatiyi ne de gerçek bir yatırımı engellemez. İkinci bir husus da, kendi görüşlerine göre onu şekillendirmeye çalışmadan hastanın biricikliğine saygı duymanın gerekliliğidir. Başka bir deyişle Freud’da, öznel kimlik ve özneliği sahiplenme çalışmasının ancak zorunlu bir tarafsızlık içinde yapılabileceği fikrini görüyoruz.

A. Green (2002) iyi niyetli tarafsızlığı, sözde hoşgörülü ve yapmacık bir söylemde bulunmamaya dikkat ederken, hem hastaya karşı hem de kendi bilinçdışı oluşumlarına karşı yılgınlık veya kızgınlık taşımayan ruh halindeki müsaitlik ve düzenlilikten oluşan anlayışlı bir alıcılık olarak tanımlarken, Freud’un en yakınında bulunmuş oluyor.

Tarafsızlıkla doğrudan ilgili çok az metin bulabildik, ancak tabii ki konu neredeyse bütün literatürün içine sinmiş durumdadır. Bununla birlikte, tarafsızlıkla ilgili var olan metinleri gözden geçirirken bunlardan dördünün Belçikalı meslektaşlarımdan, en yenisi Maurice Haber (2003), ayrıca Jacqueline Godfrind-Haber (1990) ve birkaç yıl önce kaybettiğimiz merhum Jim Innes-Smith’ten (1990) geldiğini tespit ettim. Bu meseleye duyduğum bugünkü ilginin köklerinin cemiyetimizin ortak bir derinlemesine çalışmasında, analitik

ilişki üzerindeki çalışmalarımıza ve düşüncelerimize bağlı derinlemesine çalışmasında bulunduğundan eminim. Gerçekten de, her biri tarafsızlığı karşı-aktarımla karşı karşıya koyarak yeniden sorguluyorlar. Jim Innes-Smith (1990), analistin, iletişimin özü olan yansıtma ve yansıtılmalı özdeşleşim oyunlarına sürekli uyum sağlamak zorunda olduğu tedavinin dinamik ortamında çoklu bir tarafsızlık olduğunun altına çizer. Tarafsızlığın özellikle üç yönünü ele alır: Analistin hastanın söylemi karşısında, kendi işleyişi karşısında ve kendi nesneleriyle ilişkili olarak muhafaza etmek zorunda olduğu tarafsızlık. Ancak, Smith'e göre, diğerlerinin hepsini içine alan tek bir tarafsızlık var, o da Winnicott'u izleyerek "profesyonel tutum" diye adlandırdığı, Jean-Luc Donnet ve Françoise Coblence tarafından bu konferansın gerekçesi içinde yeniden ele alınan tanımdır. Analizi diğer bütün terapötik yaklaşımlardan farklılaştıran ve hastayla ilk temastan itibaren görünür olması gereken bu tarafsızlıktır: "Bilinçdışı karşısında belirli bir alçakgönüllülüğü, ötekinin iletişimi-ne karşı saygıyı, bekleme ve şaşırtılma yeteneğini... içerir" diye tamamlarken Jim bir başka paradoks olarak şunu ekler: "Böyle bir tarafsızlık tarafsız değildir." Jacqueline Godfrind-Haber'e (1990) göre tarafsızlık, karşıaktarımla beraber bir o yana bir bu yana salınarak analistin durumunun öncelikle tarafsız olacağı bir sükûnet yanılışmasını paramparça eder. Ancak, Godfrind tarafsızlığı analistin aralıksız devam eden ruhsal derinlemesine işleminde ona yön verecek paradigmatik bir serbestleşme tutumu olarak tasarlamayı önerir. Godfrind-Haber bize: "Tarafsızlığın, hastasıyla beraber hissetmenin, eylemin ve düşünülebilirin sınırlarıyla karşılaşmayı kabul eden analistin, aynı zamanda kaçınılmaz bir gerekliliği ve sürekli bir kazanımı" olduğunu söyler. Maurice Haber (2003) ise, analistin karşıaktarımsal taahhüdü karşısında tarafsızlığın ne olduğuyla ilgili onun da kendini sorguladığı daha yakın zamandaki bir yazısında, bunun sadece imkânsızlaşıp sonuçta derinlemesine işleme ve yeniden işleme içinde bir etik ve bir sorgulama rehberi olarak tasarlanıp tasarlanamayacağını sormaktadır.

Gündelik uygulama içindeki analistteki tarafsızlığın sahip olabileceği yönleri ve ayrıntıları, "rasgele alınmış" seanslardan oluşan bir kesit içinde çevreleyebilmek için bu konuya bugün sizinle klinik açıdan yaklaşmaya karar verdim. Doğruyu söylemek gerekirse, karşı karşıya kalacağım karmaşıklığı başlangıçta küçümsedim, çünkü analistin tarafsızlığını en yakın biçimde çevrelemek isterken kesitin seçimsizliğinin bile başlangıçta görüldüğünden daha zor olduğu ortaya çıktı; bir de özellikle psikanalistin kimliğindeki en temel olan şeyin yeniden sorgulandığını farkettim.

Yaptığımız tartışmalarda, seanslardan oluşan bir kesiti “rasgele almak” bize psikanalizde bir “araştırma” perspektifi sağlayabilecek bir proje gibi gelmişti: Kesit seçiminin tarafsızlığı, tarafsız bir tutumun yansıması olduğundan, “Birkaç seans olsun, hangileri olursa olsun” da Freud tarafından tavsiye edilen tutumun benzeri olabilir: “Duyduklarımızın hiçbirine özel bir önem atfetmemeliyiz ve benimsemiş olduğum ifadeye göre de, hepsine aynı ‘dalgalanan dikkati’ vermemiz uygun düşer.” O andan itibaren “tarafsızlığın” bana, bir yandan da göz kırparak, bir oyun oynadığını göreceksiniz.

İLK SEANS VE KESİT SEÇİMİ

Yaz tatiline üç ay kalmıştı ve ben seanslardan oluşan bir kesit için hâlâ bir seçim yapamamıştım. Bu tarafsızlığa ilk müdahaleydi, bunu kabul ediyorum ancak seansları olabilecek en bütünlüklü halleriyle aktarabilmek için onların anlatımı konusunda olabildiğince özgür olmak istiyordum; bu yüzden kurumumuza fazla yakın hastaların seanslarını dışarıda tutmaya karar vermiştim. Yani rasgele bir karar vermeye hazırdım ama garip bir şekilde hiçbir kesit bana uymuyordu: O sabah, arka arkaya gelen fazla terapist ya da fazla süpervizyon çalışması vardı, ya da akşam istediğim notları yazacak zamanım olmamıştı... Kısaca, ben karar vermeden zaman geçiyordu. Oysa konferansımızın konusu düşüncelerimde gittikçe daha fazla yer tutuyordu, özellikle de o hafta, tam da grubumuzun Paris’te birkaç gün önce katıldığı tartışmalardan sonra.

İşte o gün, ismini Carla koyacağım kadın hastamın, tarafsızlık konusunu bir önceki seans sırasında bir *eyleme dökmeyle* sınaması sonucu kafamda daha da artarak dönen bu konuyla kalakalmıştım.

Carla hakkında birkaç söz söylemek istiyorum, İtalyan asıllı kabına sığmaz genç bir kadın, neredeyse üç yıl önce panik atak krizleri ve kendi tabiriyle delirme korkuları yüzünde analize başlamıştı. Daha önce, bir ilaç tedavisiyle birlikte psikoterapiye devam etmişti. Bununla birlikte, terapiyi bıraktıktan sonra, kendini hâlâ çok kırılğan hissettiği için daha da ileriye gitme ihtiyacı duymuştu. Carla aynı zamanda hem içinden geldiği gibi davranan hem de çok kıpırdayan, yatay konuma ve kendini çağırışım yapmaya bırakmakta zorluk çekmiş bir analizandır. Kesiti anlayabilmek için önemli evlilik sorunlarının olduğunu ve bu kış annesini kaybettiğini eklemem gerekiyor. Bir süredir evlilik sorunlarını ve bir sevgili edinme isteğini öne geçirerek yasla ilgili duygulanımlarına karşı mücadele etmektedir.

Önceki gün bana, tam da seansın sonunda, bir parça da kışkırtarak, – aynı zamanda psikiyatr da olan– eski kadın psikoterapistini “onu sadece gör-

mek istediği için” görmeye gittiğini ve onun da “kendisini fazla çökkün bularak” ilaçlarını değiştirdiğini bana açıklamıştı. Kendi kendime: “Bir ayrılma öncesi pek de sıradan saldırgan bir hareket” demiştim ama aynı zamanda çabucak, yaptığının alışılmadık bir biçimde canımı sıktığını farkettim...

Aynı zamanda, havada duran bir dizi soruyla onu bekliyordum. Bir önceki gün Carla’nın, önceki terapisinden kalma ve kendini serbest çağrışımlara bırakmak için vazgeçmekte çok zorlandığı bir hareketi olan, psikolojik açıklamalara başvurarak ve ussallaştırarak her düşüncüyü yorumlama biçimine yeniden kapıldığını farketmiştim. Bu geriye dönüşün ne anlama geldiğini ancak seansın sonunda farkedebilmiştim. Böylece Carla yaptığı görüşmeyi, eski kadın terapistinin yorumlarını, özellikle de bir sevgili seçmek konusunda ayrıntılarının üzerine basa basa anlatır; “O en azından kendi fikrini beyan ediyormuş.” Formülasyonumda memnuniyetsizliğim kendini belli etmeden nasıl müdahale edeceğimi bilemediğim için, temkinli bir ihtiyatlılık ve sessizlik takındım, ancak aynı zamanda, başka bir düzeyde benim kavrayamadığım başka bir şeyin gerçekleştiğini hissediyordum. Kendi kaynayan düşüncelerime o kadar yoğunlaşmışım ki Carla’nın sustuğunu farketmemiştim... Bir sessizlik süresinden sonra bana: “Pekâlâ! Nasıl da iç çektiğinize bakılırsa benim yine çorba yaptığımı düşünüyor olmalısınız!” dedi. “Çorba yapmak”, tam da onu karmakarışık yapan ve canlı düşüncesini ketleyen kendine dair bitmez konuşmalarını anlatmak için kullandığımız bize ait bir ifadedir... Ya iç çekmeler? Freud’un ifadesini kullanmak gerekirse karşıaktarımımı “sıkı sıkıya tutmak” ve tarafsız kalmak düşüncesiyle o kadar doluydum ki bu iç çekmeleri gözden kaçırmıştım! Freud “Bilimsel merak tedavinin zararına işler: Analistin, tedavi sonuçlanmadan, önceden tasarlanmış düşünceleri ve kurgusal endişeleri olmamalı!” derken çok haklıydı. Tarafsızlığım bana hem bir oyun oynamıştı hem de aynı zamanda bana bir göz kırpmıştı: Aynı zamanda karar da verilmişti, bu seans Deauville için dört seanslık kesitin de açılışını yapmıştı!

Bu arada, buradan hareketle, seansın rengi değişti... Carla aniden hüznünlendi... “Çorba yapmak, bu bana bu gece annemi rüyamda gördüğümü hatırlattı... kendisini ilk kez gördüğüm rüya... yani ... ölümünden bu yana.” Bu sefer kendisi iç çekiyor. Rüya: “Denizdeyim, annemle babamın villasında... Annem orada. Biliyorsunuz... ölmeden önce hasta olduğu zamanki haliyle değil... hayır, daha çok ben küçük olduğum zamanki annem: Orada ama aynı zamanda orada değil... uzakta... Ama yemek pişiren benim.” Bir tereddüt. “Evet, babam için yemek pişiriyorum.”

Carla ilk defa ailesinin yazlığına geri döner, bu kış gerçekleşen annesi-

nin ölümünden bu yana ilk defa. Seansların hareketi daha açık hale geldi. Bu durum aynı zamanda yasla ilgili duygulanımlarına ve epey zaman bir zaman-dır ciddi mücadele verdiği Oidipus nitelikli duygularının yeniden ortaya çıkı-şına karşıdır. Oidipus nitelikli arzular, rüyada neredeyse silinmiş olan kadın rakibe karşı zafer, eski kadın terapistine gitmesiyle bana yaşattığı ve hissettir-diği rekabeti de aydınlatarak, geçmişteki yoğunluğunu kazandı.

TARTIşMA

Tarafsızlık, Rey'in sözlüğündeki tanımı olan: "Taraf tutmayan, her şeyin  s-t nde, umursamaz, yansız, parıltısız, tutkusuz" olarak alındığında, içsel du-rumumun hiç de tarafsız olmadığı kesin. Bu seansın tartişmasında işlemek is-tediğim iki husus var: "Salt" tarafsız olacak bir kesit almanın imk nsızlığı ile "teknik" tarafsızlığım ve benim kontrol mden çıkan i   ekmelerim arasinda-ki karşıtlık.

Teknik açıdan tutumum tarafsızdı: Yaptıklarına dair herhangi bir yar-gıda bulunmadım ve temkinli bir sessizliği muhafaza ettim! Demin dediğim gibi, karşıaktarımımı derinlemesine işleyecek zamanı kendime tanıma endişe-siyle... Ancak Carla'nın eylemine bu sefer ben de eylemle karşılıklı verdim, i   ekmelerim benim yerime konuştu ve hissettiğim sinirlenmişliğimi ve heye-cansal aşırı y klenmişliğimi ele verdi. Carla bunları kendi ussallaştırmalarına yapılmış bir yorum olarak karşıladı. Bir  nceki seanstan itibaren, bu seansın sonradan-etkisiyle düşündüğümden daha da karmaşık olan bir i  i e geçmiş-lik olarak açığa çıkacak olan, annesinin derinlemesine işlenmesi gereken yası, Oidipus nitelikli arzularının yeniden güncelleşmesi ve bunların seanstaki ak-tarım ilişkisinde güncelleşmesi şeklinde bir aşırı yüklenme hissettiğim kesindi.

    ekmelerimin seansın malzemesiyle görünür bir bağı olsa da, aynı zamanda bugünkü konferansımız için bir kesite karar kılma zorunluluğunun bende yarattığı gerilimin bir ifadesiydi; kendiliğinden dalgalanan dikkatimi kısmen yitirmeme sebep olan bir gerilim. Oysa bir misilleme hareketi içinde müdahale etmemem için gerekli *mesafeyi* muhafaza etmiş, *geri durmayı* sağ-lamıştım.

Bu seansta benim için açıkça görünen şey şudur: Beni istila etmekte olan duygulanımları hissetmekle beraber muhafaza edebilmiş olduğum içsel mesafenin, onda ve bende daha bilinçdışı bir düzeyde, bir şeylerin belirmesini sağladığıdır. Bu onda rüyasını hatırlamasını, bende ise muhafaza etmek zorun-da olduğum tarafsızlık ve konferans için bir kesit seçmek şeklinde, iki gerekli-lik arasında sıkışmış olmaktan ötürü olan gerilimi fark etmemi sağlamıştır.

Yaptığına dair yargımı askıya aldıysam da, sınırları bir süreliğine silikleşmiş olan iki ruhsallığımız –Kim kiminle rekabet halindeydi? Kim ne tarafından doldurulmuştu?– karşılıklı birbirlerine bakmanın ve yeniden farklılaşabilmenin bir yolunu bulmuştu. Ancak bu harekette anladığım başka bir şey de, seçimin “soyut olarak” yapılamayacağı ama şekillenmesi ve bir bakıma “ete kemiğe” bürünmesi gerektiği, sürecin kökeninde bulunan ruhsallıklararası bu incelikli karşılaşmanın da “ete kemiğe” bürünmeden seansta tarafsızlık olmadığı için bir analitik karşılaşma anında yatırılmış olması gerektiğidir. Yönteme bağlı tarafsızlık ile analistteki çağrışımsal özgürlüğün barometresi ve kefi olarak görünen psikanalitik dinlemeye bağlı, *işsel mesafe* olan tarafsızlığı birbirinden farklılaştırmam gerektiğinin ayırdına varıyordum.

İKİNCİ SEANS

Anna benimle iki yıldır analizde olan, ancak birkaç yıl önce birinci “analiz dilimi”ni tamamlamış olan, dinamik ve zarif bir genç kadındır. Zihinsel ketlenme sorunları olduğu ve parlak bir zekâsı olmasına rağmen işinde ilerlemekte ve kendini gerçekleştirmekte zorlandığı için analize geri dönmüştü.

Anna bir önceki seanstan oldukça öfkeli olarak ayrılmıştı, çünkü, söylediğine göre, onun ritmine saygı göstermiyormuşum... Kısaca anlatmak gerekirse, önceki gün –penceresinden bir yangın gördüğü yakın zamandaki bir rüyasını bana düşündüren– parlak turuncu güzel bir elbiseyle, zarif bir biçimde gelmişti. Ancak, gelişyle tezat olarak, seans parıltısız ve çok sessiz, kendisinde pek rastlanmayan bir tonda geçmişti... Bu sessizliği sorguladığımda kızmıştı. Seanstan sonra, içimde çifte bir sorgulama başlamıştı: Neden müdahale ettim? Hiçbir şey söylemeyebilirdim, seansın havası ağır değildi, sadece anormal parıltısızdı. Ama neden bana oldukça hafif görünen, ancak sorgulayıcı denilebilecek bir tepite böylesi sert tepkide bulunmuştu? Oysa sadece: “Bugün pek sessizsiniz...” demiştim.

Anna divana uzanırken bana dün buradan canı sıkın olarak ayrıldığını hatırladığını, ancak nedenini hatırlayamadığını söyledi... Biraz arıyor, bulamıyor, sonra bir sessizlik, devam ediyor ve bana bir önceki gün bebeğiyle etkileşim halinde gözlemlediği bir anneden, onu çok kızdıran bir anneden bahsetti. Çok canlanmış olarak bana sahneyi bütün ayrıntılarıyla betimliyor: Bebek, halısının üstünde oynuyor ve odanın içinde keşfe çıkıyor, ancak oradan ayrılır ayrılmaz anne onu durduruyor ve tekrar halısının üstüne koyuyor. Bir ara bebek halının dışına bir oyuncak fırlatıyor, onu aramaya çıkıyor ve annesi ona şöyle diyor: “Ah, beni böyle kandıramazsın! Halıdan çıkabilmek

için mahsus yaptın” ve otoriter bir biçimde onu tekrar halının üstüne koyuyor. Bana uzun uzun, sahneyi ve artan hiddetini anlatıyor.

Ona: “Sonuçta, sizi tekrar halınızın üstüne koymak isteyen bütün bu kadınlara karşı kırgınsınız” diyorum. Gülüyor... “Şimdi hatırlıyorum, kızmıştım çünkü ritmime saygı göstermiyordunuz”... Sessizlik. “Kız kuzenimi de tekrar düşündüm [büyükannesinin evinde ve annesinin terzisinde yaptığı provalar dahil, birkaç seanstır giysiler konusunun mevcut olduğunu söylemem gerekir]. Onun evine gittiğimde her zaman farklı giysiler giymiş oluyordum” ve bana çok sevdiği bir pantolonun dahil olduğu küçük takımı betimledi... “Teyzem ve kız kuzenim kıskanıyorlardı.” Sonra çağrışımlar başka bir anıyla beraber birbirini takip ettiler... “Bir gün, panayırda, peluş bir tavşan kazandım, benimkisi turuncuydu, kuzenim de kazandı ama onunki mavi bir tavşandı. Tabii ki kuzenim turuncuyu tercih ediyordu! O kadar ağladı ki ona benimkini vermek istedim ama öfkeyle reddetti... Onun istediğini kazanmış olduğum için kendimi suçlu hissetmiş olmalıydım.” “Turuncu elbiseli bir tavşan” diyorum. Bir sessizlik. “Dünkü elbisemi mi kastediyorsunuz? Seansa gelmek için böyle giyinmek konusunda tereddüt etmiştim. (Gülerek) Bu elbiseyle gözden kaçmıyorum! Aslında, (düşünceli) müdahale ettiğinizde sanırım bunu düşünüyordum... Evet, sizinle ilgili kendi kendime: “Beni bu elbiseyle gördüğü için ne düşünüyor acaba?” diye soruyordum ve şak! Tıpkı annem gibi, sanki düşüncelerimi okuyabilmiş gibiydiniz...”. Seansın sonu. Kalkarken, divanın kenarında oturmuş ve hâlâ düşünceli olarak, şunları ekliyor: “Ben de bundan birkaç ay önce, kadınlarla rekabet halinde olmadığımı düşünürdüm!”

TARTIŞMA

Bu seansı ele alırken kendimize şu soruyu sorabiliriz: Tarafsızlık bariz bir şekilde karşımıza çıktığında neler oluyor? Paylaşılan bir işleme hazzı içinde kendiliğinden gelişen, ılıman bir seans oluyor. Geçmiş-bugün birbirine karışıyor ve çağrışımsal ritimlerimiz birbirleriyle uzlaşıyor. Burada, tarafsızlık teknik bir zorunluluk olarak siliniyor ve ancak bir arka plan olarak görünüyor, analistin içsel bir eğilimi olarak “kendiliğinden işliyor.” Jean-Luc Donnet bu durumda yöntemin, düşünmenin hazzı yararına silindiğini söyleyebilirdi.

Birkaç seanstır çağrışımlar daha renkli bir dürtüsel yaşama doğru açılıyor. Anna çok savunmacıydı ve analizin başında, her şeyi tek başına öğrenme gerekliliğiyle birleşmiş büyük bir hâkimiyet ihtiyacı vardı. Şimdi ise, dışılığının yavaş yavaş artan kabulüyle bağlantılı olarak gelişen daha esnek ve alıcı bir işleyişi var. Aynı zamanda, analistin tarafsızlığı, aktarımsal hareketi

destekleyen ve yalnızca ilerleyen açılımını sağlayan bir alıcılık olarak en esnek haliyle serpiliyordu.

Bir önceki gün gözlemlediği anne-çocuk ilişkisinin gözlemine dair bu kadar canlı olan çağrışımları bize analitik ilişki ve orada ne olduğu konusunda güzel bir tasvir sağlıyor. Sahnedeki her karakterin kendi rolü var. Müdahale etmeden sahneye bakan ama tarafsızlık konumundaki analist gibi de heyecanlarını etkin biçimde hisseden bir gözlemci var; bir önceki seanstaki analistin başka bir imgesi olan, çocuğun gidip dünyayı keşfetmesini engelleyen anne var, ama keşif ve bilme arzusuyla dopdolu, meraklı bu küçük çocuk da var. Oyunağını halının uzağına attığı son kesit bize makara oyununu hatırlatmıyor değil ancak onu buradaki oyunda, annesinin varlığını “yok eden” olarak görüyoruz. Bunu ölçmeden, çocuğun nesnenin varlığında yalnız kalabilme yeteneğini denediği bir anda, anne bu hareketi durduruyor ve onu kendine doğru geri getirmek için araya giriyor. Annesi gibi, ben de seansta güncellenen aktarım-karşıaktarım hareketi içinde o anda hastanın annesiyle özdeşleşerek, bir önceki seansta çocuk tarafından yok edilmeye kendini bırakmakta zorluk çeken bir anneydim.

Tarafsızlığın, analistin derinlemesine terapötik katılımının nasıl da kefilisi olduğunun altını çizen Jacques Angelergues’in (1999) görüşünü paylaşıyorum. Tarafsızlık, iyi niyetli ve güleryüzlü bir edilgenliğin temel yapıcı unsurlarından biridir. Bu anlamda tarafsızlık, yalnızca anne nitelikli ve dışıl bir konumdan ibaret değildir; aynı zamanda, tarafsızlık analistin hem bu sürece bütünüyle dahil olduğu, ki bunu çok özgürce yapılmış müdahalelerde hissetmek mümkün, hem de aynı zamanda, Harold Searles’in (1979) bir imgesini kullanarak, “katılımcı bir ihtiyatlılık” içinde gözlemci olduğu bu algılanamaz farkın içinde bir üçüncü alana açılıyor. Bu algılanamaz ama açıkça mevcut olan fark, Anna’nın, seanslar ilerledikçe yavaş yavaş içselleştirdiği bu “gözlemci” farkla, yarı muzip, yarı ciddi bir bakışla kendine bakabilmesini sağlıyor.

Böyle bir kesitte, analitik sürecin ikimizin ruhsallıkları arasındaki biricik karşılaşması içinde, iki seans arasında kendini inşa eden ve takip eden esnek bir hareket içinde açıldığını açıkça görebiliyoruz: Bende, karşıaktarımım üzerinde bir sorgulama var, onda ise, sinirliliğinin nedeni ve “sinirlenmiş olduğumu biliyorum ama sebebini hatırlamıyorum” konusuyla ilgili sorgulamasındaki bastırması. Anne-bebek gözlemi an’ı içinde gözler önüne serilen ipucu orada.

ÜÇÜNCÜ SEANS

Tabii ki dekor değişmiyor, fakat havada kökten bir değişim var, göreceksiniz...

Kendisini bekleme odasından almaya gittiğimde Francisco ayakta, bana sırtı dönük ve camdan bakıyordu... Gözlerinin üstünde kasket, çok bol bir pantolon, tişört ve ağzında sakızla, neredeyse ergenlik karikatürü gibi duran bir imge vardı karşımda.

Francisco 19 yaşında. İki kardeşin büyüğü, birkaç aylıkken bir Güney Amerika ülkesinde, çocukları olmayan ve çocuk sahibi olamayacak Belçikalı bir anne-baba çifti tarafından evlât edinilmiş. Kardeşi de iki yıl sonra aynı ülkeden evlat edinilmiş. İlk aylarını yaşadıkları yetimhane onları evlât edinen aileye ne anneleri, ne de gerçek aileleri hakkında herhangi bir bilgi vermemiş. Geçen yıl, öğrenci değişim programı çerçevesinde, bir yıllığına Yeni Zelanda'ya gitmiş. Ancak hızla bir çözülme yaşamış. Okuldan ve kaldığı aileden tamamen kopmuş, berduş hayatı yaşamış, banklarda yaşamış, içki ve esrar içmiş, imkân bulduğunda kokain kullanmış. Değişim programını düzenleyenler apaçık bir biçimde bu işin üstesinden gelemedikleri için, anne-baba gidip onu almışlar. Döndüğünden beri, iki ya da üç kez tedaviye alınma girişimine rağmen –ki zaten bunları da kısa sürede terk etmiş– kopukluğu bütünüyle devam ediyormuş. Grafik tasarımıyla ilgili bir yüksekokulun birinci sınıfına kayıtlıyken ilk ay dersleri bırakmış ve o zamandan beri, çoğunlukla yatağında yatarak, evde kalıyormuş. Bana mart ayında geldi; şimdi üç ay oldu. O zamandan beri kendisini terapötik görüşmelerle izliyorum ve bu bizim yedinci karşılaşmamız. Anne-baba endişeliydi, bu durum onları da aşmıştı. Daha önceki tedaviye alma girişimlerinin başarısızlığı nedeniyle, bana karşı daha çok savunmacı konumdaydılar ve bezgin görünüyorlardı. Onları –haklı olarak– endişelendiren özellikle iki konu vardı: Mezarlıklara karşı hayranlığı ve berduş hayatına karşı hissettiği hastalıklı çekim...

Kendisi oturmadan önce, Francisco kibarca oturmamı bekliyor, sonra koltuğa uzunlamasına yayılıyor, karın havada, gözler kasketi tarafından neredeyse örtülmüş ve mırıldanmaya başlıyor. La, la, la, pom, pom... mırıldanıyor... kışkırtıyor, ama aynı zamanda sıkıntısını maskeleymeye de çalışıyor. Ben ise dikkatli ve rahat bir biçimde ona bakıyorum. Bir süre sonra, bana bakmadan, dişlerinin arasından konuşmaya başlıyor: “Annem, kendisine yine bir tane çaktığımı anlatmam gerektiğini söyledi bana ... Her zaman yatakta olduğumu... yani... mezarlıkta olduğum zamanlar hariç...” Mırıldanıyor...

“Mezarlıkta?” İlk kez bana mezarlıktan bahsediyor...

“Evet işte, bir taşın üzerinde uzanarak...”

“Bir taş?”

“Bir mezar yani...”. Kızdığını görüyorum... Mırıldanıyor. “Annem beni bundan dolayı kızdırdı, mezarlıkta olduğum için yine kızdı... Ve ona bir tane çaktım...”. Bana yandan bakıyor –hiçbir şey söylemiyorum– mırıldanıyor... Vazgeçiyor... “İşte, çaktım, daha doğrusu itekledim, bütün o endişesiy-le sinirlendiriyor beni...” Ağır bir hava odaya çöküyor...

“Bu mezarlıkta sizi çeken bir şey var. Anlamak isterim...”

“Annem babam da anlamıyor...” Tereddüt ediyor.... “Manzara oradan güzel görünüyor, tepeler, tarlalar, sürüler görünüyor, sessiz sakin, aslında hiç de hüzünlü değil... Yeni Zelanda’da...” Tereddüt ediyor... “Orada bu yoktu, yeni bir ülke, büyük bir kültür farkı var”... Mırıldanıyor.

İşte orada, iki dünya arasında, üzerinde yattığı mezar ile sakin manzara arasında... Hafif bir gevşeme hissediyorum.

“Belki de bu farklılık sizin için bir şok oldu?”

“Hayır ya, süperdi! Öyle iyiydim! Bir berduş, bağısız, her şeyi bırakmak istiyordum, anne, baba, aile, hiçbir şeyin önemi kalmamıştı, güzel hayat yani...” Mırıldanıyor...

Kendi kendime konuşur gibi: “Evet, yeni bir ülke, büyük bir kültür farkı, başka bir dil... Bir kez daha..” dedim.

Mırıldanmayı bırakıyor: “Bir kez daha? Ne demek istediniz?”

“Sizi dinlerken ilk ayrılışınızı, Güney Amerika’yı, Belçika’ya gelişinizi, yeni bir dili düşünüyordum...”

“Ama çok küçüktüm! Bu söylediğiniz aptalca. İnsan o yaşta hatırlamaz ki!”

“Yani, sadece düşünüyordum” ...Uzun bir sessizlik... Ton değişiyor ve bana diyor ki: “O kadar farklıyım ki, Belçikalılar’dan daha yavaş, kendi ülkedeki gibi, ama oraya da gittim, kendimi o kadar yabancı hissediyordum ki...” Bir süre dokunmadığım bir sessizlik...

“Oraya gittiniz mi? Çok oldu mu?”

“Hayır, Yeni Zelanda’dan bir yıl önce. Ben, Yeni Zelanda’ya gitmek istemiyordum, annemle babam istediler, bizim çevremizde lise bitirme sınavından sonra bir seyahat yapmak hoş karşılanır, her şeyi en iyi şekilde yapmak istiyorlar... Ama ben, gitmek istemiyordum...” Tekrar mırıldanıyor...

Birdenbire, bana tam karşıdan bakıyor: “Senaryo ilginizi çeker mi?”

Biraz şaşırmış, ama anne-babanın bana sinemacı olmak istediğini söylediklerini hatırlayarak: “Tabii ki ilgimi çeker.”

“Bir süredir, mezarlıktayken filme de çekiyorum. Mezarları çekiyorum. Bu bir köy mezarlığı, aileler var –bilirsiniz, mezarların üzerinde, tarihler görülebiliyor– 200 yıldır orada olan aileler! İşte ben de insanların yaşamını hayal ediyorum, benim senaryom bu... Neyse, çok ilerlemedim, daha yeni başladım.”

“Orada, köyde, devam eden bir öykü var, kesinti olmadan...”

Evet, Yeni Zelanda’da böyle değildi!

Seansın sonu geldi ve her seferinde olduğu gibi, bir sonraki randevuyu belirlemek için küçük bir konuşma yapıyoruz. Gideceği sırada: “...DVD’niz var mı?” diye soruyor ama öteki kelimeyi anlamıyorum. Kullandığı ikinci terimi anlamadığım için: “...DVD’si?” Biraz koruyucu bir tonda, beni rahatlatıyor: “Anlamamış olmanız normal, teknik bir şey. Daha ilerlediğinde, filmi mi size gösterebilir miyim diye bilmek içindi...”.

TARTIŞMA

Tarafsızlık, sadece yüz yüze değil de özellikle bağı koparma riski taşıyan bir ergen ile ne olur? Bağ kurma çalışmasının zorunlu olarak analist tarafından götürüldüğü durumlarda tarafsızlığa ne olur?

Kendini umursamaz göstermek istediği görünümlerine rağmen, Francisco çaresizliği içinde beni çok duygulandırıyor. Yeni Zelanda’da kendini içinde batmaya bıraktığı melankolik zemin uzak değil. Seanstaki katılımım, kurduğum bağlar, bana sorduğu sorulara verdiğim etkin cevaplar, önceki iki seansta olduğundan tamamen farklı bir düzeyde işin içine katılan tarafsızlık ilkesini yeniden sorgulamaktadır... Alışıldık şekliyle bakıldığında, hiç de tarafsız olmadığım izlenimine kapılmak mümkün ancak, aynı zamanda, varlığımın dozu, art arda “Evet, ilgimi çeker” şeklinde doğrudan ve yüksek sesle, kendi kendime “tarafsız” bir tonda düşündüğüm zaman “kişisizleşmiş” olan konuşma biçimim, Searles (1979) tarafından tanımlanan *katılımcı ihtiyatlılığa* da, kişisizleşmiş Üstbenlik işlemesiyle Pasche tarafından yeniden ele alınan çizgide, Freud tarafından altı çizilen “kişisizleşmiş” tarafa da benim açımdan örnek teşkil etmektedir. Francisco’nun teması o kadar tuhaf ve uzaktı ki, ilk görüşmelerimiz sırasında neredeyse ulaşılamaz olduğu izlenimini edinmiştim, bu yüzden ona sert davranmış olmamak için hem “gerçek” hem de “mesafeli” bir orada olma dozuna karar vermiştim. Seans günleri için kendisine seçenekler sunarak –aslında şu anda yaklaşık on beş günde bir– görüşme yapmaya beni sevk eden de bu oldu; bu ritim kendisine yaklaşılmamasına izin vermesini sağlamak içindi. Daha önceki terapötik deneyimler-

den hayal kırıklığına uğramış anne-babayı daha az ürkek hale getirmek gerektiğini de unutmayalım.

Burada özel bir psikanalitik çalışma düzeneği içinde, bir psikanalitik görüşmedeyiz ve karşılaşmalarımızın daha başındayız. Bir medya aracını, hayatın renklerini taşıyan sinemaya olan ilgisini, kopmaların olmadığı uzun bir tarihi olan ailelerle ilgili hazırladığı senaryosunu kullanarak, Francisco'nun yavaş yavaş sahip çıkacağı biçimde kendi tarihini düşünme alanı açmaya çalışacak bir müdahale biçimini benimsemeyi gerekli buldum.

Francisco'nun kendini bir melankolik yalnızlık uçurumuna bırakmasına izin verme riski büyüktü: André Green'in (2002) sessizlik konusunda söylediklerini genişleterek, tarafsızlığın analistin seansta söylediği söz miktarından bağımsız olduğunu, ancak analistin seanstaki ruhsal çalışmasının yoğunluğu ile onun "katılımcı ihtiyatlılığı" arasındaki farka bağlı olduğunu söyleyebilirim. Aynı anda bir kap ve düşünme olasılığına açılan bir perde olan bu farkın kendini gösterme biçimlerinden biri de analistin müdahalelerini formüle etmesindeki ölçülü tutumdur.

DÖRDÜNCÜ SEANS

Bir değişiklik daha: Bu kez bir süpervizyon seansı.

İki kelimeyle söylenecek olursa, süpervizyona gelen hanım iki yıldır devam ediyor fakat hastasını ancak dört aydır görüyor. Şu anda tedavi haftada üç kez, yüz yüze sürdürülüyor, divana geçiş çalışılıyor ve muhtemelen eylül ayında gerçekleşecek.

Kırkly yaşlarda bir erkek olan hasta, analize, son derece şiddetli kaygı durumları için gelmiş. Yetersizliklerle dolu bir kişisel öykü anlatmış ve haber vermeden gelen ve işi üzerinde ciddi sonuçları olabilecek şiddetli alkol alımı krizleri için endişeleniyormuş. Ayrıca, tam anlamıyla "silindiği" ve tıbbi olarak hiçbir şey tespit edilemeyen, ekonomik bir aşırı yüklenmeye bağlı kısa devrede olduğu gibi, cansız düştüğü baygınlık krizleri de varmış. Süpervizyon sırasında analize uygunluğu tartışmıştık ama böylesi bir narsisist kırılgalık karşısındaki tereddütlerden sonra, süpervize ve ben, analiz için bir hazırlık zamanı olmasından yana olduk. Kendi açımdan ise, süpervizenin böyle bir hastayı tutma becerilerine güveniyordum, çünkü başka bir vakayla yaptığı çalışmayı neredeyse bir buçuk yıldır takip ediyordum.

Bir önceki süpervizyon seansı sırasında, süpervize hastayı ayrılık konusu bağlamında işitmekte güçlük çekmişti. Çağrışımlarında bir yandan kendini aktarında hastanın karısının olumsuz imgesinin –çok değişken bir kadın olan

“karısı onu keyfince alıyor ve atıyordu”– yerine geçmesinin yarattığı zorluğu ortaya çıktı. Aynı zamanda bunun kendi analizindeki ayrılık ve bağımlılıkla ilgili kendi aktarımsal hareketlerini kabul etmekteki güçlüklerine temas ettiği de ortaya çıktı. Süpervizyon seansı şu düşünceyle sonlanmıştı: “Bunun ne kadar inatçı olduğunu fark ediyorum... ve dinlememi engellediğini.”

SEANS

Hasta, haftanın ilk iki seansına gelmemişti, şimdi ise saatinde ama büyük bir telaş içinde gelmişti ve yokluğunu önceki hafta arabasının çalınmasını takip eden olaylarla izah ediyordu. Sigorta tarafından gönderilen bilirkişi öyküsüne inanmakta güçlük çekmişti: “Sağlığım ona inanılmaz geliyor.” Kendisini terk etmeye karar verip, sonra haber vermeden yeniden onun evine yerleşen ve üstelik evin yerleşim biçimini değiştiren karısından yeniden bahsediyor: Fikrini sormadan, kendisinin pek sevdiği eski kanepesini kaldırarak yenisini almış... Babasının dairesiyle çağrışım kuruyor: Babasının yeni hayat arkadaşının evdeki –hastanın annesi, erkek kardeşi ve hastaninkiler dahil– bütün resimleri ortadan kaldırdığını ve ne resim ne iz kaldığını söylüyor.

Süpervize bana, hastayı dinlerken onun daha önce, on dört on beş yaşlarındayken bir aydan fazla bir süre bir arkadaşının evinde yaşadığını, annesinin de babasının da bunu ne fark ettiklerini, ne de bundan endişelendiklerini anlatmış olduğunu hatırladığını söyledi. “Yoktu” o kadar. Bana, bu sefer hastanın değişiklik ve orada olmayış karşısındaki kaygısını duyduğunu, ancak ne diyeceğini bilemediğini söyledi... Bunun üzerine müdahale etmeden devam etmesine izin veriyor.

Hasta yeniden bilirkişinin ziyaretinden bahsederek, onun dinginliği ve düzenliliği konusunda duyduğu şaşkınlığı ifade ediyor. Bir örnek veriyor: Bir ara, bilirkişi evrak doldururken kaleminin mürekkebi bitmiş. Yazmaya devam edebilmesi için ona bir tükenmez kalem uzatacakken bilirkişi hiç acele etmeden, kutusundan yeni bir mürekkep kartuşu almış, boş olanla değiştirip yazmaya devam etmiş... Süpervize hastanın bilirkişinin bütün hareketlerini ayrıntılı bir biçimde sırasıyla betimlediğinin altını çizdi.

Bunun üzerine süpervize seansta, öngörü imkânı hakkında, durarak devamlılığı sağlayan bir şeyi öngörme imkânı hakkında bir müdahalede bulunur... Hasta, artık hiç yerinin olmaması ve bağların kopmasıyla ilgili yaşadığı acılı duygusunu dile getirir. Süpervize kesintiyi yeniden ele alır fakat Eylülde yeniden başlayacağını da söyler ve çağrışımsal olarak, seansın bitiminden hemen önce hasta divana geçişten bahseder.

TARTIŞMA

Süpervizöyle konuştuktan sonra, analitik tarafsızlığın süpervizyon çalışması-na uygun hale getirilmesini örneklendirmek için bu seansları kullanmak bana uygun geldi.

Bir önceki süpervizyon çalışması sırasında yapabildiği karşıaktarımsal çalışma, süpervizörün dinlemesini yeniden harekete geçirdi ve bundan dolayı hastanın çağrışımlarını keserek erken bir müdahale yapmasına neden olmadı, daha hareketli olmasını sağladı. Çağrışımları hastanın çocukluk dönemi kopmaları ve çaresizliğiyle uyum içindeydi ancak ilk önce onu takip etmeyi, ve, hem anne nitelikli hem baba nitelikli yatırımlarında acımasızca eksikliği-ni hissettirmiş olan devamlılık açısından müdahale etmeyi seçti. Bu karşıaktarımsal derinlemesine işlemeden sonra, hem hastanın ürettiklerine karşı, hem de kendi çağrışımlarına karşı (ki bunlar dingin ve düzenli bilirkşi figüründe, onun hem baba nitelikli –zor bir durumu halletmeye geliyor– hem de anne nitelikli –“bakımın” devamlılığını sağlayan– boyutunda, bu ikili işleviyle “iyi niyetli tarafsızlık” imgesinin ta kendisi olan bir figürde biçim buluyordu) dinlemesini, alıcılığı ve müsait oluşunu yeniden bulmuştu.

Süpervizörlük konumum içinde kendi ihtiyatlılığımın, kendi tarafsızlığımın, analistin süpervizyon sırasında gerçekleştirebildiği karşıaktarımsal derinlemesine işleme için hem bir model hem de bir destek olduğunu düşünüyorum. Bu imge, zor bir klinik durumla ilintili kaygı fazlalığını kapsayan ve hasta tarafından getirilen bilirkşinin imgesiyle üst üste biniyor. Akabinde kendisinin de hastasının keşiflerine karşı alıcı ve açık bir tarafsızlık içinde olabilmesini sağlamak için, süpervizyona gelen kişinin serbest çağrışım özgürlüğünün kefil olmak süpervizörün de rolü değil midir?

SONUÇ NİYETİNE

Birbirinden farklı seanslar boyunca tarafsızlığın ayrıntılarını tanımlamak için kullandığım kelimelere baktığımda, her biri içsel bir alan ve askıya alınmış bir zaman fikrini ele alıyorlar: Geri durma, mesafe, fark, ihtiyatlılık. Kendi adıma, bu alanı ve zamanı analistin kimliğinin parçası ve bunun temelini oluşturan bir unsur olarak görüyorum. Size getirmiş olduğum seansların bütünü bir sonradanlık içinde gözlemlerken, bu içsel hareketin başka bir yönü aydınlanıyor: Size betimlemiş olduğum dört durumda her bir hastayla örülen ilişkiye göre, hep aynı ve fakat, her seferinde farklı olan bir analistim, yine de kendi içimde değişmez kalan ve odaksal bir nokta olarak çalışan bir yer var: Tarafsızlık adını verdiğim bu fark, bu ihtiyatlılıktır. Bu da Serge Viderman'ın iyi niyetli taraf-

sızlığın nasıl da imkânsız bir paradoksa işaret ettiğinin altını çizdiği sözlerini düşünmeme vesile oldu: “Bir parça olumsuzlukla kendini desteklemeyen hiçbir olumlu nitelik yoktur.” Eğer tarafsızlık analistin kimliğinin temelini oluşturuyorsa, bu, olumsuza ve dolayısıyla bilinçdışına ve bilinmeze alan açan, kişisizleşmiş beyaz bir zemin (dipyüzey) olarak yer aldığı içindir.

Çeviren CEMİL ALTUNBAŞ

KAYNAKÇA

- Angelergues, J., “Neutratié bienveillante et passivité”, *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXIII, sayı 5, Kongre Özel Sayısı, 1999.
- Carels, N., Dispaux, M.-F., Godfrind-Haber, J., Haber, M., “Quelques figures de transformation: de l’interpsychique à l’intrapsychique. *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXIII, sayı 5, Kongre Özel Sayısı, 2002.
- Freud, S., “La dynamique du transfert”, *La technique psychanalytique*, PUF, Paris [1912a], 1953.
- , “Conseils aux medecins”, *La technique psychanalytique*, PUF, Paris [1912b], 1953
- , “Observations sur l’amour de transfert”, *La technique psychanalytique*, PUF, Paris, [1912c], 1953.
- , “Psychanalyse et théorie de la libido”, *Résultats, idées, problèmes*, PUF, Paris [1923], 1953.
- Godfrind-Haber, J., “La neutralité: de l’illusion à la nécessité”, *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LIV, sayı 3, 1990.
- Green, A., *Idées directrices pour une psychanalyse contemporaine*, PUF, Paris, 2002.
- Haber, M., “L’engagement contre-transférentiel ou l’impossible neutralité”, *Psychanalyse en Europe*, sayı 57, 2003.
- Innes-Smith, J., “La neutralité de l’analyste”, *Revue belge de psychanalyse*, sayı 17, 1990.
- Searles, H. F., *Le contre-transfert*, Gallimard, Paris [1979], 1981.

Aşk Kaygısı ve “Oidipus-Karşıtı Durum”: Felaket Getiren Değişim İhtimalinin Yarattığı Ruhsal Dehşet Üzerine Heinrich von Kleist’in *Penthesileia*’sının Psikanalitik İncelemesi ve Bir Klinik Vaka* ANGELA MAUSS-HANKE

GİRİŞ

Bayan May artık yalnızlığına, tüm arzulardan tamamiyle kaçınmaya dayanamadığı için beni görmeye gelmişti. Fakat aynı zamanda, iletişime ve bir süredir iç dünyasının kapısını çalan bir sevgi duygusuna doğru dönmek üzere, içine hapsediği bu hali bırakmaktan aşırı derecede korkuyordu. Bu genç kadınla analitik çalışma, özellikle bana sürekli olarak varlığını fark etmeyeceğini gösterdiği ve hatta algısında beni yok ettiği zamanlarda, azap vericiydi. İşte bu dönemin başında, aklıma Amazonlar geldi. Hani şu Heinrich von Kleist’in *Penthesileia* trajedisinde “demir yasası” anlatılan Yunan mitolojisindeki kadınlar topluluğu: Bu kadınlar asla erkeklere karşı duygusal bir yakınlık hissedemezlerdi, sonsuza dek kendi anaerik topluluklarının dışında herhangi bir bağlanmadan kaçınmalıydılar ve *ötekinin tüm duygusal önemini* yok saymalıydılar. Kleist’in *Penthesileia*’sı için olduğu kadar benim hastam için de duygularını inkâr etmekten vazgeçmek, felaket getiren bir değişim anlamına gelecekti.

KURAMSAL ARKAPLAN

Kısaca felaket getiren bir değişim ihtimalinin ruhsal gelişime doğru içsel olarak şiddetli, patlayıcı özellikli bir dönüşüm olduğu söylenebilir. Bu dönüşüm esnasında tüm yapı baskı altında kalır ve değişir ve ilk bakışta kişi bunu ken-

(*) Angela Mauss-Hanke’nin 29 Mayıs 2010 tarihinde Psike İstanbul için verdiği konferansın metnidir.

diliğinin kaybı olarak deneyimler. Kleist'in trajedisinde ve Bayan May'de felaket getiren değişim, geri dönüşü olmayan bir noktayı temsil eder. Bu nokta genital arzularla alakalı alışıldık ilişkilerin, bağlanmaların, coşkuların tahribi arasında bir yerde, ruhsal olarak ıssız bir bölgede yer alır.

Kleist'in *Penthesilea'sı* ve benim hastam Bayan May, bir taraftan aşamalı bir gelişimin varoluşsal olarak tehlikeli ya da felaket olarak algılanmasından ötürü herhangi bir harekete geçişin, gelişimin imkânsız olduğu bir ruhsal yatkınlıktadır. Diğer taraftan o güne dek kullanılan savunma stratejisi, coşkusal deneyimden kaçmaya sıklıkla yardım eden o tekrar gücü artık işlememektedir çünkü bir şey bu tekrar gücüne başkaldırmaktadır. Bu savunma ile gelişim arasında klostrofobik bir konumdur; ruh ne geriye ne ileriye gidebilmektedir. Peki aşamalı bir gelişimin nesi bu kadar korkutucu olabilir?

Beklenmekte olan felaket kişiyi bilinçdışı olarak bildiği ama hakkında bir şey bilmek *istemediği* bir ruhsal alana doğru yönelten bir gelişimin içinde yer alır. Burada iç içe geçmiş iki tür kaygı vardır: Bilinmeyen hakkındaki korku, içsel *terra incognita* (bilinmeyen topraklar) ve tekinsiz olanla, ruhun yok edilmiş olduğu varsayılan kısımlarıyla ilgili korku, bir çeşit *inner cremata* (içerdeki küle dönmüş alan). Bu ikincisi kuşkusuz biraz açıklama ister: Travma yaratıcı bir deneyimin kapsüllenmiş veya bölünmüş oluşu yalnızca ruhsal bir "delik" yaratmaz. Bunun yerine ruhsal organizma travma yaratıcı deneyim tarafından "incitilmiş" örneğin arzu, güven ve merak gibi coşkuları ve düşünme süreçlerini yok etmeye çalışır. Fakat elbette bu coşkular ve içlerinde yatan bilgi diğer ruhsal deneyimler için de gereklidirler. Bu süreçler şimdi kapsüllenmiş olan travmanın yakınındaki coşku ve deneyim niteliklerini de teslim almalıdırlar. Bu da ruhsal gelişimi imkânsız kılar; zihnin içindeki küle dönmüş topraklar büyüdükçe büyür. Bu yalnızca duygusal ve düşünsel süreçlerden kaçınmaya değil, etkin bir biçimde onları tahrip etmeye yönelik bilinçdışı bir girişimdir. Bir sonuca varmak istenirse: Travma geçirmiş ruhsal organizma kendiliği korumak için kendini travmaya maruz bırakır ve zarar verir. Zihin gelişim olmadan var olamaz, fakat bu durumda paradoksal bir biçimde tüm gücüyle kendi gelişimine karşı savaşmaktadır. Benim tezim şudur ki ne zaman genital / Oidipus nitelikli bir arzuya dair bir gelişim yüzeye çıkar ve aynı zamanda korkunç bir felaket ihtimali taşıdığı hissedilirse, ruhun bilinmeyen topraklara yalnızca küle dönmüş topraklara yeniden girilerek erişilebileceği bir durum ortaya çıkar.

Bu durumda ve bu felaket ihtimaline dair kaygı yüzünden, ruh daha il-

kel bir seviyeye geriler. Burda inceleyeceğim, *Penthesileia* ve Bayan May'de bu seviye Oidipus-öncesi seviyedir. Fakat gerilemeci bir hareketle ulaşılabilirdiğinden tam Oidipus-öncesi değil, Oidipus karşıtıdır: Ağır bir gönülsüzlükle kendini ortaya koyan Oidipus-karşıtı durum, organizmayı tüm koşullarda Oidipus'a özgü bir olgunlaşmaya karşı savunmaya çalışır. Bu durumda kişi kendini tekli veya ikili anlamda sembiyotik yanılısamalara adayabilir, fakat asla "üçüncünün" arzu edildiği, genital ve/veya diğer yüceltilmiş formlarda özerk ötekinin olduğu üçgenleşmeye, üretkenliğe saygıya, kendiliğin yaratıcı bir şekilde müdahil oluşuna yönelik bir hevese tahammül etmeyecektir. Bu Oidipus-karşıtı durum tehdit altında olduğunda; eğer bu sözde-özerklik seven bir duygunun, bilme arzusunun veya bir tutkunun bilince doğru gelmeye başlaması yüzünden bozulursa insan paniğe kapılır. En kötü durumda psikotik bir hal alabilir veya cinayet ya da intiharla sonuçlanabilir. *Penthesileia* trajedisinin sonu böyledir, tıpkı Kleist'in, *Penthesileia*'yı yazdıktan 3 yıl sonra 1811'de sevdiği kadını ve kendini Berlin yakınlarında bir gölde öldürdüğü trajedide olduğu gibi.

KLEIST'IN PENTHESILEIA TRAJEDİSİ

Kleist'in Tiyatro Oyununun Arkaplanı

İlk olarak: Bu trajedi ne hakkındadır? Yunan mitolojisinden biliyoruz ki, kaçırılmış olan Helena'yı geri almak için Yunanlılar Odisseus ve parlak Akhilleus komutasında Truvalılarla savaşmıştı. Bu, Kleist'in da oyunundaki başlangıçtır. Oyunda, savaşa, Truvalılar ve Yunanlıların yanısıra Amazonlar da girer. Kleist'in çalışmasında Yunanlılar ile Amazonlar arasındaki yabancılık hemen fark edilir. Yunanlılar, amaçlarına ulaşmak için rakiplerini temizler, öldürürler. Amazonlar, rakiplerinin peşine düşer ve tutsak ederler ve bunun kendi içinde bir amacı vardır. Bu, ikili olarak yapılanmış bir dişi sistemin, eril, fallik yönelimli bir yapının içine zorla girdiği bir senaryodur. Sonuçta ortaya çıkan savaşta, iki lider Akhilleus ve Penthesileia kahramanca birbirlerine girerler. Hem Yunanlılar hem de Amazonlar derhal, bu iki grup arasında kendi toplumsal yapıların izin vermediği birşeyler olmaya başladığını hissederek. Özellikle Amazon "kurulu düzeninde" (Bion, 1970), tutkulu duyguların ortaya çıkmasına izin verilmemektedir. Truva önüneki savaş alanı Penthesileia'nın içsel savaşının bir imgesi olarak ve Amazonlar kabilesinin tamamı da onun içsel kimliğinin yapısal bir imgesi olarak görülebilir. Penthesileia derinden sarsılmış; ruhunun yerle bir olmasından şaşırılmış olarak bağırır:

Şu küstah, bu savaş gününde
 Daha önce kimsenin hak etmediği kadar
 Zaferle anılmayı hak ediyor,
 Savaşçı coşkumu zorluyor
 Ona yaklaşınca, göğsünü kaplayan çelik koşumlarda yansıyan,
 Bu korkak mı, o muzaffer Kraliçe?
 Amazonların gururlu imparatoriçesi?
 Ah Tanrılarca lanetlenmiş olan! Hissetmiyorum
 Yunanlılar etrafta kaçıışırken,
 Bu yalnız kahramanın bana aktarılan aynı görünüşü
 Benim ruhumun en derinine ışık tutup felç edebiliyor
 Ve beni, *beni*, fethedilmiş, yenik kılıyor?
 ... Kısıtlılık bilmeyen kalbi lanetledi
 ... Bana ne oldu bu son birkaç saatte?

Gerçekten de son birkaç saatte, “ruhunun derinliklerine dokunulmuş” hissettirecek kadar ona ne olmuştur? Belli ki Penthesileia, kendini içindeki basit bir coşkusal gerçeğe karşı savunmaktadır, yani aşık olmuştur. Bu gerçeği kabul etmek onu derhal, o ana dek tüm yaşamına ve kimliğine hakim olmuş Oidipus-karşıtı durumdan dışarıya fırlatacaktır. Kendi halkına bağlılığı aynı zamanda ona göstermektedir ki bu duygulanımın fark edilmesi bir felakettir ve bu yüzden gerçek olamaz ve yok edilmelidir.

Böylece bu içsel kargaşa tarafından yönetilen, panik halindeki bir uyarılmışlık içinde Akhilleus ve Penthesileia birbirlerine saldırırlar. Akhilleus onu yener ve Penthesileia baygın ve yaralı halde yandaşı Prothoe ile Yunan kampına getirilir. Uyandığında her ikisinin arasında bir yakınlıklar silsilesi doğar, bu oyunun içinde derin bir nefes gibidir, fırtınanın göbeğindeki sükunet gibidir. Bu bir araya geliş her ikisi de ait oldukları topluluklarla olan “asalak ilişkiyi” (Bion) ve ötekine yönelttikleri bölünmüş bakışı kır-dıklarında mümkün olur. Her ikisi de içsel zırhlarından sıyrılırlar, birbirlerine korku ve hınç duymadan bakarlar ve karşılıklı olarak birbirlerini tanırırlar. Akhilleus Penthesileia’yı kendisine şaşırtıcı gelen davranışı hakkında sorgular, o da Akhilleus’a kendi halkının tarihi ile içiçe geçmiş yaşam hikâyesini anlatarak bunu anlaşılabilir kılar. Karşılığında Akhilleus bunu özümser, onun bakış açısını ve eylemlerinin ardındaki içsel güdülerini anlar. Amazon kanunları, tamamiyle Amazon halkının korunması amacıyla, topluluğun yaşamı için gerekli bir önlem olarak, erkeklerin yalnızca üreme amacıyla kısa bir zaman için “ele geçirilmelerini” gerektirmektedir. Tanais, Amazon topluluğunun kurucusu, bunu yapabilmek için şunu emretmiştir: Baki-

re kızlar yılda bir kez "kanlı savaş alanına girecekler", seçtiklerini demir kollarla yakalayacaklar, onları eve "güller festivaline" götürecekler, kendilerine onlar tarafından hamile bırakılma izni verecekler ve sonrasında da onları evlerine göndereceklerdir. Böylece Penthesileia'nın "demir kolları", bir "demir yasadan" kaynaklanmaktadır, ki bu yasa, yalnızca cinsellik ile aşkın içsel bir bölme işlemiyle birbirinden kopartılmasıyla ulaşılabilecek olan aşkı kesinkes yasaklamaktadır. Genç kadınların, erkeklerinin kendilerine fiziksel olarak dokunmalarına izin verme hakkı vardır, fakat asla içsel olarak değil. Peki ama neden bakirelerin ortaya çıkan sevecen hislerini bu kadar dikkatle bastırmaları gerekmektedir? Penthesileia, Akhilleus'a Amazonların atalarının bir zamanlar Etyopyalıların ordusuna yenik düştüğünü anlatır. Bu askerler, ülkedeki tüm erkekleri öldürürler, kadınları "erkeklerinin mezarlarından söküp alırlar", ırzlarına geçerler ve onları esir alırlar. Fakat kadınlar gece gizlice toplanıp tüm mücevher ve süslemelerini bir araya getirirler ve beraberce savaşıp evlat ve kocalarını öldüren katilleri öldürmek üzere, "yüreklerinin ateşinde" bunlardan silahlar yaparlar. Ve bir karar varırırlar, bundan böyle asla boyun eğmeyecek ve bir daha asla aşkın kaybindan dolayı acı çekmeyeceklerdir.

"Halk konseyi bildirdi:

Bu kadar onurlu hareket etmiş olan kadınlar

Nadasa bırakılmış ovalar üzerindeki rüzgar kadar özgürdür,

Ve asla bir daha erkek ırkına hizmet etmeyeceklerdir.

Bu yüzden, yeni bir egemen ulus kurulsun,

Küstah ve hükmeden erkeklerin

Sesinin duyulmayacağı bir kadınlar devleti;

Bu devlet kanunlarını onuruyla kendisi belirleyecektir,

Yalnız kendilerine itaat edecekler, kendilerini kendileri koruyacaklardır

Ve cesur Tanais de Kraliçe olarak başa geçecektir

Fakat bu da yeterli gelmeyecektir. Bir erkek gibi zıpkın atabilmek, yay gerebilmek için, devletin kurucusu Tanais, sol göğsünü koparır atar ve tüm Amazonlar da onun izinden gider. Penthesileia, heyecansız, çözülmüş bir şekilde hikâyesini anlatırken, Akhilleus, bu dehşet verici toplumsal ritüelleri "barbarca", "rezalet" "insanlık dışı" olarak adlandırarak tepki verir ve Penthesileia'nın korku dolu göğsüne yüzünü bastırır-bu sahnedeki tek fiziksel dokunuştur bu.

Amazon Kimliği ve Felaket Getiren Değişim

Şimdi bu ikisini bir an için yalnız bırakalım ve tekrar dikkatimizi neler olup bittiğine verelim. Kleist, kendi Amazon efsanesi uyarlamasında merkezi sahneye onların travma yaratıcı varoluş hikayelerini koymuştur: Kleist'ın kadın halkının kimliğinin çekirdeği, "Bir daha asla!" diye yankıyla haykırmaktadır; ki bu travmaya uğramış olanlarda sıkça duyulur. İşte tam da bu travma yaratıcı yaşantının dışarda bırakılmasıyla, bir yarılma oluşmasıyla, daha önce bütünleştirilememiş olanın çözülmesiyle, kimliğin önüne aynı şeyler gelir.

Sanırım burada şunu vurgulamak önemli: Psikolojik gelişimin önüne geçen şey geri çekilmenin kendisi değil, geriçekilmenin "kilitlenmesi", varoluşsal olarak geri dönülmez hale gelmesidir. Göğsün sökülüp koparılması bu dışlamanın iki anlamda "somutlaşmış simgesi" olarak anlaşılabilir: Bu dışlamanın gerçekleşmesi (somutlaşması) ve aynı zamanda bir "alameti farikanın" oluşması, bu süreçle kurulmuş ruhsal "deliğin" işaretlenmesi. Diğer bir deyişle: Tek göğüslü ve erkeksiz yaşamaya and içmiş Amazonlar efsanesi, kendini üçgenleşmiş durumdan söküp alan ve tekrar bir sözde-ikili yapılanmaya sokan kişinin ruhsal yapısına da ışık tutmaktadır. Böylece bu Oidipus nitelikli bir durumdan Oidipus-öncesi bir duruma gerilemedir ve daha önce bahsettiğim *Oidipus-karşıtı durumu* tanımlamaktadır.

Amazonlar, travma yaratıcı deneyim tehlikesini, geride bıraktıkları daha eski bir toplumsal sistemi tekrar kurarak dışarda bırakmaya çalışıyor görünmektedir: Henüz üretimde erkeğin etkisini fark etmemiş, yani yaşamın kendisinin farkında olmayan erken bir anaerkillik. Bu durumu erkeğin etkisini yok sayarak, baba yasasının üçgenleşmesini geçersiz kılarak yeniden kurmaktadırlar. Kısaca Amazon kimliği ile ilgili şu söylenebilir: Travma yaratıcı deneyime ve onunla gelecek olan felakete dair kaygıya tepki olarak Amazonlar tüm erkek varlıkları oğlan çocukları ve olası romantik eşleri yasaklamışlardı; diğer bir deyişle en baştaki edilgen konumdayken yaşanan kaybı etkin olarak "gerçekleştirmiş" ve böylece o güne dek var olan ane ve kadınsı nitelikli gerçeklik deneyimlerini kapsülleştirmişlerdir. Böylece bir üçlü bir yapıdan, sözde-ikili yapıya doğru geri gitmektedirler. Bu herhangi bir tür cinsel arzunun içsel olarak kapsülleştirilmesinin farklı nesillere aktarımı, Oidipus nitelikli bir durumun "üzerine beton dökülmesi" girişimi olarak anlaşılabilir. Fakat Penthesileia Akhilleus'a "güller festivalinden" söz ederken gözlerinde yaşlar belirmesi bu betondaki çatlaklara işaret eder. Sanki bu güçlü, yankılanan "bir daha asla!"nın ortasından, derinden

kaygılı, çekingen, zar zor işitilebilen bir "yine mi?" sorusu gelir. Bu "yine mi?" yankısı, bölünmenin bütünleştirmesi konusundaki varoluşsal kaygılarından dolayı aşırı direnç gösteren hastalarımızla çalışırken nihai olarak bizi yönlendirmesi gereken şeydir.

Başarısızlık ve Gerileme

Şimdi Yunanlıların kampına dönüp Penthesileia ve Akhilleus'un hikâyesinin nasıl devam ettiğine bakalım. Bu yakınlık başlangıcı birdenbire yeni bir savaş kargaşası ile kesilir: Bu arada Amazonlar Yunanlıların kampına ulaşmışlardır. Penthesileia ve Akhilleus kim kimle beraber gidecek konusunu tartışmaya başlamışken, Amazonlar kraliçelerini özgürlüğüne kavuşturmak için kendilerini onların arasına atarlar. Penthesileia kendisine tanıdık olan kimliği ile daha yeni başına gelen deneyimi kabullenme arasındaki derin çatışma içindedir. İş onunla, üstbenliğin kişileşmiş hali, Amazonların büyük rahibesi arasında şiddetli bir tartışmaya varır. Sanki "imparatorluk geri dönüp saldırmakta"* ve Penthesileia'yı tekrar kanatları altına almaktadır. Olası dönüşüm fikri, uyanma anında bilinçdışına doğru gözden kaybolan bir rüya gibi eriyip gider. Penthesileia derinden bir utançla şöyle mırıldanır: "Sonsuz karanlığa saklanmak istiyorum." Kendisini körleştirmek, halihazırdaki coşkusal deneyimden önceki hale gerilemek, kurulu düzenle bağını kopma riski yerine bunu inkâr etmek ister. Ancak kendisine Akhilleus'un ona bir haberci gönderdiği söylendiğinde tekrardan düşünür. Felaket getirme ihtimali taşıyan değişime cesaret etmeli, Akhilleus'u sevmek için kendine izin vermeli ve kurulu düzeninden kendini kopartmalı mıdır? Ne yazık ki –bir trajedinin içerisindeyiz– haberi getiren öyle çift anlamlı bir biçimde konuşur ki Penthesileia Akhilleus'un kendisine ne demek istediğini anlamaz. Kendi Amazon kimliğine ve Oidipus nitelikli olandan Oidipus-karşıtı duruma geri dönmüştür. Mesajı Akhilleus ile aralarında gelişmiş olan ilişkinin perdesinden görmek yerine, yani karşılıklı bir soruna bir çözüm bulmayı denemek yerine, trajik bir biçimde bunu bir savaş ilanı olarak işitir. Yeni libido nitelikli, ama hâlâ korkulan nesne içe atılmış olan tamamen kötü, zalim ve zulmedici nesne ile tekrardan kaynaşmıştır.

(*) Bu yıldız savaşları film serisinden birinin adıdır: "İmparatorluk" olarak Türkçeye çevrilmiştir. Yazar buraya bir gönderme yapmaktadır – ç.n.

Felaket: Liebestode*

Bu noktadan itibaren Penthesileia'ya artık kimse ulaşamaz. Herkes, en yakın dostları bile korku içinde ondan saklanırlar ve saklanmayı da o yere yıkar. Penthesileia tüm “yıkıcı” “dehşet verici” “savaşma duygusu ile dolu” olanla savaş alanına koşarken, Akhilleus onu, silahsız, beklemektedir. Penthesileia'nın ciddi olduğunu anladığında çok geçtir. Penthesileia onu boynundan bir okla vurur; kendini köpekleriyle beraber onun cesedinin üzerine atar; köpekler onun sağ göğsünü parçalarken o sol tarafı ağzına kan dolup çenesinden akana dek ısırır. Böylece onun cansız bedenine, annesinin ona yapmış olduğu gibi aşırı biçimde eziyet eder. İç dünyasının ufkunda kendini göstermiş olan felaket getiren değişim kaybın ilk deneyimlenmesinin feci bir tekrarına dönüşür.

Aşkın reddedildiğini sanmaya bağlı kırıklıkla gelen intikam dolu gazabı içinde Penthesileia bildiğimiz en eski, en ilkel ve arkaik varoluşa geriler: Uroboras ve ilk anaerkillik aşamasında, ki burda Eros ile zalimlik birbirini getirir.¹ Akhilleus'un kalbini ele geçirmek istemişti ve hâlâ istemektedir-Eros ile yıkıcılığın birbirine ait olduğu basamağa geriler: Onu öldürür ve kalbini yer. Bu psikotik durumdan kendine geri geldiğinde Penthesileia birdenbire ne yaptığını anlar: Yamyamca saldırısı arkaik bir aşk eylemidir aslında. Bu da artık bir Amazon olarak yaşayamayacağı anlamına gelmektedir. Der ki:

Bugünden itibaren kadınlar yarasını tanımıyorum
Ve onu, bu genci izleyeceğim

İntihar etmeden kısa süre önce Penthesileia, sırdaşı Prothoe'nin kulağına fısıldar:

Sana kimsenin duymaması gereken bir sır vereceğim,
Tanais'in küllerini havaya savur!

Bu genç bir kraliçe olarak son sözüdür: “Kurucumuzun küllerini havaya savur” demek, “Amazon kanunu yok et!” demektir. Daha önce cesaret

(*) Burada Wagner'in ünlü *Tristan ve Isolde* operasındaki, Isolde'nin Tristan'ın ölü bedenine eğilmiş söylediği dramatik bitiş aryasına gönderme yapılıyor. Edebi olarak “liebestod” aşk ve ölüm kelimelerini bir araya getirip, ölüme rağmen veya ölümden sonra da devam eden aşk anlamına gelmektedir. Hatta Heinrich von Kleist'in ve sevgilisi Henriette Vogel'in beraberce intiharı da bu kavram içinde ele alınabilir – ç.n.

1 İnsan varoluşunun bu erken evresinde, yaşamın oluşmasında erkeğin katkısı henüz bilinmiyordu. Dahası varoluş döngüsünü sürdürmek için, toprak ana kurban verilerek kadın doğurganlığını artırır diye, ilk çağlarda insanlar kurban ediliyordu.

edemediğini şimdi son dileği olarak emretmektedir. Bundan sonra sevdiği ile sonsuz birleşme yanılısamasının peşinde hayatına son verir.

Penthesileia'nın aşk kaybısı yaşarken anlaşılamayacak kadar büyüktü. Kimliğinin kaybından, hiçliği geride bırakmaktan, felaket getirebilecek değişimden çok fazla korktu. Yine de Penthesileia'nın Tanais'in küllerini havaya savurma emri onun kadın halkına, umut taşıyan bir vasiyetidir. Bu vasiyet insanlık dışı bir yasanın mağlup edilmesidir, korkunç bir deneyimin doğurduğu ve sonra genelleşip takip eden nesillerin bedenlerini ve yüreklerini dağlayan bir kinin mağlup edilmesidir.

BAYAN MAY

Kleist'in romanının bittiği yerde Bayan May'in analitik çalışmasının başladığı söylenebilir: Bu 29 yaşındaki kadın bana geldiğinde, kendinden 12 yaş büyük ablasının intiharının üzerinden altı yıl geçmişti. Ablası 34 yaşında kafasına bir plastik torba geçirip, burnunun ipiyle bağlayarak intihar etmişti. Bu olaya kadar Bayan May hep hayranlık beslediği ablasına özellikle yakın olduğu yanılısaması ile yaşamıştı. Günlerce aynı odada her biri başka birşeyle meşgul sessizce saatler geçirebilirlerdi. Abla aynı sessiz tarzda hayattan kayıp gitmişti. Anne bir sabah onu yatakta kafasında plastik torbayla yatarken bulduktan sonra, hastam bir çeşit veda mektubu, en azından kendisine, küçük kardeşine bir son söz aramaya koyulmuştu ve hiçbir şey, bir kelime dahi bulamayınca giderek daha derin bir umutsuzluğa kapılmıştı.

Sessizlik bu ailenin de en temel özelliği idi. Bayan May hep anne ve babasını, her biri kendi dünyasında var olan insanlar olarak görmüştü. Babası bir hizmetçinin üçüncü "piçiydi" ve kovulmamak için sessiz olmayı öğrendiği bir başka ailenin yanında büyümüşü. Annesi kendisi bir çocukken yitirdiği kendi annesinin kaybının üstesinden asla gelememişti ve iki kızıyla hep çok hasetli, nefret eden bir tarzda kavga ederdi. Böylece hastam coşkusal bakımdan hayatının çok erken bir döneminde kızkardeşine doğru dönmüşü.

Bayan May beni görmeye geldiğinde hâlâ ebeveynlerinin evinde yaşıyordu. Ne akrabalar, ne dostlar, kimse ziyaretlerine gelmiyordu ve ne kendisinin, ne ablasının, ne de 10 yaş büyük abisinin bir cinsel ilişkisi olmuştu. Başkalarıyla temas hep ellerinden alınmıştı. Aile birbirine yakın yaşıyordu; kardeşler otuzlarında ve hâlâ ebeveynlerin evindeydiler ve başka birisine yakınlık hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. "hep beraber *iletişim kurmamakta kim daha iyi* oyunu oynardık ve artık dayanamayan kaybederdi." Fakat ablasının intiharının deneyimi hastam için hayatı boyunca sürdürdüğü bu yaşamı ve aş-

kı tamamıyla yoksadığını görmezden gelmeyi artık imkânsız kılmıştı. Aynı zamanda da bu kuşaklar ötesi stratejiden nasıl kurtulacağını hiç bilmiyordu.

Aktarımda Sessiz Kalan İçte Atılmış Nesne

Bu ruhsal açmazda altı yıl kaldıktan sonra harikulade yalıtılmışlığının dışına çıkmak için ilk adımı atmaya karar verdi ve bana geldi. Fakat elbette haftada dört gün analize başladıktan sonra onun yaşamı yok sayması ve temastan kaçınması bizim aramızdaki ilişkide de kendini gösterdi. Bayan May ile bazı dönemlerde seanslarda algılama ve düşünme gücüm tahrip oldu ve kendimi tamamıyla gereksiz hissettim. Bu durumlardan benlik işlevlerimi kazanmış olarak “normale” döndüğümde, karşıaktarımda bu saldırganca sessiz ihmalin tüm öldürücülüğünü deneyimledim: Umutsuz bir çaresizlik, muazzam öfke ve teslimiyet arasında sonsuz bir gitme gelme. Ne zaman bu yansıtımlı özdeşleşimleri yorumlasam katılıyordu ve sonra sessizliğe geri dönüyordu. “Kafamda şu anda hiçbir şey yok.” “Bugün gelmek için uygun ruh halinde değildim.” Ama hep zamanında geliyordu ve hiç seans iptal etmiyordu. Beni daima dikkatlice inceliyor, sanki içime girip beni içerden incelemek istercesine her hareketi kaydediyordu.

Hasta bir gün ablasının isminden bahsetti – ve böylece bana benimle aynı ismi taşıdığını söylemiş oldu. Ben şok olmuşken o “Yalnızca bir tesadüf, o o kadar uzaklarda ki, nasıl olduğu da umrumda değil” dedi. Bu safhada bana iç ölümlüğünü ne kadar yansıttığı ama aynı zamanda da ablası ile olduğu gibi benimle kaynaşmaya çalıştığı netleşti. Anladım ki bunun önce farkına varması ve sonra içinde tanıyabilmesi için ben onun ölümlüğünü taşımalıyım. Bu yüzden bu aşamada yorum vermeyi durdurdum ve sadece onun söylediği kelimelerden birini tekrar soru formunda ona tekrarlamak ve böylece anlatmaya devamını sağlamak gibi küçük müdahaleler yaptım. Bu sayede giderek bir cümlelerin ortasında durup, beni nasıl “dışarda bıraktığını” yavaş yavaş görmeye başladı:

H: Maskem o kadar mükemmel ki kendi kazdığım kuyuya kendim düşüyorum. Tuzak ötekine şunu hissettirmekle ilgili: Güç kimde, kim kazandı?

A: Ödülü (kazanç) ne?

H: Cevap vermeyen daha güçlüdür. Zaferi de budur.

Peki, bu zaferle neyi göstermeye çalışıyordu? Benim izlenimim hastanın tüm isteğinin, bir şeyden kaçınmak olduğu idi.

H: Hiçbir şey hissetmemek ve hiçbir şeye katılmamak, bunu taşımak cidden çok daha kolay!

Satır arasında bana yaşamın temastan kaçınma olmaksızın nasıl olabileceğine dair bir ön fikri olduğunu gösterdi. Bu felaket getirebilecek değişimden kaçınmak için kendini çok katmanlı bir kalenin ardına yerleştirdi. Bu kale yıkıcı erotik ikili kaynaşmadan, yansıtmacı özdeşleşim mesajlarından ve gösterişli küstah özerklikten oluşuyordu. Fakat giderek savunmacı stratejisi hakkında, şimdi gelecek olan tatil öncesi seansta olduğu gibi, ilk içgörülerini kazanmaya da başlamıştı:

H: Canlı hissetmiyorum işte. Bir şekilde –sıkıcı.

A: Hiçbir şey canlanamayacak.

H: Bilmiyorum daha canlı nasıl olurdu. Tanıdığım insanlarla herşey parparça ve soğuk.

A: Kendi içinizde de bunu yapıyorsunuz: Duygularınızı donduruyorsunuz; tatildeki arayış hissetmemek için hissedebilme yetinizi dondurmanız gerekiyor.

H: Ama şimdi bütünüyle dondurduğumu fark ediyorum. Bu kadar net görmek de incitmiyor aslında. Farklı olmasını isterdim.

Bu seansta daha sonra onun yaptığı bölme, birincil yedek nesnesi olan ablasına karşı derin ve yoğun hayalkırıklığı ile güçsüz saldırganlığı ortaya çıktı:

H: Bir son söz söylenecek kadar değerli değildim! Fark etmezdi. İşte o kadar! Onun gözünde şu kadcırcık değerim yoktu! ŞU KADARCIK!!!

Sonunda hissedebiliyor ve sessiz terkedilmişliğini kapsayabiliyordu; bundan sonra patlamasının yaklaşan tatille alâkalı olduğunu anlamamıza izin verebildi.

Bilinmeyen Topraklar: Terra Incognita

Bu arada günlük yaşamında şaşırtıcı değişimler olmaya başlamıştı: Bir daire kiraladı ve ebeveynlerinin evinden ayrıldı; bir meslektaşı ile tanıştı ve onunla bir filme gitti; meslek örgütünde sorumlu bir görev üstlendi ve çok uzun zamandır onunla tanışmaya çalışan Bay T. ile ilk randevusuna gitti.

Bu döneme tamamiyle, onun bu yakınlaşma ve er ya da geç başına gelecek olan bekaretini kaybetme korkusu hakimdi; diğer bir ifade ile bu yakın-

laşmadan böylesine korkuyordu çünkü kül olmuş topraklar ile bilinmeyen toprakların birbiriyle tamamen iç içe geçtiği içsel bir “alana” yaklaşmak demek oluyordu bu. Fakat bu yakınlaşma aynı zamanda onun kendi aşk kaygısını ve özerkliğine inatla sarıldığını görmesini de sağlamıştı. Oidipus nitelikli –genital olgunlaşmaya karşı korkusu kendine aktarım içinde bedeninin dışında bir çıkış yolu bulmadan önce aylarca çeşitli fiziksel belirtiler geliştirdi. Şöyle anlatıyordu: “Bedenim sanki katlanmış gibi. Almaya açık değil. Kaskatı. Kendini engelliyor. Şimdi bedenimde olanlar, eski hayatım gibi.” Bedenini bilinçdışı olarak bir siper gibi kullandığına dair bu içgörü ve coşkusal deneyim bedenini katılığından kurtaran şeydi. Kısa bir süre sonra ağladı, çünkü çok mutluydu –ve rahatlamıştı. Şimdi ergenlik dönemindeki katlanması çok zor olan arzularını hatırlıyor. “Yıllar süren bir uyku gibiydi-fakat aynı zamanda da uyanık olmak gibiydi.” Birkaç seans sonra bana dedi ki: “Gözümün önüne bir resim geliyor: Kapıyı T.’ye açtım ve şimdi herşey orda olacak, aynı zamanda size olan kapıyı da kapattım.” Bu haftada dört seans analizin birinci senesinin sonuydu.

Kendini Oidipus-Karşıtı Konuma Yerleştirmek ve Dışına Doğru Yolunu Bulmak

Temasın bu reddini uygun biçimde kapsamak ve özümsemek benim için çoğu zaman zor oldu. Özellikle ilk iki yıl bazen aktarımı çok erken veya çok pat diye yorumladım, ki bunlar tamamen yanlış olmayan ama tamamiyle yanlış zamanda verilen “engelleyici yorumlara” (Guignard) dönüyorlardı. Giderek artan biçimde onun aktarım mesajlarını yorumlamaktan vazgeçip, aynı zamanda onları kendi için çalışmaya ve anlamlarına göre müdahalelerimi düzenlemeye (Ferro) devam ettim. Bunu yapmaya başladıktan epey sonra, hasta Oidipus-karşıtı durumundan dikkatlice çıkmaya başladı. Belli ki benim aktarım yorumundan geri çekilmem ve böyle yaparak hastanın ihtiyaç duyduğu mesafeyi korumam, fakat aynı zamanda küçük saptamalarla onunla benim aramızdaki boşluğa sürekli köprüler kurmamı, yani tekniğimdeki değişiklikleri deneyimlemiş; böylece sözel iletişimin ailesinde olduğu gibi bir silah olarak değil ciddi bir iletişim girişimi olarak kullanıldığında nasıl hissedildiğini deneyimlemişti. Ayrılık acısı yaşamamak için tatillerden iki üç seans önce nasıl geri çekildiğini kendi kendine gözlemlemeye başlamıştı. Rüyasında ablası ve T. ile birlikte uçtuklarını gördü ve çağrışımları onu analistin rüyadaki izine götürdü. Bir gün ismimin farkına vardığı güne geri döndü. Şimdi şöyle söylüyordu:

H: Düşündüm ki: Ah hayır! Yine bu da beni mi bulacaktı? O kadar sık abla gibi geliyorsunuz ki, tabii başlangıçta bu isimle alakalıydı. (...) Angelanın içimde kapladığı yer azaldı. O öldüğü için değişmek zorundayım. Eğer yaşasaydı, belki hiçbir şey değişmezdi.

A: O zaman, o günlerdeki gibi cansız olurdunuz.

H: Evet, yaşamımda bir değişiklik olmazdı ve bunun sadece hayalini kuruyor olurdum. (Sessizlik) Bu korkunç.

A: Bedelini mi kastediyorsunuz?

H: Evet (çok ağlayarak). Öyle zor ve öyle üzücü ki! Yavaş yavaş içimde neyi harekete geçirdiği. O kadar uzun zaman aldı ki! İlk yıllar sanki hayatın içinde upuzun bir uyku gibiydi.

Hasta adım adım ablasından “ayrılmaya” başladı. Kendiliğın bir parçası olan abla, kendinden ayrı bir abla oluyor artık. Ve biz de onun, abla/analıtle yıkıcı erotik, sessiz şiddetli sembiyozu devam ettirme arzusu ile yaşam lehine –birincil nesneden (ikâme/aktarım nesnesinden) ayrılmanın acısını taşıyan yaşam lehine– bu duraklamanın üstesinden gelme arzusu arasındaki çifteğerliliğini yavaş yavaş daha iyi anlıyor; üçgenleşmiş, Oidipus nitelikli-genital bir seviyede sevebilme yetisine kavuşmasını izliyoruz.

Çeviren YEŞİM KORKUT

“İki Köşeli Üçgen” ve Oidipus-Karşıtı Durum*

YAVUZ ERTEN

Öncelikle Angela Mauss-Hanke’ye bu bilgilendirici ve ilham verici konuşması için teşekkür ederim. Bu metin “Oidipus özellikli” (Oidipal) ve “Oidipus-öncesi” (Pre-Oidipal) dinamiklerin kendi aralarındaki ilişkilerde arzunun ve onunla bağlantılı savunmacı oluşumların rolleri ve işlevleri konusunda çok boyutlu perspektifler yaratıyor.

Öncelikle şunu söylemek isterim ki, metni ilk okumaya başladığımda, “anti-Oidipus” (Oidipus-karşıtı) kelimesinin çağrışımlarıyla birlikte gözümde şöyle bir şey canlandı:

Kleist’in *Penthesileia* trajedisini bir düşünüm olarak kabul edersek, bu düşlemin öznesi Penthesileia ve/veya Akhilleus olmayabilir. Bu düşlemin öznesi yani düşlemi kuran kişi trajedinin içinde yer almayan bir kişi olabilir. Belki de bu düşlemi kuran, anne ile yaşadığı yoğun birliktelik, dışarıdan gelen bir “üçüncü” (third) tarafından bozulan çocuk’tur. Bu çocuk “Birincil Sahne” (Primal Scene) ile ilgili bir düşünüm kurmaktadır.

Bu düşleme göre, anne ile baba arasında hiçbir cinsellik yoktur. Zaten olamaz da. Bunu yasaklayan Yasalar vardır (Çocuk, bu trajedide kendi tabi olduğu ensest yaşağının karşısına birbirleriyle kan bağı olmayan kadın ve erkeğin [anne ve baba] yatma yaşağını icat ederek çıkar). Hatta cinsellik ve aşk

(*) Angela Mauss-Hanke’nin 29 Mayıs 2010 tarihinde Psike İstanbul için verdiği *Aşk Kaygısı ve ‘Oidipus-Karşıtı Durum’: Felaket Getiren Değişim İhtimalinin Yarattığı Ruhsal Dehşet Üzerine - Heinrich von Kleist’in Penthesileia’sının Psikanalitik İncelemesi ve Bir Klinik Vaka* başlıklı konferans üzerine sunulan tartışma metnidir.

ne kelime... Aralarında savaş vardır. Çocuğun kendisinin nasıl dünyaya geldiği sorusu ise, neredeyse leylek hikâyesi kadar inanılması zor bir açıklamayla yanıtlanmaya çalışılır.

Çocuğun anne ve baba ilişkisini cinselliksizleştiren bu düşlemi güneş görmüş buz gibi erimeye başlayınca kaygısı artar. Anne ve babanın her türlü kısıtlama ve tehdide karşın birbirlerine yakınlaşmaya kararlı olduklarını anlayınca da düşleminde her ikisini de aşk yataklarında öldürür. Bununla beraber babayı annenin içine bir yerlere sokmuştur (Pethesilea'nın yamyamsı eylemi). Anne babayı yemiştir. Bu, annenin babayı yutması eylemi, üçgeni yaratan anne-baba ikilisinden, tekrar anne-baba füzyonuna veya yoğunlaşmasına dönüştür.

Bu şekilde bir okuma, temel olgusu “anti-Oidipus” a dayanan bir metni “aşırı Oidipal niteliğe büründürme”ye (over-oidipalization) tabi tutmak olarak görülebilir.

Peki “anti-Oidipus” la kastedilen nedir? Metindeki betimlemelerden anladığımız kadarıyla bu “karşı oluş” genital aşka ve üçgenleşmeye karşı oluştur. Bu karşı-oluş Oidipal aşkı bir dereceye kadar yaşayıp, çeşitli sebepler yüzünden öncesine bir gerileme midir, yoksa bir duraklama sonucunda hep Oidipus-öncesinde kalmak ve Oidipal aşkı hiç tatmamak mıdır? Ya da deneyimlenmiş olan Oidipal arzular inkâr ve ayrıştırmayla (dissociation) ruhsal yapının bütününden ayrı mı tutulmaktadır? Metinde bahsi geçen “güller festivali” (festival of roses) böyle ayrıştırılmış (dissociated) bir deneyimin metaforu olarak görülebilir.

“Kapsüllenmiş” ifadesini göz önüne aldığımız zaman bir kistik oluşuma atıf görürüz. Kapsüllenme bağlantılı bir formülasyonda şu söylenebilir: Oidipal aşk hem deneyimlenmiştir ve deneyimlenmektedir hem de hiç deneyimlenmemiştir. Bu olguyu Winnicott'ın (1974) “Çöküş Korkusu”ndaki deneyime benzetebiliriz. Winnicott'a göre, “çöküş” (breakdown) fiili olarak zaten daha önceden oluşmuştur. Gelişimin bir safhasında bu sonsuz derecede acı verici (Winnicott bunu can çekişmeye benzetir) olgu gerçekleşmiştir ancak tam anlamıyla “deneyimlenmemiştir”. Tam anlamıyla deneyimlenmemiştir çünkü bünyeye katılamayacak kadar aşırıdır. O çöküş “düşünülemez”, “düşünülebilecek olanın ötesindedir” (Winnicott, 1974).

Düşünülemediği/deneyimlenmediği için geçmiş zaman kipine giremez. Ancak güncel de ait değildir. O hiçbir zamana ait değildir ancak aynı zamanda tüm zamanların üzerine korkutucu gölgesini düşürür. O, bir noktada kişiyi “sonradan darbe” (après-coup) olarak yakalayacaktır. Ancak bu “sonradan”, aslında “önceden” olmuş olanın bir kavranması/hatırlanmasıdır.

Bu noktadan sonra metinde Oidipal aşk veya üçgenleşme ile ilgili söylenenlere farklı bir açıdan yaklaşmak isterim. Bunu şeytanın avukatlığı ya da sesli bir düşünme olarak düşünmenizi rica ederim.

Penthesileia veya Bayan May'de karşı-olunan şey bizatihi üçgenleşme midir yoksa üçgen görünen ama aslında "ikili" olan mıdır? Bu metinde anti-Oidipal oluş ile tanımlanan şey ile Oidipus öncesine mi dönülür veya ileri gitmemek için orada mı kalınır? Yoksa çiftedeğerlilik yüklü bir ikiliden çiftedeğerlilik öncesine mi dönmeye çalışılır? Bu çiftedeğerlilik öncesi dönem, cinsiyet, kuşak ve "ben-öteki" farkı olmayan bir yer olarak düşlemlenebilir. Bu tanımlarıyla da huzur ve barış dolu bir yer olarak hayal edilebilir.

Bu metinde üçgenleşme olarak adlandırılan olgu, André Green'in (1975) kavramlaştırmasıyla söylememiz gerekirse "iki köşeli üçgenleşme" (bi-triangulation) olabilir mi? Bilindiği gibi, Green "iki köşeli üçgen" olan durumlarda, aslen "ben - iyi nesne - kötü nesne" üçgeni olanın "ben - anne - baba" üçgeni üzerine bindirildiğini ve gerçekte Oidipal üçgen olmayan bu durumun üçgen gibi algılandığını söylüyordu.

Amazonların öyküsündeki "cinsiyetler arası savaş" gibi görülebilecek durum; bir denizin etrafındaki iki yakanın birbirlerine düşmanlığı (Anadolu ve Yunanistan); Amazonların bir memesinin kesik olması (İyi Meme - Kötü Meme bölünmesi) gibi unsurlar öngörülen bu çiftedeğerliliğin ipuçları olarak düşünülebilir. Bu açıdan yaklaştığımız zaman çiftedeğerliliğin özü olan iyi-kötü karşıtlığının iç dünyadaki bir diğer çiftin karşıtlığıyla (dişil-eril karşıtlığı) şiddetlendiğini söyleyebiliriz. Belki de Penthesileia veya Bayan May'in beceremedikleri öncelikle, Oidipal aşkı yaşayabilmenin ön gerekliliği olan "çiftedeğerliliği içlerinde taşıyabilmek"tir. Acaba öykünün sonundaki, Penthesileia'nın Akhilleus'u yemesini, çiftedeğerlilikten kurtulmaya çalışmanın umutsuz çabası olarak görebilir miyiz?

Bu bağlamda Bayan May vakasına dönersek, onun anti-Oidipal'i, uzayan yas reaksiyonu haline gelen, ablaya yönelik yoğun çiftedeğerlilik olarak görülebilir mi? O abla ki hâlâ ondan bir ses, bir haber beklenmektedir ve böyle bir şey olursa bu büyük bir kavuşma olacaktır. Diğer tarafta ise, o abla kardeşinin yaşamını cehenneme çeviren ve bu sebeple hem nefret edilen hem de korkulan kötü nesnedir. Ablasına duyduğu bağlılığı ve ona öfkesini bir araya getirebilmesi aşırı derecede korkutucudur çünkü bu ablanın bir kez daha ölmesi, daha doğrusu onun ablasını öldürmesi olacaktır. Bu sebeple ablasını yok etmemek için var olmamaya, daha doğrusu "yok olmamak için var olmamaya" karar vermiş gibidir.

KAYNAKÇA

- Green, A. (1975). "The Analyst, Symbolization and Absence in the Analytic Setting", *International Journal of Psycho-Analysis*, 56, 1975, s. 1-22.
- Winnicott, D. W., "Fear of Breakdown", *International Journal of Psycho-Analysis*, 1, 1974, s. 103-107.

Dizin

Aktarım 11- 14, 17, 50, 57-59, 95- 96, 101, 128, 137, 140, 145, 148, 168- 169

olumsuz aktarım 57, 63

olumsuz aktarım tepkisi 64

algı 19, 58, 132

analize uygunluk 14

analitik alan 13, 25- 26, 32, 139

anne nitelikli baştan çıkarma 13

annenin düşlemlere yeteneği 13

arzu 116, 131, 158- 159

arzunun gerçekleşmesi 70, 123, 131

ayrıştırma 51, 172

başarısız 30

beden 4, 52, 90- 92, 101, 112, 114, 124- 128, 130, 137

bedensel 86- 87, 89- 90, 92, 112, 118, 123, 125, 133, 134

bedenselleştirme 86, 89, 93

bölme 22, 51, 89, 94, 101, 161, 167

bölünme 16, 19, 111

bellek izi 33, 39, 103, 132

bilge bebek 109, 110- 111, 116- 118, 120

bilinç 70, 131- 132

bilinçdışı 14, 29- 30, 35, 42, 50, 53, 57- 60, 70- 71, 99, 103, 111, 131- 132, 141- 142, 145, 158, 168

bilinçöncesi 24, 131- 133

birincil sahne (ya da ilk sahne) 20, 32, 34- 35, 39, 44

çocukluk çağı 15, 22- 23, 26

çözülme 86, 118, 125, 149

çiftedeğerli 80, 128, 169, 173

çiftedeğerlilik 173

depresif konum 25, 71-76, 80- 81

derinlemesine işleme 20, 57, 75, 124, 132, 135, 142, 154

doğum travması 128- 129

duygulanım 92, 129

düşlem 21, 33, 44, 70, 75, 112, 171

engelleyici yorum 168

erotik beden 123

estetik 68, 70, 73, 129

coşku 74, 158

çatışma 42, 47, 49, 53, 55, 119, 129, 163

deneyim 65, 68, 71, 73, 105, 129, 136, 158, 162, 168

haz 17, 19, 21, 26, 69, 70, 73, 102, 131- 132, 137

farklılık 49, 50, 52, 65, 111, 150

felaket getiren değişim 158, 164

gerileme 23, 30, 89, 99, 128, 163, 172

gerileyici 119

gizlilik dönemi 2, 17

grup zihniyeti 12, 16, 22

hâkim karşıtlık 50

haz ilkesi 131- 132, 137

holding 13, 137

hor görme 53

ırkçılık 50, 51, 54

ırksallaştırma 50, 65

iğdiş edilme kaygısı 39, 40, 77, 103, 118

ikiz eş 123- 129

inkâr 19, 22, 90, 94, 99, 129, 157, 163, 172

inşa 2, 30- 32, 35- 38, 41, 51, 55- 56, 88, 91, 99, 125, 139, 148

zihinsel inşa 123

kaygı 12, 39, 42- 43, 58, 77, 111, 119, 123- 125, 127-129, 131, 133-136, 152, 154, 158

aşk kaygısı 165, 168

kapsanma 16

kâbus 124- 125, 129, 132, 138

kapsüllenmiş 158, 172

karşıaktarım 23, 40, 50, 57- 58, 92, 105, 148

kendilik 6, 50, 55, 64, 79, 88, 91- 92, 105
kimlik 17, 49, 50, 53, 65, 90, 141
kuşaklararası iletim 12

Libido 141

melankoli 93

karşıaktarım melankolisi 105

narsisist 19, 58, 70, 118- 119, 152

nevroz 2, 11, 14, 18, 25, 119, 120

aktarım nevrozu 14, 17

çocukluk nevrozu 14, 17, 21, 25, 34

Oidipal 171- 173

aşırı Oidipal niteliğe büründürme 172

Oidipus karmaşası 17- 18, 22, 117

Oidipus-karşıtı durum 159- 163, 168

Oidipus nitelikli zafer 118

onarım 59, 73, 80, 86

onarıcı dürtüsel hareket 71

otistik 3, 24, 77, 85- 98, 103, 105

otistik kuşatma 89, 92- 94

otistik set 24, 88, 93

otistik savunma koruyucu 88

otistik kabuk 89

ölüm dürtüsü 76, 132

Öteki 13, 24, 52, 56-59, 139, 151, 173

ötekilik 50, 54, 65

özdeşleşim 19, 22-24, 73, 80, 89, 92- 93,

99, 101, 111, 119, 134, 167

melankolik özdeşleşim 103

radioaktif özdeşleşim 104

saldırganla özdeşleşim 119

somut sözde-özdeşleşim 103

vampir nitelikli özdeşleşim 104

özelliklerarası 49, 50, 54- 55

alan 54- 55

paranoid-şizoid konum 80

psikanalitik olgu 37- 39

psikotik adalar 89- 90

ruh 4, 26, 85, 97, 125, 127, 128, 130,

134, 137, 141, 158, 166

sahte kendilik 125

sanal 12- 15, 18, 20, 24

sakareylemler 30

saplanma 30, 63

sembiyoz 16, 169

serbest dalgalanan tepkililik 58

sınır durum patolojileri 13

simgeleştirme 15, 20, 24, 64, 76, 78, 91

simgeleşmiş nesne 15

simgesel denklem 24, 68, 76- 81

simgesel etkililik 130

soma (bkz. beden) 125, 138

somatik (bkz. bedensel) 125

sonradan etki 35, 37, 40

sonradanlık 154

suçluluk 16, 29, 80, 103, 115, 117, 118

tarafsızlık 3, 139- 148, 151, 154, 155

tekrarlama ilkesi 131- 132, 136- 137

temsil 19, 43, 73- 80, 85- 92, 98, 99, 101-

105, 112, 123-125, 131-137, 158

travma 3, 29, 89, 91, 93, 109- 115, 120,

132, 158, 162

travma iletimi 102

travma yaratıcı (bir) ilerleme 29, 112, 114,

132, 158, 162

ufuksal 54- 55

utanç 3, 43, 110, 113- 114, 118-120

üçgenleşme 173

iki köşeli üçgenleşme 173

ülküleştirme 5, 19, 22, 53, 90

yamyamsı 172

yansıma 51, 127, 140, 142

yansıtımlı özdeşleşim 79, 142, 166

yansıtımlı karşı-özdeşleşim 23

yapay zeka 22

yaratıcılık 3, 67, 75- 76

yaşam dürtüsü 76

yeniden inşa 2, 30, 33- 34, 36, 41, 55- 56,

70, 72, 75, 137

yok sayma 37, 157, 166

Psike İstanbul Psikanaliz Kitaplığı Konferanslar

Bu kitap İstanbul Psikanaliz Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Derneği'nin (Psike İstanbul) geçtiğimiz yıllarda gerçekleştirdiği konferansların bir derlemesini biraraya getirmektedir. Bu konferanslar, psikanaliz tarihinde iz bırakmış büyük kuramcıların düşüncesini ve pratiğini tanıtmak amacıyla başlatıldı. Meslekten olduğu kadar, psikanalizle kültürel olarak ilgilenenlerin de ilgi gösterdiği bu etkinlik 2007'den bu yana düzenleniyor.

Bu derlemede Sigmund Freud, Anna Freud, Serge Viderman ve Hanna Segal gibi ustaların eserleri tartışılıyor. Ancak kitapta yalnızca kuramı ve uygulaması ele alınan yazarlar değil, bunları kendi özgün görüşleri ışığında tartışan yazarlar da en az birinciler kadar psikanaliz dünyasının uluslararası alanda önemli isimlerinden oluşuyor.

Kitapta yer alan diğer konferanslar, bir taraftan klinisyenlere hitap ederken aynı zamanda psikanalizi merak eden okurun da ilgisini çekecek içerden bir bakış getirip, bunu anlaşılabilir bir dille sunuyor. Eser, çoğu makaleye eşlik eden ilginç vaka örneklerinin yanısıra edebiyat ve resim sanatından örnekleri de tartışarak uygulamalı psikanaliz alanında özgün yorumlar geliştiriyor.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları ve Psike İstanbul'un işbirliği ile yayınlanan dizinin ilk kitabı olan Bir Düşünce Bir Usta, Freud ve arkadaşlarının 1902'den itibaren ünlü Çarşamba toplantılarıyla temellerini attığı ve 1910'da Nürnberg'de resmen kurulan Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin (International Psychoanalytical Association - IPA) yüzüncü yılında yayınlanmaktadır.

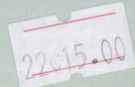
Böylece, bir süre önce Türkiye Psikanaliz Çalışma Grubu olarak IPA ailesine katılan Psike İstanbul bu kitapla, tüm dünyada yüzüncü yıl vesilesiyle yapılan kutlamalara Türkiye'den özgün bir çalışma ile katkıda bulunuyor.

**BELLA HABİP FLORENCE GUIGNARD ROGER PERRON MAURICE APPREY
JEAN-MICHEL QUINODOZ BIANCA LECHEVALIER BENJAMIN KILBORNE
OLIVIER BONARD MARIE-FRANCE DISPAUX ANGELA MAUSS-HANKE
YAVUZ ERTEN**

ISBN: 978-605-399-172-4

www.bilgiyay.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI